

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

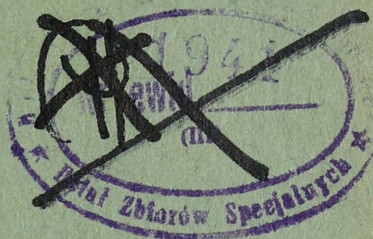
ASG WP wewn. 3885/85

92

JAWNE
POUWNE

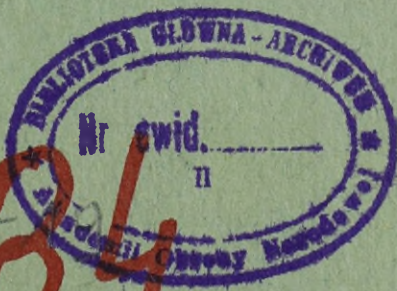
Egz. nr 1

92

**ZAGADNIENIA METODYKI NAUCZANIA
w ASG WP**

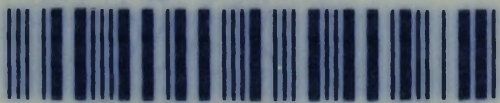
PODRECZNIK

12684

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3318

05-003318-001-0

WARSZAWA

1984

12684

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

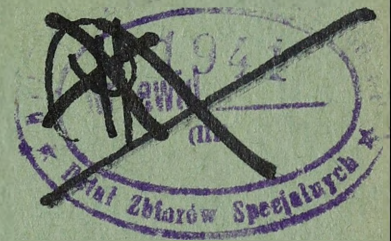
ASG WP wewn. 3885/85

26

JAWNE
POUWNE

Egz. nr **1**

26

ZAGADNIENIA METODYKI NAUCZANIA w ASG WP

PODRECZNIK

12684

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3318

05-003318-001-0

WARSZAWA

1984

12684

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

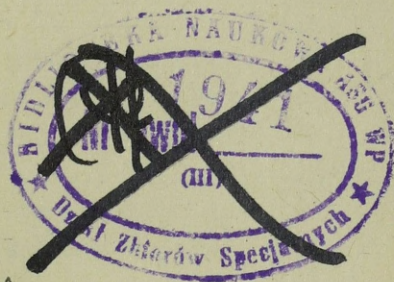
INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

ASG WP wewn. 3885/85

JAWNE

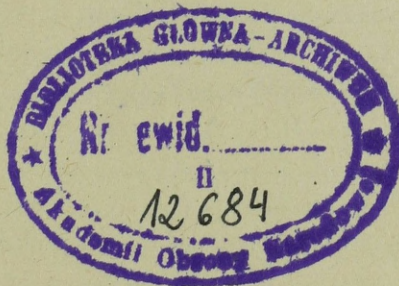
Egz. nr

1

ZAGADNIENIA METODYKI NAUCZANIA
W ASG WP

Podręcznik

WARSZAWA

1984

JAWNE

SPIS TREŚCI

	Str.
OD ZESPOŁU REDAKCYJNEGO	8
WSTĘP	9
1. PODSTAWY TEORETYCZNE STUDIÓW W ASG WP	12
1.1. Cel i zadania akademii w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych	12
1.2. Zasady doboru treści programowych	15
1.3. Proces nauczania	18
1.3.1. Zaznajomienie słuchaczy z celami studiów	18
1.3.2. Zaznajomienie słuchaczy z nowym materiałem oraz kierowanie procesem przyswajania pojęć /uogólnianie/	20
1.3.3. Kształtowanie umiejętności i nawyków w zakresie rozwiązywania zadań i podejmowania decyzji taktyczno-operacyjnych	23
1.3.4. Kierowanie procesem utrwalania wiadomości, umiejętności i nawyków	27
1.3.5. Kontrola i ocena wyników studiów	29
1.4. Zasady dydaktyczne	30
1.4.1. Zasada jedności nauczania i wychowania	31
1.4.2. Zasada aktywnego i świadomego uczestnictwa słuchaczy w procesie studiów	32
1.4.3. Zasada związku teorii i praktyki oraz realizmu w studiach taktyczno-operacyjnych	34
1.4.4. Zasada jedności nauczania indywidualnego i zespołowego	35
1.4.5. Zasada pogłębłości	36
1.4.6. Zasada systematyczności	37
1.4.7. Zasada trwałości wiedzy	38
1.4.8. Zasada przystępności	39
2. FORMY I METODY NAUCZANIA	41
2.1. Układ klasyfikacyjny form i metod nauczania w studiach akademickich	41
2.2. Metody słowne	44
2.2.1. Opis i wykład	44
2.2.2. Metoda dyskusji	45
2.2.3. Instruktaż	45

2.2.4.	Metoda biograficzno-historyczna	46
2.2.5.	Praca z podręcznikiem	46
2.3.	Metody poglądowe	48
2.3.1.	Pokaz przedmiotów	48
2.3.2.	Pokaz działania	49
2.3.3.	Pokaz terenu	49
2.3.4.	Pokaz obrazów	50
2.3.5.	Pokaz filmów	50
2.4.	Metody praktyczne	50
2.4.1.	Metoda działania praktycznego	50
2.4.2.	Metoda sytuacyjna	51
2.4.3.	Metoda inscenizacyjna	52
2.4.4.	Trening	53
2.5.	Metody bierne	54
2.5.1.	Metody recepturalno-reprodukcyjne	54
2.5.2.	Metoda naśladowcza	54
2.6.	Metody poszukujące	54
2.6.1.	Metoda pytaniowa	54
2.6.2.	Metoda zadaniowa	56
2.7.	Metody problemowe	57
2.8.	Baza szkoleniowa	57
2.8.1.	Środki dydaktyczne	58
2.8.2.	Pomieszczenia i urządzenia stałe	59
2.8.2.1.	Sale grupowe i kursowe	59
2.8.2.2.	Gabinety metodyczne /specjalistyczne/ ..	60
2.8.3.	Szkolne ośrodki dowodzenia /Wydziału Wojsk Lądowych, Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK/	60
2.8.4.	Ośrodek obliczeniowy ASG WP	62
2.8.5.	Biblioteka naukowa i jej funkcjonowanie	64
3.	METODYKA FORM NAUCZANIA	68
3.1.	Metodyka form audytoryjnych i zajęć praktycznych	68
3.1.1.	Wykład akademicki	68
3.1.1.1.	Istota wykładu	68
3.1.1.2.	Wady i zalety wykładu	70
3.1.1.3.	Rodzaje wykładów	71
3.1.1.4.	Przygotowanie i prowadzenie wykładu	79
3.1.2.	Repetycje	84
3.1.3.	Seminarium	86
3.1.4.	Zajęcia praktyczne	91

3.2. Ćwiczenia taktyczne prowadzone w ASG WP	95
3.2.1. Ogólna charakterystyka ćwiczeń prowadzonych w ASG WP	95
3.2.1.1. Zasadnicze cele ćwiczeń	95
3.2.1.2. Podział ćwiczeń taktycznych prowadzonych w ASG WP	97
3.2.2. Ogólne zasady opracowania ćwiczeń	111
3.2.2.1. Zasady metodyczne ćwiczeń taktycznych ..	111
3.2.2.2. Tok pracy /zespołu autorskiego/ nad opracowaniem ćwiczenia taktycznego	114
3.2.2.3. Dokumentacja ćwiczeń taktycznych	119
3.2.3. Właściwości opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń	128
3.2.3.1. Ćwiczenia grupowe	128
3.2.3.2. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe /szkieletowe i gra wojenna/	131
3.2.3.3. Ćwiczenia metodyczne	138
3.2.3.4. Właściwości ćwiczeń na kierunku studiów Wojsk Obrony Powietrznej Kraju	139
3.2.4. Udział słuchaczy w ćwiczeniach taktycznych organizowanych w jednostkach	141
3.2.4.1. Zasady ogólne	141
3.2.4.2. Przygotowanie i prowadzenie ćwiczeń	142
3.2.4.3. Ćwiczenia z wojskami z udziałem słuchaczy na kierunku studiów wojsk OPK	144
3.3. Metodyka innych form nauczania	145
3.3.1. Pokazy	146
3.3.1.1. Pokaz techniki bojowej i jej działania.	146
3.3.1.2. Pokazy działania dowództw, sztabów i wojsk	149
3.3.1.3. Pokazy bazy szkoleniowej	150
3.3.2. Podróże polowe	151
3.3.2.1. Podróże taktyczno-operacyjne /kompleksowe/	151
3.3.2.2. Podróże wojskowo-historyczne	152
3.3.2.3. Podróże wojskowo-geograficzne	153
3.3.2.4. Niektóre zagadnienia przygotowania podróży polowych /kompleksowych/	154
3.3.3. Obozy szkoleniowe	156
3.3.4. Praktyka słuchaczy	160

3.3.4.1.	Cele i zadania praktyki	160
3.3.4.2.	Organizacja praktyki	163
3.3.4.3.	Kierowanie praktyką	165
3.4.	Metodyka podstawowych form uczenia się i studiowania ..	167
3.4.1.	Praca samodzielna słuchaczy	167
3.4.1.1.	Charakterystyka pracy samodzielnej	167
3.4.1.2.	Studiowanie samodzielne i zespołowe ...	168
3.4.1.3.	Praca roczna /kursowa/	170
3.4.2.	Praca dyplomowa	171
3.4.2.1.	Cele i tematyka pracy dyplomowej	171
3.4.2.2.	Kierowanie pracą dyplomanta	172
3.4.2.3.	Opracowanie pracy dyplomowej przez słu- chacza	174
4.	WYŁANIANIE I KSZTAŁCENIE SŁUCHACZY SZCZEGÓLNIE UZDOLNIONYCH	179
4.1.	Wyłanianie słuchaczy szczególnie uzdolnionych	180
4.1.1.	Cechy i właściwości słuchaczy szczególnie uzdolnionych	180
4.1.2.	Metody wyłaniania słuchaczy szczególnie uzdol- nionych	180
4.2.	Właściwości kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnio- nych	184
4.2.1.	Główne organizacyjne formy kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych	184
4.2.2.	Szczegółowe formy kształcenia słuchaczy szcze- gólnie uzdolnionych	185
4.2.3.	Metody kształcenia słuchaczy szczególnie uzdol- nionych	185
5.	METODYKA SPRAWDZANIA ORAZ OCENY WYNIKÓW NAUCZANIA	187
5.1.	Cele i funkcje sprawdzania i oceny wyników nauczania ..	187
5.2.	Rodzaje sprawdzania wiedzy i umiejętności	189
5.3.	Metody sprawdzania wiedzy i umiejętności	190
5.3.1.	Obserwacja bieżąca	190
5.3.2.	Ustne sprawdzanie wiedzy i umiejętności	190
5.3.3.	Pisemne prace sprawdzające /kontrolne/	191
5.3.4.	Testy dydaktyczne	192
5.4.	Formy sprawdzania wyników nauczania	192
5.4.1.	Zaliczenie	192
5.4.2.	Kolokwium	193
5.4.3.	Egzamin	195

5.4.4. Obrona pracy dyplomowej	197
Literatura	199
Załączniki:	
Nr 1 - Struktura organizacyjna głównych elementów Szkolnego Ośrodka Dowodzenia Wojsk Lotniczych i OPK /wariant wojsk lotniczych/	201
Nr 2 - Struktura organizacyjna głównych elementów Szkolnego Ośrodka Dowodzenia Wojsk Lotniczych i OPK /wariant wojsk OPK/	202
Nr 3 - Szczegółowy podział ćwiczeń taktycznych /operacyjnych/ prowadzonych w ASG WP	203
Nr 4 - Tryb zatwierdzania i omawiania ćwiczeń	204
Nr 5 - Struktura kierownictwa ćwiczenia szkoleniowego	205
Nr 6 - Szczegółowe cechy i właściwości szczególnie uzdolnionych słuchaczy ASG WP	207
Nr 7 - Harmonogram czynności organizacyjnych w zakresie wyłania- nia słuchaczy szczególnie uzdolnionych w ASG WP	209
Nr 8 - Szczegółowe formy kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych	210
Nr 9 - Rodzaje, metody i formy sprawdzania i oceniania wiedzy ..	211

OD ZESPOŁU REDAKCYJNEGO

W pierwszej wersji podręcznik "Zagadnienia metodyki nauczania w ASG WP" powstał w 1970 r. Miał on charakter opracowania syntetycznego, uogólniającego dorobek uczelni do momentu ukazania się podręcznika. Przez wiele lat stanowił podstawowe wydawnictwo wykorzystywane przez nauczycieli akademickich, zwłaszcza rozpoczynających pracę w akademii.

W międzyczasie w Akademii Sztabu Generalnego WP /ASG WP/, wystąpiło szereg zjawisk, które w sposób istotny rzutują na proces dydaktyczny. Zwiększyły się bowiem zadania akademii w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych, pojawiły się nowe formy i metody kształcenia słuchaczy, wprowadzono nową terminologię, zwłaszcza w metodyce opracowania i prowadzenia ćwiczeń, zmieniła się struktura organizacyjna uczelni, wzrosła wiedza i doświadczenie dydaktyczne nauczycieli akademickich. W tej sytuacji zaistniała potrzeba uaktualnienia dotychczasowych treści podręcznika i wzbogacenia go o treści nowe.

Nowelizacji podręcznika dokonali: ppłk dr Tadeusz CZAK i ppłk Bronisław GMYKSY rozdział 2: płk doc. dr Wacław IZYDOREK - wstęp, zag. 3.4, 3.1.2. i 3.1.4.; płk dypl. Maksymilian KASPROWICZ zag. 1.1. i 1.3; mjr mgr inż. Stanisław KULCZYŃSKI - zag. 3.2.1.; ppłk dypl. Józef ŁAZAREK zag. 3.2.3.; ppłk dypl. Ireneusz ŁYSIAK - zag. 3.2.2. i 3.2.4; ppłk dr Jan MICHAŁAK - zag. 3.2.3.4. i 3.2.4.3; ppłk dr Jacek SACZYŃSKI - zag. 3.3.2 i 3.3.4; płk dypl. mgr Tadeusz SIEMASZKO - zag. 1.5; ppłk dr Bogdan SZULC - rozdz. 4 i zag. 3.3.1. oraz 3.3.3.; ppłk mgr Piotr ZACHARJASIEWICZ - zag. 1.2. i 1.4.; płk dr Lucjan ZAPAŁA - rozdz. 5; ppłk dr Kazimierz ŻEGNAŁEK - 3.1. /bez 3.1.2. i 3.1.4./.

Kierownik zespołu - płk doc. dr Wacław IZYDOREK.

W S T Ę P

Analiza aktualnej rzeczywistości oraz doświadczeń historycznych wskazuje, że we współczesnym okresie losy ewentualnego konfliktu zbrojnego będą się rozstrzygały na płaszczyznach: społeczno-politycznej, ekonomiczno-technicznej, militarnej oraz fachowo-kadrowej. Mimo niezwykłego wzrostu mocy i możliwości nowoczesnego uzbrojenia, o ostatecznym rezultacie wojny zadecydują jednakże ludzie, gdyż oni właśnie określają sposoby użycia tej najnowocześniejszej techniki, jak też ustalają metody walki zbrojnej. Ta strona, która będzie miała między innymi doskonalsze sztaby wojskowe, wybitniejszych dowódców, wytrwalsze i lepiej przygotowane społeczeństwo do sprostanania potrzebom czasu wojny, uzyska szansę przechylenia losów konfliktu militarnego na swoją korzyść.

Jedną z prawidłowości współczesnego okresu wyraża się tym, iż wraz ze wzrostem siły rażenia środków walki i ciągłym nasycaniem wojsk coraz doskonalszą techniką bojową występuje zjawisko permanentnego wzrostu zapotrzebowania na coraz bardziej wykształconych fachowców, zwłaszcza z dziedziny dowódczo-sztabowej, spełniających zasadniczą rolę w dowodzeniu wojskami i rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych przyszłego pola walki. Problem właściwego przygotowania kadr dowódczo-sztabowych ma więc istotne znaczenie.

Szczególnie ważną rolę w tym względzie przypada Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego im. gen. broni Karola Świerczewskiego, która kształci dla Sił Zbrojnych PRL i innych armii Układu Warszawskiego oficerów z wyższym wykształceniem taktyczno-operacyjnym. Kadra uczelni zdając sobie sprawę z wagi ciążących na niej zadań, stale dąży do doskonalenia swej działalności dydaktyczno-wychowawczej, zwracając szczególną uwagę na podnoszenie kwalifikacji pedagogicznych.

W celu wypracowania lepszych i bardziej efektywnych metod i form nauczania i wychowania prowadzi się w skali akademii badania procesu studiów, a wyniki przekazuje się kadrze dydaktyczno-naukowej. W związku z tym zaistniała potrzeba uogólnienia bogatego doświadczenia pedagogicznego nabytego przez wykładowców i opracowania podręcznika przed-

stawiającego w syntetycznym ujęciu dorobek uczelni w działalności dydaktyczno-wychowawczej, zwłaszcza w zakresie metodyki nauczania.

W klasyfikacjach pedagogicznych metodykę nauczania zalicza się do części składowych różnych dydaktyk szczegółowych. Stąd też metodyki nauczania, obowiązujące w ASG WP, stanowią część składową dydaktyki wojskowej wyższej uczelni dowódczo-sztabowej. Przez ten ostatni zwrot pojęciowy rozumie się dydaktykę szczegółową zajmującą się badaniem prawidłowości dydaktycznych występujących w procesie studiów w ASG WP. Natomiast metodyka nauczania rozpatruje węższe zagadnienia, dotyczące przede wszystkim poszczególnych dyscyplin naukowych. Formułuje ona te ogólne i swoiste dla danej uczelni reguły postępowania metodycznego, które są wspólne dla większości przedmiotów nauczania lub przynajmniej dotyczą przedmiotów głównych. Niniejszy podręcznik zawiera podstawowe prawidłowości metodyczne obowiązujące w procesie kształcenia w akademii.

Zespół autorski nie ograniczył się jednak tylko do zagadnień metodyki nauczania. Mając na uwadze, iż sama problematyka o charakterze metodycznym nie odzwierciedlałaby bogactwa praktyki i doświadczenia pedagogicznego, posiadanego przez kadrę naukową, rozszerzono układ podręcznika o część problemową, dotyczącą teoretycznych podstaw działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni. Tym zagadnieniom poświęcono cały pierwszy rozdział, w którym przedstawiono takie zasadnicze sprawy, jak: cele i zadania akademii w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych, zasady doboru treści programowych, proces dydaktyczny oraz zasady dydaktyczne.

Zasadniczym problemem pierwszego rozdziału jest określenie ogólnych celów i zadań studiów, gdyż decydują one o doborze treści programowych oraz określają zasadnicze założenia metodyki głównych przedmiotów nauczania. Z tych też przyczyn ogólne cele studiów starano się przedstawić w sposób możliwie wszechstronny z uwzględnieniem zarówno konieczności realizacji zadań akademii w zakresie kształcenia wysoko kwalifikowanych kadr zawodowych, jak również potrzeb wszechstronnego rozwijania osobowości słuchaczy. Treść w ten sposób określonych celów studiów wykracza znacznie poza wymagania metodyki i wąsko rozumianego nauczania.

Cele studiów powinny spełniać rolę dyrektywnych i długofalowych wskazówek metodologicznych i merytorycznych, niezależnych od różnych przejściowych czynników, wywierających wpływ na działalność dydaktyczno-wychowawczą uczelni. Dlatego też autorzy w trosce o nadanie podręcznikowi bardziej uniwersalnego /uogólnionego/ charakteru przedstawili problematykę koncepcyjnych założeń w sposób generalny, bez konkretyzacji szczegółowych celów nauczania, które w praktyce mogą ulegać nawet corocznym zmianom.

Z tego samego punktu widzenia opracowano zagadnienie dotyczące zasad doboru treści programowych. Programy studiów, obowiązujące w ASG WP, ulegają bowiem ciągłym przeobrażeniom. Znaczną natomiast stabilność zachowują ich ogólne metodologiczne założenia. W podręczniku dokonano próby ujawnienia tych właśnie zasadniczych przesłanek, na podstawie których określa się zakres treści programowych i ustala się korelacje i związki między przedmiotami.

Dalsze części pierwszego rozdziału dotyczą prawidłowości występujących w procesie nauczania oraz charakteryzują obowiązujące zasady dydaktyczne, stanowiące dydaktyczną podbudowę rozważań w zakresie metodyki nauczania. Przestrzeganie wyszczególnionych prawidłowości i zasad jest warunkiem wysokiej efektywności metod i form organizacyjnych nauczania stosowanych w uczelni.

Treścią kolejnych czterech rozdziałów są problemy właściwej metodyki nauczania w ASG WP, tzn. metody i formy nauczania stosowane w uczelni oraz metodyki organizacyjnych form nauczania i sprawdzania wyników nauczania. Przedstawione w tej części podręcznika reguły postępowania mają cechy obowiązujących wskazówek i sugestii przede wszystkim w stosunku do grupy dyscyplin taktyczno-operacyjnych. W trosce jednak o poszerzenie zakresu zastosowania podręcznika, część dotycząca metod słownych i metodyki form audytoryjnych została ujęta w sposób uniwersalny z punktu widzenia potrzeb wszystkich podstawowych przedmiotów uwzględnianych w programach nauczania, w tym takich, jak: filozofia, ekonomia polityczna i ekonomia wojenna, pedagogika i psychologia wojskowa, historia sztuki wojennej itp. Podręcznik pomija natomiast właściwości nauczania przedmiotów ogólnych /języki obce/ oraz technicznych i wychowania fizycznego.

Zgodnie z przyjętymi założeniami również problematyka metod i form nauczania opracowana jest w kontekście realizacji kompleksowych celów studiów. A więc i w tym wypadku nie ograniczono się do wąsko rozumianej metodyki przedmiotowej, traktując metodykę form organizacyjnych nauczania w ścisłym związku z procesami wychowawczymi. Stosując tak rozumiane metody kształcenia, kadra dydaktyczno-wychowawcza uczelni przekazuje słuchaczom nie tylko określoną wiedzę praktyczną i teoretyczną wraz z umiejętnością jej zastosowania, lecz również wpływa na kształtowanie /wydobywanie lub doskonalenie/ tych cech osobowości, które są charakterystyczne dla sylwetki osobowej absolwenta Akademii Sztabu Generalnego WP.

1. PODSTAWY TEORETYCZNE STUDIÓW W ASG WP

1.1. Cel i zadania akademii w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych

Podstawowym celem ASG WP jest uczestnictwo w umacnianiu siły obronnej PRL, głównie poprzez przygotowanie oddanych socjalizmowi, ideowo zaangażowanych, wysoko kwalifikowanych kadr dowódczo-sztabowych, kształcenie kadr dydaktyczno-naukowych oraz rozwijanie nauki wojennej, a szczególnie taktyki i sztuki operacyjnej.

Z powyższego celu oraz roli, jaką spełnia ASG WP w systemie wyższego szkolnictwa wojskowego, wynikają podstawowe zadania, do których należy:

1. Wychowywanie słuchaczy na aktywnych budowniczych socjalizmu, oddanych partii i władzy ludowej obywateli - patriotów i internacjonalistów, ściśle związanych z postępowymi i rewolucyjnymi tradycjami narodu i oręża polskiego oraz w duchu braterstwa broni z Armią Radziecką i innymi armiami państw członków Układu Wareszawskiego.

2. Kształcenie i przygotowywanie słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych, twórczo i umiejętnie wykonujących zadania wynikające ze współczesnych potrzeb pola walki i dowodzenia w okresie pokoju.

3. Prowadzenie badań naukowych w dziedzinie nauki wojennej, a zwłaszcza sztuki wojennej, ściśle związanych z aktualnymi i perspektywicznymi potrzebami systemu obronnego państwa, a także udział we wdrażaniu osiągnięć tych badań do praktycznego działania jednostek wojsk operacyjnych i obrony terytorium kraju.

4. Kształcenie kadr naukowych w dziedzinie nauki wojennej, a zwłaszcza sztuki wojennej, z uwzględnieniem konieczności przyspieszenia rozwoju naukowego uzdolnionych oficerów - wśród nich również działających w jednostkach /instytucjach/ wojskowych nowatorów, którzy wnoszą do życia tych jednostek nowe, wysokie wartości - pobudzania i trafnego ukierunkowywania ich ambicji twórczych oraz zachęcania do nowatorstwa i eksperymentów.

Do zadań akademii należy ponadto szkolenie i doskonalenie kadr powołanych do kierowania sprawami obronności państwa.

Powyższe zadania ASG WP realizuje poprzez organizację i prowadzenie studiów wyższych drugiego stopnia, studiów podyplomowych, studiów doktoranckich i innych kursów. Jako zasadnicze uważa się trzyletnie stacjonarne studia wyższe drugiego stopnia, przygotowujące oficerów różnych specjalności do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych wszystkich rodzajów wojsk i służb. Studia dyplomowe zorganizowane są na:

- Wydziale Wojsk Lądowych, w ramach którego organizuje się studia o kierunku: ogólnowojskowym, rozpoznania wojskowego, wojsk rakietowych i artylerii, wojsk obrony przeciwlotniczej, wojsk łączności, wojsk inżynierskich, wojsk chemicznych, ogólnokwatermistrzowskim, komunikacji wojskowej i na trzecim roku organizuje się ponadto specjalizację w grupie dydaktyczno-naukowej;

- Wydziale Wojsk Lotniczych i OPK, w ramach którego organizuje się studia o kierunku: Wojsk Lotniczych, wojsk OPK, a także zabezpieczenie Wojsk Lotniczych i OPK.

Powyższe studia są tak ukierunkowane, aby absolwent ASG WP w czasie studiów uzyskał szeroką i gruntowną wiedzę, określone umiejętności i podstawy metodologiczne do spełniania funkcji dowódczych i sztabowych na współczesnym i perspektywicznym polu walki, w ścisłym sprzężeniu z działalnością w okresie pokoju. Przedstawione wymogi w sposób zasadniczy wpływają na dużą jednolitość programu i realizację studiów w obu wydziałach, przy zachowaniu specjalizacji w niezbędnym zakresie, ale przy jednoczesnym wykluczeniu jej wąskiego pragmatycznego ujęcia.

Internacjonalistyczny, oparty na jednolitych wymogach i potrzebach militarnych państw - członków Układu Warezawskiego, program studiów ASG WP pozwala również na objęcie kształceniem słuchaczy z innych armii sojuszniczych. Odbywa się ono według jednolitego programu, bez organizowania specjalnych grup. Studia w ASG WP są studiami o szerokim profilu, chodzi bowiem o przygotowanie specjalistów o wysokich kwalifikacjach, predysponowanych do działalności praktycznej i pracy o charakterze koncepcyjnym o szczególnych walorach moralno-politycznych i ukształtowanych cechach charakteru, wszechstronnej wiedzy i umiejętnościach z dziedziny nauki i sztuki wojennej oraz szerokich horyzontach myślowych i dużych zdolnościach poznawczych.

Akademia kształci na trzyletnich stacjonarnych studiach oficerów, przygotowując ich do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych od etanowieka szefa sztabu oddziału do dowódcy związku taktycznego. Zadania dydaktyczno-wychowawcze ASG WP bliżej nie precyzują zakresu i cha-

rakteru tych funkcji, do których wykonywania powinna uczelnia przysposabiać swych słuchaczy. Ponieważ jednak sprawdzianem kwalifikacji zawodowych oficera /i całego korpusu oficerskiego/ jest pole walki, to tym samym jest sprawą oczywistą, że studia w ASG WP powinny przede wszystkim przygotować słuchacza do dowodzenia oddziałami i związkami taktycznymi w działaniach bojowych w czasie wojny.

Rzecz jasna, powyższą wytyczną należy rozumieć szeroko. Zadaniem kadry oficerskiej, w tym przede wszystkim absolwentów ASG WP, jest również przygotowanie wojak i sztabów do przyszłych działań bojowych. Dlatego też w procesie nauczania należy przekazać słuchaczom odpowiednią wiedzę i umiejętności w zakresie rozwiązywania problemów okresu pokojowego w dziedzinie dowodzenia, szkolenia i wychowania, zwłaszcza z punktu widzenia osiągnięcia przez wojska i sztaby wysokiej gotowości bojowej.

Z wyszczególnionych wymagań wynika, że w procesie studiów należy przekazać słuchaczom nie tylko wiedzę o charakterze teoretycznym, ale również przygotować ich do działalności praktycznej. Powyższe wszechstronne rozumienie funkcji uczelni powoduje konieczność wykonywania w toku studiów dwóch wzajemnie uwarunkowanych zadań dydaktyczno-wychowawczych. Z jednej strony należy dążyć do tego, aby słuchacze ASG WP w trakcie studiów zdobyli szeroką wiedzę teoretyczną i umiejętność samodzielnego myślenia i działania, umożliwiające im szybkie adaptowanie się do nowych warunków i funkcji również w sytuacjach konfliktowych i niespodziewanych, z drugiej zaś - trzeba przekazać im określony zasób wiadomości o charakterze normatywnym i umiejętności praktycznych, tak, aby byli oni zdolni - bezpośrednio po ukończeniu studiów - do rozwiązywania różnorodnych zadań służbowych /zwłaszcza w dziedzinie dowodzenia/ na szczeblu oddziału i związku taktycznego.

Jednocześnie chodzi o takie przygotowanie słuchaczy, aby bez konieczności dodatkowego kształcenia mogli z powodzeniem sprawować kolejne funkcje na szczeblach taktycznych i taktyczno-operacyjnych. Z tego też powodu akademie powinna kształcić wszechstronnych specjalistów o szerokich horyzontach poznawczych, a nie "rzemieślników" mechanicznie kopiujących wyuczone wzory.

Rzecz oczywista, że wyższych studiów nie można sprowadzać wyłącznie do aspektów ściśle zawodowych. Ze względu na konflikty społeczne, występujące we współczesnych warunkach, armii socjalistycznej potrzebni są dowódcy i oficerowie sztabu zarówno o wybitnych kwalifikacjach fachowych, jak również o wysokich walorach moralno-politycznych. Dlatego

też w akademii działalność dydaktyczna prowadzona jest nierozdzielnie z pracą wychowawczą. Akademia dąży więc nie tylko do wszechstronnego przygotowania słuchaczy jako specjalistów wysokiej klasy, lecz również do ukształtowania ich osobowości według określonego modelu dowódcy i oficera sztabu, jako działaczy społeczno-politycznych.

1.2. Zasady doboru treści programowych

Zasady doboru i zakres treści programowych wynikają konsekwentnie z obowiązujących zadań dydaktyczno-wychowawczych ASG WP, celów studiów i ustalonego modelu osobowego absolwenta. Powyższe czynniki określają w stopniu decydującym zarówno zakres wiedzy, jak i umiejętności, które mają opanować słuchacze podczas studiów, uwzględniając stan wiedzy i umiejętności, jakie kandydaci przyjęci na pierwszy rok studiów powinni posiadać.

Wiedza, jaką powinni wykazać się kandydaci na studia w ASG WP, określona jest w "Informatorze i programie egzaminów wstępnych". W programie tym uwzględnia się nie tylko stan wiedzy i umiejętności kandydata nabytych przez niego w szkole oficerskiej i w czasie praktyki w jednostkach, ale również tę wiedzę, którą musi on zdobyć samodzielnie /bądź na kursie doskonalenia/, przygotowując się do egzaminów wstępnych, a która jest niezbędna, aby podjąć studia w ASG WP. Przy ustalaniu zakresu programu studiów w ASG WP przyjmuje się, że zakres wiedzy i umiejętności już opanowany przez kandydatów na studia dotyczy problematyki szczebla batalionu /równorzędnego/. Jest to jedno z podstawowych ustaleń, leżące u podstaw doboru treści programowych. Stosownie do tak ustalonych założeń wstępnych, studia w ASG WP rozpoczynają się od problematyki dotyczącej szczebla pułku /równorzędnego/.

Przy określaniu treści nauczania w ramach poszczególnych lat studiów uwzględnia się z kolei zasadę, aby każdy rok studiów obejmował możliwie całościowo problematykę dotyczącą określonego szczebla dowodzenia. W ten sposób zapewnia się słuchaczom możliwości uzyskania konkretnych kwalifikacji w ramach poszczególnych lat studiów, przy przestrzeganiu zasady stopniowania trudności.

Powyższa zasada znajduje pełen wyraz w programach nauczania wszystkich kierunków studiów Wydziału Wojsk Lądowych, na których: na pierwszym roku studiów przerabia się problematykę pułku, na drugim - dywizji, na trzecim - armii ogólnowojskowej. Natomiast w odniesieniu do kierunków studiów na Wydziale Wojsk Lotniczych i OPK przyjęto inny układ, wynikający z ich odrębności. W tym przypadku na pierwszym roku

studiów /niezależnie od kierunku/ przerabia się głównie problematykę specjalistyczną niezbędną do ich podjęcia, a w następnych latach - problematykę pułku lotniczego /równorzędnego/, dywizji lotniczej, korpusu OPK oraz rozpoznawczo - działanie lotnictwa na szczeblach operacyjnych. Tak więc problematyka taktyczno-operacyjna uwzględniana jest na wszystkich latach i kierunkach studiów Wydziału Wojsk Lądowych, natomiast na kierunkach studiów Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK koncentruje się ona głównie na drugim i trzecim roku studiów. Różnice te wynikają głównie ze specyfiki nauczania taktyki wojsk lotniczych i taktyki wojsk OPK, dla których tłem do rozpatrywania działań pułku lotniczego jest co najmniej dywizja wojsk lądowych, a dywizji lotniczej i działań lotnictwa na szczeblach operacyjnych - co najmniej armia ogólnowojskowa i front.

Podstawową zasadą doboru i układu treści programowych z poszczególnych przedmiotów nauczania jest ich bezwzględne podporządkowanie wiodącej roli taktyki i sztuki operacyjnej, jako dyscyplin nadrzędnych, integrujących wszystkie pozostałe przedmioty w spójny system kształcenia i wychowania słuchaczy. Zgodnie z tą zasadą, na wszystkich kierunkach studiów w ASG WP przedmiotami kierunkowymi są taktyka i sztuka operacyjna, którym podporządkowane są wszystkie pozostałe przedmioty taktyczno-operacyjne /dotyczące rodzajów wojsk i służb/, a także dyscypliny pokrewne, jak metodyka szkolenia taktycznego, topografia, geografia wojenna, historia sztuki wojennej. Tym przedmiotom podporządkowane są z kolei przedmioty fachowe, mające charakter specjalistyczny, dostosowany do potrzeb określonego kierunku studiów. Wreszcie całości studiów taktyczno-operacyjnych i specjalistycznych podporządkowane są przedmioty ogólne. Ponieważ przedmioty ogólne służą także celom ogólnorozwojowym słuchacza, ich układ i treść mogą być traktowane w sposób bardziej niezależny od wymagań taktyczno-operacyjnych.

Oddzielne miejsce w układzie treści programowych - ze względu na swą rangę - zajmuje grupa dyscyplin społeczno-politycznych, która służy pogłębianiu świadomości politycznej słuchaczy, a także kształtowaniu ich wysokich postaw ideowych oraz cech charakteru niezbędnych dla dowódcy i oficera sztabu armii państwa socjalistycznego. W związku z tym treść ich jest przedmiotem starannego doboru.

Omówione zasady doboru treści programowych uwzględnia się zwłaszcza w konkretnych planach tematycznych poszczególnych lat i kierunków studiów w ASG WP. W planach tych wszystkie przedmioty nauczania, sto-

stosownie do ich charakteru, podzielone zostały na następujące działy przedmiotów:

- taktyczno-operacyjny;
- społeczno-polityczny;
- organizacji i kierowania;
- ogólny.

Spśród wymienionych działów, dział przedmiotów taktyczno-operacyjnych jest działem podstawowym. Treści programowe tego działu określają bowiem konkretne kierunki studiów, będąc jednocześnie swego rodzaju syntezą całokształtu studiów w ASG WP. Poszczególne kierunki studiów akcentowane są w dziale przedmiotów taktyczno-operacyjnych przede wszystkim poprzez preferowanie taktyki danego rodzaju sił zbrojnych, rodzaju wojsk lub służb głównie kosztem zmniejszenia zakresu nauczania taktyki ogólnej lub sztuki operacyjnej wojsk lądowych.

Jeśli chodzi o działy: społeczno-polityczny, organizacji i kierowania oraz ogólny, to z punktu widzenia treści programowych są one w zasadzie jednakowe na wszystkich kierunkach studiów w ASG WP.

Kolejnym istotnym czynnikiem, określającym zakres treści programowych jest spracyzowanie tego, co w wyniku studiów słuchacz powinien wiedzieć i umieć, a z czym się tylko zapoznać, jak również, na jakie stanowiska /i na jakim szczeblu/ powinien być gruntownie przygotowany, a o jakim - tylko zorientowany. Zgodnie z ustalonym systemem studiów wojskowych, ASG WP przygotowuje oficerów do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych, twórczo i umiejętnie wykonujących zadania wynikające ze współczesnych potrzeb pola walki i dowodzenia w okresie pokoju głównie na szczeblach taktycznych oraz pomocniczych na szczeblach operacyjnych. Z powyższego celu studiów wynika niezmiernie ważny postulat takiego doboru treści nauczania, aby właściwie wyważać proporcje między problematyką taktyczną, a operacyjną, między wiedzą a umiejętnościami praktycznymi /niezbędnymi w okresie wojny i pokoju/, które powinien słuchacz przyswoić lub nabyć w toku studiów, aby jego przygotowanie było jak najlepsze i zgodne z zadaniami studiów w ASG WP.

Dobór wiedzy, w tym wiedzy teoretycznej /system faktów, ogólne prawa i prawidłowości rządzące zjawiskiem wojny i walki zbrojnej/ oraz wiedzy praktycznej /system zasad i reguł postępowania/ powinien wynikać z założonych celów studiów, kształtowania szerokich horyzontów taktyczno-operacyjnych słuchaczy, przekazania im trwałych podstaw umożliwiających szybko i elastycznie dostosowywanie się do nowych sytuacji na polu walki. W tym sensie wiedza teoretyczna stanowi podstawę do wyrabiania umiejętności praktycznych. Z kolei dobrze przyswojone umie-

jętności praktyczne zapewniają lepsze i gruntowniejsze zrozumienie treści wiedzy taktyczno-operacyjnej jako syntetycznego uogólnienia prawidłowości, zasad i reguł występujących w rzeczywistych działaniach bojowych. W studiach taktyczno-operacyjnych znajomość założeń teoretycznych jest szczególnie ważna z tego względu, że w warunkach akademickich, nawet w ćwiczeniach /grupowych, dowódczo-egzabowych/, rozwiązuje się z reguły problemy teoretyczne.

Omówione współzależności wskazują na konieczność stałego przestrzegania przy doborze treści programowych zasady ścisłego związku teorii z praktyką i ustalania właściwych proporcji między formami nauczania teoretycznego i praktycznego.

1.3. Proces nauczania

W każdym właściwie zorganizowanym nauczaniu możemy wyróżnić kilka określonych, ściśle ze sobą połączonych faz, zwanych w dydaktyce ogniwami, które charakteryzuje jednolitość postępowania pedagogicznego zarówno nauczycieli akademickich, jak i słuchaczy. W wyższych uczelniach, w tym i w akademii, można wyodrębnić pięć takich ogniw. Treść działania dydaktycznego w ramach tych ogniw jest następująca:

1. Zaznajomienie słuchaczy z ogólnymi i szczegółowymi celami studiów.
2. Zaznajomienie słuchaczy z nowym materiałem oraz kierowanie procesem przyswajania pojęć /uogólniania/.
3. Kształtowanie umiejętności i nawyków w zakresie rozwiązywania zadań i podejmowania decyzji taktyczno-operacyjnych.
4. Kierowanie procesem utrwalania wiadomości, umiejętności i nawyków.
5. Kontrola i ocena wyników studiów.

1.3.1. Zaznajomienie słuchaczy z celami studiów

Wydawałoby się, że pierwsze z wymienionych ogniw procesu studiów należy zaliczyć do oczywistych i łatwych w realizacji. W praktyce jednak nie zawsze jest ono doceniane. Problem polega bowiem na tym, aby nie tylko wykładowca, lecz również i słuchacz zrozumiał bliższe i dalsze zadania dydaktyczne oraz cele studiów, jak też traktował je jako zadania i cele osobistych dążeń.

Właściwe zrozumienie przez słuchaczy istoty studiów ma duże znaczenie pedagogiczne. Dzięki temu powstają warunki ułatwiające kształtowanie u słuchaczy pozytywnych motywów uczenia się oraz właściwych zainteresowań, a także odpowiednie ukierunkowanie ich świadomych wysiłków w procesie opanowywania wiedzy i umiejętności.

Problem pierwszy - wzbudzenie u słuchaczy pozytywnych motywów uczenia się - nie następuje raczej większych trudności. Dla oficerów studiujących w ASG WP uzyskanie tytułu oficera dyplomowanego jest równoznaczne ze zdobyciem wyższych kwalifikacji i późniejszą karierą osobistą. Dlatego też w większości wypadków są oni - nawet bez dokładnego rozumienia celów studiów - pozytywnie ustosunkowani do konieczności uczenia się. Bardzo często czynnikiem motywacyjnym są względy ambicjonalne i prestiżowe.

Jednakże tego rodzaju motywy, w zasadzie o charakterze pozadydaktycznym, chociaż stanowią czynnik pobudzający do nauki, to jednak na dalszą metę nie są wystarczające, a nawet niekiedy stają się przyczyną niepowodzeń w studiach. Słuchacze kierujący się wyłącznie tymi motywami zazwyczaj nie uzyskują wysokich wyników, nawet jeżeli wyróżniają się pracowitością, gdyż celem ich działania nie jest poznanie wiedzy, lecz pozytywne zaliczenie poszczególnych przedmiotów. Dlatego też nie wykazują własnych zainteresowań i inwencji w nauce oraz zamiłowań do pogłębiania wiedzy w drodze samokształcenia.

W tych warunkach sprawa głębokiego wyjaśnienia słuchaczom ogólnych i szczegółowych celów studiów oraz ich społecznej wartości nie może być zostawiona sama sobie, a musi być świadomie rozwiązywana przez całą kadrę dydaktyczno-wychowawczą uczelni. Stopień skuteczności tej działalności zależy od wielu czynników. Przede wszystkim powinna ona mieć charakter długofalowy i dotyczyć wszystkich aspektów procesu studiów. Słuchaczy należy zapoznawać zarówno z celami ogólnymi odnoszącymi się do całości studiów, jak też ze szczegółowymi, dotyczącymi sensu i istoty poszczególnych przedmiotów oraz związków między nimi, a także kolejnych tematów i zagadnień szkoleniowych. Istnieje również konieczność uświadomienia słuchaczom tej prawdy, iż cele studiów dotyczą całej sfery ich osobowości, a więc nie tylko określają one zakres wiedzy i umiejętności, które należy opanować ale precyzują również kierunek działania w dziedzinie kształtowania postaw moralno-politycznych oraz cech charakteru i umysłu.

Sposób, czyli technika zapoznawania słuchaczy z celami studiów, nie może być szablonowy i polegać na kolejnym wyliszczaniu poszczególnych celów nauczania. Wydaje się, że przy informowaniu o celach ogólnych, najlepsze rezultaty uzyskuje się wtedy, kiedy nauczyciel akademicki przedstawia je na tle analizy istoty i przedmiotu badań danej dziedziny wiedzy. Tak na przykład ogólne cele studiów oraz cele nauczania w zakresie przedmiotów taktyczno-operacyjnych należałoby wyjaśnić przy omaw-

wianiu przedmiotu nauki i sztuki wojennej. W tym bowiem przypadku istnieje możliwość plastycznego przedstawienia słuchaczom, jaki zakres wiedzy i umiejętności, umiejscowionych w systemie nauczania i sztuki wojennej, powinni oni opanować w ciągu trzech lat studiów. Zaleca się, aby tego rodzaju informację przekazał słuchaczom danego roku studiów szef odnośnej katedry lub kierownik kursu już na początku pierwszego roku studiów.

Wyjaśnienia, dotyczące celów nauczania z poszczególnych przedmiotów można również przedstawić w ramach wstępnego wykładu o istocie i przedmiocie badań danej dyscypliny naukowej i jej miejscu w systemie nauki. Informacje o celach nauczania z kolejnych tematów przekazuje się słuchaczom najczęściej na początku pierwszego zajęcia na dany temat. Odstępstwem od tej reguły są ćwiczenia dowódczo-sztabowe. W tym wypadku odnośną tematykę oraz planowane cele nauczania przedstawia się słuchaczom po zakończeniu ćwiczenia. Zaleca się, aby wyjaśnienia o celach nauczania były wyczerpujące, lecz jednocześnie krótkie. Mogą one między innymi zawierać dane dotyczące znaczenia tematu w ramach obowiązującego programu nauczania z danego przedmiotu, jego powiązania z innymi tematami, w tym również z tematami z innych przedmiotów oraz zadań dydaktycznych przewidywanych do wykonania przez słuchaczy.

1.3.2. Zaznajomienie słuchaczy z nowym materiałem oraz kierowanie procesem przyswajania pojęć /uogólniania/

Powyższe ogniwo odgrywa w procesie studiów istotną rolę, gdyż przyswojenie przez słuchaczy wiadomości o faktach i zjawiskach oraz związkach między nimi stanowi podstawę działalności w zakresie kształtowania systemu wiedzy w ich świadomości. Konstrukcję nośną każdej dziedziny wiedzy stanowi zaś określona terminologia naukowa. Wykładowcy powinni więc tak przekazywać wiadomości o faktach i zjawiskach, aby w umysłach słuchaczy ukształtował się logiczny, odpowiednio zhierarchizowany i merytorycznie jednolity system pojęciowy właściwy dla danej nauki i odpowiadającego jej przedmiotu nauczania.

Szczególnie dokładnie słuchacze powinni zapoznać się z terminami nadrzędnymi, których zrozumienie decyduje o przydatności całego systemu pojęciowego. W terminologii wojskowej takimi nadrzędnymi terminami, znajdującymi się względem siebie w hierarchicznej zależności, są pojęcia: wojna, nauka wojenna, sztuka wojenna, strategia, sztuka operacyjna, taktyka itp. W dydaktyce wojskowej do tego rodzaju terminów należy zaliczyć pojęcia: dydaktyka wojskowa, metodyka, kształcenie, nauczanie,

szkolenie, uczenie się, zasady, metody, środki dydaktyczne ...

Dopiero po opanowaniu przez słuchaczy systemu pojęciowego określonej nauki, a przynajmniej terminów nadrzędnych, można przystąpić w studiach do następnego etapu nauczania, to jest do zapoznawania ich z prawidłowościami i prawami rządzącymi danym wycinkiem rzeczywistości oraz wynikającymi z nich zasadami i regułami praktycznego działania.

W studiach akademickich w celu zapoznania z istotą określonych pojęć stosuje się w zasadzie dwie metody rozumowania - indukcyjną i dedukcyjną^{1/}. Zgodnie z pierwszą - etapy postępowania i kolejnych czynnościach wykładowcy przy przekazywaniu wiedzy, a słuchaczy przy jej opanowywaniu mogą być następujące:

- zestawienie danych rzeczy lub zjawisk z innymi w celu uchwycenia ich podobieństw i różnic. Tak na przykład w studiach taktycznych, dążąc do określenia pojęcia "walka", "natarcie", "obrona", "atak" wykładowca zestawia różne rodzaje działań bojowych. W tym ostatnim przypadku słowo "atak" należy zestawić z innymi podobnymi w treści i znaczeniu takimi, jak: "kontratak", "przełamanie", "natarcie" oraz przeciwstawnymi: "obrona", "wycofanie się" itd.;

- wyszukiwanie w danych przedmiotach lub zjawiskach cech in właściwych. Nie chodzi przy tym o wyodrębnienie wszystkich przymiotów i właściwości danego przedmiotu lub zjawiska, lecz o wyszukanie wszystkich cech istotnych. Taką na przykład cechą istotną natarcia i wszystkich rodzajów działań zaczepnych jest zniszczenie nieprzyjaciela i opanowanie zajmowanego przez niego terenu. W tego rodzaju operacjach myślowych dla określenia i wydobycia cech głównych posługujemy się analizą, dążąc do rozłożenia pojęcia na zasadnicze części składowe;

- zdefiniowanie danego pojęcia. W tym zaś przypadku proces myślenia jest syntetyczny, dążymy do tego, aby ze wszystkich istotnych cech wyłowić najistotniejsze, a w definicji ująć istotę danej rzeczy lub zjawiska.

Z dydaktycznego punktu widzenia szczególne znaczenie ma stopień samodzielności słuchaczy w pracy uogólniającej przy określaniu znaczenia danego terminu. Nie chodzi przy tym o to, aby wszystkie lub większość pojęć i definicji ważnych z punktu obowiązującego programu nauczania,

1/ Przez indukcję rozumie się każdy uogólniający sposób wnioskowania, w którym przechodzi się od szczegółu do ogółu. Dedukcją nazywamy takie wnioskowanie, z którego przesłanek wynika logicznie jego wniosek. Szczególnym wypadkiem wnioskowania dedukcyjnego jest tzw. przechodzenie od ogółu do szczegółu. /Wg K. Ajdukiewicza. Zarys logiki. Warszawa, 1957, s. 160-170/.

zostały przez nich sformułowane w drodze własnej dociekliwości umysłowej. Niemniej jednak samodzielne zdefiniowanie, chociażby niektórych pojęć z zakresu sztuki wojennej /prawa, zasady i reguły walki zbrojnej/ lub innych dziedzin wiedzy /prawa dialektyki, prawidłowości dydaktyczne itp./, zapewnia głębokie zrozumienie i trwałe przyswojenie określonej wiedzy, jest warunkiem skutecznego nauczania i uczenia się. W tym bowiem przypadku słuchacz dokonuje twórczego aktu poznawczego, a sformułowana poprawnie zasada, zależność lub prawidłowość, staje się jak gdyby jego osobistym dorobkiem. Dzięki tego rodzaju samodzielnym operacjom umysłowym dobrze poznaje on metody wnioskowania indukcyjnego i definiowania pojęć, wskutek czego łatwiej przyswaja treść pojęć naukowych formułowanych przez wykładowców.

W praktycznej działalności dydaktycznej pełny trój etapowy cykl analizowania terminów naukowych nie zawsze jest konieczny. Stosuje się go przy omawianiu nieznanych pojęć z całkowicie nowej dziedziny wiedzy. Najczęściej jednak słuchacze ASG WP dysponują już pewną wstępną wiedzą w przedmiocie rozważań terminologicznych. W tym wypadku można pominąć pierwszą, a czasami również drugą fazę rozumowania, przechodząc bezpośrednio do samej czynności definiowania danego terminu.

W każdym jednak przypadku przy zastosowaniu metody indukcyjnej myślenie postępuje od poszczególnych faktów /szczegółów/ do całkowitego poglądu na zjawisko lub sytuację. Tok rozumowania indukcyjnego idzie w kierunku odkrywania pojęcia szerszego rzędu, wiążącego dane cząstkowe w uogólniającą całość.

Przedstawiony indukcyjny tok kształtowania pojęć naukowych w świadomości słuchaczy ma duże wartości dydaktyczne, tym bardziej, że stosuje się go w powiązaniu z metodą poszukującą, która zakłada samodzielne zdobywanie wiedzy. Zastosowanie metody indukcyjnej jest szczególnie przydatne przy przedstawianiu słuchaczom problematyki /pojęć, definicji/ całkowicie lub w znacznej części nowej oraz przy dysponowaniu wystarczającym czasem, zapewniającym możliwość wymiany poglądów.

Dlatego też w studiach akademickich nie mniej ważne znaczenie ma drugi - dedukcyjny sposób przyswajania wiedzy, między innymi również terminologicznej. W tym wypadku myślenie rozwija się od danej całości do zasady lub faktów /pojęć naukowych/ logicznie wynikających z przesłanek zawartych w całości. Stosując metodę dedukcyjną, wykładowca powinien rozpocząć zapoznanie słuchaczy z nową problematyką i odpowiednią terminologią od przedstawienia systemu pojęć obowiązującego w danej dziedzinie wiedzy. Dopiero na tle pojęć wyższego rzędu należy omówić znaczenie wybranych pojęć, zwracając szczególną uwagę na okre-

ólenie roli i miejsca w układzie hierarchicznym systemu. Znaczenie terminu oraz jego definicja jest więc uzależniona od terminu nadrzędnego i w znacznym stopniu wynika z jego definicji. Powyższy system postępowania ma zatem wiele zalet, gdyż umożliwia nauczycielom akademickim stosunkowo szybkie zapoznanie słuchaczy ze strukturą i treścią swoistej dla danej dziedziny wiedzy /przedmiotu nauczania/.

Indukcyjny i dedukcyjny tok procesu przyswajania i uświadamiania pojęć naukowych są metodami wzajemnie się uzupełniającymi. Nauczyciel akademicki - w zależności od potrzeb i możliwości - posługuje się jedną lub drugą metodą, względnie obydwoma jednocześnie, aczkolwiek w określonej logicznej kolejności. Tak na przykład niektóre pojęcia, szczególnie istotne /centralne/ z punktu widzenia danego przedmiotu nauczania i okresu studiów /na przykład na 1 roku studiów "taktyka", "walka", "natarcie", "obrona"/ powinny być opanowywane posługując się przeważnie rozumowaniem indukcyjnym. Natomiast pojęcia w stosunku do nich nadrzędne /w tym wypadku: "nauka i sztuka wojenna", "strategia", "sztuka operacyjna"/ lub też podrzędne /"pościg", "forsowanie przeszkody wodnej", "obrona w gorach"/ mogą być wyjaśnione w głównej mierze w układzie dedukcyjnym. Z tego też punktu widzenia byłoby wskazane, aby już na 1 roku studiów, w jednym z pierwszych wykładów z przedmiotów taktyczno-operacyjnych przedstawić słuchaczom w ujęciu dedukcyjnym system pojęciowy obowiązujący w nauce, a zwłaszcza w sztuce wojennej. W toku trzyletnich studiów system ten powinien być stale wzbogacany i rozwijany.

W ten sposób wykładowca jest w stanie, posługując się różnymi metodami rozumowania, w sposób wszechstronny i w ramach ograniczonego czasu uświadomić słuchaczom istotne znaczenie podstawowych pojęć naukowych, umożliwić im sprawne przywojenie określonego zasobu wiedzy teoretycznej, w tym systemu pojęciowego, w sposób możliwie samodzielny i trwałe.

1.3.3. kształtowanie umiejętności i nawyków^{2/} w zakresie rozwiązywania zadań i podejmowania decyzji taktyczno-operacyjnych

Uzyskanie przez słuchaczy określonej wiedzy /taktyczno-operacyjnej, społeczno-politycznej/, to jest wiadomości o faktach i zjawiskach łą-

2/ Nawiązując do poglądów Z. Pietraśińskiego /Sztuka uczenia się, Warszawa, 1962, s.141-142/ umiejętność jest to nabyta gotowość rozwiązywania zadań określonego typu, wymagających dostosowywania sposobu działania do zmieniających się warunków lub szczególnych cech działania. Natomiast pojęcie nawyku łączy się z wykonywaniem czynności, które mają charakter stosunkowo najdokładniej się powtarzających wyuczonych działań. W działalności dowódczej i sztabowej przeważają umiejętności. d.c. na s.25

cznie ze zrozumieniem istoty zachodzących związków między nimi, stanowi podstawę umożliwiającą przejście do kolejnego etapu kształcenia - przyswajania umiejętności i nawyków stosowania tej wiedzy w praktycznych sytuacjach. W studiach dowódczo-sztabowych szczególną wagę przywiązuje się do kształcenia u słuchaczy wszechstronnych umiejętności, a nawet pewnych nawyków w zakresie organizacji i prowadzenia działań bojowych. Słuchaczy uczy się rozwiązywania różnorodnych zadań z dziedziny sztuki dowodzenia na przyszłym polu walki, w tym również podjmowania decyzji taktyczno-operacyjnych.

Przez pojęcie "zadanie" /w dydaktyce - "zadanie dydaktyczne"/ należy rozumieć trudność o charakterze naukowym, technicznym lub praktycznym, którą należy rozwiązać, stosując posiadaną wiedzę lub doświadczenie. W każdym zadaniu występuje wyraźna i pilna konieczność określenia związków między zjawiskiem i jego przyczyną /zadanie teoretyczne/ albo też ustalenie sposobu działania, zapewniającego osiągnięcie określonego celu /zadanie praktyczne/.

W działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni uwzględnia się obydwie rodzaje zadań dydaktycznych. W przedmiotach społeczno-politycznych przeważają zadania teoretyczne. Natomiast w dyscyplinach taktyczno-operacyjnych uprzywilejowane są zadania o charakterze praktycznym, które słuchacze rozwiązują w trakcie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych. W studiach akademickich te ostatnie zadania równocześnie spełniają rolę teoretyczną. Są one w istocie rzeczą sprawdzianem słuszności założeń teoretycznych i dostarczają materiału do pogłębiania i wzbogacania wiedzy zarówno teoretycznej, jak i praktycznej. Praktyka w ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych umożliwia rozwijanie u słuchaczy operatywności praktycznej, to jest umiejętności stosowania w działaniach posiadanej wiedzy. W tych warunkach wiedza staje się niezbędnym narzędziem praktycznego działania.

Rozwiązywanie każdego zadania /niezależnie od dziedziny/, w tym również dydaktycznego zaczyna się od postawienia pytania, czyli sformułowania tych zasadniczych niewiadomych, których wyjaśnienie decyduje o rozwiązaniu zadania. Następnym etapem pracy myślowej jest określenie wstępnej odpowiedzi na postawione pytanie, czyli wypracowanie hipotezy. Dlatego też w kolejnym stadium myślenia słuchacz powinien sprawdzić prawdziwość hipotezy. W tym celu powinien on dokonać analizy

c.d. ze s. 24

jętności, niemniej istnieje liczna sfera, w której powstaje konieczność kształtowania nawyków /opracowanie dokumentów, organizacja pracy itd./.

wszystkich faktów i czynników, które wywierają istotny wpływ na rozwiązywanie zadań. Samo sprawdzenie może być myślowe, a więc teoretyczne, względnie może zakładać wykonanie praktycznych czynności w postaci przeprowadzenia odpowiedniego cyklu badań i doświadczeń.

W wypadku stwierdzenia, iż wstępna hipoteza jest mylna, słuchacz powinien sformułować nową hipotezę, którą ponownie należy poddać teoretycznej lub praktycznej weryfikacji. Z chwilą potwierdzenia hipotezy uściśla się wszystkie części składowe odpowiedzi na postawione pytania i formułuje się ostateczne rozwiązanie.

W przedmiotach taktyczno-operacyjnych zwraca się szczególną uwagę na ukształtowanie u słuchaczy umiejętności podejmowania decyzji oraz wprowadzenia jej w życie. Praca myślowa przy wypracowaniu decyzji będzie ogólnie zgodna z trybem postępowania stosowanym przy rozwiązywaniu wszelkiego typu zadań, zaś kolejne czynności słuchacza w tym względzie powinny być zgodne z techniką pracy dowódcy odnośnego szczebla dowodzenia.

W uczelni przyjmuje się, że dowódca podejmuje decyzję na podstawie analizy otrzymanego zadania, oceny sytuacji i - jeśli czas na to pozwala - rekonesans w terenie. Analizując zadanie dowódca powinien najpierw wyjaśnić i zrozumieć zamiar przełożonego i na tej podstawie określić miejsce oraz rolę oddziału /związku taktycznego lub operacyjnego/ przez niego dowodzonego w tym zamiarze. Następnie dowódca ustala, co dla wykonania zadania przez oddział /związek taktyczny lub operacyjny/ jest najistotniejsze i w związku z tym określa jakiego nieprzyjaciela i w jakiej kolejności zniszczyć lub rozbić, jak wykorzystać środki rezerwy, gdzie wykonać główne uderzenie lub skupić główny wysiłek itd.

W rezultacie analizy zadania dowódca określa zamiar walki, który dla podwładnych ma charakter obowiązującej wytycznej. Niemniej jednak zamiar walki /operacji/ nie jest jednoznaczny z decyzją. Może on jeszcze ulec zmianie lub uściśleniu, gdyż obok kwestii nie podlegających weryfikacji zawiera również fragmenty mające charakter hipotez roboczych, wymagających potwierdzenia lub dodatkowego zbadania. Hipotetyczne są zwłaszcza szczegółowe sposoby wykonywania zadania.

Problemy nierozstrzygnięte i mające charakter hipotez dowódca ostatecznie ustala w toku oceny sytuacji. Polega ona na gruntownej ocenie warunków, w jakich będzie wykonywane zadanie i środków przeznaczonych do jego realizacji. Najistotniejszym celem oceny położenia jest weryfikacja uprzednio sformułowanych hipotez stanowiących części składowe zamiaru walki /operacji/. Powyższa praca polega na zestawieniu różnych wariantów działania z możliwym przebiegiem wydarzeń na przewidywanym

polu walki /bitwy/. Każdy wariant sprawdza się z punktu widzenia jego trafności przez dokonywanie porównań i analogii. Poszukiwania najwłaściwszego sposobu trwają dopóki nie zostanie wybrany wariant najodpowiedniejszy, najlepiej odpowiadający wytworzonej sytuacji i zapewniający w sposób optymalny możliwości wykorzystania posiadanych środków oraz innych czynników i okoliczności dla osiągnięcia powodzenia. Rzecz jasna, dowódca i sztab powinien uwzględnić czynnik czasu i zbytnio nie przedłużać pracy nad podjęciem decyzji, gdyż w tym wypadku nawet najlepsza decyzja może się okazać w ogóle nieprzydatna.

Nauczyciel akademicki - rozwijając u słuchaczy umiejętności podejmowania decyzji - powinien dbać o to, aby w początkowej fazie pracy, przy analizie zadania i ocenie położenia, tok myślenia rozwijał się u nich według schematu: - fakty - wnioski poprzez analizę i syntezę, to jest zgodnie z układem rozumowania indukcyjnego. Następnie charakter rozumowania ulega zmianie, gdyż weryfikację prawidłowości wniosków, stanowiących części składowe decyzji, przeprowadza się zazwyczaj przez zestawienie rozwiązania z faktami wynikającymi z oceny położenia, a więc w trybie rozumowania dedukcyjnego. Myślenie rozwija się według schematu: synteza - analiza. W rezultacie wyżej opisaney pracy myślowey dowódca /słuchacz/ wyprowadza kolejne najbardziej umotywowane wnioski, które po podjęciu ostatecznej decyzji znajdują odzwierciedlenie w zadaniach bojowych postawionych podwładnym.

W ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych, organizowanych ze słuchaczami, podjęcie przez dowódcę decyzji nie może oznaczać zakończenia jego aktywnej myślowej działalności. Powinna ona osiągnąć jeszcze większe natężenie i wyrażać się w podejmowaniu kolejnych wykonawczych decyzji, determinowanych przebiegiem działań bojowych. W tym wypadku, w porównaniu do uprzednio opisywanego schematu działania umysłowego, wystąpią określone różnice. Mianowicie, zostanie pominięty etap analizy zadania /aż do momentu otrzymania nowego zadania/, a zamiast niego wystąpi konieczność stałego śledzenia i analizowania wszystkich zmiennych czynników pola walki z punktu widzenia ich wpływu na tok realizacji zadania. Faktycznie będzie to kontynuacja oceny sytuacji w układzie rozumowania dedukcyjnego, od uprzednio podjętej decyzji do elementów sytuacji.

Wartość decyzji zależy w znacznym stopniu od sposobu jej wprowadzenia w życie. Jest to problem nie mniej ważny niż samo wypracowanie decyzji. Dlatego też kształtowanie umiejętności słuchaczy w zakresie doprowadzenia decyzji do wykonawców, organizacji dowodzenia, współdziałania i zabezpieczenia działań, opracowania różnorodnej dokumentacji

są ważnymi elementami procesu nauczania. Ogólny schemat postępowania dydaktycznego w tym zakresie powinien w znacznej mierze odpowiadać technice działania stosowanej przy rozwiązywaniu wszelkich zadań teoretycznych lub praktycznych.

W ten sposób przy prawidłowym ustawieniu procesu nauczania słuchacze powinni w trakcie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych opanować odpowiednie umiejętności w zakresie zastosowania w pracy myślowej takich operacji, jak: analiza, synteza, porównywanie, uogólnianie i abstrahowanie oraz takich metod rozumowania, jak indukcja i dedukcja.

1.3.4. Kierowanie procesem utrwalania wiadomości, umiejętności i nawyków

Posiadanie przez słuchaczy odpowiednich wiadomości i umiejętności nie jest równoznaczne z nabyciem przez nich trwałej wiedzy, łącznie z wprawą posługiwania się nią w działaniu. Można bowiem doskonale rozumieć fakty, prawidłowości, zasady i reguły, lecz mieć trudności w zastosowaniu tej wiedzy w praktyce. Teoretyczna wiedza wojskowa poznana i przyswojona; lecz nie utrwalona stałym powtarzaniem i praktycznym zastosowaniem, staje się płytka i ulega zapomnieniu. W systemie wiadomości powstają wyraźne luki, które czynią taką wiedzę nieprzydatną w rozwiązywaniu praktycznych programów przyszłego pola walki.

Trwałość ogólnej wiedzy taktyczno-operacyjnej jest istotnym problemem wartości stosowanych metod i form nauczania. Dlatego też wiedza wraz z umiejętnością stosowania jej w praktyce powinna być w sposób głęboki i wszechstronny przyswojona przez słuchaczy tak, aby mogli oni z niej korzystać przez wiele lat po ukończeniu studiów, zwłaszcza w różnych skomplikowanych i trudnych sytuacjach w warunkach rzeczywistych działań bojowych.

Wiedza ta musi być operatywna, co powinno się wyrażać łatwym i szybkim znalezieniem w pamięci właściwych, potrzebnych informacji i skojarzeń. Z istoty funkcji dowódcy i oficera sztabu jako organizatorów działań bojowych wynika zapotrzebowanie na praktyczną operatywność przyswojonej wiedzy, rozumianą jako gotowość i możliwość jej zastosowania do rozwiązywania problemów praktycznych.

W świadomości słuchaczy muszą więc zostać wytworzone trwałe i konieczne związki myślowe lub motoryczne, czyli tzw. stereotypy dynamiczne. Dowódca lub oficer sztabu jest w stanie w krótkim czasie wypracować prawidłową decyzję, nawet w sytuacjach skomplikowanych i niebezpiecznych właśnie dzięki wytworzonym stereotypom i umiejętnościom posługi-

wania się posiadaną wiedzę. Zdobytą wprawą w działaniach i umiejętności przewidywania oraz rozumowania kategoriami taktyczno-operacyjnymi umożliwiającą mu widzenie w pozornym chaosie pola walki uporządkowany ciąg wydarzeń i dzięki temu może on wywierać wpływ na rozwój wydarzeń.

Najlepszym sposobem, zapewniającym w czasie nauki uzyskanie znacznej wprawy w czynnościach umysłowych i motorycznych jest powtarzanie oraz ćwiczenia. W studiach akademickich w działalności tej wykładowcy i słuchacze powinni przestrzegać następujących reguł:

1. Powtarzanie i ćwiczenia nie mogą polegać na mechanicznym przyswajaniu ciągle tych samych treści. Z badań psychologicznych wynika, że efekt ćwiczeń zwiększa się, gdy słuchacze: a/ opanowują daną umiejętność lub nawyk w sposób świadomy i ze zrozumieniem; b/ znają zasady /taktyczno-operacyjne, techniczne/, na których opierają się w czasie swej działalności oraz świadomie stosują odpowiednie operacje myślowe i metody rozumowania; c/ wykazują znaczne zainteresowanie treścią powtarzań i ćwiczeń, w związku z czym zajęcia tego rodzaju muszą być jak najbardziej różnorodne, coraz bogatsze i trudniejsze w treści.

2. W studiach taktyczno-operacyjnych utrwalanie umiejętności w podejmowaniu decyzji powinno być uzyskane przez powtarzanie ciągu czynności umysłowych i motorycznych dowódcy i oficera sztabu w różnorodnych ćwiczeniach w maksymalnie odmiennych układach sytuacji pola walki przy jednoczesnym przestrzeganiu jednolitej metodologii postępowania.

3. Powtarzanie i ćwiczenia należy stosować póki nie wytworzą się w świadomości słuchaczy trwałe umiejętności w rozumowaniu kategoriami taktyczno-operacyjnymi. Najlepsze rezultaty w tym względzie uzyskuje się przez ścisłe wiązanie teorii z praktyką. Dlatego też ćwiczenia taktyczno-operacyjne prowadzi się z uwzględnieniem realnych właściwości przyszłego pola walki. Znaczną ilość ćwiczeń organizuje się w terenie oraz zapewnia się udział słuchaczy w ćwiczeniach organizowanych w jednostkach wojskowych.

4. Przesada w powtarzaniu wywołuje ujemne skutki w postaci zmniejszenia się u słuchaczy zainteresowania procesem nauczania, zaniku aktywności i inicjatywy. Zjawisko to jest szczególnie niebezpieczne przy nadmiernej ilości ćwiczeń przy jednoczesnym braku czasu na teoretyczne uogólnianie uzyskanego doświadczenia. Z drugiej zaś strony zbyt mała ilość ćwiczeń przy nadmiernej ilości zajęć audytoryjnych, prowadzących się do dyskusji teoretycznych powoduje, że teoretyczne wnioski i uogólnienia nie poparte doświadczeniem stają się mało przekonujące i nie zostaną w sposób trwały przyswojone. Konieczne więc jest zachowanie

równowagi między zajęciami rozwijającymi wiedzę teoretyczną i praktyczną a ćwiczeniami utrwalającymi umiejętności stosowania tej wiedzy w praktyce.

5. Słuchacze w toku powtórzeń i ćwiczeń powinni znać ich rezultaty i mieć zapewnione możliwości prowadzenia systematycznej samokontroli.

1.3.5. Kontrola i ocena wyników

W działalności dydaktyczno-wychowawczej kontrola i ocena postępów uzyskiwanych przez słuchaczy zapewnia kadrze dydaktyczno-wychowawczej uczelni możliwość zdobycia odpowiedniej informacji o stopniu osiągniętej skuteczności studiów. W dydaktyce przez pojęcie "skuteczność" rozumie się stosunek między osiągniętymi wynikami w nauczaniu a obowiązującymi celami studiów. Odróżnić przy tym można skuteczność wewnętrzną, czyli uczelnianą, określaną w procesie studiów w trakcie różnych form zajęć oraz egzaminów rocznych i końcowych, a także skuteczność zewnętrzną, pozauczelnianą, która znajduje odzwierciedlenie już po studiach w działalności praktycznej absolwentów, w trakcie wykonywania przez nich obowiązków dowódczych i sztabowych.

Metody i formy określania wewnętrzuczelnianej skuteczności studiów zostaną omówione w V rozdziale podręcznika: metodyka sprawdzania wyników nauczania.

Samokontrola powinna przejawiać się we własnych ocenach swego postępowania w wykonywaniu określonych zadań w czasie ćwiczeń taktycznych oraz w ocenach grupowych stopnia i poprawności wykonywania zadań przez ćwiczące zespoły. Tego rodzaju osobiste i grupowe oceny wyrabiają u słuchaczy poczucie krytycyzmu i sprzyjają trwałemu opanowaniu właściwej techniki działania.

Pewnych natomiast trudności następuje ustalanie stopnia osiągniętej skuteczności zewnętrznej. W praktyce akademickiej, w celu uzyskania możliwie pełnej informacji o przygotowaniu absolwentów do działalności praktycznej, stosuje się dwie zasadnicze metody postępowania.

Pierwszą z nich jest okresowe kompleksowe badanie opinii dowódców rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz okręgów wojskowych i związków taktycznych o wartościach reprezentowanych przez absolwentów akademii jako dowódców i oficerów sztabu. W ramach tych badań organizuje się naraady komendy ASG WP z zainteresowanymi dowództwami /szefostwami/, w toku których odnośni dowódcy i oficerowie sztabu przekazują swoje uwagi o funkcjonowaniu absolwentów ASG WP w jednostkach wojskowych i zgłaszają postulaty pod adresem akademii w sprawie ewentualnie lepszego dostosowania studiów do praktycznych potrzeb wojsk. Jednocześnie przeprowadza

się badania ankietowe oraz organizuje się spotkania przedstawicieli ASG WP z absolwentami, obejmując tymi badaniami absolwentów z kilku ostatnich promocji. Absolwenci ustnie /na spotkaniach/ albo pisemnie /w ankietach/ przedstawiają swoje poglądy co do przydatności wiedzy i umiejętności uzyskanych w ASG WP w sprawowaniu funkcji dowódczych i sztabowych.

Druga metoda polega na udziale przedstawicieli kadry akademii w ćwiczeniach organizowanych w jednostkach wojskowych i obserwowaniu absolwentów akademii, biorących w nich udział. Wyniki obserwacji dotyczące pozytywnych i negatywnych stron pracy absolwentów w ćwiczeniach świadczą w pewnej mierze o wartości wykształcenia zdobytego w ASG WP.

W ten sposób uzyskane z różnych źródeł informacje umożliwiają komendzie ASG WP dokonanie analizy skuteczności praktycznej studiów osiąganą przez uczelnię i w razie potrzeby, w celu ich lepszego dostosowania do potrzeb praktycznych wojsk, wprowadzenie do treści programów oraz metod i form nauczania odpowiednich zmian i innowacji.

1.4. Zasady dydaktyczne

W studiach akademickich istotną rolę spełniają zasady dydaktyczne. Określają one bowiem sposób, w jaki należy urzeczywistniać cele nauczania. Są to generalne dyrektywy dydaktyczne, których przestrzeganie jest warunkiem koniecznym, chociaż nie jedynym, skutecznego nauczania i studiowania.

Zasady dydaktyczne należy zaliczyć do reguł praktycznych postępowania pedagogicznego. Zostały one sformułowane na podstawie analizy rzeczywistych związków i zależności występujących w działalności dydaktyczno-wychowawczej, założeń teoriopoznawczych filozofii marksistowskiej oraz logiki samego procesu nauczania. Ponadto są one uzależnione od ogólnych celów studiów dotyczących wychowania socjalistycznego oraz przygotowania fachowego słuchaczy, zgodnie z potrzebami obronności kraju.

Uwzględniając powyższe czynniki, w studiach akademickich wyróżnia się następujące zasady dydaktyczne:

1. Jedności nauczania i wychowania.
2. Aktywnego i świadomego uczestnictwa słuchaczy w procesie studiów.
3. Związku teorii i praktyki oraz realizmu w studiach taktyczno-operacyjnych.
4. Jedności nauczania indywidualnego i zespołowego.
5. Poglądowości.

6. Systematyczności.
7. Trwałości wiedzy.
8. Przystępności.

1.4.1. Zasada jedności nauczania i wychowania

Zasada ta postuluje ścisłe wiązanie procesu nauczania z wychowaniem. U jej podstaw znajdują się przesłanki określone przez ideologię marksistowską, jak też wynikające z obowiązującej doktryny wojennej. Zgodnie z aktualnymi ustaleniami przyjmuje się, że ewentualna przyszła wojna będzie starciem między dwoma systemami społecznymi o przeciwstawnych ideologiach. Wojna w obronie socjalistycznej ojczyzny będzie więc wymagała napięcia wszystkich sił materialnych i moralnych całego społeczeństwa, w tym sił zbrojnych. Chodzi więc o przygotowanie takich kadr specjalistów wojskowych, które nie tylko doskonale opanują sztukę prowadzenia działań bojowych, ale jednocześnie będą odznaczać się internacjonalizmem, patriotyzmem i głębokim zaangażowaniem ideologicznym. Procesów dydaktycznych prowadzonych w wojsku nie można rozpatrywać w oderwaniu od pracy wychowawczej, gdyż nie tylko występują one w ścisłych związkach, ale również we wzajemnych zależnościach.

Zasada jedności nauczania i wychowania w studiach akademickich jest w praktyce uwzględniana w całym procesie nauczania. Już przy formułowaniu celów studiów zakłada się konieczność kształtowania w procesie nauczania wszystkich podstawowych cech osobowości słuchaczy. Dąży się do tego, aby w trakcie zajęć, niezależnie od przedmiotu, nie tylko przekazywać wiedzę i rozszerzać horyzonty poznawcze słuchaczy, ale jednocześnie kształtować właściwe postawy moralno-polityczne oraz ujawniać i doskonalić te cechy intelektu i charakteru, które mają szczególne znaczenie na polu walki. Służyć temu musi również system zastosowanych metod i form organizacyjnych nauczania.

Konieczność przestrzegania postulatów omawianej zasady dotyczy wszystkich przedmiotów, przy czym szczególnie istotną rolę w tym względzie spełniają dyscypliny społeczno-polityczne oraz taktyczno-operacyjne. W toku zajęć w ramach pierwszej grupy przedmiotów słuchacze przyswajają określoną wiedzę społeczno-polityczną oraz uzyskują głębsze zrozumienie podstaw materialistycznego światopoglądu. Natomiast w ramach przedmiotów taktyczno-operacyjnych, zwłaszcza w czasie ćwiczeń, zapoznają się z rzeczywistym mechanizmem przygotowań do walki ideologicznej, prowadzonej przez państwa imperialistyczne przeciwko naszemu krajowi oraz jej przejawami. Co więcej, w ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych, prowadzonych umownie na terytorium Środkowej Europy istnieje moż-

liwość przedstawienia form działania /w dziedzinie wojny psychologicznej i działań specjalnych/ stosowanych przez wrogie nam ośrodki imperialistycznej propagandy i dywersji.

Szczególnie dobre warunki w łączeniu działalności dydaktycznej i wychowawczej występują w ćwiczeniach szkieletowych, podróżach polowych /historycznych/ lub obozach szkoleniowych oraz w czasie zwiedzania miejsc walk narodowo-wyzwoleńczych i regionów ziemi ojczystej. W przedsięwzięciach tego rodzaju występują doskonałe możliwości kształtowania określonych cech osobowości /uczucie patriotycznych, odporności psychicznej, wytrzymałości na trudy, poczucie odpowiedzialności, aktywności i samodzielności w myśleniu i działaniu/.

1.4.2. Zasada aktywnego i świadomego uczestnictwa słuchaczy w procesie studiów

U podłoża powyższej zasady leżą prawidłowości funkcjonowania wyższego systemu nerwowego człowieka. Doświadczenia wskazują, że tylko te wiadomości i umiejętności zostają trwale opanowane i przyswojone, które są zdobyte w drodze własnej działalności umysłowej słuchacza w procesie dociekliwego poznawania materiału szkoleniowego. Tylko przez aktywną i świadomą pracę treść materiału studiów, jak np.: definicje i pojęcia naukowe, prawa i prawidłowości rozwoju społecznego, wojny i walki zbrojnej, zasady i reguły postępowania - staje się jakby własnym dorobkiem umysłowym słuchacza, a nie wiedzę narzuconą z zewnątrz i mechanicznie opanowaną.

Znaczenie dyrektywy wykracza poza aspekt czysto dydaktyczny, gdyż nawiązuje ona bezpośrednio do celów studiów w zakresie kształtowania takich zwłaszcza cech osobowości, jak: aktywność i inicjatywa, samodzielność myślenia i działania. Dlatego też bardzo ważne jest kształtowanie u słuchaczy faktycznego zaangażowania się i aktywności w procesie studiów oraz przejawiania tej aktywności w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych, zwłaszcza w czasie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych.

W kształtowaniu u słuchaczy rzeczywistej, głęboko rozumianej aktywności, w procesie studiów występują określone trudności. Często bowiem słuchacze przejawiają dążność do mechanicznego, pamięciowego przyswajania materiału oraz wykazują istotne braki w samodzielnym rozwiązywaniu problemów dydaktycznych. Zadaniem wykładowcy jest okazanie im pomocy w pokonaniu tej trudności przez stopniowe wdrażanie do samodzielnej i aktywnej pracy. Z tego punktu widzenia należy dążyć do wyrobienia u słuchaczy wszystkich rodzajów aktywności dydaktycznej, a więc naśladowczej, kierowanej zadaniami oraz twórczej. Aktywność pierwszego rodzaju

ma mniejsze zastosowanie w studiach akademickich, niemniej jednak może ona znacznie ułatwić słuchaczom opanowanie metod analizowania sytuacji, składania meldunków, poprawnego stawiania zadań bojowych. Z tych też względów każdy wykładowca powinien umieć wystąpić w roli dowódcy lub oficera sztabu w celu zademonstrowania metody wykonania określonych czynności.

Zasadnicze znaczenie ma nabycie przez słuchaczy umiejętności kierowania zadaniami. W praktyce dydaktycznej zadania mogą być mniej lub bardziej skomplikowane. Z tego punktu widzenia rozróżnia się zadania proste i złożone^{3/}. Do rozwiązania zadania pierwszego typu wystarczy znajomość faktów o rzeczach i zjawiskach. Przy zadaniach typu złożonego konieczne jest zrozumienie występowania związków między rzeczami i zjawiskami, a więc znajomość praw i prawidłowości oraz reguł i zasad działania, a także opanowania umiejętności zastosowania tych praw w praktycznym działaniu.

Szczególnym rodzajem zadania złożonego są zadania problemowe. W tym wypadku rozwiązanie tego rodzaju zadania jest możliwe przez twórcze wykorzystanie posiadanej wiedzy. Tego rodzaju aktywność można wyrabiać w ćwiczeniach taktycznych, ale tylko w takich, w których słuchacze mają możliwość wykazania się umiejętnością wykrywania nowych zależności /prawidłowości lub zasad/ lub nowych reguł postępowania /organizacji działań bojowych/.

Najwyższą formę zadań problemowych w procesie studiów są prace dyplomowe. Opracowanie dyplomowego referatu lub ćwiczenia, chociaż nadal przy pewnej pomocy wykładowcy, wymaga bowiem znacznej dozy samodzielności. Dlatego też powyższy typ zadań wiąże się z aktywnością twórczą, która w całej pełni przejawia się na wyższych szczeblach poznania naukowego. W studiach akademickich dąży się do rozwijania u słuchaczy predyspozycji do przejawiania aktywności twórczej. Tak na przykład umożliwienie słuchaczom samodzielnego określenia tematu pracy indywidualnej lub dyplomowej jest jednym ze sposobów wyrabiania tego rodzaju aktywności.

W celu kształtowania u słuchaczy wysokiej aktywności oraz umiejętności samodzielnego myślenia i działania należy więc stopniowo komplikować

3/ Na przykład: w przedmiotach taktyczno-operacyjnych do zadań prostych zaliczamy wszelkie pytania skierowane do słuchaczy, dotyczące struktury organizacyjnej /obowiązującej/ wojsk własnych lub nieprzyjaciela. Natomiast zlecenie słuchaczom dokonania porównań struktury organizacyjnej określonych jednostek wojsk własnych z jednostkami nieprzyjaciela, łącznie z oceną ich możliwości, będzie miało charakter zadania złożonego, zaś opracowanie własnej propozycji struktury organizacyjnej jednostki określonego szczebla dowodzenia należałoby uznać jako specjalny rodzaj zadania złożonego, a mianowicie zadania problemowego.

wać zadania dydaktyczne, przechodząc od zadań prostych, poprzez złożone, aż do zadań problemowych, a nawet dążyć do ukształtowania elementów aktywności twórczej. Szczególne zalety, zwłaszcza w zakresie wyższych form aktywności, posiadają przedmioty taktyczno-operacyjne, które są szczególnie predestynowane do stosowania zasad nauczania problemowego. Nie każde jednak ćwiczenie taktyczne ma charakter problemowy. Mogą one być zaliczone do problemowych dopiero wtedy, kiedy są opracowane w sposób nieszablonowy i wymagają od słuchaczy rzeczywiście twórczego zastosowania posiadanej wiedzy.

Z powyższego wynika, że problemowość w studiach należy uwzględniać dopiero po przygotowaniu słuchaczy do tego rodzaju zajęć, a więc po przekazaniu im określonej wiedzy i zdobyciu przez nich przynajmniej wstępnych umiejętności. Dlatego też w ćwiczeniach grupowych mogą się przejawiać tylko niektóre elementy problemowe. Natomiast w ćwiczeniach doskonalących /dowódczo-sztabowych, podróżach polowych/ zadania i sytuacje o charakterze problemowym powinny i mogą być uwzględniane w jak najszerszym stopniu.

1.4.3. Zasada związku teorii i praktyki oraz realizmu w studiach taktyczno-operacyjnych

Konieczność przestrzegania zasady związku teorii i praktyki oraz realizmu w studiach taktyczno-operacyjnych wynika z celów studiów. Akademia przygotowuje bowiem słuchaczy do pełnienia konkretnych funkcji dowódczych i sztabowych. Z tych też względów treści nauczania poszczególnych przedmiotów muszą uwzględniać aktualną rzeczywistość istniejącą w wojskach. Powyższe odnosi się w szczególności od ćwiczeń taktyczno-operacyjnych, w których stany osobowe, uzbrojenie i wyposażenie wojsk stron prowadzących walkę powinny być zbliżone do faktycznie posiadanych przez jednostki własne i przypuszczalnego przeciwnika.

Z tych samych przyczyn stosuje się w ASG WP zasadę prowadzenia wszystkich ćwiczeń taktyczno-operacyjnych /niezależnie czy w pomieszczeniach, czy w terenie/ na kierunkach operacyjnych ważnych z punktu widzenia aktualnej praktyki szkoleniowej i przewidywanego rozwoju wydarzeń w wypadku wybuchu zbrojnego konfliktu. Niemniej istotne związki z praktyką powinny występować w metodyce organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktyczno-operacyjnych, które powinny uwzględniać doświadczenia szkoleniowe wojsk.

W celu przestrzegania zasady łączności teorii z praktyką występuje stała konieczność utrzymywania przez ASG WP ściślejszych kontaktów z jednostkami wojskowymi. Z tych też przyczyn pracownicy dydaktyczno-wycho-

wawczy uczelni systematycznie biorą udział w ćwiczeniach organizowanych w wojskach, występując w charakterze rozjemców, ćwiczących lub członków zespołów badawczych. Organizuje się również wspólne ćwiczenia na szczeblu okręgów wojskowych z udziałem kadry i słuchaczy uczelni.

Z realizacją zasady związku teorii z praktyką wiąże się potrzeba przestrzegania metodycznej zasady realizmu w studiach taktyczno-operacyjnych. W praktyce bowiem w tych właśnie przedmiotach występuje szczególnie dużo elementów umowności, co może wywołać tendencje do niedokładnego i nieterminowego wykonywania przez słuchaczy zadań ćwiczebnych i podejmowania powierzchownych i słabo uzasadnionych decyzji.

W celu przeciwdziałania podobnym zjawiskom oraz zwalczania w ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych nadmiernej sztuczności dąży się do maksymalnego zbliżenia sytuacji szkoleniowej do rzeczywistości przyszłego pola walki. W treści ćwiczeń uwzględnia się charakter współczesnej wojny, przyjmując między innymi konieczność prowadzenia dynamicznych działań bojowych w sytuacjach stale zmiennych i skomplikowanych. Dzięki temu zajęcia odbywają się w odpowiednim nastroju psychicznym sprzyjającym kształceniu u słuchaczy twórczej wyobraźni i poważnego stosunku do spełnienia umownej roli. We wszystkich ćwiczeniach stosuje się w sposób możliwie realny metodę sytuacyjną, a w miarę możliwości wprowadza się elementy inscenizacji.

1.4.4. Zasada jedności nauczania indywidualnego i zespołowego

Specyficzną formą dydaktyczną w szkoleniu wojskowym jest zasada jedności nauczania indywidualnego i zespołowego. Konieczność wyodrębnienia powyższej zasady wynika z istoty samego wojska jako instytucji scentralizowanej i ściśle zhierarchizowanej, która swą siłę czerpie z umiejętności zespołowego działania. Z tego też powodu jednym z podstawowych celów szkolenia wojskowego jest tworzenie sprawnie funkcjonujących kolektywów wojskowych, od najniższych ogniw organizacji wojskowej do związków i sztabów o charakterze operacyjnym. Jest to w istocie rzeczy zasadniczy cel szkolenia wojskowego.

Z powyższego wynika, że szkolenie indywidualne i szkolenie kolektywów znajduje się we wzajemnej zależności. Przygotowanie dobrego sztabu wojskowego jest uwarunkowane poziomem kwalifikacji jego pracowników, doskonalenie zaś indywidualnych kwalifikacji jest szczególnie ułatwione w zgranych kolektywach wojskowych.

W Akademii Sztabu Generalnego WP kształcą się przyszłych dowódców i oficerów sztabowych, pełniących w zespołach wojskowych szczególnie odpowiedzialne funkcje. Dlatego też w toku studiów zasada jedności nau-

czenia indywidualnego i zespołowego musi być i jest w pełni przestrzegana. Chodzi bowiem o takie kształcenie wymienionych fachowców, aby byli oni nie tylko doskonale przygotowani pod względem indywidualnego zasobu wiedzy i umiejętności, ale ponadto rozumieli sens działań zespołowych, umieli pracować i walczyć w kolektywie i dla kolektywy. Absolwenci ASG WP powinni więc być przygotowani tak, aby z jednej strony, jako pracownicy sztabu, umiejętnie nawiązywali współpracę i współdziałanie z innymi równorzędnymi pracownikami, z drugiej zaś - jako przyszli dowódcy /szefowie/ jednostek wojskowych lub zespołów sztabowych - potrafili harmonijnie kierować podporządkowanymi sobie pracownikami.

W procesie studiów w ramach przedmiotów taktyczno-operacyjnych stale przeplatają się formy indywidualnego i zespołowego nauczania. Słuchacze w toku zajęć seminaryjnych oraz w ćwiczeniach grupowych przeraabiają indywidualnie określone problemy dowodzenia oraz organizacji i planowania działań bojowych, poznają teoretyczne zasady kolektywnej pracy sztabowej. Natomiast w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, pracując w składzie ćwiczebnym sztabów, zespołowo rozwiązują różnorodne zadania taktyczno-operacyjne i organizacyjne. W tych warunkach każdy słuchacz, sprawując określoną funkcję sztabową lub dowódczą, nabywa umiejętności zarówno pracy indywidualnej, jak i działania zespołowego.

W celu wprawiania słuchaczy do tego rodzaju działalności przewiduje się:

- uwzględnianie w tematyce i treści ćwiczeń taktyczno-operacyjnych takich zadań dla ćwiczących, których rozwiązanie byłoby możliwe tylko w ramach kolektywnego działania;
- zapoznavanie ich z różnymi formami zespołowej pracy;
- umożliwienie każdemu słuchaczowi pełnienia w czasie ćwiczeń różnorodnych funkcji zarówno dowódczych, jak i sztabowych /kierowniczych i niekierowniczych/.

1.4.5. Zasada poglądowości

Zasada poglądowości, nakazująca wiązać wiedzę abstrakcyjną z poznaniem realnej rzeczywistości, opiera się na prawach procesu poznania, a w tym także na szeregu praw psychofizjologicznych. Poglądowość ułatwia zrozumienie wiadomości, gdyż wiąże abstrakcyjne pojęcia, reguły, wyobrażenia z konkretną rzeczywistością lub jej obrazami.

Poglądowość nie jest celem samym w sobie. Jest ona środkiem ułatwiającym kształtowanie czynnej postawy słuchaczy w procesie nabywania wiedzy i kształtowania umiejętności w oparciu o bezpośrednią rzeczywistość

/przedmioty, teren działania/ lub też na podstawie posiadanych wyobrażeń o tej rzeczywistości /np. o przyszłym polu walki/. Z kolei zaś aktywny stosunek do rzeczywistości jest warunkiem zapewniającym słuchaczom szybkie przyswajanie umiejętności abstrakcyjnego rozumowania, dokonywania myślowej analizy, syntezy i wnioskowania.

W akademii zasada poglądowości może być stosowana w czterech zasadniczych układach poprzez:

a/ demonstrowanie badanych przedmiotów /sprzętu, uzbrojenia, pojazdów, obiektów wojskowych, terenu/ w środowisku sztucznym lub naturalnym;

b/ korzystanie w czasie zajęć ze środków zastępczych lub symbolizujących rzeczywistość /map, schematów, obrazów, modeli, przeżroczy, filmów/;

c/ pokazywanie działania /pokaz działań bojowych w ramach ćwiczeń taktycznych lub pokaz użycia sprzętu, demonstrowanie toku poprawnego rozumowania i właściwego rozkazodawstwa oraz składania meldunków itp./;

d/ odwoływanie się do obrazów pamięciowych.

Z powyższego zestawienia wynika, że zasadę poglądowości należy uwzględnić w całym procesie studiów. W najszerszym zakresie znajduje ona wyraz w różnych odmianach pokazu, przy czym w warunkach ASG WP zasadnicze znaczenie mają pokazy działania /pokazowe ćwiczenia taktyczne/, stanowiące inescenizację w miarę realnego odzwierciedlenia ewentualnej przyszłej rzeczywistości pola walki.

Również w wykładach, stanowiących formę wybitnie teoretyczną, należy dążyć do wzbogacenia treści za pomocą technicznych środków dydaktycznych, jeżeli ułatwiają one zaangażowanie w procesie nauczania jak największej ilości zmysłów.

Nieuwzględnianie w studiach zasady poglądowości prowadzi do werbalizmu, do wytwarzania się w umysłach słuchaczy pojęć nieadekwatnych w stosunku do rzeczywistości. W tym wypadku wiedza jest przyjmowana w sposób mechaniczny i nie zostaje trwale przyswojona.

1.4.6. Zasada systematyczności

Zasadę systematyczności należy traktować jako dyrektywę obowiązującą zarówno wykładowców, jak i słuchaczy, a określającą w jaki sposób należy realizować program nauczania. Zgodnie z nią poszczególne przedmioty, a w ramach przedmiotów tematy i zagadnienia, powinny być przerabiane stopniowo, według określonego logicznego układu. Dawki materiału, stanowiące treść poszczególnych zajęć, powinny być ściśle wymierzone, regularnie przekazywane i opanowywane.

Powyższe interpretowanie zasady nie wyczerpuje jednak jej istoty. Wymaga ona nie tylko systematyczności w przekazywaniu i opanowywaniu wiedzy i umiejętności, ale również i odpowiedniego ujęcia tej wiedzy w celu jej łatwiejszego i głębszego przyswojenia. Należy bowiem dążyć do tego, aby słuchacz poznawał materiał studiów nie jako zbiór dowolnie zestawionych faktów i pojęć, lecz jako system wzajemnie powiązanych wiadomości. Systematyczność w ten sposób rozumiana ułatwia proces nauczania i uczenia się, gdyż doprowadza do powstawania w umyśle słuchacza systemu wiążącego wszystkie elementy treściowe w jedną całość. Zasadniczą cechą tak przyswojonej wiedzy jest wyodrębnienie w materiale szkoleniowym elementów ważniejszych: praw, zasad, reguł, których zrozumienie umożliwia szybkie opanowanie całości danej wiedzy. Studia w tym wypadku powinny być w znacznym stopniu problemowe.

1.4.7. Zasada trwałości wiedzy

Zasada trwałości wiedzy wynika nie tylko z prawidłowości występujących w samym procesie dydaktycznym, ale również z określonych potrzeb społecznych. Oficer kończący studia w wyższej uczelni wojskowej powinien bowiem dysponować trwałym zasobem wiedzy i umiejętności, które potrafi odpowiednio wyzyskać w toku przyszłej długoletniej działalności służbowej, zarówno w warunkach pokojowych, jak i w wypadku konfliktu zbrojnego. Powyższy postulat ma charakter ogólny, gdyż jego urzeczywistnienie jest uzależnione od właściwego zorganizowania całego procesu studiów oraz od stopnia przestrzegania wszystkich zasad dydaktycznych.

Dlatego też omawianej zasady nie należy rozpatrywać wyłącznie w aspekcie utrwalania wiedzy i umiejętności jako jednego z ogniw każdego procesu dydaktycznego. Trwałość wiedzy zależy bowiem od wielu czynników: zarówno od treningów i powtórzeń, jak też od sposobu doboru treści programowych, proporcji przyswajania przez słuchaczy wiedzy teoretycznej i praktycznej lub stopnia aktywności wykazanej przez słuchaczy w toku studiów. Problem sprowadza się więc do tego, aby w danym procesie nauczania uwzględnić te czynniki, które w szczególności sprzyjają utrwalaniu wiedzy wraz z umiejętnościami stosowania jej w praktyce.

W studiach akademickich do takich konkretnych wskazówek, dotyczących pedagogicznego postępowania zgodnie z zasadą trwałości wiedzy należy, między innymi zaliczyć następujące:

1. Konieczność częstego weryfikowania programu nauczania. Wiadomo bowiem, że możliwości percepcyjne słuchaczy są ograniczone, a nadmiar wiadomości przekazywanych do zapamiętania nie tylko nie sprzyja utrwa-

laniu wiedzy, a wprost przeciwnie - przyspiesza proces zapominania. Dlatego też należy stale poddawać programy krytycznej ocenie, dokonywać selekcji treści programowych, a nowe treści wprowadzać po usunięciu materiału mniej potrzebnego.

2. Dążenie do takiego zorganizowania procesu studiów, aby słuchacz możliwie trwale zapamiętał i przyswoił wiedzę - mającą znaczenie najistotniejsze - i umożliwiającą absolwentom akademii sprawne rozwiązywanie zasadniczych zadań w czasie pokoju, jak i w toku wojny.

3. Kształtowanie u słuchaczy szczególnie trwałych umiejętności rozumowania kategoriami taktyczno-operacyjnymi w sytuacjach maksymalnie trudnych i skomplikowanych. Chodzi bowiem o to, że w działaniach bojowych, prowadzonych w warunkach dużego napięcia psychicznego, dowódca musi umieć szybko reagować i podejmować odpowiedzialne decyzje, a oficer sztabu współdziałać z dowódcą w podjęciu decyzji i operatywnym wprowadzaniu jej w życie. Temu celowi służą w uczelni ćwiczenia na mapach i szkieletowe, które umożliwiają wprowadzenie do procesu studiów czynnika realizmu zbliżającego ćwiczenia do warunków przyszłego pola walki.

1.4.8. Zasada przystępności

Zasada przystępności postuluje uwzględnienie w procesie studiów poziomą rozwojową słuchaczy, ich aktualnego przygotowania i indywidualnych możliwości. W istocie rzeczy polega ona na stopniowaniu trudności i umiejętnym przechodzeniu w toku studiów:

- od znanego do nieznanego;
- od tego co bliskie, do tego co dalekie;
- od łatwiejszego do trudniejszego;
- od prostego do bardziej złożonego.

W praktyce dydaktycznej dąży się do skrupulatnego przestrzegania powyższych reguł w odniesieniu zarówno do doboru treści programowych, jak też stosowanych metod i form organizacyjnych nauczania.

Zasada przystępności nie oznacza jednak, że w procesie studiów należy dążyć do maksymalnego ułatwienia słuchaczom wykonywania zadań szkoleniowych. Wiadomo, że uczniowie cenią tylko tę naukę, która zawiera szczególnie bogate treści poznawcze, i przy której zdobywaniu i opanowywaniu muszą solidnie pracować. Z tych względów zadania dydaktyczne powinny być stosunkowo skomplikowane i trudne, aby tym samym zdołować słuchaczy do zwiększonego wysiłku. Należy jednocześnie dbać o to, aby materiał przekazywany słuchaczom do opanowania był ciągle w granicach ich możliwości. Zadania zbyt trudne, których mimo prób i chę-

ci słuchacz nie może rozwiązać, wywołują zjawisko zniechęcenia i utraty wiary we własne możliwości. W studiach akademickich należy więc stawiać słuchaczom maksymalne wymagania, angażować ich do dużego wysiłku umysłowego, a nawet fizycznego, ale zawsze w granicach ich możliwości.

2. FORMY I METODY NAUCZANIA

2.1. Układ klasyfikacyjny form i metod nauczania w studiach akademickich

W procesie studiów w ASG WP stosuje się różnorodne formy i metody nauczania. Obydwa te pojęcia, chociaż dotyczą tego samego przedziału metodycznej strony procesu nauczania, zawierają jednak specyficzną treść merytoryczną, gdyż charakteryzują różnorodne aspekty praktycznej działalności dydaktycznej.

Przez formy nauczania rozumie się organizacyjne warunki procesu dydaktycznego, w ramach których urzeczywistnione są metody nauczania. Formy nauczania stanowią więc zewnętrzną, formalną stronę nauczania, na które składa się wiele czynników o charakterze organizacyjnym, czasowym i przestrzennym. Odpowiadają one na pytanie: gdzie, kiedy, w jakim czasie, dla kogo, w jakim układzie i w jakim celu organizuje się dane przedsięwzięcia dydaktyczne. W praktyce każde przedsięwzięcie szkoleniowe figurujące w rozkładzie zajęć lub faktycznie przeprowadzone przez nauczyciela akademickiego zalicza się do form organizacyjnych nauczania. Dopiero w ramach określonych form organizacyjnych występują swoiste dla nich metody nauczania.

Metody nauczania zaś określają sposoby pracy nauczycieli akademickich ze słuchaczami, które umożliwiają tym ostatnim opanowanie wiedzy wraz z umiejętnościami i nawykami stosowania jej w praktyce oraz rozwijanie zdolności i zainteresowań osobistych. Metody nauczania odpowiadają na pytanie "jak uczyć", to znaczy, w jaki sposób należy przekazywać słuchaczom wiedzę wojskową tak, aby umożliwić im jej opanowanie oraz zapewnić kształtowanie odpowiednich umiejętności i nawyków. Określają one wewnętrzną stronę procesu dydaktycznego, gdyż stwarzają warunki utrzymania między nauczycielami akademickimi i słuchaczami bezpośredniego kontaktu w postaci tak zwanego sprzężenia zwrotnego.

Metody nauczania stosowane w ASG WP w zależności od źródeł wiedzy dzielą się na:

- metody słowne - opis, wykład, dyskusja, instruktaż, metoda biograficzno-historyczna, praca z podręcznikiem;

- metody poglądowe - pokaz terenu, pokaz przedmiotów /sprzętu/, pokaz obrazów /modeli/, pokaz czynności i działania, wyświetlanie filmów;

- metody praktyczne - metody działania praktycznego, metoda sytuacyjna, metoda inscenizacji, trening.

Natomiast w zależności od stopnia aktywności słuchaczy metody nauczania w akademii można podzielić na^{4/}:

- bierne - recepturalno-odtwórcza, naśladowcza, informacyjno-opisowa;

- poszukujące - analityczno-porównawcza, pytaniowa, zadaniowa;

- problemowe - problemowo-zadaniowa, problemowo-badawcza, problemowo-twórcza.

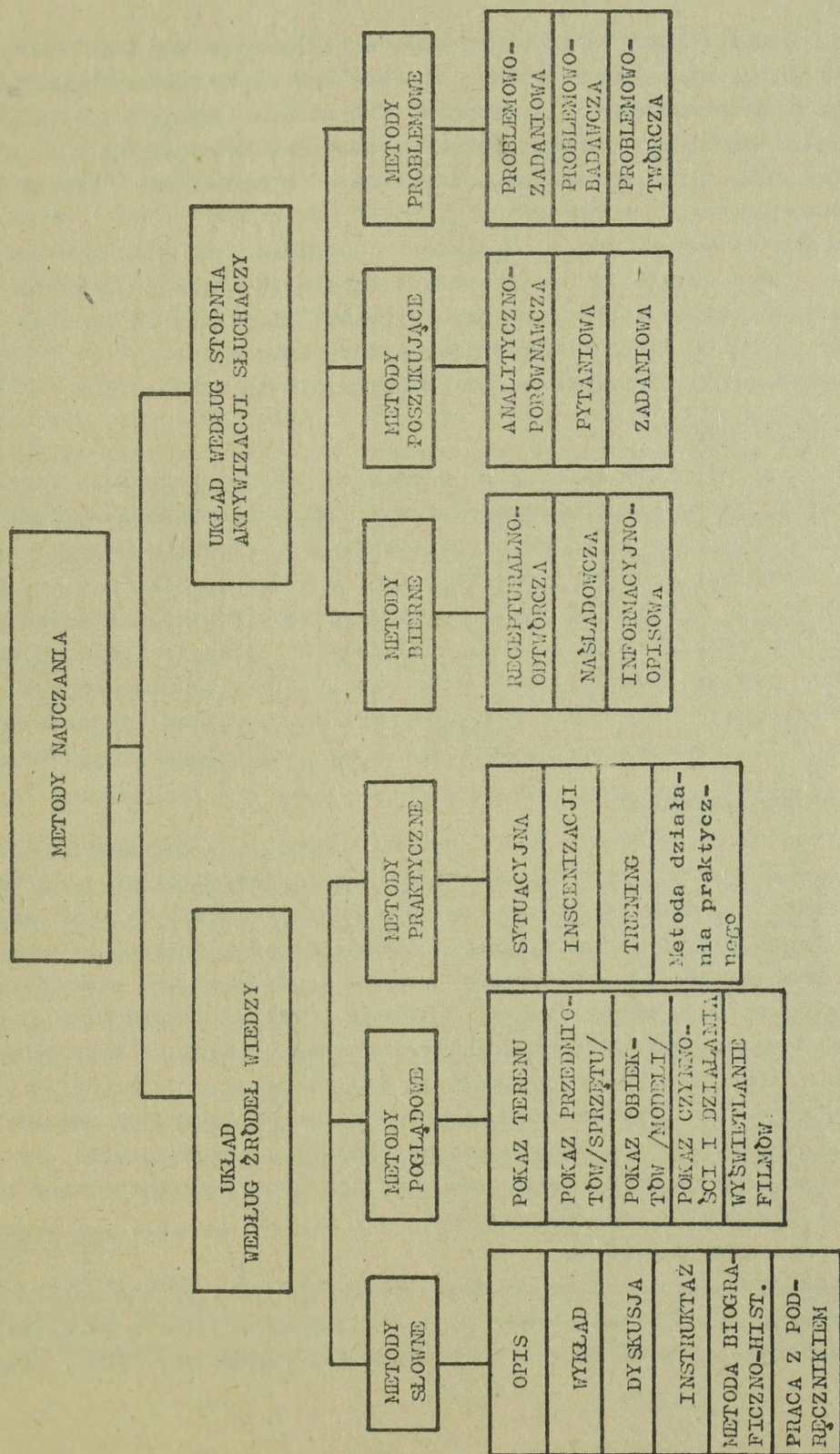
Wśród form nauczania, uwzględnianych w procesie studiów, należy różnić formy proste i złożone. Do pierwszej grupy zalicza się wszystkie przedsięwzięcia o charakterze audytoryjnym /wykłady, seminaria, konsultacje/ oraz zajęcia praktyczne, które mogą być prowadzone zarówno w audytoriach, jak i w terenie. W ramach form złożonych występują różne rodzaje ćwiczeń taktyczno-operacyjnych, w tym: ćwiczenie grupowe, ćwiczenia dowódczo-sztabowe /gry wojenne i ćwiczenie szkieletowe/ oraz udział słuchaczy w ćwiczeniach z wojskami. Szczególnym rodzajem form złożonych są przedsięwzięcia o charakterze kompleksowym, jak: podróże polowe, obozy zimowe i letnie oraz praktyka słuchaczy. Odrębną grupę form organizacyjnych stanowią: praca samodzielna słuchaczy, prace indywidualne /kursowa/ oraz praca dyplomowa, gdyż w istocie rzeczy są to zarówno formy nauczania, jak i uczenia się /samodzielnego studiowania/.

Formy i metody stosowane w ASG WP występują we wzajemnym ścisłym związku i zależności, przy czym określonej formie nauczania odpowiada w zasadzie określona metoda lub metody nauczania. W praktyce każda forma organizacyjna nauczania sama przez się zakłada przynajmniej główną metodę przeprowadzenia danego zajęcia.

Jakość i skuteczność procesu dydaktycznego uzależniona jest przede wszystkim od wszechstronności i urozmaicenia metod nauczania. Dlatego też, prowadząc zajęcia w ramach poszczególnych form, należy posługiwać się szeregiem metod nauczania, przy czym w formach prostych /audytoryj-

4/ Źródła wiedzy i stopień aktywności słuchaczy nie są jedynymi kryteriami stanowiącymi podstawę klasyfikacji metod nauczania. Kryteria te mogą być różne, np. J. Bogusz podejmując próbę klasyfikacji metod nauczania uwzględnił rolę i zadania nauczyciela akademickiego oraz stopień aktywności słuchacza i specyfikę szkolenia wojskowego. W oparciu o te kryteria metody nauczania podzielił na: oglądowe, słowne, praktyczne i aktywizujące /kompleksowe/. J. Bogusz. Dydaktyka Wojskowa. MON, 1983.

UKŁAD METOD NAUCZANIA W ASG WP

nych/ jedna z tych metod pełni główną rolę; inne zaś mają charakter pomocniczy, spełniając funkcję środków lub czynników metodycznych.

W formach złożonych, z uwagi na ich skomplikowaną strukturę organizacyjną, występują już kompleksy metod, przy czym niektóre z nich mogą pełnić rolę w ramach poszczególnych zajęć wchodzących w zestaw danej złożonej formy.

W przedsięwzięciach o charakterze kompleksowym, jak: podróż polowa, obóz zimowy lub letni, praktyka w jednostkach, występuje zespół form organizacyjnych, z których każde może być zaliczone do prostej lub złożonej formy i zawierać różnorodne metody nauczania.

Układ metod nauczania w ASG WP przedstawia schemat 1.

2.2. Metody słowne

Istotą tej grupy metod jest słowny sposób przekazywania informacji w relacji zarówno wykładowca-słuchacz, jak też słuchacz-wykładowca. Nosicielem wiedzy w tej metodzie jest słowo, niezależnie od tego czy wypowiedziane na "żywo" czy też zawarte w podręczniku, książce, regulaminie itp. Z tego też względu metody słowne znajdują szerokie zastosowanie w ramach wszystkich form nauczania i uczenia się w charakterze zarówno metody głównej, jak i pomocniczej. W metodach słownych sposób przekazywania wiedzy może być podający /opis, wykład, praca z podręcznikiem/ lub poszukujący /metoda pytań, zadaniowa i dyskusja/.

2.2.1. Opis i wykład

Wśród metod słownych opis i wykład spełniają w warunkach akademii ważną rolę. Ich istotną właściwością, poza słownym przekazywaniem informacji jest fakt, że stroną aktywną w tej metodzie jest w zasadzie wykładowca, gdyż od jego inwencji i umiejętności przede wszystkim zależy poziom zajęcia. Słuchacz natomiast jest mniej lub więcej biernym odbiorcą przekazywanej wiedzy. W opisie i wykładzie przepływ informacji występuje głównie w relacji wykładowca-słuchacz. Z tych też względów obydwie omawiane metody zalicza się do metod podających.

Opis jest najprostszą metodą wśród metod słownych, za pośrednictwem której przekazuje się słuchaczom wiadomości o przedmiotach, faktach oraz zjawiskach. W opisie przedstawia się cechy prezentowanych przedmiotów i zdarzeń oraz wyczerpuje się ich części składowe w określonym, logicznym porządku.

W ASG WP metoda opisu z reguły występuje jako sposób pomocniczy, stosowany w ramach innych metod spełniających w danym przedsięwzięciu szkoleniowym rolę metody głównej. Niemniej jednak jest ona szczególnie

przydatna w przedmiotach społeczno-ekonomicznych, historii sztuki wojennej, geografii wojennej, a także dyscyplinach technicznych. W tych przedmiotach opis stosuje się w ramach wykładu. Znajduje on również zastosowanie w różnych ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych przy przekazywaniu przez wykładowców ustnie lub w formie pisemnej /np. w założeniach/ sytuacji wprowadzających. Ponadto metoda opisu jest nadzwyczaj przydatną przy orientowaniu w terenie oraz we wszystkich odmianach pokazu, zwłaszcza pokazu technicznego /sprzętu, uzbrojenia/ i taktycznego.

Z uwagi na powszechność zastosowania metody opisu w procesie studiów należy dążyć do tego, aby opis faktów, przedmiotów, zdarzeń był jak najbardziej jasny, zrozumiały i plastyczny, a tym samym pobudzający wyobraźnię słuchaczy. Powinien on być tak skonstruowany i przekazany, aby w umysłach słuchaczy wywołał rzeczywisty obraz opisywanego faktu lub zdarzenia. Ma to szczególne znaczenie w ćwiczeniach taktycznych, gdyż właściwe, obrazowe i sugestywne przekazanie położenia umownie walczących wojsk spełnia rolę mobilizującą i inspirującą słuchaczy do odpowiedniego rozwiązywania problemów ćwiczebnego pola walki.

Wykład jako metoda polega również na słownym przekazaniu pewnego zasobu wiedzy o danym zakresie rzeczywistości. W odróżnieniu jednak od opisu powinien on ujmować nie tylko fakty, ale przede wszystkim związki między faktami, przedmiotami lub zjawiskami, a więc rozwiązywać określone problemy naukowe, pokazywać osiągnięcia myśli ludzkiej w dziedzinie poznania praw i prawidłowości rządzących rzeczywistością.

2.2.2. Metoda dyskusji

Następną metodą słowną jest dyskusja. Istota dyskusji polega na nieskrępowanej wymianie poglądów uczestników danego zajęcia /posiedzenia/ na określony temat. Celem jej jest zrozumienie i zgłębienie pod względem teoretycznym niektórych zagadnień i problemów naukowych. Metoda dyskusji jest stosowana przede wszystkim w ramach seminariów, a ponadto na wszelkiego rodzaju posiedzeniach, w sesjach i konferencjach o charakterze dydaktyczno-naukowym. Elementy dyskusji występują we wszystkich prawie formach organizacyjnych, stosowanych w uczelni, zwłaszcza w ramach zajęć praktycznych oraz ćwiczeń taktycznych wszelkiego rodzaju, ale w tych wypadkach spełniają raczej funkcję czynności metodycznej.

2.2.3. Instruktaż

Metoda instruktażu polega na udzielaniu przez nauczyciela akademickiego słuchaczom krótkich wytycznych co do celów, treści i metody realizacji określonych przedsięwzięć dydaktycznych. Metoda ta spełnia waż-

ną rolę w przygotowaniu się słuchaczy do zajęć seminaryjnych, repetycji a zwłaszcza ćwiczeń taktycznych. Znajduje ona również szerokie zastosowanie podczas zajęć mających na celu omówienie zasad opracowania prac dyplomowych, a także w czasie udzielania wytycznych do opracowania prac rocznych /kursowych/.

2.2.4. Metoda biograficzno-historyczna

Metoda powyższa polega na studiowaniu dziejów życia i działalności wybitnych polskich lub zagranicznych dowódców albo przebiegu bitew, operacji i kampanii przeprowadzonych w minionych wojnach. Szczególnie pożyteczne jest studiowanie przebiegu bitew, operacji i kampanii przeprowadzonych w okresie drugiej wojny światowej. Nie mniej wartościowe może być odwołanie się do odleglejszych tradycji historycznych i przykładów błyskotliwych walk i batalii stosowanych w ubiegłych wiekach przez wybitnych polskich dowódców. Mogą one mieć duże walory z poznawczego i wychowawczego punktu widzenia, gdyż stanowią ilustrację nie tylko funkcjonowania określonych praw lub zasad sztuki wojennej, ale stanowią świadectwo piękna i bogactwa doświadczeń polskiej wojskowości. Bliższe zapoznanie się z biografią wybitnych ludzi mogłoby mieć ogromne znaczenie w studiach zwłaszcza z punktu widzenia kształtowania u słuchaczy pożądaných cech osobowości.

2.2.5. Praca z podręcznikiem

Pracę słuchaczy z podręcznikiem zalicza się do metod słownych, gdyż zawiera ona werbalny przekaz wykładowcy ujęty w pisemnej formie. Stosowanie powyższej metody w akademii ma charakter powszechny. Wynika to z właściwości studiów wyższych, u podstaw których znajduje się samodzielna praca słuchaczy, między innymi również za pomocą podręcznika lub innych materiałów opracowanych w formie pisemnej.

Stopień efektywności powyższej metody uzależniony jest, z jednej strony, od rodzaju materiału studiowanego przez słuchaczy w czasie nauki własnej oraz, z drugiej strony, od techniki /metody/ samej pracy z podręcznikiem.

W uczelni można wyróżnić kilka grup materiałów szkoleniowych o charakterze podręcznikowym. Do pierwszej grupy można zaliczyć wszystkie materiały zawierające obowiązujące ustalenia i przepisy w zakresie założeń metodologicznych w danej dziedzinie wiedzy. W przedmiotach taktyczno-operacyjnych do tej grupy podręczników należą: regulaminy, instrukcje, rozkazy i zarządzenia szkoleniowe, normatywy, przepisy, sprawozdania itp. Jest to dokumentacja dostarczana przez nadrzędne instan-

cje do służbowego wykorzystania i uwzględnienia w procesie dydaktycznym. Ma ona charakter podstawowej literatury naukowej i dlatego głęboka znajomość jej treści, zwłaszcza regulaminów i normatywów /techniczno-taktycznych/, stanowi dla słuchaczy podstawę do rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych i szkoleniowych.

Do materiałów szkoleniowych następnej grupy zalicza się wszystkie opracowania, zawierające pogłębioną interpretację założeń teoretycznych w danych przedmiotach nauczania oraz wyrażające subiektywne poglądy autorów specjalistów określonych dziedzin wiedzy. W przedmiotach taktyczno-operacyjnych będą to podręczniki i skrypty wydawane w akademii oraz inne opracowania publikowane w oddzielnych wydawnictwach lub zamieszczonych w czasopismach wojskowych bądź specjalistycznych, a dotyczące problematyki sztuki wojennej. Jest to więc szeroko rozumiana ogólna literatura fachowa /aktualna lub o znaczeniu historycznym/, która również ma znaczenie literatury podstawowej, ale nie mającej charakteru obowiązujących postanowień. Niemniej jednak poznanie jej treści sprzyja pogłębieniu zrozumienia przez słuchaczy aktualnie obowiązujących założeń taktyczno-operacyjnych oraz umożliwi im zapoznanie się z aktualnymi poglądami na podstawowe problemy teorii i praktyki wojskowej. Szczególnie ważne znaczenie ma samodzielne studiowanie przez słuchaczy określonej dokumentacji źródłowej i archiwalnej, gdyż zapoznanie się z oryginalną dokumentacją historyczną oraz dziełami klasyków i teoretyków różnych dziedzin myśli naukowej /filozofii, teoretyków wojskowych/ poszerza znacznie horyzonty poznawcze, stanowi podstawę do dalszych samodzielnych badań i prac w dziedzinie wiedzy wojskowej.

Poza wyszczególnionymi dwoma grupami materiałów szkoleniowych, mających w studiach znaczenie podstawowe, należy jeszcze wyróżnić piśmiennictwo naukowe o charakterze pomocniczym, do którego zalicza się: encyklopedie, słowniki, bibliografie, albumy, atlasy, instrukcje do posługiwania się instrumentami i narzędziami, podręczniki z przedmiotów pomocniczych /np. statystyki/. Tego rodzaju podręczniki ułatwiają korzystanie z literatury podstawowej oraz stanowią źródło informacji naukowej.

Ponadto w studiach duże walory wychowawcze posiada literatura piękna, zwłaszcza o tematyce wojskowo-historycznej. Poszczególne dzieła poświęcone tradycjom oręża polskiego pozwalają w głębszy sposób kształtować patriotyzm i dumę narodową.

Wielkie znaczenie posiada przyswojenie przez słuchaczy umiejętności korzystania ze zbiorów uczelni oraz uzyskanie wprawy w samodzielnym studiowaniu i przyswajaniu treści zawartych w piśmiennictwie naukowym.

Z tych też względów już na początku studiów występuje konieczność zapoznania słuchaczy z zasadami pracy umysłowej i naukowej, sposobami szybkiego i dokładnego czytania, a także z techniką sporządzania konspektów z przeczytanych i przestudiowanych tekstów naukowych oraz prowadzenia notatek bibliograficznych. Niezależnie jednak od zajęć prowadzonych na początku studiów z technologii pracy umysłowej słuchacz stale powinien doskonalić swój warsztat pracy oraz wzbogacać metody racjonalnej pracy umysłowej.

2.3. Metody poglądowe

O ile w metodach słownych źródłem wiedzy było słowo mówione lub napisane, to w metodach poglądowych źródłem tym staje się ogląd lub obserwowanie danego przedmiotu, zjawiska lub czynności za pomocą takich zmysłów, jak wzrok, słuch lub dotyk. Metoda poglądowa uzewnętrznia się przede wszystkim w różnych odmianach pokazu.

W szkoleniu wojskowym pokaz odgrywa istotną rolę. Stosuje się go w różnych sytuacjach dydaktycznych, a przede wszystkim wtedy, gdy chodzi o zapoznanie słuchaczy z nowymi przedmiotami, zjawiskami, względnie czynnościami lub ich obrazowymi przedstawieniami.

Metoda poglądowa spełnia w szkoleniu słuchaczy samodzielną funkcję w tym wypadku, jeżeli w danym zajęciu pokaz odgrywa główną rolę, zaś słowa mówione spełniają funkcję pomocniczą. Jeżeli jednak metoda poglądowa służy tylko dla ilustracji wykładu, zajęcia praktycznego lub ćwiczenia, w tym wypadku spełnia ona rolę metody pomocniczej lub środka metodycznego. Jeżeli pokaz jest osobnym zajęciem, a zwłaszcza ćwiczeniem pokazowym, wtedy mamy do czynienia z formą organizacyjną i zastosowaniem poglądowej metody szkolenia.

W zależności od tematu i celu zajęcia oraz konkretnych możliwości stosuje się następujące odmiany pokazów:

- pokaz przedmiotów;
- pokaz działania;
- pokaz terenu;
- pokaz obrazów;
- pokaz filmów.

2.3.1. Pokaz przedmiotów

Pokaz przedmiotów polega na demonstrowaniu ich właściwości przy jednoczesnym umiejętnym kierowaniu uwagi słuchaczy, aby spostrzegali w demonstrowanym przedmiocie jego istotne cechy.

Przy pokazie ogólnej budowy broni lub sprzętu pożądane jest, aby słuchacze widzieli demonstrowane przedmioty w naturalnej postaci i w

miarę możliwości w naturalnym środowisku. W czasie pokazu przedmiotu /sprzętu, broni/ zaleca się, aby każdy słuchacz mógł nie tylko dokładnie obejrzeć dany przedmiot lub detal, ale również dokonać z nim odpowiednich manipulacji.

W niektórych wypadkach, gdy brak jest przedmiotów naturalnych, lub gdy ich pokaz jest z dydaktycznych czy też innych przyczyn niewskazany, należy zastąpić je modelami, makietami lub zminiaturyzowanymi przekrojami.

2.3.2. Pokaz działania

Metodę pokazu działania stosuje się przy demonstrowaniu toku poprawnego rozumowania i właściwego rozkazodawstwa.

W szkoleniu słuchaczy dość szeroko stosowane są pokazy działania praktycznego, zwłaszcza w ramach ćwiczeń taktyczno-operacyjnych. Celem tego rodzaju pokazów jest najczęściej przedstawienie słuchaczom wzorowo zorganizowanych i przeprowadzonych działań bojowych w różnych warunkach pola walki z zastosowaniem nowej techniki wprowadzonej do uzbrojenia, czy też z uwzględnieniem nowych metod działania.

2.3.3. Pokaz terenu

Metoda pokazu terenu odgrywa szczególne znaczenie w ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych. W działaniach bojowych ważna jest nie znajomość terenu w ogóle, ale z punktu widzenia potrzeb przyszłego pola walki. Dlatego też w ramach pokazów terenu należy zapoznawać słuchaczy z właściwościami terenu na różnych kierunkach taktycznych i taktyczno-operacyjnych, pokonywania trudno dostępnego terenu i przeszkód, organizacji obrony ważnych rubieży, rejonów lub obiektów terenowych.

Zapoznawanie z warunkami terenowymi odbywa się na wszelkiego rodzaju ćwiczeniach prowadzonych bezpośrednio w terenie, w czasie rekonesansu oraz przy wypracowaniu w terenie decyzji do działań bojowych. Szczególnie dogodną i efektywną formę pokazu terenu zapewniają różnego rodzaju wojskowe podróże polowe: taktyczno-operacyjne, wojskowo-historyczne i wojskowo-geograficzne.

Stosuje się różne sposoby pokazu terenu. Najlepsze efekty zapewniają bezpośrednio wyjazdy uczestników na miejsce pokazu. Pokaz terenu może być również prowadzony z samolotu, ze śmigłowca lub z pokładu okrętu w wypadku zapoznawania się z charakterem i właściwościami dna morskiego i linii brzegowej. W celu wzbogacenia informacji uzyskiwanej z bezpośredniej obserwacji terenu zaleca się wykorzystywać filmy, przeźrocza, mapy topograficzne, mapy plastykne i inne pomoce dydaktyczne.

2.3.4. Pokaz obrazów

W przypadku, kiedy występują trudności lub niecelowość przedstawienia rzeczywistych przedmiotów, zjawisk, względnie faktycznego działania należy szeroko stosować pokazy pomocy dwuwymiarowych takich, jak: obrazy, rysunki, fotografie itp. W zależności od potrzeb i możliwości stosuje się pojedyncze obrazy lub serie obrazów. Przy pomocy serii obrazów można przedstawić zjawiska lub wydarzenia w kolejnych fazach ich rozwoju. Dogodną pomocą dla pokazywania obrazów seriami są przezrocza wyświetlane na ekranie przy pomocy lampy projekcyjnej /epidiaskopu lub diaskopu/.

2.3.5. Pokaz filmów

Duży efekt daje film, ponieważ oddaje on ruch, ukazuje procesy, zmiany i zjawiska w ich rozwoju oraz umożliwia pokazywanie takich zjawisk, które są niedostępne dla bezpośredniej obserwacji. Przy użyciu filmu niektóre procesy mogą być przyspieszone, niektóre zaś zwolnione.

Pokaz filmowy może być stosowany przed podaniem nowego materiału /jeśli chodzi o zdobycie potrzebnych wyobrażeń do tematu/, w trakcie podawania nowego materiału /jako jego ilustracja/, a także w celu utrwalenia, pogłębienia i rozszerzenia przerobionego materiału.

2.4. Metody praktyczne

2.4.1. Metoda działania praktycznego

Metoda działania praktycznego w warunkach akademii ma na celu nie tylko kształtowanie określonych umiejętności praktycznych w dziedzinie rzemiosła wojskowego, ale służy również do wyrabiania wprawy w myśleniu kategoriami taktyczno-operacyjnymi, pogłębienia i utrwalania już zdobytej wiedzy oraz zastosowania jej w rozwiązywaniu skomplikowanych problemów walki i operacji. Działania praktyczne mogą nosić różnorodny charakter w zależności od przedmiotu, celu i treści danego zajęcia oraz stopnia zaangażowania słuchaczy. Rozróżnia się przy tym działania praktyczne typu motorycznego oraz działania typu umysłowego. W uczelni posługiwanie się metodą pierwszego typu odgrywa drugorzędą rolę. Stosuje się w sporadycznych przypadkach w czasie ćwiczeń i podróży polowych w terenie oraz na zajęciach z wychowania fizycznego. Ma ona na celu utrzymanie słuchaczy w sprawności fizycznej /wycieczki, piesze, wspinaczki górskie, treningi narciarskie lub ćwiczenia gimnastyczne/.

Zasadnicze znaczenie w kształceniu słuchaczy spełnia natomiast metoda działania praktycznego typu umysłowego. Jest to metoda wybitnie

aktywna, kształtująca samodzielność myślenia i działania słuchaczy i w związku z tym jest stosowana we wszystkich ćwiczeniach taktycznych. Ma ona przede wszystkim na celu kształtowanie umiejętności słuchaczy w zakresie rozwiązywania problemów organizacji i prowadzenia walki i operacji. Poprzez wykonanie szeregu zadań praktycznych słuchacze powinni, z jednej strony, zdobyć określone nawyki w praktycznych czynnościach sztabowych /orientowanie się w terenie, prowadzenie mapy roboczej, posługiwanie się technicznymi środkami łączności, opracowywanie dokumentacji bojowej, kierowanie zespołami oficerów itp., z drugiej zaś, posiadać umiejętności w operowaniu wiedzą teoretyczną, stanowiącą podstawę do podejmowania właściwych decyzji taktyczno-operacyjnych.

Rozwiązywanie zadań tego rodzaju przyzwyczajają słuchaczy do różnych operacji umysłowych: porównywania, analizowania, syntetyzowania, abstrahowania i wnioskowania. Ponadto kształtują one umiejętności właściwego doboru metod i środków pracy oraz poprawnej oceny ewentualnych skutków czynności. Dzięki metodzie działania praktycznego typu umysłowego słuchacze nabierają wprawy w koncepcyjnym myśleniu, uświadamiają sobie znaczenie w studiach taktyczno-operacyjnych więzi między teorią a praktyką, jak też konieczności teoretycznego uogólniania praktycznego doświadczenia.

Przy stosowaniu metody działania praktycznego należy dążyć do przestrzegania następujących zaleceń:

- przed przystąpieniem do zajęć o charakterze praktycznym zapoznać słuchaczy na wykładach i seminariach z teoretyczną stroną zagadnienia tak, aby w toku zajęć i wykonywania określonych prac praktycznych mogli oni posługiwać się oraz korzystać ze wskazań teorii;

- po cyklu zajęć praktycznych /ćwiczeń/ przeprowadzić zajęcia teoretyczne /seminaria, dyskusje naukowe/, w ramach których słuchacze mieliby możliwość uogólnić zdobyte doświadczenie praktyczne w postaci szeregu wniosków o charakterze teoretycznym;

- w celu pobudzenia zainteresowań słuchaczy studiowaną problematyką i skłonienia ich do działania samodzielnego /twórczego/, treść zajęć praktycznych /wszelkiego rodzaju ćwiczeń/ powinna być w maksymalnym stopniu problemowa, a stawiane słuchaczom zadania odpowiednio skomplikowane, wymagające przy ich rozwiązywaniu znacznego wysiłku umysłowego i twórczego stosowania uprzednio posiadanej wiedzy.

2.4.2. Metoda sytuacyjna

Szczególne znaczenie w studiach akademickich, zwłaszcza taktyczno-operacyjnych, posiada metoda sytuacyjna. Jej funkcją jest uprawdopodob-

nienie i maksymalne zbliżenie rozwiązywanych problemów taktyczno-operacyjnych do rzeczywistości przyszłego pola walki. Metoda powyższa ma najszersze zastosowanie we wszystkich ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych, przy czym występuje w ścisłym związku z metodą działania praktycznego. O ile jednak ta ostatnia spełnia przede wszystkim funkcję metody uczenia się, w ramach której słuchacze sami wykonują określone czynności praktyczne /dowódcze lub sztabowe/, to metodę sytuacyjną stosuje wyłącznie wykładowca, który przy jej pomocy stwarza słuchaczom odpowiednie warunki do praktycznego działania w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych. A zatem sposób uwzględnienia metody sytuacyjnej zależy w pełni od wykładowcy, od jego inwencji i umiejętności.

Praktyczne zastosowanie omawianej metody polega na stwarzaniu umownych, ale teoretycznie uzasadnionych sytuacji bojowych, w ramach których słuchacze rozwiązują określone zadania taktyczno-operacyjne, podejmują decyzje, organizują i prowadzą działania bojowe. W ten sposób nabywają oni wprawy w stosowaniu zasad teoretycznych przy rozwiązywaniu konkretnych sytuacji praktycznych. Metoda sytuacyjna powinna więc być stosowana we wszystkich ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych: grupowych, grze wojennej, ćwiczeniach szkieletowych /wdrażających, doskonalących, sprawdzających i egzaminacyjnych/.

Doświadczenie wskazuje, że nauczanie metodą sytuacyjną jest tym skuteczniejsze, im bardziej stworzone sytuacje odzwierciedlają skomplikowany charakter przyszłego pola walki oraz przedstawiają przyszłe działania bojowe w ich pełnej złożoności i różnorodności. Ma to wielki wpływ na psychiczne przygotowanie słuchaczy do pokonywania w przyszłości wielu trudności i niebezpieczeństw oraz kształtuje u nich umiejętności twórczego stosowania wiedzy w różnych niespodziewanych i złożonych sytuacjach.

2.4.3. Metoda inscenizacyjna

Posługiwanie się wyłącznie teoretyczną abstrakcją i umownymi sytuacjami /co ma miejsce właśnie w metodzie sytuacyjnej/ może wywołać u ćwiczących wrażenie zbyt daleko idącej fikcyjności, co nie sprzyja wyrabianiu u nich poczucia odpowiedzialności za podejmowane decyzje i organizowane działania. W celu zapobieżenia tego rodzaju zjawiskom i maksymalnego uprawdopodobnienia rozgrywanych sytuacji taktyczno-operacyjnych wprowadza się do treści przebiegu ćwiczeń elementy inscenizacji. Inscenizacja polega więc na wpleceniu do umownego tła sytuacji bo-

owych fragmentów realnie występujących w rzeczywistości.

W uczelni technikę inscenizacji wzbogacającą metodę sytuacyjną stosuje się już w grze wojennej, a zwłaszcza w ćwiczeniach szkieletowych. Te ostatnie prowadzi się w rzeczywistych warunkach terenowych, wyposażając utworzone ćwiczące sztaby w rzeczywiste środki transportu i dowodzenia. Pewne elementy inscenizacji mogą być zastosowane również w grze wojennej w pomieszczeniach w wypadku rozmieszczenia ćwiczących dowódców i oficerów sztabu w stacjonarnych wozach dowodzenia. W tym wypadku sztaby wprawdzie nadal pracują w salach grupowych, ale rozmieszczenie ich w makietach wozów bojowych i utrudnienia tym spowodowane wprowadzają do ćwiczenia elementy realności.

Stwarzając warunki zbliżone do warunków rzeczywistego działania metoda inscenizacji ma na celu rozwijanie umiejętności stosowania nabytej wiedzy w praktyce. Jeśli metoda sytuacyjna pozwala nauczyć słuchaczy, "co należy robić i jak to należy robić", to metoda inscenizacji pozwala "wypróbować na sobie określone postępowanie". Ucząc się poprzez wykonywanie określonych funkcji słuchacze przestają być tylko zewnętrznymi obserwatorami, ale jako bezpośredni uczestnicy, posiadając odpowiednie role w inscenizacji, dążą do rozwiązania otrzymanego problemu. Nauczanie metodą inscenizacji pozwala kształtować określone umiejętności postępowania słuchaczy w różnych ćwiczebnych sytuacjach. Niezbędnym składnikiem metody inscenizacji jest tzw. "sprzężenie zwrotne", które przejawia się tym, że zachowanie każdego słuchacza oraz wrażenie jakie on wywarł na obserwatorach analizuje się dokładnie w czasie i po zakończeniu inscenizacji.

2.4.4. Trening

Trening jest metodą nauczania polegającą na wielokrotnym powtarzaniu określonych czynności lub działań /motorycznych lub umysłowych/ w celu wyrobienia u słuchaczy potrzebnych umiejętności i nawyków, a zwłaszcza zwiększenia stopnia sprawności w wykorzystaniu danych czynności /działań/. Poprzez systematyczne treningi kształtują się u słuchaczy określone nawyki pracy sztabowej, a przede wszystkim prowadzenia map roboczych, posługiwania się technicznymi środkami łączności, przestrzegania zasad tajnego dowodzenia i opracowywania dokumentów sztabowych. Wielką wartość mają treningi w zakresie wyrabiania trwałych umiejętności sprawnego myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi, posługiwania się terminologią wojskową, wygłaszania rozkazu bojowego itp.

2.5. Metody bierne

W nazwie tej grupy zawarte jest pozorna sprzeczność. Mieści się ona bowiem w układzie, w którym kryterium rozróżniającym jest stopień aktywizacji. W tym jednak wypadku bierność oznacza raczej małą aktywność ze strony słuchaczy, nie zaś jej absolutny brak. W tej grupie sposobów działania dydaktycznego możemy wyróżnić metody recepturalno-reprodukcyjne /odtwórcze/ i naśladowcze.

2.5.1. Metody recepturalno-reprodukcyjne

W warunkach współczesnych zasięg metody recepturalno-reprodukcyjnej /odtwórczej/ jest stosunkowo wąski, niemniej jednak w określonych przedmiotach i okresach szkolenia wojskowego wykazuje ona znaczną przydatność i jest dość szeroko stosowana.

W ramach tej metody można wyróżnić, jak gdyby dwa układy sposobów działania:

- pierwszy, sprowadzający się do receptury, jest wytworem pomysłowości kadry wykładowczej i od niej zależy charakter i sposób zastosowania metody recepturalnej;

- drugi natomiast sprowadza się do reprodukcji, to jest do ścisłego odtworzenia schematu czynności.

2.5.2. Metoda naśladowcza

Metoda naśladowcza jest, jak gdyby konsekwencją i pewnym rozwinięciem metody recepturalno-reprodukcyjnej. Ma ona jednak szersze zastosowanie, gdyż może być wykorzystana również w nauczaniu ściśle umysłowym, a ponadto sprzyja ona w znacznym stopniu ujawnianiu przez słuchaczy aktywności naśladowczej.

Z tych względów stosowanie metody naśladowczej jest powszechnym zjawiskiem na wszystkich szczeblach nauczania. Właściwy przykład, umiejętne zademonstrowanie przez nauczyciela akademickiego czynności umożliwia szybkie opanowanie przez słuchaczy materiału szkoleniowego.

2.6. Metody poszukujące

2.6.1. Metoda pytańowa

Metoda pytańowa polega na stawianiu przez nauczycieli akademickich odpowiednio przemyślanych pytań, przy pomocy których pomaga się słuchaczom w samodzielnym przemyśleniu i rozwiązaniu jakiegoś zagadnienia teoretycznego lub praktycznego, względnie kontroluje się i ocenia zakres dotychczas opanowanej przez nich wiedzy.

Pytanie jest istotnym elementem nauczania, stanowiąc zazwyczaj jeden

z najczęściej stosowanych sposobów uaktywniania słuchaczy w czasie zajęć. Występuje ono we wszystkich ogniwach procesu szkolenia zakładających przyswajanie, utrwalanie i sprawdzanie poziomu opanowanej wiedzy. Dlatego też posiadanie przez nauczycieli akademickich umiejętności poprawnego formułowania pytań ma ważne znaczenie dydaktyczne.

Przed wszystkim należałoby wyjaśnić jakiego rodzaju pytania występują w procesie dydaktycznym. Rzecz jasna nie mogą to być zwykłe pytania informacyjne, do których zalicza się wszystkie pytania niezależnie od ich treści, o ile ich celem jest uzyskanie gotowej wiedzy w interesującej nas sprawie. W procesie nauczania należy posługiwać się i formułować pytania dydaktyczne. Z punktu widzenia naukowego są to pytania pozorne, gdyż odpowiedź na to pytanie w sensie społecznym jest już znana, tak samo, jak jest znana nauczycielowi akademickiemu formułującemu dane pytanie. Dla słuchacza zaś pytanie dydaktyczne może i powinno mieć charakter pytania naukowego, na które należy dopiero znaleźć właściwą odpowiedź.

Niezrozumienie przez nauczycieli akademickich faktu, iż pytanie dydaktyczne powinno mieć dla słuchaczy znaczenie pytania naukowego /choć pozornego/ powoduje tendencję do niezbyt precyzyjnego ich formułowania, co zmniejsza efekt dydaktyczny zastosowania metody pytaniowej w procesie nauczania.

Aby zapobiec takiej ewentualności należy poznać istotę pytania dydaktycznego i zasady jego budowy. Otóż każde pytanie składa się z dwóch części składowych: z założenia pytania, czyli tak zwanej wiedzy wyjściowej, która powinna być znana pytany oraz niewiadomej, to jest tego, czego nauczyciel akademicki chce się dowiedzieć od słuchaczy. W praktyce przy formułowaniu pytań występują najczęściej dwa rodzaje błędów. Może się bowiem okazać, że wiedza wyjściowa zawarta w pytaniu nie jest wbrew sądomi nauczyciela akademickiego znana słuchaczowi, albo też chociaż jest znana, to jednak nie daje podstaw do ułożenia poprawnej odpowiedzi. Należy więc tak sformułować pytania, aby z jednej strony wiedza, zawarta w założeniu pytania była znana wszystkim pytany, a z drugiej, aby umożliwiała im opracowanie właściwej odpowiedzi.

Sposób formułowania pytania i treść samej odpowiedzi uzależniona jest od rodzaju pytania dydaktycznego. Z punktu widzenia logiki procesu dydaktycznego można wyróżnić następujące rodzaje pytań: przygotowawcze, naprowadzające i zbiorcze lub uogólniające. Pytania przygotowawcze zadaje się w celu przypomnienia wiedzy stanowiącej podstawę teoretyczną danego zajęcia. Następnie nauczyciel akademicki powinien prześledzić pytania naprowadzające, które mają doprowadzić do rozwiązania

głównego zagadnienia; wreszcie najczęściej na zakończenie zajęcia należy sformułować pytania zbiorcze, na które słuchacz w odpowiedzi powinien uogólnić nową wiedzę przemyślaną i przyswojoną w toku zajęcia.

Ze względu na merytoryczną treść pytań i odpowiedzi rozróżnia się pytania zamknięte i otwarte /problemowe/. Na pytanie zamknięte odpowiedź jest zawarta w założeniu i ujawnia się niezawodnie i jednoznacznie w wyniku zastosowania określonych reguł. Pewną odmianą tych pytań są pytania, na które odpowiedź nie jest wprawdzie jednoznacznie zawarta w założeniu, ale która sprowadza się do mniej lub więcej dosłownej reprodukcji wiedzy faktograficznej lub normatywnej zawartej w literaturze. Tego rodzaju pytania są stosowane powezachnie. Mogą one dotyczyć np. układu i treści dokumentów, struktury organizacyjnej wojsk, danych taktyczno-technicznych sprzętu i uzbrojenia, toku czynności dowódcy lub oficera sztabu. Pytania wymagające formalnej odpowiedzi nie są jednak kształtujące. Dlatego też należy zadawać je w razie konieczności przy stwierdzeniu, że słuchacze nie przyswoili określonego zasobu wiadomości dotyczącej faktów lub norm taktyczno-operacyjnych. Zasadnicze znaczenie w szkoleniu wojskowym, zwłaszcza w studiach mają pytania otwarte /problemowe/.

2.6.2. Metoda zadaniowa

Szczególne znaczenie w procesie dydaktycznym ma metoda zadaniowa, która w przeciwieństwie do metody pytańowej spełniającej zasadnicze funkcje pomocnicze, odgrywa w procesie szkolenia wojskowego rolę metody samodzielnej. Dotyczy to zwłaszcza szkolenia taktyczno-operacyjnego, gdyż w przedmiotach tych większość poleceń dydaktycznych formułowana jest w postaci zadań.

Dzięki metodzie zadaniowej słuchacz uczy się i nabywa wprawy w rozwiązywaniu zadań z dziedziny różnych przedmiotów szkolenia bojowego, taktyki, sztuki operacyjnej i dowodzenia.

W każdym zadaniu występuje konieczność określenia związków między zjawiskami i jego przyczynę /zadanie teoretyczne/ albo też ustalenie sposobu działania zapewniającego osiągnięcie określonego celu /zadanie praktyczne/.

W działalności szkoleniowej, zwłaszcza w szkoleniu taktyczno-operacyjnym przeważają zadania o charakterze praktycznym, przy czym spełniają one równocześnie rolę teoretyczną. Są one w istocie rzeczy sprawdzianem słuszności założeń teoretycznych i dostarczają materiału do pogłębienia i wzbogacania wiedzy zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

2.7. Metody problemowe

W ostatnich latach zarysowuje się kierunek upodabniania procesu dydaktycznego do procesu badań naukowych. Z tym kierunkiem związane jest tzw. nauczanie problemowe. Opiera się ono nie na przekazywaniu gotowych wiadomości, lecz na uzyskaniu przez słuchaczy nowych wiadomości za pośrednictwem rozwiązania problemów teoretycznych i praktycznych. Cechą istotną tego nauczania jest duża aktywność słuchacza, zmuszająca go do stawiania hipotez i weryfikowaniu ich w toku operacji umysłowych i praktycznych. Dzięki temu proces dydaktyczny opiera się na samodzielnym dochodzeniu do wiedzy, zarówno tej, która jest samym rozwiązaniem problemu, jak i zdobywanej w toku formułowania problemu, rozwiązywania go i weryfikacji. Stąd też nauczanie problemowe stwarza korzystniejsze warunki do opanowywania całego materiału dydaktycznego.

W nauczaniu problemowym wykorzystuje się w zależności od celu, przedmiotu, posiadanych środków dydaktycznych różne metody, w tym^{5/}:

- metody problemowo-zadaniowe;
- metody problemowo-badawcze;
- metody problemowo-twórcze.

2.8. Baza szkoleniowa

Ważnym elementem procesu studiów w ASG WP, niezbędnym w działalności dydaktycznej, jest baza szkoleniowa. Jej wszechstronna rozbudowa i odpowiednie zastosowanie w procesie dydaktycznym umożliwi wzbogacenie form i metod nauczania i uczenia się, sprzyjając osiągnięciu lepszych wyników w studiach.

W dalszej części rozważań prezentujemy zadania /przeznaczenie/ oraz ogólne zasady wykorzystania takich podstawowych elementów bazy szkoleniowej ASG WP, jak:

- środki dydaktyczne /naturalne, techniczne, symboliczne/;
- pomieszczenia i urządzenia stałe /sale grupowe i kursowe, sale treningowe, gabinety metodyczne itp./;
- szkolny ośrodek dowodzenia;
- biblioteka naukowa.

5/ W ASG WP w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych stosuje się przede wszystkim metody problemowo-zadaniowe. Szersze omówienie zastosowanych metod problemowych zawarte jest w następujących wydawnictwach: J. Zakrzewski, Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej. Warszawa, 1974 r. ; J. Bogusz, Dydaktyka wojskowa. MON, Warszawa 1983, oraz Dydaktyczne problemy szkolenia ideowo-politycznego wojska. MON, Warszawa, 1975.

2.8.1. Środki dydaktyczne

W praktyce dydaktycznej coraz szersze zastosowanie mają metody aktywizujące działalność poznawczą słuchaczy. W coraz szerszym zakresie wykorzystuje się również nowoczesne środki i pomoce dydaktyczne, jak: film, telewizja, radio, magnetofon, maszyna dydaktyczna, przeźrocze itp.

Wykorzystywane w procesie studiów środki dydaktyczne można podzielić na:

- środki naturalne, które przedstawiają bezpośrednio samą rzeczywistość np. teren, sprzęt bojowy i uzbrojenie, eksponaty naturalne, maszyny itp.;

- środki techniczne, które pośrednio pokazują rzeczywistość np. film, przeźrocza, obrazy przeźroczyste i nieprzeźroczyste, modele, makiety itp.;

- środki symboliczne, które przedstawiają rzeczywistość w sposób symboliczny np. mapy, plany, rysunki, schematy, wykresy itp.

Powyższe rodzaje środków dydaktycznych /np. środki techniczne/ można podzielić na:

- wizualne, umożliwiające przekazywanie obrazów za pomocą urządzeń technicznych, jak np. aparat fotograficzny, diaskop, episkop, mikroskop, teleskop;

- audytywne, pozwalające przekazywać dźwięki np. za pośrednictwem magnetofonu, gramofonu lub radia;

- audiowizualne, łączące obraz z dźwiękiem, jak film dźwiękowy czy telewizja;

- maszyny dydaktyczne i urządzenia treningowe, służące do nabywania różnego rodzaju umiejętności.

Wymienione środki dydaktyczne ułatwiają wykładowcom przekazywanie słuchaczom wiedzy oraz umiejętności i nawyków. Hierarchia w stosowaniu środków w nauczaniu zależy od stopnia dokładności, z jakim przedstawiają one rzeczywistość. Wykładowca powinien zatem dążyć do zastosowania przede wszystkim środków naturalnych, ponieważ umożliwiają one uzyskanie znacznej aktywności słuchacza. W następnej kolejności dopiero stosuje środki techniczne, zwłaszcza te, które charakteryzuje duża dynamiczność /filmy i przeźrocza/. Środki symboliczne stosuje się wówczas, gdy brak naturalnych eksponatów i technicznych urządzeń. Te ostatnie środki są w warunkach akademii najczęściej wykorzystywane.

Dobór technicznego środka dydaktycznego jest uzależniony od treści zajęcia i przewidywanej metody jego przeprowadzenia. Rezultaty osiągnięte

na zajęciu zależą jednak nie tylko od rodzaju urządzenia technicznego, lecz również od sposobu posługiwania się nim i jego stanu technicznego. Np. obrazy niewyraźne, nieostre, dźwięki złego nagrania, filmy z obrazami drgającymi na ekranie nie tylko utrudniają odbiór, ale wyraźnie zmniejszają ich skuteczność oddziaływania oraz utrudniają percepcję treści nauczania. Z kolei uruchomienie przez wykładowcę danego środka audiowizualnego za wcześnie lub za późno, względnie zbyt długie ekspozowanie danego obrazu lub zjawiska również utrudnia nauczanie. A zatem nie bez znaczenia jest tutaj również odpowiednie operowanie powyższym środkiem dydaktycznym w czasie zajęcia oraz samo przygotowanie techniczne wykładowcy.

2.8.2. Pomieszczenia i urządzenia stałe

2.8.2.1. Sale grupowe i kursowe

Każda grupa szkolna otrzymuje w bloku szkoleniowym do swojej dyspozycji tzw. salę grupową, stanowiącą jej stałe miejsce pracy dydaktycznej. Ponadto każdemu kursowi, składającemu się z kilku grup, przydzielona jest do wspólnych zajęć sala kursowa /aulę/. Sala grupowa przeznaczona jest do:

- prowadzenia przez wykładowców zajęć /ćwiczeń/ z daną grupą słuchaczy;
- organizacji i prowadzenia nauki własnej słuchaczy.

Ponadto są one wykorzystywane w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych jako pomieszczenia do pracy dowództw i zespołów sztabowych. Sale grupowe wyposażone są w odpowiednie urządzenia /stoły, pulpit dla wykładowcy, tablica szkolna, ewentualnie tablica magnetyczna, stojaki, ekran do wyświetlania przeźroczy lub obrazów, szafki dla słuchaczy do przechowywania dokumentów tajnych/, umożliwiające wykładowcom prowadzenie zajęć, a słuchaczom przygotowanie się do nich.

Sal kursowe przeznaczone są do prowadzenia w nich zajęć audytoryjnych /wykładów/ ze słuchaczami danego kursu. Wykorzystuje się je również jako pomieszczenia i miejsca pracy ćwiczących dowództw i sztabów, a także grup podgrywających w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych prowadzonych ze słuchaczami i kadrą naukową akademii. Z uwagi na przeznaczenie sale te wyposażone są w podobny sprzęt i urządzenia, jak sale grupowe, a ponadto posiadają pełny zestaw technicznych środków dydaktycznych z zainstalowanym urządzeniem umożliwiającym wykładowcy ich uruchomienie ze swego miejsca pracy. W celu ułatwienia wykładowcom prowadzenia za-

jęć, sale kursowe są udźwiękowiane z możliwością regulacji ostrości głosu.

2.8.2.2. Gabinety metodyczne /specjalistyczne/

Dla celów dydaktyczno-naukowych przy każdej katedrze lub kierunku studiów zorganizowano gabinety metodyczne /taktyczny lub specjalistyczny/. Przystosowanie, rozbudowa i wyposażenie gabinetów jest uzależnione od potrzeb danego kierunku studiów lub przedmiotu.

Gabinet stanowi centrum myśli teoretycznej i praktycznej kierunku studiów, specjalności lub przedmiotu oraz służy jako punkt konsultacyjny dla katedry i słuchaczy z zakresu reprezentowanej specjalności /problematyki/. Gabinety są wyposażone w pomoce naukowe, materiały teoretyczne, eksponaty, wykresy, mapy itp. niezbędne dla przygotowania się słuchaczy i kadry do zajęć bieżących. W gabinetach metodycznych przeprowadza się dla słuchaczy fachowe konsultacje w celu ułatwienia im przygotowania się do kolokwium, egzaminów oraz opracowania prac dyplomowych, kursowych itp. Gabinety z reguły wykorzystuje się w czasie gier wojennych jako miejsce pracy kierownika ćwiczenia, grup podgrywających, ćwiczących sztabów itp. Z uwagi na cele i przeznaczenie gabinetów, są one czynne szczególnie w czasie godzin nauki własnej oraz w dni wolne od zajęć dydaktycznych słuchaczy.

Za należyte funkcjonowanie gabinetu oraz zorganizowanie jego zaplecza odpowiedzialny jest oficer z reguły z przygotowaniem taktyczno-operacyjnym lub technicznym. W skład zaplecza gabinetu powinny wchodzić: podręczna biblioteka, biblioteka katedralna /kierunku studiów/; zestaw środków mechanizacji ewentualnie automatyzacji prac sztabowych; schematy wykorzystywane przez wykładowców w czasie zajęć; komplety map, przewodniczy przygotowanych do eksponowania; przybory pisemne i kreślarskie oraz maszyny do pisania dla potrzeb oficerów kadry /kierunku studiów/.

2.8.3. Szkolne ośrodki dowodzenia /Wydziału Wojsk Lądowych, Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK/

Struktura organizacyjna stanowisk dowodzenia i ich wyposażenie są zbliżone do istniejących systemów dowodzenia w naszych siłach zbrojnych oraz zgodnie z obowiązującymi wymogami i zasadami pracy sztabów w warunkach polowych /bojowych/. W pomieszczeniach tych /szkolonych stanowiskach dowodzenia/ prowadzone są gry wojenne /szczególnie kierowanie walką/ ze słuchaczami.

Zasadniczym celem prowadzonych ćwiczeń /zajęć/ na szkolonych stanowiskach dowodzenia jest przygotowanie słuchaczy do praktycznego sprawo-

wania różnych funkcji dowódczych i sztabowych. Ponadto spełniają one szczególną rolę w kształtowaniu określonych cech charakteru szkolonych. W błyskawicznie zmieniających się sytuacjach, często przy braku pełnych informacji wyrabia się u nich samodzielność inicjatywę, szybki refleks, rzetelność, odpowiedzialność za jakość przekazywanych informacji, składanych propozycji i podejmowanych decyzji. Szczególne miejsce zajmuje również wyrabianie u słuchaczy nawyków i umiejętności pracy w kolektywie, zwłaszcza w zakresie wzajemnego okazywania sobie pomocy.

Osiągnięcie celów szkoleniowych ćwiczeń, prowadzonych na szkolnych stanowiskach dowodzenia, zależy nie tylko od poziomu przygotowanej sytuacji taktycznej, która powinna odzwierciedlać współczesne warunki działań, lecz również od jakości urządzeń i wyposażenia samego stanowiska dowodzenia. Np. z czterdziestu pięciu pomieszczeń szkolnego ośrodka dowodzenia wojsk lądowych, trzydzieści dwa są w pełni wyposażone w urządzenia techniczne. Umożliwiają one prowadzenie ćwiczeń jedno i dwuszczeblowych, jednostronnych lub dwustronnych na szczeblach: pułk, dywizja, armia, a przy uruchomieniu dodatkowych połączeń także na szczeblu frontu. Wymienione środki techniczne stanowią dogodny warunki do prowadzenia ćwiczeń na różnych szczeblach dowodzenia i w różnych układach w pomieszczeniach ośrodka, a także kierowanie dowództwami i sztabami rozmieszczonymi lub działającymi w terenie.

Szkolne ośrodki dowodzenia spełniają istotną rolę w procesie kształcenia słuchaczy, ponieważ stwarzają wyjątkowo dogodne warunki do twórczego wdrażania, przerobionych podczas ćwiczeń, danych sytuacyjnych w dane rzeczywiste, ściśle związane z organizacją pracy sztabów, wypracowaniem decyzji, organizacją walki i jej zabezpieczeniem, a także kierowaniem wojskami podczas walki.

Sztab ćwiczący z reguły jest doraźnie zorganizowany na okres ćwiczeń ze słuchaczy o różnej skali doświadczeń i bardzo zróżnicowanej wiedzy w przedmiocie pracy sztabu. Tu właśnie pod kierownictwem nauczycieli akademickich następuje zgrywanie zespołów. Stanowi to dobrą lekcję przygotowawczą do ćwiczeń szkieletowych i gier wojennych oraz do ćwiczeń z wojskami, a nade wszystko słuchacze uczą się pracować w sposób wysoce zorganizowany. Mają okazję poznania ważności spełnianej funkcji oraz osobistej odpowiedzialności za wykonywane czynności, jak również możliwości praktycznego poznania obowiązków i odpowiedzialności sztabu jako całości.

W warunkach szkolnych ośrodków dowodzenia słuchacze mają możliwość nie tylko wykazania się wiedzą potrzebną na danym stanowisku, ale także mogą wykazać się własną inwencją w zakresie wykorzystania środków

technicznych, które powinny ułatwić im przygotowanie określonych danych. Ponadto słuchacze otrzymują tu określoną dawkę wiedzy i nabywają umiejętności praktycznych w zakresie wykorzystania urządzeń technicznych, które będą im przydatne nie tylko w procesie trwania studiów, ale mogą okazać się bardzo przydatne w praktycznej ich działalności w wojskach.

W kierowaniu wojskami podczas walki, w ćwiczeniach w szkolnym ośrodku dowodzenia, powstają warunki zbliżone do tych, z jakimi słuchacze spotykają się w ćwiczeniach z wojskami.

Niezmiernie ważną rolę ma do spełnienia telewizja zastosowana w szkolnych ośrodkach dowodzenia. Dzięki telewizji dydaktycznej można urozmaicić ćwiczenie, stworzyć wiele pouczających sytuacji, oddziałując przy pomocy obrazu na wyobraźnię słuchaczy. Można również wpływać na poznanie ćwiczebnej rzeczywistości pola walki, której wyobraźalność przy tradycyjnych sposobach bywa różna i nie zawsze zgodna z oczekiwaną.

A zatem szkolne ośrodki dowodzenia mają umożliwić kadrze dydaktyczno-naukowej i słuchaczom akademii realizację następujących zadań:

1. W dziedzinie dydaktycznej:

a/ zbliżenie zajęć i ćwiczeń taktycznych ze słuchaczami, kadrą, ewentualnie innymi oficerami spoza akademii do warunków pracy na punktach dowodzenia w polu;

b/ zwiększenie efektywności nauczania przez doskonalenie metod i stylu pracy w esztabach armii, dywizji i pułków oraz terytorialnych komitetów obrony /WKO, PKO/.

2. W dziedzinie naukowej:

a/ prowadzenie badań nad istniejącymi i przyszłościowymi zautomatyzowanymi systemami dowodzenia odpowiadającymi obowiązującej doktrynie wojennej;

b/ usprawnienie organizacji, metod i stylu pracy poszczególnych dowództw oraz pracujących w nich oficerów;

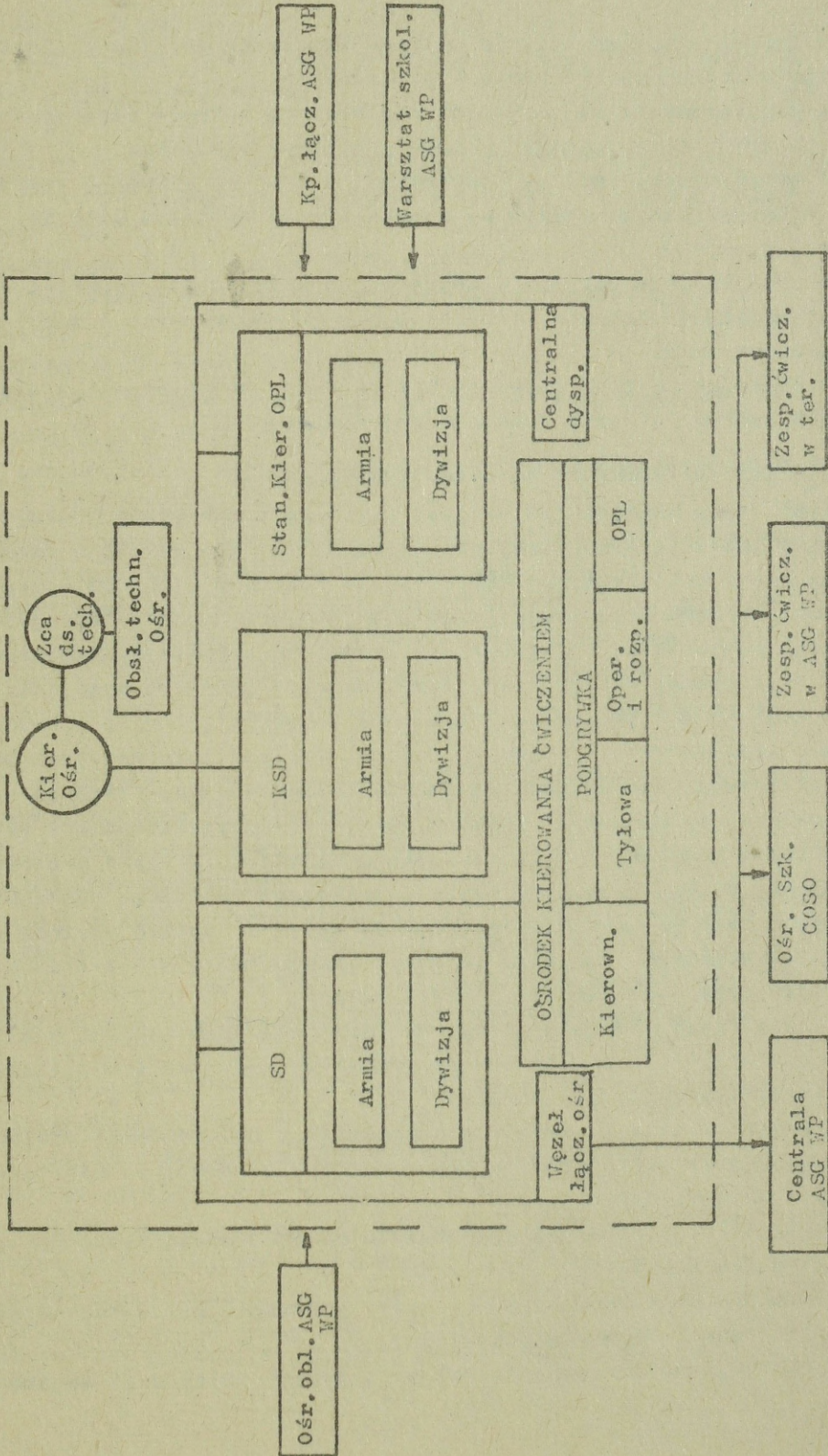
c/ usprawnienie obiegu informacji wewnątrz poszczególnych dowództw, esztabów oraz pomiędzy organami dowodzenia /kierowania/.

Strukturę organizacyjną głównych elementów szkolnego ośrodka dowodzenia wojsk lądowych przedstawia schemat 2, zaś wojsk lotniczych i OPK załączniki 1 i 2.

2.8.4. Ośrodek obliczeniowy ASG WP

Dla potrzeb procesu szkolenia oraz pracy naukowej kadra ASG WP dysponuje elektroniczną maszyną cyfrową "ODRA-1305", komputerem "IRYS"

STRUKTURA ORGANIZACYJNA SZKOLNEGO OŚRODKA DOWODZENIA WOJSK LĄDOWYCH

oraz innymi urządzeniami. Do zakresu działania ośrodka obliczeniowego należą w szczególności następujące zadania:

- programowanie na elektroniczne maszyny cyfrowe algorytmów opracowanych przez poszczególne katedry i zakłady akademii;
- praca dydaktyczna ze słuchaczami z zakresu budowy i zasad działania elektronicznych maszyn cyfrowych i wykorzystania techniki obliczeniowej w wojsku;
- zaspokojenie potrzeb w zakresie elektronicznej techniki obliczeniowej ćwiczeń akademii, treningów okręgów wojskowych i instytucji centralnych MON;
- prowadzenie prac badawczych w zakresie przystosowania elektronicznych maszyn cyfrowych dla potrzeb dowodzenia.

2.8.5. Biblioteka naukowa i jej funkcjonowanie

Biblioteka Naukowa ASG WP jest placówką dydaktyczną, usługową i naukową. W zakresie sztuki wojennej jest biblioteką główną w ramach resortowej sieci bibliotecznej MON. Posiada ona ponad 360 000 woluminów druków zwartych oraz około 3 000 000 jednostek zbiorów specjalnych. Ponadto w bibliotece znajduje się około 450 tytułów wydawnictw ciągłych oraz liczne mikrokopie i mapy. Dodatkowo, raz w miesiącu, Biblioteka Naukowa ASG WP wydają: "Biuletyn nabytków", "Awizo o nowościach działu niejawnego" i "Sygnały" będące serwisem informacyjnym ONIW.

Biblioteka Naukowa podlega bezpośrednio zastępcy komendanta ASG WP ds. naukowych. Organem opiniodawczym i doradczym komendanta akademii w zakresie podstawowej działalności biblioteki, a także organem koordynującym działalność biblioteki z zadaniami jednostek naukowo-dydaktycznych jest Komisja Biblioteczna BN ASG WP. Komisję złożoną z nauczycieli akademickich powołuje komendant akademii na okres trzech lat.

Do zakresu działalności komisji należy:

- określanie głównych kierunków rozwoju i działalności biblioteki;
- rozpatrywanie i opiniowanie projektów rocznych i wieloletnich planów działalności biblioteki;
- kontrolowanie i ocenianie całokształtu działalności biblioteki;
- wysuwanie postulatów mających na celu zapewnienie bibliotece właściwych warunków pracy.

Biblioteka Naukowa prowadzi działalność w ramach następujących jednostek organizacyjnych:

Dział Zbiorów Specjalnych, który gromadzi, opracowuje i udostępnia:

- literaturę fachowowojskową;
- teoretyczne opracowania ASG WP i innych instytucji wojskowych;

- zbiory kartograficzne;
- pomoce szkoleniowe /założenia, opracowania metodyczne, notatki, materiały poglądowe, rozkłady zajęć/;

- archiwalia.

Dział Zbiorów Ogólnych, który gromadzi, opracowuje i udostępnia:

- wydawnictwa ogólne /naukowe, popularnonaukowe/ zgodnie z przyjętym profilem;

- wydawnictwa jawne literatury fachowojskowej;

- wydawnictwa własne ASG WP i współpracujących instytucji;

- czasopisma.

Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej^{6/}

W wymienionych jednostkach gromadzi się zbiory wykorzystywane w procesach: szkolenia i badawczym.

Kierując się programem studiów w ASG WP Biblioteka Naukowa gromadzi:

- literaturę naukową i popularnonaukową z zakresu sztuki wojennej, techniki wojskowej oraz historii wojen i wojskowości;

- literaturę naukową i popularnonaukową z zakresu nauk społeczno-politycznych, ekonomicznych, historycznych i geograficznych;

- dzieła ogólne z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych;

- literaturę dotyczącą teorii organizacji i zarządzania oraz informatyki;

- wybrane publikacje z dziedziny pedagogiki, psychologii, filozofii;

- czasopisma wojskowe i społeczno-polityczne;

- literaturę fachowojskową /regulaminy, instrukcje/;

- opracowania własne ASG WP;

- opracowania uczelni oraz instytucji wojskowych i cywilnych;

- zbiory kartograficzne;

- pomoce szkoleniowe: notatniki, opracowania metodyczne, schematy oraz inne materiały szkoleniowe /przeźrocza, taśmy magnetofonowe, mikrofilmy itp./;

- opracowania ogólne: słowniki, encyklopedie, bibliografie itp.;

- archiwalia akademickie.

W dużej ilości egzemplarzy gromadzi się podręczniki i podstawową literaturę dla słuchaczy.

Zbiór wydawnictw znajdujących się w bibliotece opisany jest w różnego typu katalogach. W wypożyczalni wydawnictw niejawnych znajdują się trzy rodzaje katalogów:

6/ Zadania przedstawiono w pracy płk.prof.dr hab.St.Piuro pt."Kierowanie działalnością naukową w Akademii Sztabu Generalnego WP", ASG WP, 1984, s. 104-107.

- kłanrowy katalog szeregujący wydawnictwa niejawnę wawnętrzne ASG WP według jednostek organizacyjnych, wewnętrz wydawnictw jednoetki - na działy, według zagadnień i w obrębie działu - chronologicznie;

- kłanrowy katalog szeregujący wydawnictwa niejawnę zewnętrzne według rodzajów wojsk i służb, w obrębie rodzajów - na działy według charakteru wydawnictwa i w obrębie działu - chronologicznie;

- szufladkowy katalog systematyczny, szeregujący wszystkie wydawnictwa niejawnę według specjalnej klasyfikacji dziesiętnej.

W dziale opracowań szkoleniowych z kolei znajduje się kłanrowy katalog, szeregujący dokumentację organizacyjno-szkoleniową, opracowania metodyczne dla słuchaczy i materiały do ćwiczeń oraz schematy i przeźródca. Wywiezony wykaz numeracji klamer i szeregowych działów ułatwia czytelnikowi orientację w poszukiwaniu potrzebnę wydawnictwa lub schematu.

W dziale Wydawnictw Topograficznych rolę katalogu map pełni skorowidz map, sporządzony według podziału międzynarodowego, umożliwiający szybkie odnalezienie godła i skali potrzebnę mapy.

W archiwum znajdują się dwa rodzaje katalogów:

- kłanrowy katalog, szeregujący wydawnictwa według rodzajów wojsk i służb, w obrębie rodzajów według lat wydania, a w poszczęólnych latach - według szczebli organizacyjnych wojska;

- kłanrowy katalog alfabetyczny, szeregujący prace dyplonowe.

W wypożyczalni jawnej znajduje się tylko część rodzajów katalogów:

- kłanrowy alfabetyczny katalog wydawnictw zwartych /księzek/ obejmujący wpływy do roku 1976 włącznie;

- szufladkowy alfabetyczny katalog czasopism, wykazujący roczniki zgronadzonych czasopism;

- szufladkowy katalog systematyczny wydawnictw zwartych dotyczących dziedzin niewojkowych, w układzie dziesiętnym, według tablic UKD /uniwersalnej klasyfikacji dziesiętnej/;

- szufladkowy katalog systematyczny zawartości czasopism wojskowych /krajowych i zagranicznych/, według układu SKD.

W Ośrodku Naukowej Informacji Wojskowej znajduje się:

- szufladkowy katalog dorobku naukowej kadry ASG WP, sporządzony w układzie chronologicznym, a więc szeregujący prace według lat wydania, a w obrębie lat - alfabetycznie;

- szufladkowy katalog wydawnictw informacyjnych, szeregujący je według tablic SKD. Obejmuje on tematyczne zestawienia bibliograficzne, wybrane informacje tematyczne, informacje adresowane w obrębie tłumaczenia;

- szufladkowy katalog tłumaczeń w układzie działowym /szeregujący tłumaczenia na działy/ według rodzajów wojsk i służb, których temat dotyczy, a w obrębie działu - alfabetyczny;

- szufladkowy katalog zagadnieniowy - kartoteka kart dokumentacyjnych, szereguje karty dokumentacyjne według tablic SKD. Karta dokumentacyjna zawiera krótką charakterystykę treści artykułu lub książki i dane katalogowe.

Ponadto w Gabinetach Metodycznym Katedry Nauk Społeczno-Politycznych jest szufladkowy katalog alfabetyczny wydawnictw zwartych i szufladkowy katalog działowy, szeregujący książki według dyscyplin nauk społeczno-politycznych, a w obrębie działów - alfabetycznie.

Każdy dział Biblioteki Naukowej ASG WP pracuje na podstawie regulaminu. Pracownicy akademii mogą także korzystać /na zasadzie wypożyczeń międzybibliotecznych/ z innych wojskowych bibliotek naukowych.

3. METODYKA FORM NAUCZANIA

Przez metodykę danej formy organizacyjnej rozumie się cały zespół czynności nauczyciela akademickiego oraz słuchaczy mających na celu zorganizowanie i przeprowadzenie zajęć określonego typu. W metodyce przejawia się w całej pełni związek między takimi częściami składowymi procesu dydaktycznego, jak: ogniwa procesu nauczania, zasady dydaktyczne, metody i formy organizacyjne oraz baza szkoleniowa. Istota tego związku polega na tym, że nauczyciel akademicki /zespół nauczycieli akademickich/ w celu realizacji zadań dydaktycznych określa i stosuje najbardziej przydatne metody nauczania i środki dydaktyczne w ramach określonych form organizacyjnych, z jednoczesnym uwzględnieniem prawidłowości procesu nauczania i przy ścisłym przestrzeganiu zasad dydaktycznych. Takie kompleksowe rozumienie i traktowanie procesu dydaktycznego umożliwi właściwe ukierunkowanie pracy słuchaczy oraz stworzenie dla nich najlepszych warunków przyswajania wiedzy wraz z umiejętnościami stosowania jej w praktyce.

3.1. Metodyka form audytoryjnych i zajęć praktycznych

Do form audytoryjnych zalicza się: wykład, repetycje i seminarium. Istota formy audytoryjnej polega na tym, że, po pierwsze, zajęcia w ramach tej formy prowadzone są przez poszczególnych nauczycieli akademickich, a - po drugie, że miejscem tych zajęć są sale grupowe lub kursowa.

Na zajęciach typu audytoryjnego przekazuje się słuchaczom określoną wiedzę teoretyczną i praktyczną, uczy się ich umiejętności analitycznego i samodzielnego myślenia, rozumienia praw i prawidłowości rządzących rozwojem społecznym oraz wojnę i walkę zbrojną, a także znajomości zasad i reguł organizacji i prowadzenia działań bojowych. Ponadto w ramach formy audytoryjnej, kształtuje się wstępne umiejętności motoryczne i umysłowe, które następnie doskonalą się na zajęciach o charakterze złożonym.

3.1.1. Wykład akademicki

3.1.1.1. Istota wykładu

Pojęcie wykładu jest charakterystyczne dla procesu kształcenia w uczelni wyższej. Historia jego sięga czasów dawnych uniwersytetów, w których wykłady polegały na odczytywaniu odpowiednich fragmentów książki lub innego materiału. Stąd znaczenie słowa "wykład" wywodzi się od

łacińskiego słowa "lectio" oznaczającego czytanie^{7/}.

Analizując istotę wykładu należy szczególnie mocno podkreślić fakt, iż na wykład można patrzeć dwojako: jako na formę lub metodę nauczania. Wykład jako forma nauczania w uczelni wyższej stanowi pewną całość organizacyjną, trwającą określoną ilość czasu, obejmującą nauczyciela akademickiego i względnie stałą grupę słuchaczy oraz charakteryzującą się zdecydowaną przewagą aktywności tego pierwszego. Mówiąc o formie wykładu mamy na myśli jego kształt organizacyjny.

W literaturze pedagogicznej, a szczególnie w praktyce dydaktycznej, w wykładzie dostrzega się głównie elementy metody kształcenia. Wykład jako metoda jest pewnym układem systematycznie stosowanych czynności nauczyciela akademickiego i słuchaczy, które zmierzają do wyposażenia uczących się w określony wymogami program kształcenia, system wiedzy, umiejętności i nawyków. Zaliczany jest on do grupy metod słownych, których istotą jest przekazywanie wiedzy głównie za pomocą słowa mówionego przy wykorzystaniu wszelkich możliwych środków dydaktycznych, jak np. magnetowid, magnetofon, rzutnik pisma, schematy, plansze, tablice i kreda itp. Stosowanie metody wykładu polega na rozwiniętym przedstawianiu i wyjaśnianiu słuchaczom problemów lub grupy związanych ze sobą problemów, a także pewnych faktów i zjawisk, które są konieczne dla wyposażenia ich w odpowiedni system wiedzy, umiejętności i nawyków^{8/}.

Wykład należy do podstawowych form i metod kształcenia w ASG WP, ale częstotliwość jego wykorzystywania zależy od specyfiki przedmiotu. Najczęściej tę formę stosuje się w nauczaniu przedmiotów społeczno-politycznych, humanistycznych i technicznych. Rzadziej natomiast z wykładu korzysta się w nauczaniu przedmiotów taktyczno-operacyjnych /np. w taktyce ogólnej i sztuce operacyjnej w grupach ogólnowojskowych ilość wykładów waha się w granicach 5-10% w stosunku do innych form zajęć/. W ramach wykładów nauczyciele akademicy przekazują słuchaczom w przystępnej formie problematykę poszczególnych dyscyplin naukowych, stanowiących przedmioty nauczania w akademii, zapoznają ich z miejscem tych dyscyplin w systemie nauki wojennej oraz z podstawami metodologicznymi, a ponadto wprowadzają słuchaczy do samodzielnego studiowania. Czas trwania wykładu zależy od poruszanej problematyki, celu wykładu oraz przygotowania słuchaczy. W akademii przyjął się wykład 90-minutowy, ale niekiedy praktykowany jest również wykład 45-minutowy.

7/ J. Bogusz: Dydaktyczne problemy szkolenia ideowo-politycznego. MON, Warszawa, 1975, s. 194.

8/ T. Nowicki: Podstawy dydaktyki zawodowej. PWN, Warszawa, 1973, s. 305-306.

3.1.1.2. Wady i zalety wykładu

Pomimo powszechności stosowania wykładu jako formy i metody kształcenia akademickiego, wciąż budzi wiele kontrowersji jego znaczenie w procesie dydaktycznym. Jedni wskazują na jego zalety, inni - znowu podkreślając wady, widzą ograniczoną możliwość wykorzystywania wykładu w kształceniu kadr wojskowych.

Najczęściej zarzuca się wykładowi, że nie aktywizuje słuchaczy, że wnosi do kształcenia akademickiego pierwiastki szkolaretwa i werbalizmu. Przeciwnicy wykładu twierdzą ponadto, że ogranicza on samodzielność słuchaczy, nie rozwija wszechstronnie ich myślenia, wyobraźni i zdolności twórczych. Słuchacze poprzestają na utrwaleniu wiedzy zdobytej na wykładzie, nie próbując poszerzyć jej w wyniku samodzielnych studiów. W wielu przypadkach podaje się na wykładzie w sposób mniej zręczny i bardziej zawiły to, co zwięźlej i lepiej przedstawione jest w podręcznikach i skryptach. Jako wadę wykładu wymienia się także mechaniczny przepływ informacji od jej nadawcy do odbiorcy, bez większego zaangażowania emocjonalnego i świadomościowego. Podkreśla się również, że forma ta w niewielkim stopniu wpływa na wyrabianie nawyków samokształceniowych.

Jednocześnie jednak wykład akademicki posiada w stosunku do innych metod i form organizacyjnych kształcenia wiele zalet. Dobrze przygotowany i przeprowadzony wykład pozwala między innymi na:

- osobisty kontakt nauczyciela akademickiego ze słuchaczami, a tym samym na oddziaływanie wychowawcze, czyli na kształtowanie lub utrwalanie odpowiednich cech osobowości;
- wzbogacanie treści najnowszymi osiągnięciami w danej dyscyplinie wiedzy, które nie znajdują jeszcze odbicia w dostępnych skryptach i podręcznikach;
- dokładniejsze przedstawienie i wyjaśnienie problemów trudnych;
- przekazanie w krótkim czasie obszernego materiału teoretycznego, co jest szczególnie istotne przy braku odpowiednich materiałów dydaktycznych;
- zapoznanie słuchaczy z dorobkiem naukowym poszczególnych pracowników dydaktyczno-naukowych;
- zainteresowanie słuchaczy daną dziedziną wiedzy i wyzwalanie motywów do jej studiowania;
- usystematyzowanie danej wiedzy oraz zwrócenie uwagi na rzeczy najważniejsze w danym temacie.

Wykłady posiadają niewątpliwie więcej zalet niż wad i dlatego wymie-

nione wyżej wady wykładu nie eliminują go jako formy i metody kształcenia w akademii. Powinny jednak zwrócić uwagę nauczycieli akademickich na potrzebę doskonalenia wykładów. Wszelkie poszukiwania w tym zakresie winny zmierzać do uczynienia z wykładu metody bardziej aktywizującej.

3.1.1.3. Rodzaje wykładów

W zależności od przyjętego kryterium podziału można wyróżnić kilka rodzajów wykładów /schemat 3/. Do podstawowych kryteriów klasyfikacji wykładów należą:

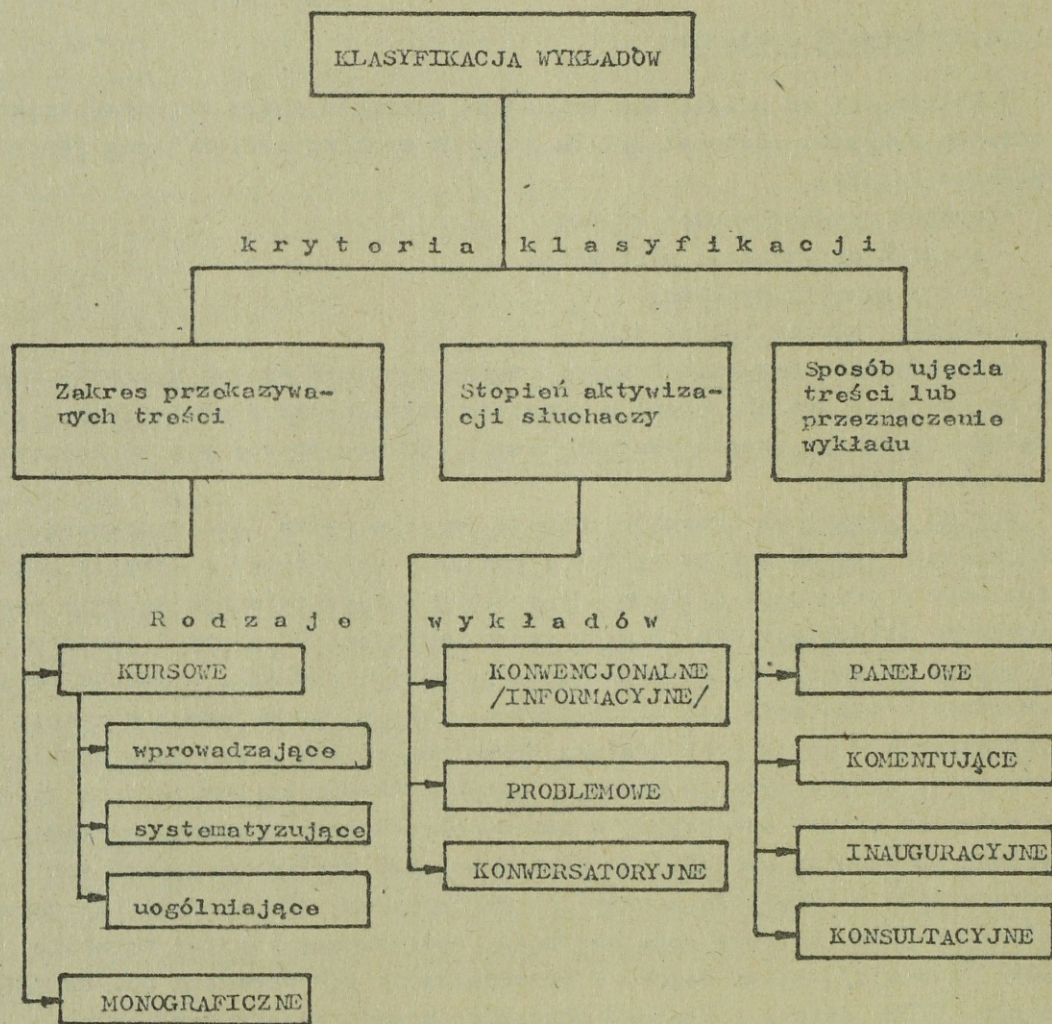
- zakres przekazywanych treści;
- stopień aktywizacji słuchaczy;
- przeznaczenie wykładu;
- sposób ujęcia treści itp.

Uwzględniając powyższe kryteria można wymienić szereg wykładów, które są lub mogą być stosowane w procesie kształcenia akademickiego. Ze względu na zakres przekazywanych treści wykłady dzielą się na kursowe i monograficzne.

Wykład kursowy ma charakter ogólny, a jego celem jest zapoznanie słuchaczy w sposób systematyczny i możliwie całościowy z tematem przewidzianym w programie studiów. Prowadzący wykład referuje kolejno zagadnienia składające się na dany temat usiłując dać jasny i syntetyczny pogląd na problematykę stanowiącą przedmiot wykładu. W każdym takim wykładzie przedstawia się słuchaczom w miarę wyczerpująco i w ujęciu systematycznym część problematyki danej nauki jako przedmiotu nauczania, czyli danego systemu wiedzy. Całość wykładów kursowych daje ogólny przegląd wiedzy wchodzącej w zakres określonego przedmiotu studiów. Wykłady kursowe są szczególnie użyteczne, gdy brakuje odpowiednich podręczników i skryptów, a przy ich dostatecznej ilości rola tej formy maleje. Wykłady kursowe mogą obejmować następujące tematy: natarcie pułku /dywizji/, skład bojowy i przeznaczenie sił morskich państw NATO na płu. ETDW, istota i klasowy charakter armii, zasady rozliczania jednostek z zadań szkoleniowych itp.

W ramach wykładu kursowego można wyszczególnić jeszcze takie typy wykładów, jak: wprowadzające, systematyzujące oraz uogólniające.

Wykład wprowadzający zapoczątkowuje z reguły cykl zajęć, a przede wszystkim cykl wykładów kursowych z danego przedmiotu. Ujmuje on charakterystykę danej dyscypliny naukowej jako przedmiotu nauczania, jej miejsce w systemie nauki wojennej, zawiera informację o aparaturze po-

jęciowej danej nauki, przedstawia ogólnie zarys problematyki danego przedmiotu oraz charakteryzuje stosowane w tej dziedzinie nauki metody badawcze. Ponadto, w ramach wykładu wprowadzającego dokonuje się krytycznej analizy literatury przedmiotu, informuje o celach i treściach programu danego przedmiotu oraz zapoznaje się z wymaganiami oraz sposobami rozliczania się z przedmiotem. Przykładem wykładu wprowadzającego z taktyki ogólnej może być wykład nt.: "Zasady współczesnej walki ogólnowojskowej", a z historii sztuki wojennej wykład nt.: "Historia sztuki wojennej, przedmiot i zakres badań oraz rola i znaczenie doświadczeń wojennych w procesie studiów w ASG WP".

Wykład systematyzujący polega na przekazywaniu słuchaczom określonych partii materiału w ramach danego przedmiotu, stanowiących jego części składowe. Zasadniczym celem takiego wykładu jest wykazanie związku i zależności zachodzących między faktami i zjawiskami w ramach danej wiedzy oraz przedstawienie jej struktury. W przedmiotach taktyczno-operacyjnych wiedza przekazana w tego typu wykładach na zazwyczaj charakter praktyczny. Najczęściej zawiera ona zasady i reguły organizacji oraz prowadzenia określonych działań bojowych i służy jako podstawa do rozwiązywania konkretnych problemów taktyczno-operacyjnych w ćwiczeniach taktycznych /np. może dotyczyć natarcia pułku /dywizji/ w operacji zaczepnej armii, zabezpieczenia działań bojowych, pracy sztabu pułku /dywizji/ w natarciu lub obronie itp./.

Niekiedy może być także prowadzony wykład uogólniający /syntetyzujący/, który powinien z reguły występować w cyklu wykładów kursowych i innych zajęć, jako teoretyczne uogólnienie całości przerobionej problematyki. Powinien przedstawić związki i zależności między wiedzą teoretyczną a praktyczną. Celem tego wykładu jest przedstawienie syntezy określonej dawki wiedzy oraz wyciągnięcie odpowiednich wniosków. Ten typ wykładu nadaje się szczególnie do stosowania w przedmiotach taktyczno-operacyjnych po zakończeniu określonej problematyki, czyli po serii wykładów i ćwiczeniach taktycznych. W toku takiego wykładu powinno się zobrazować na tle przerobionych ćwiczeń, przejawianie się praw i prawidłowości obowiązujących w działaniach bojowych oraz uczyć wyciągania wniosków z teorii i praktyki wojskowej.

Wykład monograficzny polega na szczegółowym przedstawieniu wybranego zagadnienia, stanowiącego tylko częśćkę problematyki określonej dyscypliny wiedzy. Służy głównie do przedstawienia wybranych zagadnień badawczych, z uwypukleniem spraw metodyczno-warsztatowych. Różni się zatem od wykładu kursowego głębszym ujęciem problemu, ale jest to jednocześnie ujęcie węższe, gdyż obejmuje tylko fragment danego tematu.

Wykład monograficzny jest wynikiem szczegółowych badań naukowych. Prezentuje się w nim problem będący przedmiotem badań, ze szczególnym zwróceniem uwagi na metody jego rozwiązania. Najlepiej byłoby, gdyby wykłady takie prowadzili nauczyciele akademicy, prowadzący samodzielnie bądź zespołowo badania naukowe, posiadający ciekawe osiągnięcia w pracy naukowej. Tematyka wykładu monograficznego może być luźniej związana z programem kształcenia, choć powinna być potrzebna i interesująca dla danego kierunku studiów i może być planowana doraźnie, w zależności od potrzeb i możliwości.

Innym kryterium podziału wykładów jest stopień aktywizacji słuchaczy, zgodnie z którym wyróżnia się takie wykłady, jak: konwencjonalny, problemowy i konwersatoryjny.

Wykład konwencjonalny zwany również informacyjnym wyróżnia się w poszczególnych klasyfikacjach ze względu na kryterium sposobu ujęcia treści lub aktywizacji słuchaczy. Stosując te kryteria wyróżnia się ponadto wykład problemowy oraz konwersatoryjny.

W wykładzie konwencjonalnym /informacyjnym/ przekazuje się w formie bezpośredniej określoną ilość informacji, które słuchacz przyjmuje w gotowej postaci. Są to najczęściej wiadomości o faktach, zjawiskach, dane taktyczno-techniczne lub taktyczno-operacyjne itp. Natomiast związki między faktami i zaleceniami, reguły - prawa i definicje podawane są w formie gotowej do zapamiętania. W wykładzie takim występuje często tendencja do przeładowywania go nadmiarem wiadomości, które nie tworząc w umysłach słuchaczy strukturalnego układu, mogą łatwo ulec zapomnieniu. Przynosi on mało korzyści w zakresie rozwijania sprawności myślenia, rozbudzania zainteresowań oraz aktywizowania słuchaczy do czynnego w nim udziału. Bardzo często znajduje jednak zastosowanie w praktyce dydaktycznej, gdyż podobnie jak wykład kursowy jest najłatwiejszy do przygotowania i przeprowadzenia.

Wykład problemowy jest szczególnie pożądanym typem wykładu w studiach akademickich, gdyż umożliwia nawiązanie szerszego kontaktu ze słuchaczami oraz aktywizuje ich do czynnego w nim uczestnictwa. Polega na przedstawieniu całości tematu w postaci problemów, wymagających rozwiązania oraz podaniu przykładów ich metodologicznej analizy i ukazywaniu następstw przyjętego sposobu rozumowania^{9/}. Istotą tego wykładu jest to, że rozwiązywanie problemów odbywa się na oczach słuchaczy i przy ewentualnym ich współdziałaniu. Prowadzący wykład powinien dążyć do nawią-

9/ J. Bogusz, A. Parzyżek, R. Stępień. Kształcenie aktywizujące w wyższej szkole wojskowej. Warszawa 1978, s. 199.

zania ze słuchaczami dialogu zewnętrznego lub wewnętrznego. Nawiązanie dialogu zewnętrznego jest dość trudnym zabiegiem dydaktycznym. W ostatecznym przypadku można wywołać go sztucznie poprzez postawienie pytań i wywołanie do odpowiedzi konkretnych słuchaczy. W rzeczywistości jednak dialog zewnętrzny może występować tylko w pewnych częściach wykładu. Natomiast w pozostałych częściach powinien być stosowany tzw. dialog wewnętrzny, który polega na tym, że prowadzący wykład rozwiązując poszczególne problemy wczuwa się w wewnętrzny tok rozumowania słuchaczy, analizuje różne warianty rozwiązań, które mogłyby być wariantami słuchaczy. Próbując się wczuć w rolę słuchacza, wyjaśnia wątpliwości, które mogłyby być ich wątpliwościami. Poszukuje argumentów, które mogliby oni wysuwać, ujawnia ich wady i zalety. Do właściwego rozwiązania dochodzi drogą eliminacji przy pomocy rzeczowej argumentacji, innych rozwiązań, które proponowali lub mogliby proponować słuchacze.

Wykład problemowy, przedstawiając określoną tematykę, akcentuje w niej szczególnie zagadnienia sporne oraz sprzeczne i kontrowersyjne stanowiska, poglądy, hipotezy i teorie. Istotne jest więc przemyślenie przez prowadzącego doboru problemów do wykładów oraz sposobów ich rozwiązania.

Ukazując na tle treści określonego przedmiotu kształcenia drogi myślenia i wnioskowania, wykład problemowy stwarza doskonałe warunki emocjonalnego oddziaływania na słuchaczy, kształtowania ich zainteresowań, plastyczności umysłowej i zaangażowanego stosunku do danej problematyki. Istotną zaletą tego wykładu jest również to, że lepiej niż inne metody nauczania przygotowuje słuchaczy do samodzielnego studiowania.

Wykład konwersatoryjny jest swoistą odmianą wykładu problemowego, stanowi, jak gdyby, wyższą jego formę z punktu widzenia ujmowania treści oraz stopnia aktywizacji słuchaczy. Jego nazwa wywodzi się od łacińskiego słowa "conversare" - obcować, co oznacza, że wykład ten polega na obcowaniu nauczyciela akademickiego z audytorium. Obcowanie to polega na prowadzeniu dyskusji nad ustalonymi problemami oraz wspólnym ich rozwiązywaniu.

Przeprowadzenie wykładu konwersatoryjnego wymaga wcześniejszego przygotowania słuchaczy. W tym celu wskazane byłoby na kilka dni przed zajęciami spotkać się ze słuchaczami i udzielić im instruktażu odnośnie przygotowania się do wykładu. Należy w tym czasie zapoznać słuchaczy z głównymi problemami będącymi przedmiotem wykładu oraz polecić im przestudiowanie odpowiedniej literatury, a w niektórych tematach przygotowanie wniosków wynikających z własnych doświadczeń. Główne problemy

wykładu oraz literaturę można przedstawić słuchaczom ustnie lub na piśmie. Wskazane byłoby, aby niektóre pozycje literatury trudniej dostępne lub ujmujące problem kontrowersyjnie, polecać przeczytać i zaprezentować na wykładzie tylko wybranym słuchaczom.

Wykład konwersatoryjny przynosi dobre efekty, gdy prowadzący posiada przygotowaną niezbędną ilość materiałów i pomocy szkoleniowych oraz umiejętnie je wykorzystuje. Powinien być tak prowadzony, aby przy każdym dyskutowanym zagadnieniu /problemie/ zabrało głos 2-3 słuchaczy. Dyskusję nad poszczególnymi problemami można wywołać poprzez umiejętne ich stawianie. Prowadzący zajęcia może omawiać poszczególne zagadnienia w sposób kontrowersyjny, prowokujący do dyskusji. Może niekiedy celowo jest przejawskrawiać, a nawet zniekształcić, ale kończąc zajęcia powinien poinformować o tym słuchaczy. Dobrym sposobem na sprowokowanie dyskusji jest odwoływanie się do doświadczeń oraz opinii i sądów słuchaczy na dany temat.

Wykład konwersatoryjny jest najbardziej aktywizującym typem wykładu. Wyrabia zdolności logicznego, samodzielnego myślenia, argumentowania oraz poprawnego wyrażania swoich myśli. Może on występować jako oddzielna forma nauczania, ale może również pojawiać się w ramach innych form np. w ćwiczeniach grupowych.

Esotę wykładu konwersatoryjnego powinna być "żywa", sterowana, inspirowana przez nauczyciela akademickiego dyskusja, skierowana na wspólne rozwiązanie problemów teoretycznych lub praktycznych. Wykład ten podobnie jak wykład problemowy, zawiera w sobie wiele elementów procesu badawczego, a więc przyczynia się do przekształcenia tradycyjnego procesu przyswajania gotowej wiedzy w badawczo-odkrywcą pracę słuchaczy^{10/}.

Wykład konwersatoryjny powinien być przede wszystkim stosowany dla słuchaczy starszych lat studiów, a szczególnie na studiach doktoranckich, podyplomowych i na różnego rodzaju kursach.

Biorąc za podstawę podziału wykładów ich przeznaczenie, bądź sposób ujęcia zawartych w nim treści, wyróżnia się jeszcze takie wykłady, jak: komentujące, inauguracyjne, konsultacyjne.

Specyficznym typem wykładu jest tzw. wykład panelowy. Słowo panel /słowo pochodzenia ang.-amer./ według "Słownika wyrazów obcych" oznacza grupę specjalistów w różnych dziedzinach, prowadzących dyskusję publiczną na pewien określony temat w celu przedstawienia różnych punktów widzenia i wzbudzenia zainteresowania^{11/}. Wykład panelowy polega

10/ W. Okoń. Elementy dydaktyki szkoły wyższej. PWN, Warszawa, 1971, s. 196.
11/ Por. Słownik wyrazów obcych. PWN, Warszawa, 1979, s. 545.

więc na tym, że pod kierownictwem głównego prowadzącego, poszczególne zagadnienia tematu wykładane są przez specjalistów różnych dyscyplin naukowych lub pokrewnych dziedzin jednej dyscypliny. Ten typ wykładu może być stosowany z powodzeniem w przedmiotach taktyczno-operacyjnych, a także społeczno-politycznych. Na przykład w wykładzie na temat natarcia pułku lub dywizji mogliby uczestniczyć, oprócz przedstawiciela Katedry Taktyki Ogólnej, reprezentanci katedr specjalistycznych.

Wykład panelowy powinien być umiejscowiony w programie kształcenia po cyklu wykładów, ale przed seminarium. Stanowi on bowiem rozwinięcie i uzasadnienie treści przedstawionych w poprzedzających go wykładach, a ponadto systematyzuje dotychczasową wiedzę słuchaczy. Powinno się w nim podejmować problematykę trudną, zawierającą elementy sprzeczne, mogące być różnie rozumiane. Na przykład po cyklu wykładów kursowych z taktyki ogólnej i taktyki rodzajów wojsk można byłoby przeprowadzić wykład panelowy w celu pogłębienia szczególnie ważnych problemów charakterystycznych dla danego rodzaju działań bojowych, jak: przejście do działań z użyciem broni jądrowej, przełamywanie obrony nieprzyjaciela, odparcie kontrataków, wprowadzenie do walki drugich rzutów itp.

Ważną rolę w przygotowaniu wykładu panelowego spełnia główny prowadzący, który przygotowuje scenariusz zajęć, steruje kolejnością zabierania głosu, czuwa nad wypowiedziami, aby dyskusja nie odbiegała od tematu wykładu.

Struktura zajęć z wykorzystaniem wykładu panelowego obejmuje:

- wprowadzenie do zajęć przez głównego prowadzącego;
- sformułowanie problemu /problemów/ przez kierującego zajęciami;
- rozwiązywanie problemów przez poszczególnych specjalistów;
- weryfikowanie wypowiedzi specjalistów przez kierownika zajęć;
- ustosunkowanie się do ewentualnych sprzeczności i rozbieżności;
- podejmowanie dyskusji nad poszczególnymi problemami;
- podsumowanie całości zajęć.

Ingerencja głównego prowadzącego dyskusję, jak również podsumowywanie tej dyskusji, muszą być bardzo delikatne. W wyniku zajęć powinny zostać rozstrzygnięte sprawy kontrowersyjne w danym temacie i powinny być podjęte stosowne ustalenia. W niektórych sytuacjach rozwiązanie problemu może mieć charakter wariantowy.

Treść wykładu panelowego powinna być dokładnie przemyślana oraz uzgodniona z nauczycielami biorącymi w nim udział. Merytoryczna i metodyczna koncepcja wykładu powinna znaleźć odzwierciedlenie w opracowywanym przez głównego prowadzącego scenariuszu.

W niektórych przypadkach może być stosowany tak zwany wykład komentujący. Jest on zalecany wtedy, gdy istnieją dobre opracowania w postaci podręczników i skryptów do zakresu programu danego przedmiotu studiów. Celem takiego wykładu jest wyjaśnianie trudniejszych partii materiału, których zrozumienie mogłoby sprawiać słuchaczom trudności oraz wprowadzenie do studiowania literatury. Skupia się on na wybranych treściach tematu nie dając obrazu całości problematyki w ujęciu systematycznym.

Bardzo specyficznym typem wykładu tradycyjnie stosowanym w kształceniu akademickim jest wykład inauguracyjny. Posiada on charakter wykładu okolicznościowego i wygłaszany jest na początku każdego roku studiów dla nauczycieli akademickich oraz słuchaczy przez zapraszanych przedstawicieli MON, komandy uczelni bądź wybitnych pracowników dydaktyczno-naukowych akademii. Treści takiego wykładu powinny być tak dobierane, aby były interesujące dla całego audytorium. Mogą one zawierać kierunki rozwoju jakiegoś rodzaju sił zbrojnych, przewidywane zmiany w uzbrojeniu i sprzęcie wojskowym, zmiany w organizacji i prowadzeniu działań zbrojnych, wyniki ważniejszych badań naukowych itp.

Innym jeszcze typem wykładu jest wykład konsultacyjny^{12/}. Różni się on od dotychczas omawianych przede wszystkim przeznaczeniem i stosowany jest głównie na studiach zaocznych, nie obejmuje całej problematyki, lecz koncentruje się na węzłowych punktach programu kształcenia. Celem tego wykładu jest doprowadzenie do zrozumienia i opanowania przez słuchaczy myśli przewodniej określonej problematyki oraz zaznajomienie ze strukturą przedmiotu. Na treść wykładu konsultacyjnego składają się zazwyczaj następujące grupy elementów:

- wiadomości wprowadzające w treść całego przedmiotu;
- wiadomości, których brak w podręcznikach i skryptach;
- wyjaśnienie zagadnień trudnych do zrozumienia lub niejasno podanych w podręcznikach;
- nasświetlenie zagadnień węzłowych, wyjaśnienie sprzecznych poglądów różnych autorów na niektóre problemy;
- omówienie literatury do danej problematyki;
- podanie nowości w danej dziedzinie;
- podsumowanie wiedzy i wprowadzenie wniosków.

Wykład konsultacyjny ze względu na swoje przeznaczenie posiada swoją strukturę, która przedstawia się następująco:

12/ Cz. Mariarz: Dydaktyka studiów dla pracujących. PWN, Warszawa, 1976, s. 64.

- ogólne zapoznanie się z opanowaniem przez słuchaczy podczas samodzielnego studiowania nakazanej uprzednio problematyki;
- przedstawienie przez słuchaczy określonych opracowań pisemnych;
- przedstawienie przez nauczyciela akademickiego głównych problemów i tez obejmujących problematykę przeznaczoną do samodzielnego przestudiowania;
- podanie literatury obowiązkowej i uzupełniającej do danej problematyki;
- postawienie zadań do wykonania na kolejny zjazd;
- udzielenie wskazówek metodycznych.

W wyjątkowych przypadkach wykład konsultacyjny może być stosowany w studiach dziennych, zwłaszcza przed egzaminem lub kolokwium z danego przedmiotu. Jego treść wynika wówczas z zapotrzebowania słuchaczy na daną problematykę. Inny jest również cel i struktura niż w przypadku słuchaczy zaocznych, gdyż nie występuje wtedy element rozliczania z postawionych zadań oraz stawiania kolejnych zadań. Jego istota sprowadza się najczęściej do omówienia trudniejszych partii materiału, wyjaśnienia zgłaszanych wątpliwości, udzielania odpowiedzi na ewentualne pytania, wskazania literatury pogłębiającej daną problematykę oraz zwrócenia uwagi na najważniejsze zagadnienia.

3.1.1.4. Przygotowanie i prowadzenie wykładu

Bardzo istotnym problemem jest przygotowanie wykładu, od którego jakości zależy jego rezultat. Jest ono szczególnie ważne dla początkujących nauczycieli akademickich. Przygotowanie wykładu obejmuje:

- określenie celów i treści wykładu;
- wybór jego formy;
- opracowanie planu wykładu;
- przestudiowanie niezbędnej literatury;
- przygotowanie odpowiednich pomocy naukowych /schematy, mapy/;
- opracowanie konspektu lub skryptu wykładu.

Cele wykładu warunkują dobór treści, które z kolei powinny wynikać z programu kształcenia i aktualnych osiągnięć naukowych w danej dziedzinie wiedzy. Praca nad treściami sprowadza się do zebrania niezbędnego materiału, przeczytania go i selekcji, sporządzenia notatek oraz przygotowania wykresów, foliogramów itp. O wartości wykładu decyduje także jego forma, która zależy przede wszystkim od celu i przeznaczenia.

Bardzo kontrowersyjną sprawą jest opracowywanie konspektów wykładów. Jest wiele głosów krytycznie ustosunkowujących się do tej kwestii.

Jednak w całym wyższym szkolnictwie wojskowym, w tym również w akademii obowiązuje zasada, że do każdego zajęcia, w tym także do wykładu, należy mieć konspekt. Każdy nauczyciel akademicki opracowuje konspekt dla własnych potrzeb i dlatego może on posiadać formę tezową lub bardziej rozwiniętą. Przyjmuje się jednak, że każdy konspekt powinien zawierać następujące elementy:

- temat;
- cele wykładu;
- krótki plan wykładu /zagadnienia, problemy/;
- wskazówki metodyczne;
- informacja o wykorzystywanych środkach dydaktycznych /rodzaj i sposób wykorzystania/;
- główne tezy wykładu z węższym lub szerszym rozwinięciem;
- tezy podsumowujące na zakończenie wykładu;
- bibliografia tematu wykładu.

Zaleca się opracowywać, zwłaszcza początkującym nauczycielom akademickim, pełny tekst wykładu w postaci elaboratu, do którego powinien być dołączony plan-konspekt zawierający wyżej wymienione elementy. Treść wykładu powinna być przedyskutowana w kompetentnym zespole i zatwierdzona przez odpowiedniego przełożonego. Tak opracowany konspekt winien znajdować się w dokumentacji zakładu /katedry/, aby w razie nieobecności jednego nauczyciela akademickiego mógł być wygłoszony przez innego. Zawarte w konspekcie treści wykładu muszą być ciągle uzupełniane i aktualizowane.

W zależności od potrzeb nauczyciel akademicki może oprócz konspektu wykładu, opracować skrypt wykładu. Jest to rodzaj wewnętrznego wydawnictwa uczelni, zawierający problematykę określonego tematu programowego. Od konspektu wykładu różni się szerokością ujęcia problemu. O ile treść konspektu pokrywa się w zasadzie z treścią wygłoszonego wykładu, o tyle skrypt traktuje problem szerzej. Zawiera zazwyczaj całość informacji dotyczących danego zagadnienia wraz z przykładami oraz innymi elementami czyniącymi tekst wykładu bardziej zrozumiałym. Opracowanie skryptów wykładów jest zalecana zwłaszcza w przedmiotach, w których zachodzą szybkie zmiany w treści wiedzy, co wpływa na szybką dezaktualizację istniejących podręczników i skryptów.

Skrypt wykładu powinien być opracowany zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami w działalności wydawniczej. W związku z powyższym powinien oprócz konkretnych treści zawierać ponadto spis treści, przypisy, niezbędne załączniki /zestawienia, mapy schematy/ oraz możliwie pełną bibliografię.

Z metodologicznego punktu widzenia istotnym zagadnieniem jest umiejętność umiejscowienie tematu wykładu w strukturze wiedzy danego przedmiotu, skorelowanie treści wykładu z innymi pokrewnymi przedmiotami oraz ich powiązanie z treściami ćwiczeń grupowych, seminariów i innych zajęć dydaktycznych.

Dobre przygotowanie wykładu, nie oznacza jeszcze, że będzie on dobrze przeprowadzony, a tym samym, że jego recepcja będzie zadowalająca. Skuteczność wykładu zależy z jednej strony od dobrego przygotowania się nauczyciela akademickiego oraz jego umiejętności dydaktyczno-metodycznych, to znaczy umiejętności przekazywania wiedzy w sposób zrozumiały i atrakcyjny. Z drugiej strony skuteczność wykładu zależy także od słuchaczy, to jest od ich przygotowania w zakresie słuchania wykładu, ogólnej inteligencji, stanu wiedzy w zakresie tematyki wykładu, stosunku emocjonalnego do treści wykładu i osoby wykładowcy, a także samopoczucia w chwili wykładu.

Podstawową zasadą przy prowadzeniu wykładu jest to, aby wykładowca wygłaszał go z pamięci. Odczytywanie wykładu ze skryptu lub szczegółowego konspektu jest mało skuteczne i niepożądane, utrudnia bowiem utrzymywanie kontaktu z audytorium oraz powoduje rozproszenie uwagi, a tym samym ujemnie wpływa na percepcję treści.

W czasie wygłaszania wykładu wskazane jest jednak posiadanie przy sobie konspektu wykładu oraz w razie potrzeby innych notatek. Nauczyciel akademicki może z nich korzystać w niektórych sytuacjach, a zwłaszcza w przypadku konieczności przekazania pewnych danych liczbowych, pojęć, definicji itp. Notatki te, podobnie jak konspekt, powinny być ciągle aktualizowane, oraz wzbogacane treściami bardziej interesującymi słuchaczy.

Jedną z podstawowych umiejętności dydaktycznych, warunkujących skuteczność wykładu jest zdolność utrzymywania w czasie wykładu uwagi słuchaczy. Skupienie uwagi jest równoznaczne z ukierunkowaniem procesu poznawczego słuchaczy na treści wykładu oraz z utrzymaniem jej przez cały czas wykładu. Można to osiągnąć przede wszystkim przez głęboką, naukową treść samego wykładu oraz interesujące przedstawienie problematyki, a także przez stosowanie różnego rodzaju bodźców pozwalających uniknąć znużenia i zmęczenia słuchaczy. Każdy nauczyciel akademicki powinien wiedzieć, że zmęczenie słuchaczy ma charakter fizjologiczny i dlatego nie jest możliwe utrzymanie uwagi o jednakowym stopniu napięcia przez cały czas wykładu. Ze zmęczeniem słuchaczy wiąże się zjawisko falowania uwagi, polegające na tym, że raz jest ona bardziej napię-

ta, a innym razem napięcie jej spada do minimum. Doświadczony nauczyciel akademicki utrzymujący przez cały czas wykładu kontakt wzrokowy i psychiczny z audytorium powinien umieć dostrzec we właściwym momencie zmęczenie słuchaczy, a więc spadek napięcia uwagi i skutecznie na niego zareagować. Jeśli nie ma możliwości zlikwidowania zjawiska zmęczenia, to powinien zmierzać do jego złagodzenia lub do zminimalizowania płynących z niego ujemnych skutków. Dobre efekty w utrzymywaniu uwagi słuchaczy na treściach wykładu przynoszą wszelkie próby nawiązania dialogu ze słuchaczami. Jest to możliwe przede wszystkim w wykładzie konwersatoryjnym i problemowym, ale może również występować w innych typach wykładów. Należy w czasie wykładu stwarzać taką atmosferę, aby słuchacze chętnie i bez obaw stawiali pytania oraz zgłaszali wątpliwości związane z treścią wykładu. Ważną rolę w aktywizowaniu wykładu odgrywają również pytania nauczycieli akademickich, które wzmagają stopień koncentracji uwagi słuchaczy oraz ułatwiają nawiązanie i prowadzenie dialogu.

Praktyka wskazuje, że nawet najbardziej wytrawnym nauczycielom akademickim trudno jest utrzymać wysoki stopień koncentracji uwagi przez cały czas wykładu. Stąd też należałoby tak dobierać treści wykładu, aby znalazły się wśród nich takie, które dają chwile intelektualnego wypoczynku. Najłatwiej jest zrealizować ten postulat stosując dygresje, które tym lepiej są przyjmowane przez słuchaczy, im mniejszy jest ich związek z tematem wykładu. Należy jednak zachować umiar zarówno w częstotliwości ich stosowania, jak i w zbyt dużym oderwaniu od treści wykładu. Dygresja w treści wykładu powinna pojawiać się wtedy, gdy koncentracja uwagi słuchaczy zaczyna maleć. Może ona wynikać bezpośrednio z treści wykładu /np. nawiązanie do przykładów z życia i szkolenia wojsk oraz sztabów lub podanie przykładów historycznych/, albo być luźno skojarzoną anegdotą, w zależności od celu, jaki przed nią stawiamy. Jeśli stosując dygresję chcemy zaakcentować lub wzbogacić myśli zawarte w głównym toku wykładu, to korzystamy z dygresji nawiązujących do przekazywanej treści, a jeśli chcemy tylko dać słuchaczom chwilę odpoczynku intelektualnego - możemy powiedzieć jakąkolwiek anegdotę.

Ważna jest również forma wygłaszania wykładu, a więc język oraz jego treść. Należy dążyć, aby język nauczyciela akademickiego był zrozumiały dla słuchaczy. W tym celu należy wystrzegać się przesadnej, formalnej i naukowej oschłości oraz nadużywania trudnej terminologii i wyrazów obcych. Nie bez znaczenia jest również poprawność językowa w sensie gramatycznym i stylistycznym. Skuteczność wykładu w znacznym

stopniu uzależniona jest od sposobu mówienia i zachowania się nauczyciela akademickiego. Musi on okazywać zainteresowanie przekazywanymi treściami oraz zaangażowanie emocjonalne, chociażby nie było ono naturalne. Doświadczony nauczyciel akademicki powinien bowiem wiedzieć, że nic tak nie osłabia skutecznie zainteresowania słuchaczy wykładem, jak widoczne znużenie nim samego prowadzącego wykład. Zaangażowanie emocjonalne wygłaszającego wykład może przejawiać się w odpowiednim operowaniu głosem, mimice oraz gestykulacji. Jednak nadużywanie tych środków ekspresji może doprowadzić do ośmieszenia się i dekoncentracji uwagi. Bardzo rozprasza również uwagę nadużywanie niektórych słów lub tak zwanych powidzonek.

Jednym z warunków skutecznego odbioru wykładu jest jego tempo, które zależy w dużym stopniu od osobowości nauczyciela akademickiego. Najbardziej jednak pożądane jest stosowanie tak zwanego falującego tempa wykładu, polegającego na tym, że pewne jego elementy wypowiedane są szybko, a inne wolno^{13/}. Wolniejsze tempo wskazane jest przy przekazywaniu trudniejszych partii materiału, a także definicji, twierdzeń, reguł, praw itp. Dobry nauczyciel akademicki wczuwając się w sytuację słuchacza wie, kiedy należy zwolnić tempo wykładu, a kiedy nawet powtórzyć niektóre treści, aby umożliwić ich zanotowanie.

Współczesny wykład, bez względu na jego typ, nie może ograniczać się tylko do słowa mówionego. Nauczyciel akademicki powinien w czasie wygłaszania wykładu wykorzystywać z umiarem wszystkie dostępne mu środki dydaktyczne, jak tablicę, kredę, rzutniki, magnetofony, magnetowidy, a także mapy, schematy, wykresy itp. Środki te mają służyć zwiększeniu komunikatywności przekazywanych treści oraz ich uatrakcyjnieniu. Jeśli jednak zostaną użyte niewłaściwie mogą przyczynić się do rozproszenia uwagi. Ważna jest ilość środków stosowanych w jednym wykładzie oraz czas i sposób korzystania z nich. Nie jest wskazane nadużywanie jednego środka, ani stosowanie ich w nadmiarze. Podobnie, jak nie wskazane jest również prezentowanie za pomocą technicznych środków dydaktycznych zbyt dużych partii materiału.

Dobrze przeprowadzony wykład powinien nie tylko wzbudzić zainteresowanie słuchaczy, ale powinien także dopingować ich do samodzielnego uzupełniania i poszerzania wiedzy zdobytej na wykładzie oraz skłaniać do własnych przemyśleń i refleksji.

13/ K. Kruszewski. Kształcenie w szkole wyższej. PWN, Warszawa 1973, s. 38

3.1.2. Repetycje

Repetycje są zajęciami, których celem jest przede wszystkim powtórzenie, usystematyzowanie, utrwalenie i sprawdzenie wyłożonego poprzednio i zaleconego do przestudiowania materiału szkoleniowego oraz dodatkowe wyjaśnienie - w razie potrzeby - niezrozumiałych zagadnień. Treścią repetycji powinny być głównie wiadomości teoretyczne w ramach danego tematu, a więc podstawowe zasady, najważniejsze fakty, pojęcia, prawa i uogólnienia, które każdy słuchacz ma obowiązek opanować. Ponadto, zajęcia repetycyjne dają możliwość skontrolowania stopnia opanowania materiału szkoleniowego, wchodzącego w zakres przerabianego tematu. Dlatego też pożądane jest, aby w ramach repetycji - obok powtarzania - występowały także odpowiednie elementy kontroli umiejętności słuchaczy.

Z przedmiotów operacyjno-taktycznych repetycje zwykle prowadzi się przed ćwiczeniami głównymi, prowadzonymi na temat natarcia, obrony itp. Osiągnięcie celu zajęć repetycyjnych zależy od jakości przygotowania się nauczycieli akademickich i słuchaczy.

Podstawą przygotowania się do zajęć są zagadnienia, które słuchacze otrzymują odpowiednio wcześniej. Powinny one być dostosowane do potrzeb każdej grupy szkoleniowej i obejmować zakres wiedzy niezbędnej do dalszego rozwoju słuchacza. Liczba zagadnień musi gwarantować możliwość przerobienia ich w planowanym czasie zajęcia, natomiast treść powinna być dostępna w literaturze podstawowej.

Najczęściej słuchaczom nakazuje się przygotowanie do referowania wszystkich zagadnień repetycji - niekiedy wydziela się zagadnienia np. poszerzające lub przeciwstawne, albo te, do których brak jest szerszej literatury, do których przygotowania wyznacza się słuchacza imiennie. Właściwym sposobem jest nauczanie się całej problematyki, natomiast sposób drugi stwarza groźbę, że słuchacze mogą w ogóle nie opanować niektórych problemów i dlatego jego stosowanie nie może być regułą.

Podczas konsultacji podaje się słuchaczom, w jaki sposób mają przygotować się do zajęć. Nauczyciel akademicki może słuchaczom udostępnić posiadane materiały poglądowe, aby mogli dobrze przygotować się do zajęcia. Ilość i rodzaj udostępnionych materiałów zależy od przyjętej metody prowadzenia zajęć.

Słuchacze w ramach pracy samodzielnej przygotowują się do odpowiedzi, zgodnie z otrzymanymi zagadnieniami i wytycznymi postawionymi na konsultacji. W tym celu studiują nakazaną literaturę i sporządzają konspekty. Szczegółowość konspektu zależy od indywidualnych predyspo-

zycji każdego słuchacza. Powinien on zapewnić właściwe referowanie poszczególnych zagadnień repetycji. Słuchacze powinni również być przygotowani do wyrażania swoich myśli w formie graficznej na tablicy.

Metody nauczania stosowane podczas repetycji zależą od poziomu i stopnia przygotowania słuchaczy. Zwykle podstawową metodą jest metoda pytaniowa a metodami uzupełniającymi: dyskusja, opis, wyjaśnienie i pokaz, polegający na zaprezentowaniu przez nauczyciela akademickiego rozwiązania problemu lub zobrazowania go na schematach, planszach itp.

W czasie zajęć, nauczyciel akademicki, po krótkim wstępie wprowadzającym w tok tenatu, wyznacza słuchaczy do zreferowania określonego zagadnienia. Zaleca się wyznaczenie słuchaczy do odpowiedzi a nie wysłuchiwanie tzw. ochotników, co ma tę dodatnią stronę, że zmusza wszystkich słuchaczy do sumiennego przygotowania się do zajęć.

W przypadku błędnych odpowiedzi i trudności ich poprawienia, wyznacza się kolejnych słuchaczy. Ochotnikom udziela się głosu do odpowiedzi uzupełniających lub poszerzających.

W czasie odpowiedzi słuchaczy nauczyciel akademicki zwraca szczególną uwagę na sposób referowania. Należy wymagać odpowiedzi zwięzłych i jednoznacznych bez ciągłego korzystania z notatek osobistych, popartych wyjaśnieniami graficznymi na tablicy lub schematami i diapozyttywami. W sytuacji gdy słuchacz chce korzystać z tablicy i wymaga to dłuższego czasu, wydziela się określony czas i przechodzi do omawiania kolejnych problemów, a po upływie tego czasu powraca do problemu omawianego na tablicy.

Stosowanie niepoprawnego słownictwa wojskowego eliminuje się poprzez natychmiastową reakcję lub po zakończeniu odpowiedzi. Sposób drugi wymaga większej uwagi nauczyciela akademickiego, ale pozwala słuchaczowi na swobodne, niezakłócone wypowiedzianie się, co jest istotne w początkowym okresie studiów.

Nauczyciel akademicki powinien tak prowadzić zajęcia, aby wszyscy słuchacze, przez cały czas ich trwania, koncentrowali uwagę na przerabianym zagadnieniu.

Po omówieniu planowanych zagadnień, nauczyciel kończy repetycję podsumowaniem całości przerobionego materiału. W podsumowaniu ujmuje się: wyjaśnienie niezrozumiałych problemów, ocenę osiągnięcia zakładanego celu oraz opanowanie i zrozumienie problematyki repetycji, ocenę ogólną grupy i oceny indywidualne słuchaczy, zadania do dalszych studiów i określenie sposobu zaliczenia zajęcia przez słuchaczy, którzy otrzymali ocenę niedostateczną.

Ocena opanowania i zrozumienia problematyki wiąże się z potrzebą wyjaśnienia wszystkich wątpliwości słuchaczy. Służy ona do określenia problemów, które należy eksponować w kolejnych zajęciach oraz do pobudzenia słuchaczy do samodzielnego, twórczego studiowania.

3.1.3. Seminarium

Jedną z podstawowych form zajęć audytoryjnych są seminaria. Nazwa seminarium wywodzi się od łacińskiego słowa "semen" oznaczającego nasienie, nabytek lub latorośl. W przeszłości seminarium oznaczało szkołę kształcąca nauczycieli. Takie znaczenie słowa seminarium funkcjonuje do dziś, ale tylko w odniesieniu do szkół kształcących duchownych. Obecnie używa się go najczęściej do określenia formy pracy dydaktycznej w małych grupach dla słuchaczy szkół wyższych.

Seminarium jako forma zajęć stwarza dogodne warunki do aktywizacji procesu dydaktycznego, gdyż umożliwia stosowanie takich metod aktywizujących, jak metoda dyskusji i metoda pytańowa. Metody te zmuszają słuchaczy do czynnego udziału w poznawaniu wiedzy oraz kształtowaniu umiejętności i nawyków, dzięki czemu stają się oni współtwórcami procesu poznawczego. Istotą seminarium jest rozwiązywanie problemów przez ogólną dyskusję w grupie szkoleniowej^{14/}. Seminarium należy zatem wyraźnie odróżnić od repetycji, których głównym celem jest sprawdzenie opanowania jakiejś partii wiedzy oraz jej powtórzenie i utrwalenie. W programie danego przedmiotu seminarium może występować po wykładzie lub cyklu wykładów, po wykładzie /wykładach/ i ćwiczeniu /ćwiczeniach/ taktycznym, albo na końcu cyklu tematycznego. Może więc poprzedzać ćwiczenie taktyczne lub występować po jego zakończeniu. Nie powinno natomiast wyprzedzać wykładu w zakresie danej problematyki.

Najważniejszym celem seminarium jest pogłębianie i poszerzanie wiedzy w zakresie danej dziedziny zdobytej w czasie wykładów, zajęć praktycznych, ćwiczeń taktycznych lub samodzielnego studiowania. Ponadto seminaria realizują jeszcze wiele innych celów o charakterze dydaktycznym lub wychowawczym. Seminarium jest tą formą kształcenia w uczelni wyższej, w ramach której uczą się słuchacze sztuki przekonywania, analitycznego i syntetycznego myślenia, umiejętności indukcyjnego i dedukcyjnego rozumowania oraz poprawnych metod wnioskowania. Celem seminarium jest również wdrażanie słuchaczy do studiowania wszelkich źródeł wiedzy oraz do krytycznego posługiwania się nimi. W toku seminarium można uporządkować uprzednio zdobytą wiedzę, uściślić niektóre po-

14/ Por. Bogusz J., Parzyszek A., Stępień R., Kształcenie aktywizujące w wyższej szkole wojskowej. Warszawa, 1978, s. 215.

jęcia lub wypracować wspólne stanowisko w kwestiach spornych i niejednoznacznie przedstawionych w różnych źródłach. Jest ono także doskonałą okazją do wyrabiania u słuchaczy samodzielności myślenia, odwagi prezentowania własnych sądów i opinii, umiejętności ścisłego przedstawiania cudzych poglądów oraz formułowania myśli własnych i ich wygłaszania przed audytorium. Seminarya przygotowują słuchaczy również do prowadzenia pracy naukowej oraz do uczestnictwa w dyskusjach naukowych^{15/}.

Każde seminarium służy kształtowaniu nie tylko odpowiednich sprawności umysłowych, ale również istotnych cech charakteru, takich jak np.: sumienność, pracowitość, staranność, obowiązkowość, systematyczność, rzetelność, odwaga intelektualna itp. Ponadto seminarium jest dobrą okazją do kształtowania patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu oraz wydobywania z omawianej problematyki maksimum treści ideowo-wychowawczych dla oddziaływania poprzez nie na moralno-etyczną stronę osobowości słuchaczy.

W literaturze pedagogicznej brak jest jednoznaczności co do rodzajów seminariów. Różni autorzy wymieniają różne ich rodzaje. W praktyce dydaktycznej najczęściej jednak występują trzy rodzaje seminariów:

- seminarya ćwiczeniowe lub ćwiczenia seminaryjne;
- seminarya referatowo-dyskusyjne;
- seminarya dyplomowe.

Seminarya ćwiczeniowe, określane także jako ćwiczenia seminaryjne, stanowią wyższą formę ćwiczeń. Przez ćwiczenie rozumie się formę organizacyjną zajęć dydaktycznych w szkole wyższej, której celem jest wyrobienie sprawności w posługiwaniu się wiedzą naukową oraz doskonalenie się w wykonywaniu czynności praktycznych, a także kontrola przyrostu wiedzy^{16/}. Seminarium ćwiczeniowe polega na dyskusji nad podaną wcześniej przez wykładowcę problematyką. Istotą tego seminarium jest to, że wszyscy słuchacze powinni w jednakowym stopniu przygotowywać się do dyskusji na każde zagadnienie. Zaleca się w tym celu opracowywanie krótkich pisemnych konspektów lub też do poszczególnych zagadnień. Nauczyciel akademicki natomiast zobowiązany jest do wcześniejszego podania słuchaczom tematu i zagadnień wraz z zestawem literatury oraz do przeprowadzenia instruktażu, jeśli zachodzi taka potrzeba. Ten rodzaj seminarium stosowany jest przede wszystkim w przedmiotach taktyczno-operacyjnych.

Seminarya referatowo-dyskusyjne polegają na wygłaszaniu przygotowanych przez słuchaczy referatów oraz dyskusji nad ich treściami. Nauczy-

15/ Por. W. Okoń, Elementy dydaktyki szkoły wyższej. PWN, Warszawa 1971, s. 239.

16/ Określenie to nie dotyczy ćwiczeń taktycznych.

ciel akademicki powinien odpowiednio wcześniej określić tematy referatów /lub referatu/, wyznaczyć referentów i ewentualnie koreferentów, których głównym zadaniem jest rozwinięcie niektórych części referatu, wyszukiwanie jego słabych stron lub też wynejdywanie argumentów przeciwstawnych głównemu referentowi. W ten sposób stwarza się warunki do poprawnego formułowania problemów oraz niewymuszonej dyskusji. Referat /lub referaty/ oraz koreferat /koreferaty/ stanowią wprowadzenie do dyskusji nad poszczególnymi zagadnieniami /problemami/. Ten rodzaj seminarium stosowany jest m.in. w nauczaniu psychologii wojskowej oraz teorii szkolenia i wychowania wojskowego.

Zupełnie odmiennym rodzajem seminarium jest seminarium dyplomowe. Odmienność ta wynika przede wszystkim z celów, jakie się przed nim stawia, a także z jego organizacji. W. Okoń uważa, że właściwym seminarium jest dopiero seminarium magisterskie^{17/}, a w naszym przypadku dyplomowe. Jest ono najwyższą formą kształcenia w uczelni wyższej i dlatego przewidziane jest dla słuchaczy ostatniego roku studiów. Seminarium dyplomowe poświęcone jest głównie organizacji badań i opracowaniu pracy dyplomowej. Przeprowadza się je w poszczególnych katedrach /instytutach/, jeśli występuje kilku dyplomantów piszących pracę w danej katedrze. Pracą seminarium kieruje doświadczony nauczyciel akademicki, posiadający znaczny dorobek naukowy. Członkami seminarium zostają słuchacze z chwilą otrzymania tematu pracy dyplomowej oraz wszyscy kierownicy prac dyplomowych. Przedmiotem zajęć seminaryjnych są problemy związane z metodologią badań, z tematami prac dyplomowych, a także zagadnienia nie związane bezpośrednio z opracowywanymi pracami, ale budzące zainteresowanie wszystkich członków seminarium i pogłębiające ich wiedzę związaną z kierunkiem studiów. Zaleca się takie zorganizowanie pracy seminarium, aby było ono kształcące dla wszystkich jego uczestników. W trakcie jednego zajęcia seminaryjnego może wystąpić referowanie koncepcji pracy dyplomowej lub badań /przez początkującego członka seminarium/, referowanie wyników badań, omawianie ważniejszych fragmentów prac dyplomowych, a niekiedy także dyskusja nad wybraną pozycją literatury o charakterze metodologicznym lub zbliżoną tematycznie zainteresowaniom wszystkich uczestników seminarium. Referujący koncepcję badań przedstawia własne problemy badawcze, badane zmienne, hipotezy robocze oraz narzędzia badawcze, teren badań itp. W trakcie dyskusji pozostali członkowie seminarium, a także kierownicy prac, ustosunkowują się do tej koncepcji, wysuwając własne propozycje. Młod-

17/ Por. W. Okoń "Elementy...", op.cit. 238.

si stażem członkowie seminarium przysłuchując się referowaniu przez starszych kolegów wyników badań lub wybranych fragmentów prac uzyskują informację o wymaganiach stawianych wobec prac dyplomowych i nabywają doświadczenia w prowadzeniu prac naukowych.

W przypadku prac dyplomowych opracowywanych w formie ćwiczenia taktycznego przedmiotem dyskusji seminaryjnej są najczęściej takie zagadnienia, jak:

- dobór celów i zagadnień szkoleniowych;
- zamiar stron;
- położenie wyjściowe i kolejne położenia wojsk własnych oraz wiadomości o nieprzyjacielu;
- wybrane dokumenty bojowe;
- uzasadnienie teoretyczne przyjętych rozwiązań itp.

Liczba grup seminaryjnych zależy od liczby słuchaczy piszących prace dyplomowe w ramach danej katedry. W przypadku dużej liczby słuchaczy, co może mieć miejsce np. w katedrze taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej, dla rozwiązywania problemów szczegółowych tworzy się podgrupy seminaryjne. Jedną taką podgrupę zajmuje się np. rozwiązywaniem problemów związanych z natarciem, druga z obroną, trzecia z działaniami desantowymi. Mogą być również w niektórych przypadkach tworzone podgrupy według rodzajów opracowywanych ćwiczeń, jako prac dyplomowych np. podgrupa opracowująca trening dowódczo-sztabowy, ćwiczenia szkieletowe, ćwiczenie metodyczne, ćwiczenie z wojskami itp. W ten sposób w składzie jednej podgrupy znajdują się słuchacze podejmujący w pracach dyplomowych podobną problematykę lub podejmujący opracowanie podobnego rodzaju ćwiczenia.

Przygotowanie i prowadzenie seminarium

Osiągnięcie celów seminarium^{18/} zależy od dobrego jego przygotowania i przeprowadzenia, co wbrew pozorom nie jest łatwiejsze niż przygotowanie i przeprowadzenie wykładu. Przygotowanie seminarium przez nauczyciela akademickiego obejmuje:

- analizę tematu i precyzyjne ustalenie celu /celów/ seminarium;
- dobór materiałów źródłowych poprzez ich gruntowną analizę i selekcję;
- opracowanie zagadnień i po ich przedyskutowaniu w zainteresowanym zespole oraz zaakceptowaniu przez przełożonego - udostępnienie uczestnikom seminarium na kilka dni przed zajęciem;

^{18/} Rozpatrywane zagadnienie nie dotyczy seminarium dyplomowego, które zostało omówione wcześniej.

- wykonanie lub przygotowanie niezbędnych pomocy naukowych /folio-gramy, szkice, plansze, mapy itp./;
- opracowanie planu-konспекtu do seminarium;
- przeprowadzenie instruktażu dla nauczycieli akademickich prowadzących seminarium przez odpowiedzialnego za realizację przedmiotu;
- przeprowadzenie instruktażu dla słuchaczy w poszczególnych grupach szkoleniowych.

Zagadnienia do seminarium nie mogą być powtórzeniem tytułów rozdziałów w podręcznikach lub skryptach, ani też zagadnień będących treścią wykładu. Zagadnienia powinny być formułowane problemowo, aby zmuszały słuchaczy do samodzielnego myślenia i wyciągania wniosków oraz gruntownego i wszechstronnego przestudiowania podanej literatury.

Zakres treściowy zagadnień oraz ich ilość powinny zależeć od tematu. Czas seminarium z reguły nie pozwala na przerobienie wszystkich zagadnień. Dopuszcza się zatem rezygnowanie z niektórych z nich w czasie trwania seminarium, ale słuchacze nie mogą wcześniej wiedzieć, które zagadnienia mogą być ewentualnie pominięte, gdyż mogłoby to ujemnie wpłynąć na rzetelność przygotowania się do zajęć.

Przygotowanie się nauczyciela akademickiego do zajęć seminaryjnych obejmuje czynności merytoryczne oraz metodyczne. Polega ono na:

- a/ przestudiowaniu lub przypomnieniu odnośnych partii materiałów zalecanych słuchaczom do przestudiowania, a ponadto zapoznanie się z innymi materiałami, które wzbogacają dyskutowaną problematykę i są trudno dostępne dla słuchaczy;
- b/ przemyśleniu kryteriów i doboru zagadnień /też/ do przerobienia w czasie seminarium, a także kolejności ich przerabiania;
- c/ dokonania podziału czasu na poszczególne zagadnienia;
- d/ przemyśleniu metod kierowania seminarium;
- e/ uzgodnieniu poglądów z innymi prowadzącymi seminarium nauczycielami akademickimi, co do problemów kontrowersyjnych.

Kierowanie przebiegiem seminarium nie koniecznie musi być jednakowe we wszystkich grupach szkoleniowych, zależy ono od aktywności oraz innych właściwości grupy. Bardzo istotnym problemem w kierowaniu seminarium jest zapoczątkowanie dyskusji oraz właściwe nią kierowanie. Nauczyciel akademicki musi umieć umiejętnie zainspirować dyskusję, a następnie tak nią kierować, aby nie odbiegała od tematu i mieściła się w czasie.

Dotychczasowa praktyka dydaktyczna wskazuje, że każde seminarium powinno zawierać trzy człony:

- krótkie wstępne wprowadzenie, zawierające temat seminarium oraz zagadnienia /problemy/ stanowiące przedmiot dyskusji;
- przeprowadzenie dyskusji nad poszczególnymi zagadnieniami lub całością tematu;
- podsumowanie dyskusji, wyciągnięcie wniosków oraz uogólnienie jej dorobku.

Wprowadzenie oraz podsumowanie dyskusji należy do prowadzącego seminarium i najczęściej jest realizowane przy pomocy metody wykładu, a niekiedy metody pytanowej. Od treści wprowadzenia oraz sposobu jego ujęcia zależy w dużym stopniu przebieg dyskusji seminaryjnej. Właściwe seminarium rozpoczyna się wraz z dyskusją, w której główną rolę powinni odgrywać słuchacze. Rola nauczyciela akademickiego w tej części seminarium sprowadza się przede wszystkim do:

- a/ stworzenia atmosfery sprzyjającej twórczej, wydajnej pracy; atmosfera nerwowego napięcia, a tym bardziej bojaźni o ocenę lub wręcz strachu, utrudnia w dużej mierze osiągnięcie celów seminarium, natomiast nadmierna swoboda i wesołość również uniemożliwia osiągnięcie dobrych rezultatów;
- b/ podawania tez /zagadnień/ z ewentualnymi wyjaśnieniami pod dyskusję i wyznaczania według uznania referatów i koreferatów;
- c/ uważnego śledzenia treści wypowiedzi słuchaczy oraz czuwania nad rzeczowością dyskusji i przestrzegania porządku w zabieraniu głosu;
- d/ reagowania na gadulstwo i brak poprawności językowej wypowiedzi;
- e/ podsumowywania dyskusji nad poszczególnymi zagadnieniami;
- f/ ustosunkowywania się do poszczególnych wystąpień /lub do kilku wystąpień/.

Kończąc zajęcia nauczyciel akademicki powinien w podsumowaniu ocenić przygotowanie słuchaczy do seminarium, podkreślić kto był przygotowany najlepiej, a kto najsłabiej, jakie zagadnienia zostały najlepiej naświetlone, a jakie budzą niedosyt. W czasie seminarium powinno się ujednoczyć poglądy i stanowiska w kwestiach spornych i kontrowersyjnych.

3.1.4. Zajęcia praktyczne

W studiach akademickich zajęcia praktyczne spełniają rolę pomocniczej formy nauczania, w ramach której przygotowuje się słuchaczy do udziału w ćwiczeniach taktycznych, zwłaszcza grupowych i dowódczo-sztabowych. Celem zajęć praktycznych jest ukształtowanie u słuchaczy wstępnych umiejętności motorycznych i umysłowych. W zakresie np. przygotowa-

nia do pracy sztabowej mogą one obejmować następującą tematykę: technika opracowania dokumentów bojowych, posługiwanie się technicznymi środkami łączności, posługiwanie się dokumentami ochrony informacji i inną.

Metodyka prowadzenia zajęcia praktycznego wynika z jego tematu i celu szkoleniowego oraz warunków w jakich się ono odbywa. Sprawą zasadniczą jest wybór odpowiedniej metody nauczania. Najczęściej w ramach tych zajęć stosuje się metodę działania praktycznego i treningu. Ponadto wykorzystuje się w charakterze pomocniczym takie metody, jak: opis, pokaz, wykład oraz metodę sytuacyjną lub inscenizacji. W większości zajęć praktycznych wymienione metody stosuje się w sposób kompleksowy, dzięki czemu uzyskuje się ich wzajemne wzmocnienie.

Dość szerokie zastosowanie w szkoleniu wojskowym ma metoda treningu w połączeniu z pokazem. W ramach pokazu prowadzący zajęcia demonstruje, jak należy postępować lub wykonywać jakieś czynności, a następnie w dalszej części zajęcia - słuchacze powtarzają te czynności, aż do uzyskania trwałych umiejętności bądź nawyków. Przy pewnej intensyfikacji treningu słuchacze stosunkowo szybko nabywają wprawy w wykonywaniu nieskomplikowanych czynności praktycznych na przykład podczas prowadzenia mapy roboczej, prowadzenia rozmów drogą radiową, posługiwania się dokumentami kodowymi itp. Niemniej jednak metoda treningu, polegająca w znacznym stopniu na mechanicznym powtarzaniu czynności, zwłaszcza przy stosowaniu jej z nadmierną gorliwością, nie sprzyja aktywizowaniu słuchaczy i nie pobudza ich do samodzielnej nauki. Z tego właśnie powodu dla uatrakcyjnienia i wzbogacenia zajęć praktycznych szeroko stosuje się metodę działania praktycznego łącznie z metodą sytuacyjną lub inscenizacyjną.

Zajęcia praktyczne stwarzają znakomite warunki do realizacji w nich jednej z podstawowych zasad dydaktycznych, a mianowicie zasady łączenia teorii z praktyką. Praktyczna strona realizacji powyższych wskazań metodycznych jest uzależniona od rodzaju zajęcia praktycznego. W zależności od tego ogólne założenia metodyki niektórych przedsięwzięć o charakterze praktycznym mogą przedatawiać się następująco.

Zajęcia praktyczne poświęcone technice opracowania dokumentów bojowych prowadzi się głównie w przedmiocie "służba sztabów". Mogą one dotyczyć różnych tematów, a w tym: techniki pracy na mapie, prowadzenia mapy roboczej, opracowania rozkazu bojowego itp. W czasie zajęcia nt. "technika pracy na mapie" nauczyciel akademicki posługując się przede wszystkim metodą sytuacyjną, stwarza dla słuchaczy ćwiczebną sytuację taktyczną, z której wynika konieczność wrysowania na mapę określonych

elementów położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu. Słuchacze w celu wykonania tego zadania zapoznają się w czasie nauki własnej ze znakami taktycznymi oraz zasadami pracy na mapie dowódcy i oficera sztabu, i - w razie potrzeby - wrysowują nakazaną sytuację na mapy.

W czasie zajęcia wykładowca wprowadza nowe elementy sytuacji, wymagające od słuchaczy posługiwania się różnymi znakami taktycznymi. Główną metodę nauczania staje się w tych warunkach metoda działania praktycznego, natomiast metoda treningu odgrywa rolę pomocniczą. Prowadzący zajęcia zwraca uwagę na znajomość znaków i symboli oraz właściwy sposób wrysowania poszczególnych grup informacji na mapę, a także pomaga słuchaczom wykryć wszystkie uchybienia techniczne, przyzwyczajając ich do bardzo skrupulatnej i dokładnej pracy już od samego początku studiów.

W trakcie jednorazowego zajęcia praktycznego słuchacze nie są jednak w stanie wyrobić trwałych nawyków poprawnej techniki pracy na mapie. Dależe doskonalenie słuchaczy w opracowywaniu dokumentów bojowych odbywa się podczas treningów prowadzonych w czasie nauki własnej, a zwłaszcza w toku kolejnych zajęć grupowych i ćwiczeń taktycznych. Dlatego też wszyscy nauczyciele akademicki przedmiotów operacyjno-taktycznych powinni poświęcać część czasu /na prowadzonych przez siebie zajęciach taktyczno-operacyjnych/ na sprawdzenie poprawności wyrażania w dokumentach bojowych - zwłaszcza na mapach - zagadnień związanych z tematem prowadzonych zajęć. Na przykład podczas zajęć, których tematem jest "meldunek szefa saperów pułku", między innymi należy sprawdzić poprawność wrysowania na mapę sytuacji inżynieryjnej, a podczas przetwarzania "meldunku szefa wojsk raketowych i artylerii dywizji" sytuację wojsk raketowych i artylerii.

Zajęcia praktyczne mogą być również organizowane, w celu przygotowania słuchaczy do wykonania nowych dokumentów bojowych, z którymi dotychczas nie mieli możliwości się zapoznać. Zajęcia tego typu zwykle prowadzi się przed ćwiczeniami dowódczo-sztabowymi, na których będzie istniała potrzeba opracowywania tego rodzaju dokumentów.

Główną metodą nauczania, zapewniającą przyswojenie przez słuchaczy odpowiednich umiejętności opracowania nowych dokumentów, powinny być działania praktyczne. Ponadto w zajęciach z opracowania dokumentów wykorzystuje się takie metody pomocnicze, jak: metoda sytuacyjna, opis, a nawet wykład. Samo prowadzenie zajęcia jest analogiczne, jak w zajęciach grupowych, a różnica polega na tym, że w tym wypadku tło takty-

czne zajęcia jest fragmentaryczne, ujmujące tylko te elementy sytuacji, których znajomość jest niezbędna dla opracowania nakazanego dokumentu.

Zajęcia praktyczne z posługiwania się środkami łączności zazwyczaj prowadzone są przed ćwiczeniami dowódczo-egzabowymi. Celem tych zajęć jest przyswojenie przez słuchaczy wstępnych nawyków w prowadzeniu rozmów przy pomocy radiostacji lub innych środków łączności w procesie dowodzenia. Najczęściej prowadzi się je na wozach dowodzenia zgrupowanych w rejonie akademii.

Zasadniczymi metodami, stosowanymi w tych zajęciach jest metoda działania praktycznego oraz trening. Ponadto wykorzystuje się pozostałe metody swoiste dla zajęć praktycznych, a więc metodę pokazu i opisu oraz metodę sytuacyjną. Aby zajęcia nie przybrało charakteru mechanicznego treningu, do jego przeprowadzenia opracowuje się odpowiednie tło taktyczne, z którego dla zespołów słuchaczy wynikają zadania w zakresie przekazywania lub zbierania odpowiednich informacji. Zajęcia najczęściej rozpoczyna się od pokazu pracy danego sprzętu łączności wraz z opisem danych techniczno-taktycznych. Następnie słuchacze, po zajęciu stanowisk, a w przypadku zajęć w terenie po przyjeździe na przewidziane punkty pracy, rozpoczynają właściwe działania praktyczne, prowadząc w ramach wyznaczonych zespołów rozmowy radiowe, z przestrzeganiem przepisów o ochronie informacji.

Zajęcia praktyczne mogą również dotyczyć posługiwania się dokumentami kodowymi /np. tabelę kryptonimów sygnałów współdziałania itp./. Zajęcia powyższe najczęściej prowadzi się łącznie z pracą na radiostacjach. Zaleca się jednak, aby słuchacze jeszcze przed zajęciami z rzeczywistym sprzętem, w czasie nauki własnej lub na oddzielnych zajęciach praktycznych, zapoznali się i przyswoili pewne umiejętności posługiwania się tabelami rozmówniczymi, kodem terenu itp. W tym bowiem wypadku praca na rzeczywistych radiostacjach przebiega znacznie sprawniej i daje większe korzyści. W trakcie zajęć z wykorzystaniem sprzętu łączności zespoły słuchaczy, pracując na danych środkach łączności, kolejno nadają lub odbierają kodogramy, a następnie rozkodowują ich treść.

W wypadku niewydzielenia oddzielnego czasu na zajęcia praktyczne z posługiwania się środkami łączności i dokumentami ochrony informacji słuchacze nabywają powyższych umiejętności w toku ćwiczeń dowódczo-egzabowych prowadzonych ze środkami łączności w trakcie wykonywania zadań wynikających z sytuacji taktycznej. W tej jednak sytuacji w działalności ćwiczących zespołów w zakresie przekazywania i zbierania in-

formacji mogą wystąpić wyraźne trudności z uwagi na brak wprawy w posługiwaniu się środkami łączności, co wpływa ujemnie na przebieg ćwiczenia.

3.2. Ćwiczenia taktyczne prowadzone w ASG WP

Ćwiczenia taktyczne^{19/}, prowadzone w ramach studiów akademickich, stanowią jedną z najważniejszych form nauczania słuchaczy. Podczas tych ćwiczeń słuchacze mają możliwość - w warunkach zbliżonych do rzeczywistości występujących na polu walki - działać zgodnie z założeniami obowiązującej doktryny wojennej i rozwiązywać określone, skomplikowane problemy taktyczno-operacyjne.

Ćwiczenia te umożliwiają w większym stopniu niż inne formy nauczania oddziaływanie na różne sfery osobowości słuchaczy, zarówno z punktu widzenia opanowania przez nich określonego zasobu wiedzy taktyczno-operacyjnej i umiejętności zastosowania jej w sytuacjach praktycznych, jak również kształtowania i rozwijania właściwej postawy moralno-politycznej oraz koniecznych dla dowódcy i oficera sztabu cech charakteru.

3.2.1. Ogólna charakterystyka ćwiczeń prowadzonych w ASG WP

3.2.1.1. Zasadnicze cele ćwiczeń

Ogólne cele dydaktyczno-wychowawcze ćwiczeń taktycznych, prowadzonych w ASG WP są następujące:

a/ w zakresie przyswojenia przez słuchaczy teoretycznej i praktycznej wiedzy taktyczno-operacyjnej;

- ugruntować i pogłębić wiedzę teoretyczną w dziedzinie znajomości praw wojny i prawidłowości walki zbrojnej aktualnego stanu i perspektyw rozwojowych taktyki i sztuki operacyjnej oraz taktyki rodzajów wojsk /służb/;

- doprowadzić do wszechstronnego opanowania zasad organizacji i prowadzenia różnorodnych działań bojowych według założeń zarówno własnej doktryny wojennej, jak i potencjalnego przeciwnika;

- zapoznać słuchaczy w czasie ćwiczeń prowadzonych w polu z charakterystycznymi cechami i właściwościami taktyczno-operacyjnymi terenu na ważniejszych kierunkach operacyjnych;

b/ w zakresie umiejętności dowódczych i sztabowych uczyć i doskonalić słuchaczy w:

19/ Jest to potoczna nazwa wszelkiego rodzaju ćwiczeń prowadzonych w ASG WP. Pod pojęciem tym w dalszych partiach tekstu należy rozumieć również ćwiczenia operacyjne prowadzone ze słuchaczami w ramach procesu dydaktycznego uczelni.

- zastosowaniu wiedzy teoretycznej do rozwiązywania konkretnych problemów taktyczno-operacyjnych, zarówno w odniesieniu do wojsk operacyjnych, jak i wojsk OTK;

- organizowaniu walki /operacji/ w różnych warunkach pola walki /bitwy/;

- podejmowaniu decyzji w skomplikowanej sytuacji bojowej w ograniczonym czasie;

- wykonywaniu czynności sztabowych w zakresie dowodzenia oraz technicznych prac sztabowych /praca na mapie, opracowanie dokumentacji/;

- organizowaniu zespołowej pracy i współpracy wewnątrz sztabu i utrzymywaniu współpracy z innymi sztabami;

- posługiwaniu się różnorodnymi technicznymi środkami dowodzenia wojsk lądowych, OPK i lotnictwa;

c/ w zakresie rozwijania postawy moralno-politycznej zapewnić u słuchaczy:

- budzenie czujności politycznej przez przekazywanie na tle konkretnych sytuacji taktyczno-operacyjnych występujących w ćwiczeniach - skali niebezpieczeństwa zagrażającego naszemu krajowi ze strony państw imperialistycznych;

- kształtowanie w trakcie ćwiczeń - wskazując na zasady i metody działalności indoktrynacyjnej potencjalnego przeciwnika - odporności moralnej i psychicznej;

- pogłębienie zrozumienia znaczenia czynnika moralno-politycznego w codziennym życiu szkoleniowym wojsk i ewentualnej przyszłej wojnie;

d/ w zakresie kształtowania u słuchaczy intelektu i charakteru dążyć do:

- rozwijania ogólnej sprawności myślenia, doskonalenia wyobraźni taktyczno-operacyjnej, zdolności przewidywania, spostrzegawczości i szybkiego reagowania oraz analizowania, syntezy i wnioskowania;

- kształtowania poczucia odpowiedzialności za podejmowane decyzje;

- rozwijania i kształtowania inicjatywy, samodzielności w podejmowaniu decyzji, siły woli, zdecydowania przy pokonywaniu trudności oraz odporności na zmęczenie psychiczne i fizyczne. Powyższe ogólne cele dydaktyczno-wychowawcze powinny być uwzględnione i przestrzegane we wszystkich ćwiczeniach prowadzonych ze słuchaczami. Ponadto w każdym kolejnym ćwiczeniu realizuje się cele szczegółowe wynikające z tematu i zagadnień szkoleniowych tego ćwiczenia.

Z przedstawionych celów wynika, że ćwiczenia prowadzone w procesie dydaktycznym akademii, odgrywają zasadniczą rolę we wszechstronnym kształtowaniu osobowości słuchaczy jako przyszłych dowódców i oficerów

sztabów, doskonałych fachowców, a jednocześnie ludzi o skryetalizowanych cechach charakteru, dużym zaangażowaniu ideowym, wysokiej odporności moralnej i psychicznej.

Dla umożliwienia realizacji tak wszechstronnych celów w ćwiczeniach dąży się do przestrzegania generalnej zasady maksymalnego przybliżenia pracy ćwiczących do rzeczywistych warunków przyszłego pola walki i bitwy. Dlatego należy stwarzać interesujące i skomplikowane sytuacje taktyczno-operacyjne i trudne warunki pracy na ćwiczebnych stanowiskach dowodzenia. Stopień komplikacji pracy ćwiczących powinien systematycznie wzrastać, w miarę nabywania przez słuchaczy coraz większego doświadczenia w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych.

Szczególnie istotne znaczenie w działalności absolwenta ASG WP ma umiejętność twórczego rozwiązywania zagadnień taktyczno-operacyjnych, poszukiwania nowych oryginalnych rozwiązań, przynoszących maksymalne efekty zarówno w pracy dowódcy i sztabu jak i działaniach wojsk. W wyniku ćwiczeń należy wykształcać u słuchaczy krytyczny stosunek do przyjętych założeń oraz wyrabiać wytrwałość w poszukiwaniu optymalnych rozwiązań.

Absolwent akademii powinien odznaczać się dużą sprawnością w rozwiązywaniu zadań dowódczo-sztabowych nawet w najtrudniejszych warunkach, na przykład przy konieczności jednoczesnego wykonywania kilku zadań, zwłaszcza w ograniczonym czasie. Dlatego każde ćwiczenie wykorzystuje się - między innymi do wyrobienia u słuchaczy szybkiej orientacji w skomplikowanych sytuacjach oraz umiejętności podejmowania decyzji w ograniczonym czasie.

Każdy absolwent ASG WP powinien być dobrym organizatorem w dziedzinie dowodzenia na współczesnym polu walki. Właśnie ćwiczenia są doskonałą formą szkolenia, umożliwiającą słuchaczom nabycie umiejętności dowodzenia wojskami w różnych sytuacjach, zwłaszcza z punktu widzenia właściwego skoordynowania wysiłków różnych rodzajów wojsk.

3.2.1.2. Podział ćwiczeń taktycznych prowadzonych w ASG WP

Ćwiczenia taktyczne, prowadzone w procesie dydaktycznym ASG WP, są najwyższą formą nauczania dyscyplin operacyjno-taktycznych. Ćwiczenia te można podzielić na wiele rodzajów stosując szereg różnych kryteriów. Najważniejszym z nich jest stopień zbliżenia danego ćwiczenia do realizmu współczesnego pola walki.

Stosując to kryterium, ćwiczenia taktyczne prowadzone w ASG WP możemy podzielić na:

- ćwiczenia grupowe;

- treningi sztabowe;
- ćwiczenia dowódczo-sztabowe /w tym gry wojenne i ćwiczenia szkieletowe/.

W wojskach według tego kryterium występują jeszcze:

- ćwiczenie z wojskami;
- ćwiczenia z wojskami połączone ze strzelaniem amunicją bojową.

Pozostałe kryteria podziału ćwiczeń oraz wzajemne zależności pomiędzy rodzajami ćwiczeń z nich wynikającymi, przedstawia schemat 4 oraz załącznik 4. Wymienione w nich kryteria służą do szczegółowej klasyfikacji oraz umiejscowienia w odpowiednim miejscu każdego z ćwiczeń prowadzonych w ASG WP.

Ćwiczenie grupowe

Jest to najprostsza forma ćwiczenia taktycznego, podczas którego wszyscy uczestnicy występują jednocześnie w tej samej roli. Kierownik ćwiczenia grupowego występuje najczęściej w charakterze wyższego przełożonego lub sąsiada, informując szkolonych o przebiegu działań wojsk własnych i nieprzyjaciela^{20/}. Ćwiczenia grupowe nie są skomplikowane pod względem organizacyjnym i nie wymagają zabezpieczenia materiałowego; dzieli się je na kilka lub kilkanaście 2-6 godzinnych zajęć grupowych, odrębnych pod względem tematycznym. Poszczególne zajęcia grupowe prowadzi się w pomieszczeniach stałych niekiedy w terenie, w zasadzie bez użycia środków łączności.

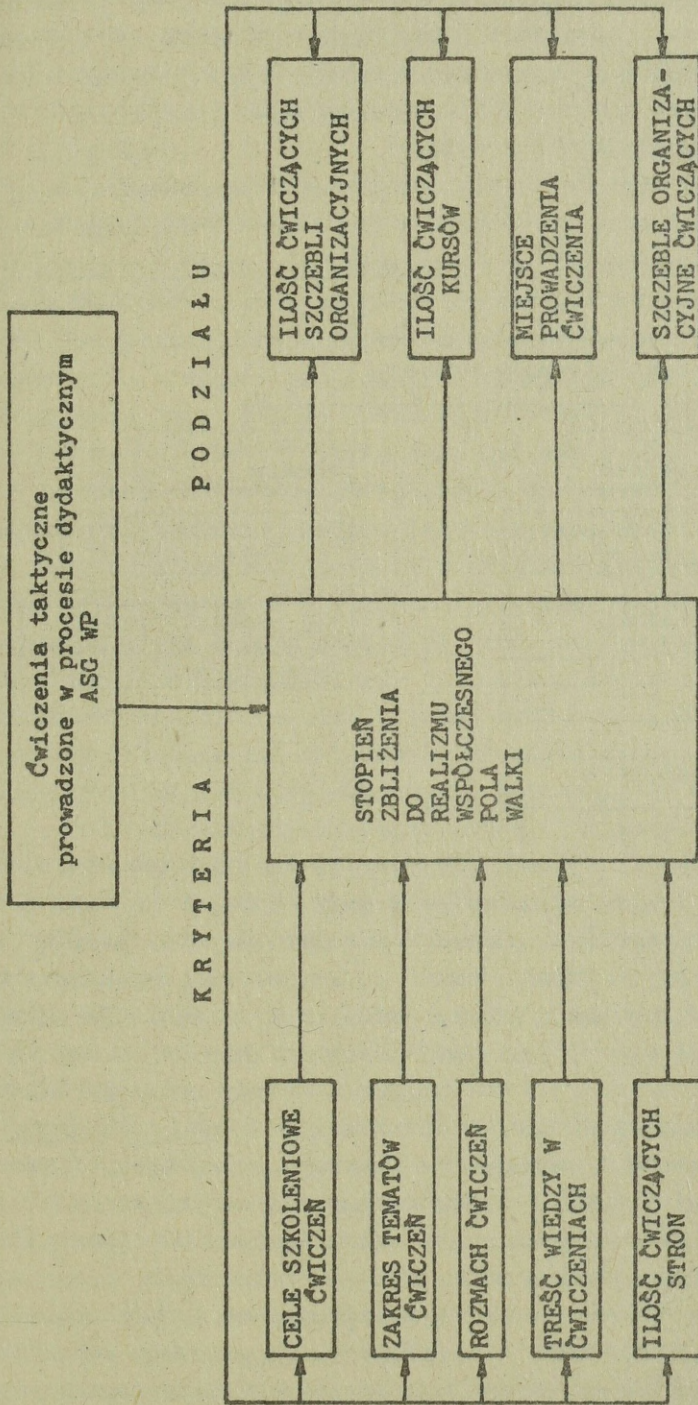
W ASG WP ćwiczenie grupowe prowadzone powinno być w konkretnej i możliwie pełnej sytuacji taktyczno-operacyjnej obejmującej określoną całość zagadnień taktyczno-operacyjnych.

Do niektórych zajęć ćwiczenia grupowego można wprowadzić elementy ćwiczenia dowódczo-sztabowego^{21/}, wyznaczając słuchaczom różne funkcje dowódcze i sztabowe w zależności od potrzeby. Na przykład w czasie zajęcia na temat: "prowadzenie walki" można powierzyć jednemu ze słuchaczy pełnienie funkcji dowódcy, a spośród pozostałych słuchaczy wyznaczyć grupę funkcyjnych oficerów, którzy znajdowałiby się razem z dowódcą na punkcie dowodzenia. W takim wypadku ćwiczenie nazywamy ćwiczeniem grupowym z elementami ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

Powyższa odmiana ćwiczenia grupowego może być stosowana w kształceniu słuchaczy tej samej i różnych specjalności, przy uwzględnieniu właściwego doboru i zakresu odpowiednio do profilu specjalizacji poszczególnych grup szkolnych.

20/ Słownik podstawowych terminów wojskowych. Warszawa, 1977 r.

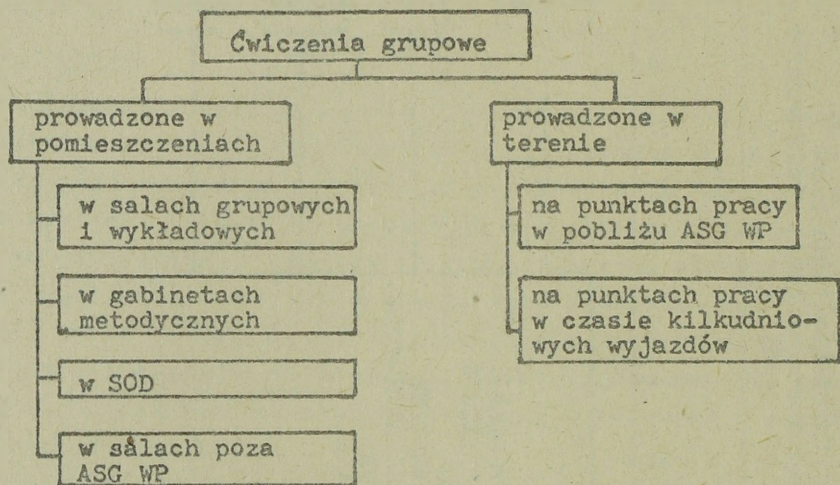
21/ Zob. punkt: "Ćwiczenia dowódczo-sztabowe".

Celem ćwiczeń grupowych jest nauczenie i wdrożenie słuchaczy do praktycznego stosowania nabytych wiadomości teoretycznych w konkretnej sytuacji taktyczno-operacyjnej, uzyskanie przez nich niezbędnego zasobu wiedzy, umiejętności i nawyków praktycznych w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych oraz ujednolicenia poglądów w zakresie rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych.

Ćwiczenia grupowe ze względu na miejsce prowadzenia dzielimy w ASG WP na: prowadzone w terenie oraz prowadzone w pomieszczeniach /patrz schemat 5/

Schemat 5

W ASG WP ćwiczenia grupowe w zasadzie prowadzone są w salach wykładowych /gabinetach metodycznych/, co stwarza dobre warunki pracy na mapach. Nie wyklucza się jednak możliwości i celowości przeprowadzenia określonego zajęcia grupowego /czy nawet całego ćwiczenia/ w terenie, szczególnie jeżeli warunki terenowe stwarzają lepsze możliwości osiągnięcia założonych celów szkoleniowych /np. przeprowadzenie w terenie nad rzeką zajęcia grupowego na temat: "Organizacja forsowania przeszkody wodnej", lub na lotnisku na temat: "Organizacja obrony i ochrony lotniska polowego".

Zasadniczą metodą nauczania stosowaną w ćwiczeniach grupowych jest działanie praktyczne ćwiczących. Metoda ta zapewnia najlepsze możliwości wdrożenia słuchaczy do samodzielnej pracy w rozwiązywaniu poszczególnych problemów taktyczno-operacyjnych w oparciu o konkretne założenia sytuacyjne podawane przez wykładowców. Ponadto w zależności od konkretnej sytuacji i potrzeby mogą być stosowane w określonych fragmentach ćwiczenia /dla przerobienia niektórych zagadnień szkoleniowych/ także pomocnicze metody takie jak: opis, wykład, dyskusja, pokaz.

W procesie studiów, zgodnie z zasadą systematyczności i stopniowania trudności, ćwiczenie grupowe powinno organizować się po cyklu wykładów, repetycji lub zajęć seminaryjnych.

Ze względu na cele szkoleniowe ćwiczenia grupowe dzielimy na:

- informacyjno-pokazowe;
- główne;
- doskonalące;
- kontrolne.

Ćwiczenia informacyjno-pokazowe - są to ćwiczenia prowadzone w początkowym okresie roku akademickiego /przed ćwiczeniami głównymi/ dla pierwszych i trzecich kursów słuchaczy. Celem tych ćwiczeń jest zapoznanie słuchaczy z określoną problematyką taktyczno-operacyjną i operacyjno-strategiczną oraz lepsze zrozumienie przez słuchaczy taktyczno-operacyjnego lub operacyjno-strategicznego działania wojsk.

W ćwiczeniu informacyjno-pokazowym nie rozwiązuje się w zasadzie poszczególnych problemów, stanowiących treść zajęć ćwiczenia. Wszystkie materiały szkoleniowe, włącznie z merytorycznymi rozwiązaniami tych problemów /jako jednego z możliwych rozwiązań/ są wydawane w gotowej postaci słuchaczom przed lub na zajęciach. Podczas ćwiczenia słuchacze występując w określonej roli mogą /należy tu podkreślić, że jedynie w celu pobudzenia ich aktywności i zaangażowania/ referować lub przedstawić określone fragmenty lub całe zagadnienia szkoleniowe na podstawie otrzymanych wcześniej rozwiązań merytorycznych. Ćwiczenia te w istotny sposób wzbogacają wyobraźnię taktyczno-operacyjną słuchaczy. Stanowiąc swego rodzaju pomost łączący teorię z praktyką, pozwalają skonfrontować niejako w sposób praktyczny i lepiej zrozumieć wykorzystanie i działanie ZT i oddziało- wów ogólnowojskowych oraz poszczególnych rodzajów wojsk i służb na szczeblach operacyjnych. Ćwiczenia takie wymagają wyjątkowo starannego przygotowania słuchaczy oraz wysokiej wiedzy i umiejętności pedagogicznych nauczycieli akademickich zarówno w okresie przygotowania, a także podczas prowadzenia poszczególnych zajęć.

Ćwiczenia główne - są to także ćwiczenia grupowe, które mają na celu w oparciu o konkretną sytuację w toku wykładów i seminariów oraz w oparciu o konkretną sytuację bojową nauczyć zasad i norm taktyki i sztuki operacyjnej, metod planowania, organizacji oraz kierowania działaniami bojowymi na szczeblach taktycznym lub operacyjnym. Składają się one z kilkunastu zajęć obejmujących taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk przy czym w każdym zajęciu występuje jeden lub kilka problemów, z reguły przerabianych w ujęciu systemowym, kompleksowym. Ćwiczenia główne prze- rabia się w zasadzie w jednolitym ujęciu czasowym i tematycznym na wszys-

tych kierunkach studiów z uwzględnieniem specyfiki wojsk lądowych oraz wojsk OPK i lotnictwa. Ćwiczenia główne są podsumowaniem pewnego cyklu zagadnień obejmujących stosunkowo szeroki zakres wiedzy np. problematykę natarcia dywizji. Ćwiczenie takie prowadzi się po przeprowadzeniu serii wykładów i zajęć seminaryjnych omawiających daną problematykę. Umożliwia ono słuchaczom wykorzystanie w praktyce zdobytej wiedzy teoretycznej.

Ćwiczenia doskonalące - są to takie ćwiczenia grupowe, które mają na celu pogłębienie i doskonalenie umiejętności słuchaczy w wysoce dynamicznych działaniach bojowych, w różnych warunkach terenowych na różnych kierunkach taktyczno-operacyjnych, w różnych porach roku i doby. Ćwiczenia doskonalące w wymiarze czasowym są krótsze /około 60-70%/ od ćwiczenia głównego. Są one przerabiane na jednym tle taktycznym w jednakowym wymiarze czasowym na wszystkich kierunkach studiów z uwzględnieniem specyfiki wojsk lądowych oraz wojsk OPK i lotnictwa, z tym, że około 1/3 - 1/4 zajęć jest identyczna na wszystkich kierunkach studiów, reszta zaś zajęć obejmuje tematykę taktyczną właściwego rodzaju wojsk lub służby. W ćwiczeniach doskonalących słuchacze spotykają się z problematyką wy-cinkową w stosunku do ćwiczenia głównego lub też z warunkami specjalnymi prowadzenia działań bojowych. Przykładowo tematyka ćwiczenia głównego "Natarcie pułku" może być kontynuowana w ćwiczeniach doskonalących o tematach "Natarcie pułku w górach w zimie", "Natarcie pułku w terenie zurbanizowanym" itp.

Ćwiczenia kontrolne - są to ćwiczenia grupowe, których celem jest sprawdzenie przyswojenia przez słuchaczy określonego działu wiedzy. Pro-wadzone w ASG WP ćwiczenia kontrolne dzielą się na:

- ćwiczenia sprawdzające;
- ćwiczenia egzaminacyjne.

Ćwiczenia egzaminacyjne natomiast dzielimy na:

- ćwiczenia egzaminacyjne - roczne;
- ćwiczenia egzaminacyjne - dyplomowe.

W ćwiczeniu kontrolnym słuchacze występując na określonym stanowisku podejmują decyzję, która podlega ocenie. Podjętą decyzję ocenia kierownik grupy lub powołana komisja. Przy ocenie podjętych decyzji jako kryteria wystawianej oceny należy przyjąć:

- poprawność podjętej decyzji;
- czas użyty na jej wypracowanie;
- kulturę pracy sztabowej.

Ćwiczenia sprawdzające - są prowadzone po przerobieniu określonego cyklu zajęć i są podstawą do zaliczenia słuchaczom tej partii materiału,

np. natarcia pułku, obrony pułku itp. Ćwiczenia takie mogą być również przeprowadzone doraźnie na zarządzenie komendanta akademii w celu uchwycenia stanu wiedzy określonej grupy słuchaczy /kursu, grup ogólnowojskowych, grup specjalistycznych itp./.

Ćwiczenia sprawdzające najczęściej obejmują:

- wypracowanie i wrysowanie na mapę decyzji;
- wykonanie określonego dokumentu pisemnego np.: rozkazu bojowego, legendy do decyzji itp.

Ćwiczenie egzaminacyjne - roczne jest częścią egzaminu rocznego i obejmuje swoim zasięgiem zakres wiedzy przyswajanej przez słuchacza w danym roku szkoleniowym. Prowadzone jest pod koniec roku akademickiego i jest podstawą do zaliczenia słuchaczowi tego roku.

Ćwiczenie egzaminacyjne - dyplomowe jest częścią egzaminu dyplomowego. Swym zasięgiem może obejmować zakres wiedzy przyswajanej przez słuchacza w procesie studiów w ASG WP, lub też być ćwiczeniem obejmującym dowolnie wybrany wycinek tej wiedzy. W ostatnich latach jako ćwiczenie egzaminacyjne wykorzystywano również prowadzone na zakończenie trzeciego roku studiów ćwiczenie szkieletowe^{22/}.

Istotnym czynnikiem wpływającym na obiektywną ocenę wiedzy słuchaczy jest samodzielność jego pracy podczas ćwiczenia kontrolnego. W warunkach ASG WP jest to warunek bardzo trudny do spełnienia ze względu na wielkość i ilość pomieszczeń, przeznaczonych do wykorzystania w procesie dydaktycznym. Należy jednak dążyć do tego, aby w miarę możliwości zapewnić takie warunki przeprowadzenia ćwiczeń kontrolnych, które nie poddawałyby w wątpliwość samodzielności pracy słuchaczy oraz oryginalności przyjętych przez nich rozwiązań. Ze względu na problematykę taktyczną /operacyjną/ będącą treścią ćwiczenia, ćwiczenia grupowe w ASG WP dzielimy na:

- ogólnowojskowe /kierunkowe/;
- specjalistyczne.

Ćwiczenia ogólnowojskowe prowadzone na Wydziale Wojsk Lądowych, dotyczą problematyki taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej. Ćwiczenia lotnicze prowadzone na Wydziale Wojsk Lotniczych i OPK dotyczą problematyki taktyki i sztuki operacyjnej danego kierunku studiów.

Ćwiczenia specjalistyczne /lotniczo-specjalistyczne/ - są to ćwiczenia grupowe, które mają na celu dalsze pogłębienie wiedzy i umiejętności specjalistycznych słuchaczy i obejmują tematykę taktyczną tylko danego ro-

22/ Szczegóły zawiera praca doktorska ppłk Sołtykiewicza i ppłk Górczyka - Opracowanie i prowadzenie egzaminacyjnego ćwiczenia szkieletowego Nr 300/sz - Operacja zaczepna armii. ASG, 1983 r.

dzaju wojsk lub służby. Mogą być one prowadzone na tle taktycznym wybranego ćwiczenia głównego lub doskonalącego bądź na zupełnie innym, odrębnym tle.

Ze względu na treść wiedzy zawartej w ćwiczeniach, ćwiczenia grupowe w ASG WP dzielimy na:

- merytoryczne;
- metodyczne.

Merytoryczne ćwiczenia grupowe są to ćwiczenia, w których treścią nauczania jest rozwiązywanie problemów taktycznych /operacyjnych/ oraz doskonalenie wiedzy taktyczno-operacyjnej u słuchaczy.

Metodyczne ćwiczenia grupowe są to ćwiczenia mające na celu rozwijanie u słuchaczy umiejętności i opanowania sposobów opracowywania /organizowania i przeprowadzania/ ćwiczeń w procesie dydaktycznym wojska^{23/}.

Główną uwagę w tych ćwiczeniach zwraca się na zasady opracowywania i organizowania ćwiczeń z uwzględnieniem założeń dydaktyki, metodyki, taktyki ogólnej oraz warunków organizacyjnych.

Rola ćwiczenia metodycznego w procesie szkolenia ASG WP jest dość istotna, gdyż akademia przygotowuje dowódców i oficerów sztabu, dla których umiejętność opracowywania ćwiczeń jest w praktyce niezbędna. Nabycie umiejętności słuchacze wykorzystują jeszcze w czasie studiów, zwłaszcza przy opracowywaniu prac indywidualnych i dyplomowych, a także w okresie odbywania praktyki, w ramach której - pełniąc różne funkcje w sztabach oddziałów i związków taktycznych - biorą udział przy opracowywaniu i prowadzeniu wszelkiego rodzaju ćwiczeń.

Ćwiczenie metodyczne prowadzi się w formie ćwiczenia grupowego. Może być prowadzone w sali lub w terenie. Słuchacze w takim ćwiczeniu występują w roli głównego autora ćwiczenia lub jednego ze współautorów /np. w grupach specjalistycznych/, względnie kierownika ćwiczenia. Prowadzi się je na wszystkich trzech kursach w ramach przedmiotu "Metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego". Słuchacze pierwszego kursu, przerabiający problematykę szczebla pułku powinni opracowywać:

- w grupach ogólnowojskowych - ćwiczenie taktyczne występując w roli oficera sztabu lub dowódcy pułku;
- w grupach specjalistycznych - ćwiczenie taktyczne występując w roli szefa odpowiedniego rodzaju służby.

Analogicznie na kolejnych latach słuchacze powinni opracowywać ćwiczenie w roli dowódcy i oficerów sztabu ZT i CW.

23/ Słownik podstawowych terminów wojskowych. Warszawa, 1977, C-3.

W rezultacie przerobienia określonych tematów w ramach ćwiczenia metodycznego słuchacze uzyskują niezbędny zasób wiedzy i umiejętności w zakresie opracowywania i organizowania różnych rodzajów ćwiczeń.

Ćwiczenie grupowe charakteryzują następujące właściwości:

a/ możliwość rozwiązywania zagadnień w oparciu o konkretną sytuację taktyczną, co uczy słuchaczy myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi;

b/ możliwość bardzo dokładnego /w szczegółach/ rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych i sztabowych /między innymi opracowywania dokumentacji/ niezależnie od czasu operacyjnego;

c/ możliwość wywierania przez wykładawcę ciągłego wpływu na pracę słuchaczy przez:

- wprowadzenie nowych danych do rozpatrywanej sytuacji;
- krytyczne ustosunkowanie się do decyzji;
- wskazywanie sposobów umożliwiających podjęcie prawidłowej i uzasadnionej decyzji, a także właściwe jej sformułowanie.

d/ duża umowność ćwiczebnych sytuacji taktyczno-operacyjnych w porównaniu do ćwiczeń dowódczo-sztabowych /między innymi nieprzestrzeganie czasu operacyjnego/, wskutek czego nie zakłada się wyrabiania u słuchaczy na zajęciach grupowych umiejętności szybkiego rozwiązywania skomplikowanych problemów taktyczno-operacyjnych.

Ćwiczenie grupowe jest formą szkolenia, która stwarza warunki kształtowania określonych sprawności umysłowych, a zwłaszcza:

- wszechstronnej oceny wszelkich zaistniałych zjawisk i sytuacji;
- wyciągania logicznych, uzasadnionych wniosków, uwzględniających wszystkie istotne czynniki mające wpływ na rozpatrywany problem;
- podejmowanie optymalnych decyzji w stosunkowo trudnych /w sensie taktyczno-operacyjnym/ warunkach i sytuacjach.

Treningi sztabowe

Są to ćwiczenia stosowane do praktycznego szkolenia oficerów sztabów różnych rodzajów wojsk i służb, dla doskonalenia indywidualnych umiejętności oficerów sztabu w zakresie wykonywania obowiązków funkcyjnych, usprawnienia pracy zespołowej wewnątrz poszczególnych komórek sztabu przez wykonanie praktycznych zadań sztabowych na tle założonej sytuacji taktycznej /operacyjnej/. W zależności od tematu i celów szkoleniowych trening sztabowy może być prowadzony w pomieszczeniach stałych lub w terenie^{24/}.

W ASG WP ten rodzaj ćwiczeń stosowany jest stosunkowo rzadko. W organizowanych i prowadzonych treningach sztabowych słuchacze występują w

24/ Słownik podstawowych terminów. Warszawa, 1977.

w roli oficerów sztabu odpowiedniego do roku nauki szczebla dowodzenia /na pierwszym roku - szczebla pułku, na drugim - dywizji, na trzecim - armii/.

Celem tych treningów jest doskonalenie wykonywania czynności przewidzianych dla oficerów sztabu na określonych stanowiskach funkcyjnych. Stąd też treścią treningu może być np:

- wykorzystanie środków łączności w procesie dowodzenia pododdziałami pułku lub oddziałami i pododdziałami ZT;

- kierowanie ogniem pododdziałów /oddziałów/ WRiA, rakiet plot itp. w działaniach bojowych;

- wykonawstwo określonych dokumentów sztabowych itp.

Czas trwania takich treningów może się wahać od dwóch do ośmiu godzin lekcyjnych, w zależności od złożoności problematyki będącej ich treścią lub czasu potrzebnego na wykonanie czynności będących przedmiotem treningu. Treningi sztabowe w ASG WP prowadzi się głównie w pomieszczeniach /salach grupowych, SOD/ z wykorzystaniem lub bez odpowiedniego sprzętu /głównie sprzętu łączności, małej mechanizacji pracy sztabowej, ETO/. Niektóre z treningów mogą być jednak prowadzone w terenie z wykorzystaniem etatowego sprzętu jednostek wojskowych np: trening w wykorzystaniu wozów dowodzenia w procesie kierowania pododdziałami pułku.

Cwiczenia dowódczo-sztabowe

Są to ćwiczenia, w których głównym celem jest doskonalenie umiejętności słuchaczy w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych w ramach stworzonych zespołów ćwiczebnych /namiastki rzeczywistych sztabów/. Po szczególne ćwiczące zespoły stanowią jednolite w swej strukturze organy dowodzenia wojskami, które w toku ćwiczenia doskonalą swą pracę, przy czym każdy ze słuchaczy, wchodzący w skład zespołu pełni inną funkcję.

Uczestnicy takiego ćwiczenia doskonalą swoje umiejętności organizowania i prowadzenia walki /operacji/ w różnych warunkach i szybko zmieniających się sytuacjach, a ponadto nabywają wprawy w realizacji zespołowych prac sztabowych. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe może trwać bez przerw do kilku dni.

W warunkach studiów akademickich ćwiczenia dowódczo-sztabowe odgrywają specyficzną rolę w przygotowaniu słuchaczy do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych. W porównaniu z ćwiczeniami grupowymi stwarzają one znacznie więcej możliwości kompleksowego kształtowania cech osobowości i to w formie, w jakiej najprawdopodobniej będą się one przejawiały na przyszłym polu walki. W toku ćwiczeń dowódczo-sztabowych cechy osobowości oficerów powinny być kształtowane odpowiednio do powierzonych

im funkcji. Ćwiczenia te powinny potęgować emocjonalne zaangażowanie uczestników, rozwijać w nich nawyki pracy umysłowej i wyrabiać poczucie zespołowej odpowiedzialności za tę pracę.

Dla przeprowadzenia ćwiczeń dowódczo-sztabowych tworzy się pośród słuchaczy zespoły ćwiczące w postaci dowództw i sztabów różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk /służb/. Dobór słuchaczy do zespołów ćwiczebnych powinien być przemyślany tak, aby każdy z nich mógł podczas studiów pełnić w toku ćwiczeń różne funkcje dowódcze i sztabowe z zakresu wszystkich podstawowych specjalności. Dlatego też przy powierzeniu słuchaczom pełnienia określonych funkcji w ćwiczeniach należy przestrzegać zasady zamienności funkcji, którą to zasadę można uwzględniać nawet w ramach jednego ćwiczenia, szczególnie jeżeli czas trwania jest wystarczająco długi.

W niektórych ćwiczeniach dowódczo-sztabowych biorą udział obok słuchaczy ASG słuchacze WAP i WAT, obsadzający w tworzonych sztabach stanowiska zgodne ze swoim kierunkiem wykształcenia /pion polityczny i techniczny/.

Możliwy jest również udział w niektórych ćwiczeniach tego typu oficerów kadry dydaktyczno-naukowej. Oficerowie ci powinni być przewidziani do tworzenia w stosunku do słuchaczy dowództw i sztabów, mogą być przewidziani także jako sztab strony przeciwnej.

Niekiedy w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych organizowanych w ASG WP lub przy udziale ASG WP mogą uczestniczyć oficerowie lub zespoły specjalistyczne, złożone z oficerów poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, /zwłaszcza Marynarki Wojennej/ oraz rodzajów wojsk i służb, a nawet sztaby niektórych jednostek wojskowych. Ćwiczenia dowódczo-sztabowe występujące w procesie dydaktycznym ASG WP mogą być prowadzone jako odrębne przedsięwzięcia szkoleniowe, względnie występować w kompleksie innych form organizacyjnych nauczania w ramach obozów szkoleniowych i podróży polowych. W każdym jednak z powyższych przypadków, ćwiczenie dowódczo-sztabowe traktowane jest jako samodzielna całość i prowadzone w sposób ciągły, z reguły bez żadnych przerw.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe prowadzone w ASG WP można podzielić:

A. ze względu na złożoność i skalę zbliżenia do rzeczywistości przyszłego pola walki na:

- gry wojenne /dawniej nazywane ćwiczeniami na mapach/^{25/};
- ćwiczenia szkieletowe^{26/}.

25/ Opisane w rozdziale 1.3.2.1.

26/ Opisane w rozdziale 1.3.2.2.

B. ze względu na ilość organizowanych szczebli dowodzenia:

- jednószczeblowe;
- dwuszczeblowe.

C. ze względu na ilość ćwiczących stron:

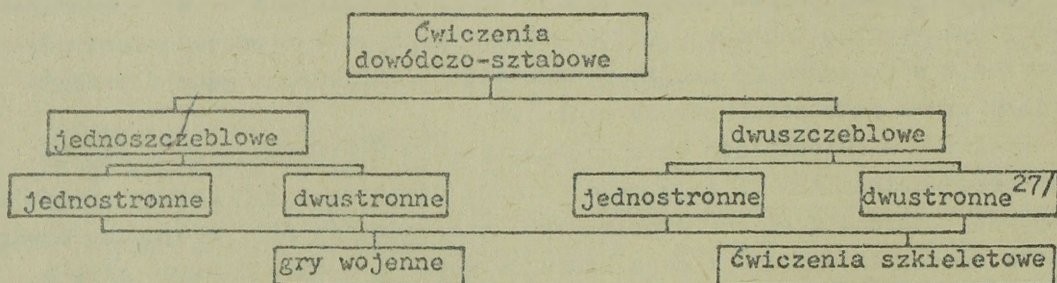
- ćwiczenia jednostronne;
- ćwiczenia dwustronne.

Jednostronne ćwiczenia dowódczo-sztabowe są stosunkowo proste w organizacji i mogą być prowadzone w warunkach ograniczonej ilości środków łączności i stosunkowo niewielkiej obsady aparatu kierowniczo-rozjemczego.

Ćwiczenia dwustronne są bardziej skomplikowane, ale stwarzają znacznie lepsze warunki do kształtowania u słuchaczy umiejętności samodzielnego myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi. Ćwiczenia dwustronne prowadzi się najczęściej jako jednószczeblowe, a tylko przy organizacji ćwiczeń ogólnoakademickich - jako dwuszczeblowe.

Wzajemną zależność pomiędzy ilością stron i szczebli dowodzenia w ćwiczeniach przedstawia schemat 6.

Schemat 6

D. ze względu na ilość kursów słuchaczy uczestniczących w ćwiczeniu na:

- - angażujące jeden kurs słuchaczy;
- - angażujące dwa kursy słuchaczy.

E. ze względu na miejsce prowadzenia na:

- w pomieszczeniach ;
- w terenie.

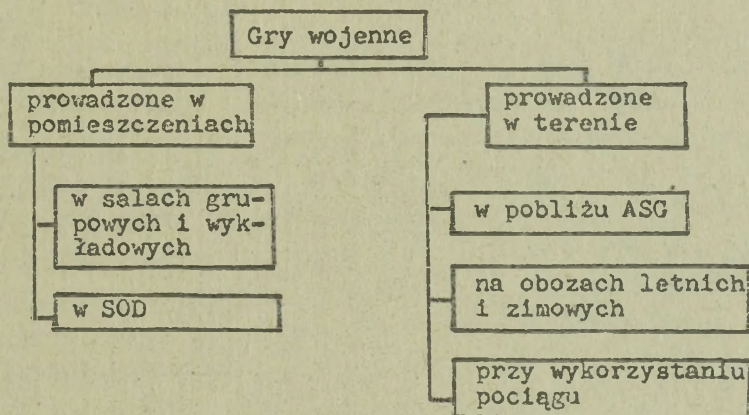
Gry wojenne

Gra wojenna jest to rodzaj ćwiczenia stosowanego głównie w celu doskonalenia u słuchaczy umiejętności rozwiązywania umownych taktycznych /operacyjnych/ problemów pola walki i bitwy. W grach wojennych zespoły ćwiczące, stanowiące jednolite w swej strukturze organy dowodzenia wojskami /dowództwo, sztaby/ są rozmieszczane dowolnie, niezależnie od ćwiczenia.

27/ Wojska własne dwa szczeble, przeciwnik jeden szczebel.

czeknej sytuacji bojowej. Gry wojenne z reguły odbywają się w pomieszczeniach stałych /SOD, salach grupowych itp./ a tylko niekiedy w terenie, /bez udziału wojsk/. Wszystkie zaś działania wojsk są rozgrywane na mapach. Gry wojenne mogą być jedno lub dwustronne, jedno lub wieloszczeblowe, bez lub ze stosowaniem środków łączności. W trakcie prowadzenia gier wojennych w ASG WP można stosować epizodycznie inne rodzaje ćwiczeń takie, jak ćwiczenia grupowe, czy też treningi sztabowe^{28/}. Podział gier wojennych ze względu na miejsce prowadzenia przedstawia schemat 7.

Schemat 7

W ASG WP prowadzi się najczęściej gry wojenne z udziałem jednego kursu określonego kierunku studiów /np. wojsk lądowych, OPK lub LO/. Podział gier wojennych prowadzonych w ASG WP ze względu na ilość szczebli dowodzenia i występujących stron przedstawia schemat 6.

Głównym celem gier wojennych jest nauczanie słuchaczy podstawowych zasad pracy wewnątrz poszczególnych sztabów w różnych warunkach sytuacji bojowej, wykształcenie umiejętności współpracy z innymi sztabami, posługiwanie się środkami łączności i dokumentami tajnego dowodzenia itp, a także praktyczne zastosowanie zdobytych wiadomości teoretycznych w rozwiązywaniu określonych zagadnień taktyczno-operacyjnych. Ćwiczenia te stanowią ważny etap przygotowawczy i są niejako wstępem do ćwiczeń szkoleniowych.

Celem niektórych gier wojennych prowadzonych w ASG WP może być ponadto rozstrzygnięcie niektórych problemów taktycznych, operacyjno-strategicznych i organizacyjnych oraz sprawdzenie przydatności proponowanych rozwiązań z zakresu organizacji sztabów i wojsk, sposobów prowadzenia działań itp.

28/ Leksykon Wiedzy Wojskowej. Warszawa, 1979.

W ASG WP gry wojenne mają szczególne znaczenie. Mimo, że stanowią one mniej skomplikowaną formę w porównaniu z ćwiczeniami szkieletowymi, to jednak stawia się przed nimi szereg oddzielnych i specyficznych celów i to nie tylko w zakresie dydaktyczno-wychowawczym, ale również w dziedzinie naukowo-badawczej, zwłaszcza przy rozwiązywaniu problemów wymagających szerokiego uwzględnienia i przeanalizowania możliwości potencjalnych przeciwników. Zakres tematyki oraz wysokość szczebla dowodzenia, uwzględniane w grach wojennych, określa się w zależności od celów programowych ustalonych dla poszczególnych kursów.

Ćwiczenia szkieletowe

Ćwiczenie szkieletowe jest to rodzaj ćwiczenia odbywanego w terenie, gdzie rozgrywane są wszystkie czynności dowódców i sztabów w zakresie organizacji i prowadzenia walki. Rodzaje i formy ćwiczeń szkieletowych mogą być takie same, jak i ćwiczeń na mapach, Ćwiczenia szkieletowe odbywają się zawsze ze środkami łączności i mogą być prowadzone z oznaczonymi elementami ugrupowania bojowego lub z epizodycznym udziałem wojsk.^{1/} Zespoły ćwiczące /dowództwa i sztaby/ są rozmieszczone w terenie i prowadzą działania zgodnie z umowną sytuacją taktyczną /operacyjną/ z użyciem środków łączności i transportu. W trakcie prowadzenia ćwiczeń szkieletowych w ASG WP można epizodycznie stosować inne rodzaje ćwiczeń np. grupowe i treningi sztabowe^{29/}.

Ćwiczenia szkieletowe są najwyższą formą szkolenia słuchaczy podczas studiów w ASG WP. Prowadzi się je po zakończeniu określonego cyklu szkolenia taktyczno-operacyjnego i po odbyciu szeregu ćwiczeń grupowych i gier wojennych w końcowym okresie roku akademickiego. Ćwiczenie szkieletowe jest jednocześnie podsumowaniem całorocznego wysiłku słuchaczy i X sprawdzeniem stopnia opanowania przez słuchaczy wiedzy teoretycznej oraz umiejętności jej zastosowania w praktyce.

Celem tych ćwiczeń jest:

- doskonalenie słuchaczy w zastosowaniu teoretycznych założeń w rozwiązywaniu praktycznych problemów organizacji i prowadzenia działań bojowych /operacji armijnej/;
- pogłębienie umiejętności w zakresie:
 - rozwiązywania praktycznych problemów dowodzenia;
 - wykonywania funkcji dowódczych i sztabowych;
 - zespołowego działania i szybkiego dostosowania się do stylu pracy w kolektywie sztabowym;

29/ Słownik podstawowych terminów wojskowych. Warszawa, 1977.

- opracowywania niezbędnej dokumentacji bojowej i operacyjnej;
- utrzymania łączności i współdziałania z innymi ćwiczącymi sztabami;
- praktycznego dowodzenia podległymi pododdziałami łączności i obsługi;
- kształtowanie cech osobowości, a zwłaszcza:
 - poczucie odpowiedzialności za podejmowane decyzje;
 - samodzielność, stanowczość i zdyscyplinowanie.
- zapoznanie ćwiczących z cechami charakterystycznymi terenu w rejonie /na kierunku/ ćwiczeń;
- sprawdzenie stopnia przydatności słuchaczy do pełnienia rzeczywistych funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych.

Dla przeprowadzenia ćwiczenia szkieletowego, tak samo jak w grze wojennej tworzy się ze słuchaczy zespoły ćwiczące, przy czym każdy z ćwiczących pełni inną funkcję. W ćwiczeniach tych w miarę możliwości wyznacza się poszczególnych słuchaczy do pełnienia funkcji zgodnie z kierunkiem ich studiów i specjalnością. Podczas obsady kluczowych stanowisk dowódczych w ćwiczeniach szkieletowych trzeciego kursu wykorzystuje się z reguły słuchaczy Podypłomowego Studium Operacyjno-Strategicznego. Zakres tematyki ćwiczeń szkieletowych obejmuje organizację i prowadzenie działań kompleksowych, od szczebla pułku /równorzędnego/ do szczebla armii.

Ćwiczenie szkieletowe może być również wykorzystane jako ćwiczenie egzaminacyjne^{30/}.

3.2.2. Ogólne zasady opracowania ćwiczeń

3.2.2.1. Zasady metodyczne ćwiczeń taktycznych

Zasady metodyczne ćwiczeń taktycznych są to określone prawidłowości postępowania praktycznego, których uwzględnienie zapewnia uzyskanie wysokiej skuteczności ćwiczeń taktycznych. Na podstawie analizy rezultatów badań efektywności ćwiczeń taktycznych, prowadzonych w ASG WP i potwierdzonych aktualną praktyką szkoleniową, można do nich zaliczyć następujące zasady:

30/ Zasady wykorzystania ćwiczenia szkieletowego jako ćwiczenia egzaminacyjnego są przedstawione w rozdziale 5 oraz w pracy doktorskiej ppłk Sołtykiewicza i ppłk Górczyka: - Opracowanie i prowadzenie egzaminacyjnego ćwiczenia szkieletowego Nr 300/Sz - Operacja zaczepna armii. ASG WP, Warszawa, 1983.

- realizmu ćwiczeń taktycznych;
- prowadzenie ćwiczeń zgodnie z decyzjami ćwiczącymi dowódców;
- równości szans ćwiczących stron;
- ciągłości ćwiczenia;
- zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia.

Zasada realizmu ćwiczeń taktycznych wymaga aby w ćwiczeniach uczyć słuchaczy tego, co będzie im potrzebne na przyszłym polu walki oraz uczyć tak, aby u słuchaczy powstawał obraz przyszłego rzeczywistego pola walki. Dlatego też treść ćwiczenia powinna być zgodna z ustaleniami doktrynalnymi i normatywnymi, obowiązującymi w taktyce i sztuce operacyjnej.

Zasadniczą funkcją tej zasady jest:

- niedopuszczenie i zwalczanie umowności, uproszczeń i ułatwień;
- kształtowanie u słuchaczy poczucia odpowiedzialności oraz twórczej wyobraźni taktyczno-operacyjnej.

Zasady powyższej powinni przestrzegać zarówno słuchacze, jak i nauczyciele akademicki, autorzy i kierownicy ćwiczeń. W toku rozwiązywania poszczególnych problemów taktycznych stanowiących treść ćwiczenia, wszyscy powinni zachować się tak, jakby były prowadzone rzeczywiste działania bojowe. Realizm ćwiczeń taktycznych osiąga się między innymi poprzez:

- wzbogacenie treści ćwiczeń i nadawanie im kompleksowego charakteru;
- wzbogacenia w ćwiczeniach szczególnie skomplikowanych i trudnych form i rodzajów działań bojowych /przełamanie, walka w nocy, desanty, OW, OGM itp./;
- poprawne i realistyczne ocenienie możliwości przeciwnika i wojsk własnych poparte wnikliwymi i szczegółowymi kalkulacjami;
- przekazywanie wszelkich informacji ćwiczącym w takiej formie i w takich warunkach, w jakich może to mieć miejsce na przyszłym polu walki.

Zasada prowadzenia ćwiczeń zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców ma na celu pobudzenie aktywności i inicjatywy ćwiczących, zachęcanie ich do samodzielnego rozwiązywania problemów taktycznych i operacyjnych oraz wprowadzenie do ćwiczeń czynnika zdrowego współzawodnictwa.

Z uwagi na szereg uwarunkowań oraz konieczność realizacji przyjętych w ćwiczeniu celów zagadnień szkoleniowych, pełne uzależnienie przebiegu ćwiczenia od decyzji ćwiczących dowódców jest w praktyce poważnie ograniczone. Dlatego też, należy w toku prowadzenia ćwiczeń eksponować i premiować własne, indywidualne rozwiązania słuchaczy przy jednoczesnym, pełnym uzasadnianiu tych rozwiązań. W warunkach akademii przestrzeganie tej zasady jest najbardziej ograniczone w ćwiczeniach grupowych a najpełniej można ją przestrzegać w ćwiczeniach szkieletowych.

Zasada równości szans ćwiczących stron dotyczy ćwiczeń dwustronnych. Chodzi o to, aby siły i środki, którymi dysponują ćwiczące strony, umożliwiły im wykonanie przewidzianych dla nich zadań bojowych. Zasadniczym warunkiem zapewnienia ćwiczącym równych szans jest określenie i ustalenie - obowiązujących obie strony - kryteriów oceny działania walczących stron. W zależności od rodzaju ćwiczenia ustala się wiele kryteriów oceny działania stron^{31/}.

W ćwiczeniach taktycznych prowadzonych w ASG WP najczęściej bierze się pod uwagę jedno z kryteriów oceny działania stron, a mianowicie: działanie taktyczne, przyjmując następujący układ czynników:

- właściwa ocena możliwości wojsk własnych i strony przeciwnej;
- szybkość i zdecydowanie działania;
- decyzja dowódcy /poprawność, czas jej podjęcia i realizacji/;
- poprawność kalkulacji uzasadniających decyzję;
- poprawność użycia i wykorzystania sił i środków, w tym rodzajów wojsk;
- dokładność i precyzyjność w zakresie organizacji współdziałania i zabezpieczenia działań bojowych;
- przestrzeganie zasad prowadzenia działań bojowych, w tym szczególnie manewr wojskami i środkami, uzyskiwanie zaskoczenia;
- wykorzystanie własnej broni jądrowej i innych środków ogniowych w ramach kompleksowego porażenia ogniowego nieprzyjaciela.

Ponadto w ćwiczeniach dwustronnych, prowadzonych w ASG WP, bardzo ważną funkcję spełnia konfrontowanie decyzji przeciwstawnych dowódców.

Zasada ciągłości ćwiczenia wymaga aby unikać przerw operacyjnych^{32/} i organizacyjnych^{33/}. W warunkach ASG WP zasada powyższa dotyczy szczególnie ćwiczeń szkieletowych, ale w miarę możliwości należy jej także przestrzegać w innych rodzajach ćwiczeń. W ćwiczeniach grupowych realizując tę zasadę należy zachować określoną kolejność pracy dowódczej i sztabu. Dotyczy to zajęć z taktyki ogólnej /sztuki operacyjnej/, służby sztabów oraz taktyki rodzajów wojsk.

Zasada zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia wymaga, aby nie ujawnić słuchaczom przebiegu działań bojowych planowanych w ćwiczeniu oraz zachować w tajemnicy rozwiązania autorskie do czasu, aż słuchacze

31/ W ćwiczeniach dwustronnych z wojskami można brać pod uwagę następujące kryteria: czas /szczególnie tempo przegrupowania/; ogień /wyniki strzelań/; działanie taktyczne.

32/ Przerwa operacyjna wynika z przebiegu działań i powoduje zatrzymanie czasu operacyjnego.

33/ Przerwa organizacyjna wynika z przebiegu ćwiczenia i oznacza, że ćwiczący nie wykonuje czynności związanych z ćwiczeniem np. przerwa na posiłek, noc itp.

samodzielnie rozwiążą problemy wynikające z danej sytuacji taktycznej i odpowiednio uzasadnią swoje rozwiązania. Przestrzeganie tej zasady przejawia się w premiowaniu samodzielności słuchaczy i eksponowaniu ich własnych rozwiązań.

Zasadę powyższą należy uwzględniać we wszystkich rodzajach ćwiczeń taktycznych z wyjątkiem ćwiczeń, których celem jest zapoznanie słuchaczy z wybranymi problemami taktyczno-operacyjnymi i sposobami ich rozwiązania. Nie ma konieczności jej uwzględnienia w ćwiczeniach informacyjno-pokazowych oraz w niektórych zajęciach ćwiczenia grupowego. Ma to najczęściej miejsce w czasie zajęć z taktyki ogólnej ze słuchaczami WWL i OFK oraz w czasie zajęć z taktyki WLiOPK ze słuchaczami grup Wojsk Lądowych.

3.2.2.2. Tok pracy autora /zespołu autorskiego/ nad opracowaniem ćwiczenia taktycznego

Praca nad opracowaniem ćwiczeń rozpoczyna się z zasady wraz z przystąpieniem do ustalania planów tematycznych na kolejny rok akademicki. Wstępne propozycje tematów i treści ćwiczeń przygotowują wykładowcy prowadzący zajęcia na danym kursie, zwłaszcza kierownicy zakładów. Na podstawie wniosków z realizacji aktualnego planu tematycznego wnoszą oni szereg poprawek i uzupełnień do treści dotychczas prowadzonych ćwiczeń oraz wysuwają propozycje nowych tematów. Propozycje powyższe omawiane są na szczeblu katedry /instytutu/; wydziału, a następnie zatwierdzane są przez komendanta ASG WP.

Plan tematyczny zawiera, obok tematów ćwiczeń, szczegółowy wykaz zagadnień szkoleniowych, czas trwania ćwiczeń, a dla ćwiczeń grupowych - strukturę ćwiczeń^{34/}.

Do opracowania ćwiczenia powołuje się zespół autorski w składzie 2-3 do kilkunastu nauczycieli akademickich różnej specjalności, wyznaczając spośród nich głównego autora ćwiczenia. Odpowiada on za opracowanie i przygotowanie danego ćwiczenia i jest organizatorem i koordynatorem pracy całego zespołu autorskiego.

Podstawę do pracy zespołu autorskiego stanowią:

- ustalenia normatywno-dyrektywne obowiązujące na dany rok /dyrektywa MON i rozkaz szkoleniowy MON, kompleksowy plan działalności ASG WP na dany rok, regulaminy walki i instrukcje/;

34/ Struktura ćwiczenia grupowego jest to podział ćwiczenia na poszczególne zajęcia z określeniem tematów zajęć, czasu trwania, miejsca i kadry odpowiedzialnej za realizację tego zajęcia.

- plan tematyczny;
- możliwości i warunki wykorzystania bazy materiałowo-szkoleniowej;
- wytyczne przełożonych.

Znajomość ustaleń normatywno-dyrektywnych jest niezbędna dla uwzględnienia w ćwiczeniach nowej problematyki szkoleniowej obowiązującej całe siły zbrojne w danym roku szkoleniowym.

Określenia możliwości i warunki wykorzystania bazy materiałowo-szkoleniowej dokonuje zespół autorski /główny autor/ z Oddziałem Szkolenia. Chodzi o ustalenie sił i środków szczególnie pozaakademickich, niezbędnych do przeprowadzenia danego ćwiczenia.

Wytyczne przełożonego, wskazujące zespołowi autorskiemu główny kierunek pracy określają wymagania co do rozwiązań metodycznych i merytorycznych ćwiczenia. W zależności od konkretnych warunków szkoleniowo-organizacyjnych, a także od stopnia metodycznego przygotowania głównego autora ćwiczenia, wytyczne mogą być zawężone do zasadniczych problemów lub obejmować szeroki wachlarz zagadnień. Najczęściej wytyczne przełożonego dla głównego autora ćwiczenia obejmują:

- temat i rodzaj ćwiczenia;
- cele^{35/} i zagadnienia szkoleniowe;
- rejon ćwiczenia /kierunek/;
- ogólną koncepcję taktyczno-metodyczną /operacyjno-metodyczną/;
- rozmach ćwiczenia;
- ustalenia organizacyjne /w tym wykorzystanie pozaakademickich sił i środków/;
- terminy: opracowania dokumentacji, gry decyzyjnej w celu przygotowania nauczycieli akademickich do udziału w ćwiczeniu, zatwierdzenia dokumentacji ćwiczenia.

W celu sprawnego przebiegu procesu opracowania ćwiczenia powinien być wykonany plan pracy zespołu autorskiego^{36/}, w którym ujmuje się zasadnicze przedsięwzięcia i czynności członków zespołu autorskiego, a także terminy ich realizacji. Plan pracy zespołu autorskiego jest wewnętrznym dokumentem roboczym tegoż zespołu.

Autor, ćwiczenia opracowując ćwiczenie powinien zachować określoną kolejność postępowania. Można wyróżnić cztery zasadnicze etapy jego pracy, a mianowicie:

- czynności wstępne;

35/ W tym celu naukowo-badawcze, jeśli takie zakładane są w danym ćwiczeniu.

36/ Plan pracy zespołu autorskiego często zwany jest harmonogramem opracowania ćwiczenia.

- opracowanie koncepcji taktyczno-metodycznej;
- opracowanie dokumentacji ćwiczenia;
- zatwierdzenie i wydanie drukiem dokumentacji ćwiczenia.

W pierwszym etapie pracy, autor ćwiczenia po zapoznaniu się z tematem i wytycznymi przełożonego powinien dokonać ich szczegółowej analizy. W czasie analizy tematu i wytycznych, autor określa główny cel ćwiczenia, zakres treściowy tematu^{37/}, precyzuje rodzaj ćwiczenia, a także określa problemy organizacyjne, które nie zostały rozstrzygnięte przez przełożonego, a które autor musi rozstrzygnąć samodzielnie.

Bardzo pomocna w dokonaniu analizy tematów i wytycznych jest znajomość aktualnych zadań na dany rok szkolny, aktualnych poglądów na organizację i prowadzenie działań przez wojska potencjalnego przeciwnika, a także przez wojska własne. Dlatego też, autor ćwiczenia powinien dokonać doboru i przestudiować odpowiednie opracowania teoretyczne, dotyczące merytorycznej i metodycznej strony opracowywanego ćwiczenia. Wnioski teoretyczne pozwalają na skonstruowanie pouczającej koncepcji taktycznej ćwiczenia, której treść będzie w pełni odpowiadać współczesnym poglądom na prowadzenie działań bojowych, a także spowoduje, że wszystkie, często nowe i specyficzne zagadnienia danego tematu, zostaną uwzględnione w ćwiczeniu.

Po przeanalizowaniu tematu wytycznych i oceniu sytuacji szkoleniowej oraz zebraniu i przestudiowaniu odpowiednich opracowań teoretycznych, ułatwiających opracowanie ćwiczenia, przystępuje się do ustalenia i ostatecznego sformułowania celów i zagadnień szkoleniowych. Cele i zagadnienia szkoleniowe można ustalić wspólne dla wszystkich słuchaczy lub odrębne dla określonych zespołów ćwiczących sztabów ogólnowojskowych, sztabów rodzajów wojsk, a nawet poszczególnych szczebli dowodzenia^{38/}.

Najczęściej stosuje się następujący układ celów szkoleniowych: nauczyć, doskonalić, sprawdzić, zbadać. W zależności od rodzaju ćwiczenia i szczebla dowodzenia, grupa celów "nauczyć" może być zastąpiona grupą celów - "zgrać".

Wnioski z analizy tematu i wytycznych przełożonego oraz wnioski z oceny sytuacji szkoleniowej, a także sformułowane cele i zagadnienia szkoleniowe stanowią podstawę do wypracowania koncepcji taktyczno-meto-

37/ Określając zakres treściowy tematu należy odpowiedzieć sobie m.in. na następujące pytania: Jaki rodzaj działań bojowych będzie treścią ćwiczenia? W jakich warunkach powinny być prowadzone te działania? Jaki etap pracy dowódcy /sztabu/ należy ćwiczyć? itp.

38/ W ćwiczeniach dwustronnych z reguły ustala się cele i zagadnienia szkoleniowe oddzielnie dla obu ćwiczących stron.

dycznej ćwiczenia^{39/}, czyli stworzenia wstępnego projektu ogólnego planu i warunków działania w ćwiczeniu wojsk własnych i przeciwnika oraz przyjęcia wstępnych ustaleń metodycznych co do przebiegu ćwiczenia.

Koncepcja taktyczno-metodyczna, powstająca w umyśle autora, jest wynikiem analizy wszystkich czynników mających wpływ na organizację i przebieg ćwiczenia. Może być wyrażona na kartce papieru, na kalkce lub na mapie.

Koncepcja taktyczno-metodyczna jest wynikiem pracy myślowej, dlatego też wszystkie zagadnienia uwzględniane w czasie jej wypracowania rozpatrywane są łącznie, bowiem istnieją między nimi ściśle zależności i uwarunkowania. Jednakże ze względów często metodycznych można wyróżnić określone problemy i zagadnienia, które muszą być rozwiązane /brane pod uwagę/ przy tworzeniu koncepcji taktyczno-metodycznej.

Z określenia "koncepcja taktyczno-metodyczna" wynika, że można wyróżnić jej dwie części składowe, a mianowicie taktyczną i metodyczną.

Część metodyczna obejmuje:

- szczegółowe określenie rodzaju ćwiczenia, biorąc pod uwagę wszystkie możliwe kryteria podziału ćwiczeń na rodzaje np. ilość szczebli ćwiczących, cele szkoleniowe, zakres tematu, szczeble dowodzenia, liczba stron ćwiczących itd./.

- sprecyzowanie rozmachu ćwiczenia /w tym szczególnie ilość zaangażowanych sił i środków do zabezpieczenia ćwiczenia, głębokości działania w ćwiczeniu, czas trwania, itp./;

- dokonanie wstępnego podziału zagadnień szkoleniowych na etapy ćwiczenia oraz określenie czasu trwania tych etapów;

- dokonanie wstępnego podziału czasu trwania ćwiczenia;

- ostateczne określenie składu ćwiczących;

- wybór rejonu ćwiczenia i ustalenie rejonów przerobienia poszczególnych zagadnień szkoleniowych /ustalenie i wybór punktów pracy/;

- określenie warunków przeprowadzenia ćwiczenia /"ograniczenia", limity itp./;

- ustalenie sposobu i miejsca rozpoczęcia i zakończenia ćwiczenia.

Natomiast część taktyczna koncepcji obejmuje:

- określenie zadań bojowych dla ćwiczących do wykonania w czasie ćwiczenia /powinny one zapewnić przerobienie zaplanowanych zagadnień szkoleniowych/;

^{39/} Koncepcja taktyczno-metodyczna - "... wstępny projekt /idea/ układu ćwiczenia pod względem taktycznym i metodycznym" - Metodyka ćwiczeń taktycznych - podręcznik. ASG WP, 1981 s.31.

- określenie zadań bojowych szczebla nadrzędnego w celu uzasadnienia i umiejscowienia w nich zadań planowanych dla ćwiczących;

- określenie zadań bojowych sąsiadów;

- określenie działania przeciwnika /tak, aby działanie przeciwnika umożliwiło wykonanie zadań bojowych ćwiczących w zakresie niezbędnym do przerobienia planowanych zagadnień szkoleniowych/;

- określenie dotychczasowego działania i położenia szczebla ćwiczącego, nadrzędnego, sąsiadów i przeciwnika /tak, aby mogli otrzymać i wykonywać planowane wyżej zadania bojowe/;

- określenie rejonów /rubieży/ mających istotny wpływ na przebieg planowanych działań /ćwiczenia/ np. rubież wejścia do walki, rubież odparcia kontrataku, rubież wprowadzenia drugiego rzutu, rejon boju spotkaniowego, rejon strzelań amunicją bojową, rubież styczności wojsk w chwili rozpoczęcia ćwiczenia itp./;

- sprecyzowanie wstępnego zamiaru taktycznego stron i zarysu dynamiki walki i jego weryfikacja pod względem możliwości zrealizowania planowanych zagadnień szkoleniowych.

Stopień szczegółowości rozpatrywania powyższych problemów w czasie konstruowania koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia jest trudny do określenia. Jedno jest pewne: im wyższy stopień szczegółowości koncepcji taktyczno-metodycznej, tym mniej zmian i dodatkowych ustaleń w toku opracowania dokumentacji ćwiczenia. W miarę nabywania doświadczenia w zakresie opracowywania ćwiczeń, proces myślowy przebiega niejako automatycznie i autor ćwiczenia nawet nie zdaje sobie często sprawy z tego, że rozwiązuje wyżej przedstawione problemy.

Koncepcja taktyczno-metodyczna powinna być omówiona w gronie współpracowników z udziałem przełożonego. Im więcej dyskusji na etapie koncepcji tym mniej błędów i niedociągnięć, a więc mniej pracy autora ćwiczenia w toku opracowania dokumentów ćwiczenia.

Jedną z ważnych czynności autora ćwiczenia w toku opracowania koncepcji taktyczno-metodycznych, jest wybór rejonu ćwiczenia, który w znacznym stopniu decyduje o wartości samego ćwiczenia. Przy wyborze rejonu ćwiczenia prowadzonego w terenie dąży się do tego, aby zapewniał on możliwość pouczającego przeprowadzenia zajęć, a w szczególności:

- odpowiadał tematowi ćwiczenia i umożliwia realizację celów oraz przerobienia wszystkich zaplanowanych zagadnień szkoleniowych;

- był maksymalnie urozmaicony, posiadał wystarczającą sieć dróg i zapewniał warunki rozmieszczania stanowisk dowodzenia;

- w miarę możliwości nie był znany ćwiczącym; zakłada się taki dobór terenu, aby słuchaczy w ciągu trzech lat studiów zapoznać ze wszystkimi ważniejszymi kierunkami taktyczno-operacyjnymi;

- umożliwiał zorganizowanie, głównie w ramach podróży polowych i w ćwiczeniach szkieletowych, wycieczek w celu zwiedzenia interesujących obiektów przemysłowych, krajoznawczych, historycznych itp.

W wypadku organizacji ćwiczenia w terenie, zespół autorski - po określeniu rejonu ćwiczenia na podstawie studium map - przeprowadza jego rekonosans, na który wyjeżdża zazwyczaj główny autor ćwiczenia z zespołem wykładowców różnej specjalności.

Należy podkreślić, że w czasie trzyletnich studiów rejon ćwiczeń nie powinien się powtarzać. Autorzy powinni więc opracowywać ćwiczenia za każdym razem w innym terenie.

3.2.2.3. Dokumentacja ćwiczeń taktycznych

W celu zapewnienia sprawnego przebiegu ćwiczeń taktycznych do każdego ćwiczenia opracowuje się odpowiednie dokumenty. Ze względu na ich przeznaczenie i wykorzystanie w toku ćwiczeń prowadzonych w ASG WP można je podzielić na cztery grupy:

- a/ dokumenty przeznaczone tylko dla nauczycieli akademickich;
- b/ dokumenty przeznaczone dla ćwiczących słuchaczy;
- c/ dokumenty przeznaczone głównie dla nauczycieli akademickich; ale prezentowane również słuchaczom w określonych sytuacjach procesu dydaktycznego;
- d/ dokumenty organizacyjno-wykonawcze.

Pierwszą grupę stanowią dokumenty ćwiczenia, określające stronę metodyczną i organizacyjną ćwiczenia, a także uzasadniające pod względem taktycznym i operacyjnym problemy dydaktyczne, stworzone dla słuchaczy, a zawarte w dokumentach drugiej grupy.

Do pierwszej grupy można więc zaliczyć następujące dokumenty:

- plan przeprowadzenia ćwiczenia /część graficzną i opisową/;
- położenie wyjściowe i położenie stron;
- opracowanie metodyczne zajęć^{40/}.

Drugą grupę stanowią dokumenty ćwiczenia, w których sformułowane są problemy dydaktyczne dla słuchaczy oraz zawarte są w nich informacje taktyczno-operacyjne stanowiące bazę do rozwiązania tych problemów.

Do grupy tej można zaliczyć:

- założenia taktyczne wraz z załącznikami /w tym szczególnie położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu/;
- rozkazy i zarządzenia bojowe szczebla nadrzędnego;

40/ Opracowanie metodyczne zajęć wykonuje się tylko do ćwiczeń grupowych.

- inne dokumenty zawierające informacje napływające do ćwiczącego sztabu od szczebla nadrzędnego, podwładnych i sąsiadów np: komunikaty, meldunki, szyfrogramy itp./.

Trzecią grupę stanowią dokumenty ćwiczenia przedstawiającego rozwiązania autorskie problemów dydaktycznych, przewidzianych dla ćwiczących słuchaczy, a zawartych w dokumentach drugiej grupy.

Do trzeciej grupy zaliczyć można:

- decyzję dowódców ogólnowojskowych;
- plany użycia rodzajów wojsk /służb/;
- meldunki, rozkazy /zarządzenia/ bojowe szczebla ćwiczącego, a także wszelkie kalkulacje.

Rozwiązania autorskie zawarte w ww. dokumentach dotyczą szczebla ćwiczącego.

Czwartą grupę stanowią dokumenty ćwiczenia, w których zawarte są ustalenia wykonawcze kierownictwa ćwiczenia /komendanta ASG WP, komendanta wydziału lub szefa katedry/ dotyczące przedsięwzięć w zakresie opracowania, zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia.

Do grupy tej można zaliczyć:

- plan przygotowania ćwiczenia;
 - rozkaz w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
 - plan omówienia ćwiczenia;
 - inne dokumenty, w których zawarte są ustalenia dotyczące przygotowania kierownictwa i ćwiczących do udziału w ćwiczeniu /np. plan rekonosansu do ćwiczenia, plan przygotowania kierownictwa ćwiczenia, itp./.
- Plan przeprowadzenia ćwiczenia jest głównym i zasadniczym dokumentem ćwiczenia. Wraża on koncepcję taktyczno-metodyczną ćwiczenia i stanowi podstawę do stwarzania skomplikowanych i pouczających sytuacji taktycznych /operacyjnych/, których rozwiązanie powinno umożliwić zrealizowanie planowanych zagadnień szkoleniowych, a poprzez to osiągnięcie zamierzonych celów szkoleniowych. Plan przeprowadzenia ćwiczenia wykonuje się w formie graficznej i opisowej.

Część graficzną planu wykonuje się na mapie /mapach/ o skali podstawowej dla szczebla nadrzędnego w stosunku do ćwiczących. Np.: do ćwiczenia pułkowego, plan przeprowadzenia ćwiczenia, opracowuje się na mapie o skali 1: 100 000, gdyż jest to skala podstawowa do pracy oficerów sztabu dywizji.

Część graficzna planu przeprowadzenia ćwiczenia obejmuje: ^{41/}

- położenie wyjściowe:

41/ Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych wyróżnia więcej elementów planu przeprowadzenia ćwiczenia, jednakże mieszczą się one w wyżej wymienionych.

- zamiar taktyczny /operacyjny/;
- zarys dynamiki walki;
- rozmieszczenie i osie zmiany SD kierownictwa ćwiczenia;
- rozmieszczenie i zmiana punktów pracy^{42/};
- czas i miejsce wykonywania strzelań amunicją bojową^{43/};

Zamiar taktyczny /operacyjny/ stron jest zasadniczym elementem graficznej części planu przeprowadzenia ćwiczenia, który wyraża zamiar walki dowódców przeciwstawnych stron na cały czas trwania ćwiczenia. Zamiar powyższy powinien być opracowany o jeden, a niekiedy o dwa szczeble wyżej od szczebla ćwiczącego^{44/}. Opracowuje się go w takim zakresie, ażeby wynikały z niego zadania bojowe dla ćwiczących, a także uzasadnienie taktyczno-operacyjne tych zadań. Z kolei zadania bojowe dla ćwiczących powinny gwarantować realizację zaplanowanych zagadnień szkoleniowych. Np.: w zamiarze taktycznym stron do ćwiczenia pułkowego przedstawia się po stronie własnej zamiar walki dowódcy dywizji, na wszystkie dni działań bojowych w ćwiczeniu i do wszystkich rodzajów działań bojowych prowadzonych w czasie ćwiczeń. Na mapę wrysowuje się zadania bojowe elementów ugrupowania bojowego dywizji /w tym zadania bojowe ćwiczących/, a także zadania sąsiadów. Natomiast po stronie przeciwnej przedstawia się tak samo zamiar walki dowódcy strony przeciwnej.

Zarys dynamiki walki^{45/} jest elementem graficznej części planu przeprowadzenia ćwiczenia przedstawiającym ogólną koncepcję "ustawienia" poszczególnych sytuacji taktycznych stosownie do planowanych zagadnień szkoleniowych. Przedstawia się go na mapie planu przeprowadzenia ćwiczenia wrysowując linią przerywaną zarys położeń stron, opisując obok czas oraz zagadnienia szkoleniowe realizowane z tych położeń. Linię przerywaną obrazującą zarys położenia należy odpowiednio podkolorować. Np.: planowane jest zagadnienie szkoleniowe - odparcie kontrataku. Wówczas na planie przeprowadzenia ćwiczenia zaznacza się przerywaną linią zarys położenia stron, z którego ma być "rozgrywane" odparcie kontrataku. Rozwinięciem zarysu dynamiki walki są położenia stron, opracowywane na mapie o skali ćwiczących. Zarys dynamiki walki stanowi właśnie podstawę do opracowania mapy /map/ z położeniem stron.

42/ Tylko w ćwiczeniach w terenie.

43/ Tylko w ćwiczeniach taktycznych z wojskami ze strzelaniem amunicją bojową.

44/ Zależy od tematu ćwiczenia. Np. do ćwiczeń dotyczących OW, OGM, desantów, itp. często zamiar taktyczny /operacyjny/ wykonuje się o dwa szczeble wyżej od ćwiczącego/.

45/ Dotychczas w ASG WP zarys dynamiki walki bardzo rzadko był przedstawiany graficznie na planie przeprowadzenia ćwiczenia.

Położenie stron jest dokumentem opracowywanym do ćwiczeń taktycznych bez udziału wojsk^{46/} np.: do ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych, treningów sztabowych. Na mapę położenia stron^{47/} wrysowuje się po stronie ćwiczących wszystkie elementy ugrupowania bojowego ćwiczących z dokładnością o dwa szczeble w dół oraz zasadnicze elementy ugrupowania bojowego szczebla nadrzędnego i sąsiadów. Natomiast po stronie przeciwnej wrysowuje się wszystkie elementy ugrupowania bojowego przeciwnika w pasie przyszłego działania ćwiczących i sąsiadów z dokładnością: na rubieży styczności o dwa szczeble niżej od szczebla ćwiczącego, a w głębi ugrupowania przeciwnika nawet niekiedy o jeden szczebel wyżej od ćwiczących.

Położenie wyjściowe stron jest elementem graficznej części planu przeprowadzenia ćwiczenia przedstawiającym sytuację taktyczną /operacyjną/ w momencie rozpoczęcia ćwiczenia. Na planie przeprowadzenia ćwiczenia przedstawia się położenie wyjściowe w zakresie niezbędnym do uzasadnienia zamiaru taktycznego stron^{48/}. Natomiast w ćwiczeniach bez udziału wojsk niezbędne jest uszczegółowienie położenia wyjściowego i przedstawienie go na oddzielnej mapie. Zakres treściowy położenia wyjściowego jest podobny jak położenia stron. Na mapach z położeniem wyjściowym i położeniem stron przedstawia się obydwie strony w postaci "rozszyfrowanej".

Część graficzna planu przeprowadzenia ćwiczenia uzupełnia się częścią opisową, która jest tekstowym uzupełnieniem, wyjaśnieniem i uzasadnieniem koncepcji ćwiczenia.

Część opisowa planu przeprowadzenia ćwiczenia obejmuje^{49/}:

- temat i cele szkoleniowe;
- rodzaj ćwiczenia;
- czas przeprowadzenia ćwiczenia;
- skład ćwiczących;
- rozmach ćwiczenia, w którym najczęściej podaje się szerokość ugrupowania, głębokość zadań bojowych, tempo działań, nasycenie sił i środków oraz inne dane, a w nich - stosunki sił i środków, zamiar taktyczny /operacyjny/ stron, warunki przeprowadzenia i przebieg ćwiczenia;

46/ W ćwiczeniach taktycznych z wojskami nie ma potrzeby opracowywania położenia stron na oddzielnych mapach, gdyż położenie strony własnej określa rzeczywiste położenie elementów ugrupowania ćwiczących a strony przeciwnej - pododdziały i działania pozoracji.

47/ Mapę z kolejnymi położeniami stron często nazywa się mapą dynamiki walki.

48/ Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Sygn. Szkol. 520/76 s.32.

49/ Tamże.

- etapy ćwiczenia, czas ich trwania, zagadnienia szkoleniowe i zasadnicze przedsięwzięcia realizowane przez kierownika ćwiczenia^{50/};

- organizację pozorowania /"podgrywki"/ - a w ćwiczeniach dwustronnych także działania strony przeciwnej;

- limity przebiegu kilometrów dla pojazdów mechanicznych i wozów bojowych oraz zużycia amunicji i środków pozorowania^{51/};

- organizację łączności i dowodzenia.

W ćwiczeniach grupowych rozwinięciem i uszczegółowieniem punktu części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia dotyczącego etapów ćwiczenia jest opracowanie metodyczne.

Opracowanie metodyczne zajęć^{52/} wykonuje się tylko do poszczególnych zajęć ćwiczenia grupowego. W opracowaniu metodycznym ujmuje się:

- temat zajęcia;

- cele szkoleniowe zajęcia;

- czas trwania zajęcia;

- zagadnienia szkoleniowe i podział czasu;

- wskazówki organizacyjno-metodyczne /dane odnośnie do organizacji i sposobu przeprowadzenia danego zajęcia/; literatury z którą słuchacze powinni się zapoznać oraz prace do wykonania przez słuchaczy w ramach przygotowania się do zajęcia/;

- przebieg zajęcia.

Przebieg zajęcia jest najważniejszą częścią opracowania metodycznego. Podaje się w nim kolejno treść zagadnienia, czas przeznaczony na jego realizację oraz opisuje się czynności prowadzącego zajęcia i czynności słuchaczy. W opisie czynności umieszcza się niezbędne dla prowadzącego wskazówki dotyczące stosowanych metod nauczania, wykorzystania pomocy naukowych i technicznych środków dydaktycznych. Podaje się także zestawy pytań kontrolnych. Przy poszczególnych zagadnieniach podaje się przykładowe, autorskie rozwiązania problemów dydaktycznych wynikających z zagadnień szkoleniowych, np. kalkulacja, analizy, uzasadnienia, meldunki, decyzje itp. W tej części opracowania metodycznego umieszcza się również przykłady historyczne i wnioski z ćwiczeń. Opis powinien zawierać również problematykę przewidywanego podsumowania każdego zagadnienia szkolenio-

50/ W ćwiczeniach grupowych podaje się strukturę ćwiczenia.

51/ W ćwiczeniach ze sprzętem w terenie.

52/ Opracowanie metodyczne znajduje się na pograniczu między tzw. dokumentacją dydaktyczną, a literaturą teoretyczno-pedagogiczną i można je nazwać podręcznikiem dla nauczycieli. Zamienia ono teoretyczną wiedzę pedagogiczną na konkretny język operacyjny, ukazujące nauczycielowi, w jaki sposób można ją zastosować w jego pracy w trakcie prowadzenia danego zajęcia.

wego i całego zajęcia. Do opracowania metodycznego zajęcia załącza się materiały dydaktyczne, które stanowią podstawę do pracy słuchaczy w toku nauki własnej /założenia taktyczne, mapy z położeniem wojsk własnych i wiadomościami o nieprzyjacielu/, a także rozwiązania autorskie problemów dydaktycznych, które stanowią treść zajęcia "decyzje dowódcy, plany użycia rodzajów wojsk, itp./.

Kolejnymi dokumentami ćwiczenia są plany działania rodzajów wojsk i służb^{53/}, które stanowią swoiste konspekty dla wykładowców - specjalistów do szkolenia ćwiczących szefów i dowódców oddziałów /pododdziałów/ specjalistycznych w toku ćwiczenia ogólnowojskowego. Opracowuje się je na mapach - w analogicznym układzie, jak plan przeprowadzenia ćwiczenia - dostosowując treść planów do zadań planowanych do wykonania przez dany rodzaj wojsk w toku ćwiczenia.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, szczególnie w szkieletowych organizuje się "podgrywkę", która dostarcza ćwiczącym informacji o przebiegu działań podgrywając działanie ich elementów ugrupowania oraz działanie szczebla nadrzędnego i sąsiadów. W celu zapewnienia prawidłowego działania "podgrywki" opracowuje się najczęściej na mapie - plan działania podgrywki lub w formie tabelarycznej - plan podawania wiadomości. Dokumenty te, obok strony organizacyjnej podgrywki /skład, czas działania, zabezpieczenie techniczne, itp./, powinny zawierać tylko takie dane, których ćwiczący nie mogą uzyskać w toku ćwiczenia, a które w realnych warunkach pola walki napływałyby do ćwiczących z różnych źródeł /od podwładnych, przełożonych i sąsiadów/. Dane te określa się chronologicznie, umiejscawia w przestrzeni zgodnie z przewidywanym rozwojem działań w ćwiczeniu i podaje się źródło ich uzyskania.

Założenie taktyczne jest dokumentem ćwiczenia taktycznego, wydawanym ćwiczącym w celu zapoznania ich z dotychczasowym przebiegiem działań bojowych, z aktualną sytuacją taktyczną /operacyjną/ i szczegółowym położeniem podległych elementów ugrupowania bojowego oraz z wiadomościami o nieprzyjacielu jakimi może dysponować ćwiczący sztab w zaistniałej /stworzonej/ sytuacji taktycznej. W niektórych wypadkach, szczególnie w ćwiczeniach grupowych, założenie może zawierać dane niezbędne do podjęcia decyzji, w tym również zadanie bojowe. W pozostałych rodzajach ćwiczeń zgodnie z zasadą realizmu ćwiczeń taktycznych zadanie bojowe należy przekazywać w takiej formie i w taki sposób jak podczas rzeczywis-

53/ Nie należy ich mylić z planami użycia rodzajów wojsk i służb, które są dokumentami bojowymi i wyrażają decyzję dowódcy co do wykorzystania poszczególnych rodzajów wojsk i służb w toku działań bojowych.

tych działań bojowych /np. w formie rozkazu bojowego, na piśmie, ustnie, przez techniczne środki łączności, łącznikiem, itp./. Założenia taktyczne opracowuje się dla każdej z ćwiczących stron na podstawie planu przeprowadzenia ćwiczenia, a głównie na podstawie położenia wyjściowego lub położenia stron. Opracowuje się je w formie tekstowej z załącznikami. Do kolejnych sytuacji taktycznych^{54/} można opracować na mapie tylko położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu a po uzupełnieniu legendą traktować jako założenie taktyczne. Treść założenia taktycznego zależy od tematu i rodzaju ćwiczenia oraz sposobu rozpoczęcia ćwiczenia. Najczęściej w założeniu taktycznym podaje się:

- w sytuacji ogólnej: dane o przeciwniku i położeniu wojsk własnych o jeden, dwa szczeble wyżej od ćwiczącego, a także dane o sytuacji meteorologicznej i o skażeniach;

- w sytuacji szczegółowej: podaje się pełniejsze dane o przeciwniku, dotychczasowe działanie i położenie elementów ugrupowania bojowego szczebla ćwiczącego, sąsiadów oraz ich dotychczasowe zadania bojowe;

- w danych dodatkowych: informacje o stopniu napromienienia stanu osobowego, zniszczeniach w rejonie przewidywanych działań bojowych, stanie sprzętu bojowego i środków materiałowych oraz inne dane, których nie można ująć w poprzednich rozdziałach, a które mają wpływ na pracę ćwiczących;

- w pracy do wykonania^{55/}: wskazówki dotyczące przygotowania się ćwiczących do zajęcia, w jakiej roli będą występować na zajęciu, a także inne ustalenia mające wpływ na przygotowanie się ćwiczących do zajęcia.

Pracę do wykonania określa się słuchaczom tylko wtedy, gdy zakres pracy, wynikający z sytuacji taktycznych /operacyjnej/, jest większy od wynikającego z zagadnień szkoleniowych. Najczęściej ma to miejsce w ćwiczeniu grupowym. W pozostałych przypadkach ćwiczący wykonują pracę wynikającą z określonej sytuacji taktycznej, tak jak w rzeczywistych działaniach bojowych.

Założenie taktyczne uzupełnia się następującymi załącznikami:

- położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu /w określonym terminie np. o 14.30 16.3/;

- sytuacja polityczno-militarna^{56/}

54/ Kolejne sytuacje taktyczne często nazywa się położeniem dynamicznym.

55/ Ten punkt założenia taktycznego formułuje się wtedy, gdy ilość i zakres pracy wykonywanej przez ćwiczących jest mniejszy niż to wynika ze stworzonej sytuacji taktycznej. Ma to miejsce z zasady w ćwiczeniach grupowych.

56/ Opracowuje się na wyższych szczeblach dowodzenia i tylko wtedy, gdy ćwiczenie rozpoczyna się sytuacją w początkowym okresie wojny.

- sytuacja rozpoznawcza;
- sytuacje poszczególnych rodzajów wojsk i służb /w formie kolejnych załączników w ujęciu, jak treść założenia taktycznego/.
- rozkazy /zarządzenia/ bojowe;
- zarządzenia szefów rodzajów wojsk;

Rozkazy /zarządzenia/ bojowe i zarządzenia szefów rodzajów wojsk szczebla nadrzędnego mogą być załączone tylko do założenia taktycznego w ćwiczeniu grupowym. W pozostałych ćwiczeniach stanowiąc oddzielne dokumenty ćwiczenia i wręczane są ćwiczącym zgodnie z zaplanowaną sytuacją taktyczno-operacyjną. Ich forma i treść powinna być zgodna z obowiązującymi wzorami dokumentów bojowych.

Położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu - załącznik założenia taktycznego - opracowuje się na kalce lub na mapie na podstawie położenia wyjściowego lub położenia stron. Po stronie własnej przedstawia się położenie elementów ugrupowania bojowego ćwiczących z dokładnością o dwa szczeble w dół, położenie zasadniczych elementów ugrupowania bojowego szczebla nadrzędnego i sąsiadów. Natomiast po stronie przeciwnej przedstawia się informacje o nieprzyjacielu tak, aby ćwiczący mogli ocenić jego skład, ugrupowanie oraz możliwości i cel jego działania. Informacje te wrysowane w sposób "zaszyfrowany" zawierać powinny: niektóre elementy ugrupowania bojowego nieprzyjaciela, oznaczenia jeńców lub rannych /z numeracją jednostek/, niektóre środki ogniowe, wykryte środki łączności, stwierdzony przez lotnictwo ruch wojsk, a więc kolumny piechoty, czołgów, artylerii itp. Informacje o nieprzyjacielu powinny być niepełne, a mogą być nawet sprzeczne. Zmusi to ćwiczących do wykorzystywania różnych źródeł rozpoznania oraz do prowadzenia wszechstronnej i szczegółowej oceny nieprzyjaciela. Informacje o nieprzyjacielu powinny być bardziej dokładne i szczegółowe na rubieży styczności wojsk, a im dalej w głąb ugrupowania bojowego przeciwnika ich dokładność i szczegółowość powinna maleć.

Jak już wspomniano do trzeciej grupy dokumentów ćwiczenia zalicza się dokumenty przedstawiające rozwiązania autorskie problemów dydaktycznych przewidzianych dla ćwiczących słuchaczy. Dokumenty te opracowuje się zgodnie z obowiązującymi wzorami dokumentów bojowych. Ich treść stanowi przykładowy, jeden z poprawnych wariantów rozwiązania zadania taktycznego^{57/}, który ćwiczący rozwiązuje w toku ćwiczenia.

57/ Nie należy wariantu tego traktować jako jedynego i ostatecznego, gdyż ogranicza to samodzielność słuchaczy.

Natomiast czwarta grupa dokumentów ćwiczenia - to dokumenty organizacyjno-wykonawcze. W ich opracowaniu bierze w zasadzie udział Oddział Szkolenia ASG WP lub wydziałowe Wydziały Planowania przy ścisłej współpracy z głównym autorem ćwiczenia.

Plan przygotowania ćwiczenia jest odzwierciedleniem koncepcji kierownika ćwiczenia w zakresie zorganizowania pracy nad opracowaniem i przeprowadzeniem ćwiczenia taktycznego. Opracowuje się go w formie opisowej i tabelarycznej, głównie do ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

Rozkaz w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia zawiera ustalenia kierownika ćwiczenia dotyczące przedsięwzięć związanych ze zorganizowaniem i przeprowadzeniem ćwiczenia, które obowiązują wszystkich uczestników ćwiczenia, zarówno ćwiczących, jak i kierownictwo ćwiczenia oraz podległe mu zespoły. Rozkaz powyższy jest uprawnieniem wszystkich przedsięwzięć, związanych z ćwiczeniem z jednoczesnym określeniem osób odpowiedzialnych za ich wykonanie. Opracowuje się go w formie opisowej, przy czym, może być sformułowany w ujęciu problemowym /przedsięwzięcia - odpowiedzialni/ lub funkcyjnym /odpowiedzialny i kolejno wszystkie przedsięwzięcia, za które jest odpowiedzialny/. Z rozkazem zapoznaje się wszystkich zainteresowanych w terminie zapewniającym możliwość wykonania nakazanych przedsięwzięć.

Inne dokumenty, dotyczące przygotowania kierownictwa i ćwiczących do udziału w ćwiczeniu, opracowuje się zgodnie z potrzebami wynikającymi w toku opracowania i organizowania ćwiczenia. Opracowana dokumentacja ćwiczenia podlega zatwierdzeniu^{58/}.

Meldunek kierownika ćwiczenia, przedstawiającego dokumentację ćwiczenia do zatwierdzenia może mieć następujący układ:

- temat i cele ćwiczenia;
 - zasadnicze zagadnienia szkoleniowe lub struktura ćwiczenia;
 - zamiar taktyczny /operacyjny/ stron;
 - przebieg ćwiczenia;
 - inne dane: np: zabezpieczenie materiałowo-techniczne ćwiczenia, koszty ćwiczenia itp. /w zależności od ustaleń i wymagań przełożonego/.
- Po zatwierdzeniu, dokumentację ćwiczenia przekazuje się do Wydziału Wydawniczego ASG WP w celu wykonania jej w ilości wynikającej z potrzeb zabezpieczenia procesu dydaktycznego.

58/ W zależności od rodzaju ćwiczenia i roku studiów, zgodnie z Regulaminem Organizacyjnym ASG WP, do zatwierdzenia ćwiczeń, upoważnione są określone osoby funkcyjne. Tryb omawiania i zatwierdzania ćwiczeń taktycznych przedstawia załącznik 4.

3.2.3. Właściwości opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń

3.2.3.1. Ćwiczenia grupowe

Cechą charakterystyczną opracowania "Planu przeprowadzenia ćwiczenia grupowego" jest to, że nie dzieli się całości ćwiczenia na etapy, lecz na poszczególne zajęcia zgodnie ze strukturą zawartą w opracowanym planie tematycznym. W podziale tym ujmuje się tematykę poszczególnych zajęć, zagadnienia szkoleniowe oraz czas ich przeprowadzenia.

Szczególne znaczenie w ćwiczeniu grupowym ma z reguły pierwsze zajęcie, którego treścią jest zazwyczaj analiza zadania i ocena sytuacji. Wynika więc z tego, że założenie powinno zawierać zadanie bojowe dla ćwiczącego oddziału /związku taktycznego lub operacyjnego/. Zadania te formułuje się jako rozkaz bojowy /dyrektywę operacyjną/ lub odpowiednie wyciągi z tych dokumentów, który przedstawia się w II rozdziale po podaniu sytuacji szczegółowej.

Ponadto, oprócz założenia głównego opracowuje się w ćwiczeniu grupowym założenia dodatkowe, które służą do przekazywania słuchaczom danych umożliwiających im przygotowanie się do kolejnych zajęć.

Specyficznym dokumentem opracowywanym w ćwiczeniu grupowym jest opracowanie metodyczne zajęcia grupowego^{59/}. Przeznaczone jest ono włącznie dla nauczycieli akademickich gdyż służy im w przygotowaniu się do przeprowadzenia poszczególnych zajęć.

Wartość ćwiczenia grupowego i stopień osiągnięcia założonych celów szkoleniowych uzależnione są przede wszystkim od nauczyciela akademickiego, jego umiejętności metodycznych oraz kwalifikacji fachowych, zwłaszcza z zakresu przerabianej problematyki. Dlatego też nauczyciel akademicki w trakcie przygotowania się do ćwiczenia powinien przeanalizować wszelkie warianty decyzji oraz ustalić sposoby elastycznego prowadzenia zajęć bez kurczowego trzymania się rozwiązań przyjętych w opracowaniach metodycznych.

Wszelkie przemyślenia i wnioski, dotyczące prowadzenia zajęć, nauczyciel akademicki ujmuje w planie - konspekcie opracowanym w czasie przygotowywania się. Jest to dokument roboczy posiadający dowolną formę, w którym wykładowca odnotowuje własne uwagi, dotyczące sposobu prowadzenia zajęć, kolejności przerabiania poszczególnych zagadnień szkoleniowych oraz metodyczne zalecenia. Do konspektu wpisuje się również wszelkie zmiany i poprawki, które z jakichkolwiek przyczyn należałoby wprowadzić do opracowania metodycznego lub innych dokumentów ćwiczebnych.

59/ Forma i treść opracowania metodycznego zajęcia grupowego zostało przedstawione na s. 123..

Stopień detalizacji planu-konspektu uzależniony jest przede wszystkim od doświadczenia nauczyciela akademickiego oraz stopnią szczegółowości materiałów metodycznych.

Nie mniejsze znaczenie dla sprawnego przeprowadzenia ćwiczenia grupowego ma poziom przygotowania się słuchaczy do poszczególnych zajęć. Po otrzymaniu założenia pobierają oni odpowiednie mapy oraz przygotowują niezbędne przyrządy kreślarskie. Następnie słuchacze powinni przestudować założenie i wskazaną literaturę obowiązkową i zalecaną, wrysować położenie na mapę oraz wykonać wszelkie inne czynności nakazane w założeniu.

W czasie prowadzenia ćwiczenia /zajęcia/ grupowego poszczególne zagadnienia szkoleniowe przerabiane są kolejno przy zachowaniu ciągłości tematycznej określonej sytuacji taktycznej /taktyczno-operacyjnej/. Nauczyciel akademicki w trakcie zajęć poleca słuchaczom zreferować wypracowane przez nich rozwiązania i ustalenia, a następnie inicjuje krótką wymianę poglądów. Zajęcie grupowe zwykle składa się z trzech etapów. W pierwszym etapie - wstępnym wykładowca przyjmuje meldunek o stanie grupy słuchaczy podaje temat i zagadnienia szkoleniowe, sprawdza przygotowanie słuchaczy do zajęć. W drugim etapie - głównym zwykle najpierw rozpatruje się zagadnienia szkoleniowe stanowiące część składową przerobionego tematu np. analizy zadania, oceny sytuacji itp. a pod koniec zajęć żąda zreferowania całości. W niektórych wypadkach np. meldunku decyzji dowódcy można najpierw wysłuchać całości problemu, a następnie żądać od słuchaczy uzasadnienia poszczególnych części. W wypadku podejmowania przez słuchaczy błędnych decyzji - wykładowca występując w odpowiedniej roli - powinien naprowadzić ich na właściwy tok rozumowania, żądając uzasadnienia podanych przez nich decyzji i sformułowań.

Niedopuszczalne jest mechaniczne narzucanie ćwiczącym rozwiązań przewidzianych w opracowaniu metodycznym.

Prowadzenie ćwiczenia grupowego, dotyczącego metody i treści pracy dowódcy /pułku, dywizji, armii/ w działaniach bojowych ma nieco odmienne właściwości. Nauczyciel akademicki na podstawie konkretnej sytuacji taktycznej, metodą osobistego wzorowego pokazu, zapoznaje słuchaczy z treścią i metodami pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych, uczy ich właściwego uwzględnienia różnych czynników wpływających na treść i kolejność pracy dowódcy oraz wszechstronnego oceniania możliwości bojowych wojsk własnych i nieprzyjaciela, a tym samym przygotowuje do samodzielnej pracy w czasie kolejnych ćwiczeń grupowych.

W ramach poszczególnych zajęć grupowych nie wyklucza się możliwości wprowadzenia w pewnych wypadkach odchylenia od przedstawionej zasadniczej formy prowadzenia ćwiczeń grupowych. I tak np. określone fragmenty ćwiczenia mogą być rozwiązywane w sposób zespołowy, przez utworzenie ze słuchaczy odpowiednich organów dowodzenia lub ich poszczególnych części składowych, to znaczy wprowadzenia do ćwiczenia grupowego elementów ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Taka forma, stosowana przede wszystkim w czasie zajęć z dynamiki walki, ma na celu wdrożenie słuchaczy do zespołowego działania i przygotowania ich w pewnym stopniu do ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Dzięki temu można uzyskać w ćwiczeniu grupowym warunki zbliżone do rzeczywistych warunków dowodzenia. Umożliwia to większą aktywizację słuchaczy. Uczy ich sprawnego podejmowania decyzji w ograniczonym czasie, zbierania danych o sytuacji i przekazywania ich za pomocą technicznych środków dowodzenia, umiejętnego zapisywania ustnych rozkazów i zarządzeń dowódcy. Rozwijają u słuchaczy takie cechy dowódcze jak: umiejętność sprawnego myślenia, rozkazywania, organizowania, itp.

W czasie ćwiczeń grupowych istnieje możliwość uczenia słuchaczy pracy na mapie, a zwłaszcza prowadzenia mapy roboczej dowódcy i oficera sztabu. W tym celu wskazane jest podawanie sytuacji przez techniczne środki łączności. Mapy słuchaczy powinny być dokładnie sprawdzone i opatrzone szczegółowymi uwagami nauczycieli akademickich.

W ćwiczeniach grupowych prowadzonych w terenie istnieje większa możliwość zbliżenia sytuacji szkoleniowych do warunków rzeczywistego pola walki. W celu zwiększenia efektywności powinno się umiejętnie wybierać teren, a w toku zajęć żądać od słuchaczy wszechstronnej jego oceny, uwzględniania jego wpływu na treść decyzji dowódcy, zadania wojsk oraz sposoby wykorzystania rodzajów wojsk w walce. W czasie zajęć zaleca się przytaczanie pouczających przykładów z okresu II wojny światowej, współczesnych wojen lokalnych oraz ćwiczeń z wojskami. Ma to bowiem duże znaczenie wychowawcze.

Przedstawione wyżej przykłady nie wyczerpują oczywiście wszystkich możliwych sposobów /metod/ prowadzenia ćwiczenia grupowego. Należy jednak zawsze pamiętać o przeznaczeniu ćwiczenia grupowego i nie dopuszczać do przerodzenia się tego typu ćwiczenia w inną formę szkolenia. Po przerobieniu wszystkich zagadnień szkoleniowych wykładowca kończy zajęcie omówieniem jego przebiegu.

Do głównych czynności wykładowcy w tej części zajęć należy:

- podanie stopnia realizacji celu zajęć;
- podanie ostatecznego poglądu na te zagadnienia, co do których wypowiedziano różne zdania;

- uwypuklenie głównych problemów występujących w zajęciu z jednoczesnym pogłębionym naświetleniem strony teoretycznej lub praktycznej zagadnienia;

- podanie oceny przygotowania się słuchaczy i uzyskanych przez nich ocen - zwłaszcza niedostatecznych;

- postawienie zadań, którymi uzupełnia wiadomości słabo opanowane.

Na zakończenie należy dokonać wpisu w dzienniku lekcyjnym.

Ważnym przedsięwzięciem ćwiczenia grupowego jest jego omówienie. Może to mieć różny przebieg. Na przykład, omówienie ćwiczeń grupowych, prowadzonych przez Katedrę Sztuki Operacyjnej zwykle składa się z dwóch części.

W pierwszej części, prowadzonej dla słuchaczy całego kursu przedstawia się:

- strukturę i stronę organizacyjną ćwiczenia;

- zamiar stron, treść decyzji i przebieg działań;

- stopień osiągnięcia celów szkoleniowych przez grupy szkoleniowe słuchaczy oraz inne dane.

W drugiej części - w grupach szkoleniowych - wykładowcy omawiają szczegółowo pracę każdego słuchacza w ciągu całego ćwiczenia grupowego.

Natomiast w Katedrze Taktyki Ogólnej omówienie odbywa się od razu w grupach szkoleniowych. Kierownik grupy omawia cele i przebieg ćwiczenia, zamiar stron, przebieg działań i pracę każdego słuchacza w ciągu całego ćwiczenia.

3.2.3.2. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe /szkieletowe i gra wojenna/

Treść oraz metoda pracy zespołu autorskiego w przygotowaniu ćwiczeń dowódczo-sztabowych są zgodne z ogólnymi zasadami obowiązującymi przy opracowaniu ćwiczeń taktycznych. Znacznemu natomiast rozszerzeniu ulaga zakres przedsięwzięć organizacyjnych, zwłaszcza w ćwiczeniach szkieletowych.

Główny autor /zespół autorski/ po przeanalizowaniu tematu ćwiczenia, sprecyzowaniu celów i zagadnień szkoleniowych oraz ustaleniu sił i środków, którymi się dysponuje w ćwiczeniu, opracowuje schemat organizacyjny ćwiczenia, to jest określa skład ćwiczących oraz strukturę kierownictwa ćwiczenia.

Kolejną czynnością autora, opracowującego ćwiczenie, jest właściwy wybór terenu planowanych działań. Rejon terenu ćwiczeń w formie gry wojennej wybiera się zarówno na terenie Polski jak i poza jej granicami, najczęściej na północnym i centralnym kierunku strategicznym Zachodniego TDW, natomiast rejon terenu ćwiczeń szkieletowych wybiera się tylko na obszarze Polski.

Po wykonaniu powyższych czynności a często i w ich toku, główny autor /zespół autorski/ opracowuje "Plan przeprowadzenia ćwiczenia", którego treść należy wszechstronnie przedyskutować w odpowiednich zespołach poszczególnych katedr.

Pożądane jest również, aby zespół opracowujący ćwiczenie szkieletowe - po wyborze rejonu ćwiczeń na podstawie mapy i wstępnym opracowaniu koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia - mógł przeprowadzić rekonesans tego terenu.

W toku opracowywania poszczególnych części "Planu przeprowadzenia ćwiczenia" zwraca się szczególną uwagę na takie ustawienie koncepcji ćwiczenia, aby ćwiczące zespoły znalazły się w trudnej i skomplikowanej sytuacji taktyczno-operacyjnej, wymagającej dużej inwencji twórczej i wysiłku w podejmowaniu decyzji i kierowaniu wojskami. Decyzji stron w zasadzie nie opracowuje się, ponieważ ćwiczenia dowódczo-sztabowe prowadzi się według decyzji ćwiczących dowódców.

Po zatwierdzeniu "Planu przeprowadzenia ćwiczenia" opracowuje się założenie główne i uzupełniające /w ćwiczeniu dwustronnym - dla obu stron/ oraz plan przebiegu ćwiczenia, który reguluje tok i treść pracy kierownictwa ćwiczenia.

W założeniu głównym ujmuje się podstawowe informacje, które są niezbędne dla wszystkich uczestników i zespołów ćwiczących. Natomiast założenia uzupełniające obejmują tylko dane szczegółowe, dotyczące określonych problemów ćwiczebnych. Opracowuje się je tylko dla tych słuchaczy lub zespołów ćwiczących, którzy ze względu na pełnione funkcje w ćwiczeniu, powinni dane informacje otrzymać w pierwszej kolejności. W ten sposób opracowane założenia zmuszają ćwiczących do organizacji obiegu informacji i ich wymiany.

"Plan przeprowadzenia ćwiczenia" - część opisową opracowuje się według ogólnych zasad. Ze względu na to, że ćwiczenie dowódczo-sztabowe prowadzi się według decyzji ćwiczących, etapy ćwiczenia mogą być opracowane w ogólnym zarysie, a w czasie ćwiczenia muszą być systematycznie uzupełniane i aktualizowane, jednakże zgodnie z uzasadnionymi ustaleniami koncepcyjnymi i czasowymi.

W ćwiczeniu szkieletowym, przed ostatecznym sprecyzowaniem "Planu przeprowadzenia ćwiczenia", dokonuje się w czasie rekonesansu wyboru rejonów stanowisk dowodzenia, punktów obserwacyjnych oraz dróg przemarszu ćwiczących z uwzględnieniem realnych kalkulacji czasowo-przestrzennych, przemieszczenia ćwiczących zespołów.

Do planu przeprowadzenia ćwiczenia mogą być dołączone załączniki w postaci dyrektyw, rozkazów, zarządzeń lub dodatkowych danych uzupełniających, a także plan podawania wiadomości. Załączniki te, oprócz ostatniego, przeznaczonego dla rozjemców, wręcza się ćwiczącym z chwilą rozpoczęcia lub w trakcie ćwiczenia.

Po opracowaniu podstawowych dokumentów należy przystąpić do przygotowania strony organizacyjnej ćwiczenia, która w ćwiczeniu szkieletowym ma szczególne znaczenie. Do zasadniczych przedsięwzięć organizacyjnych można zaliczyć:

- zorganizowanie i przygotowanie kierownictwa ćwiczenia;
- ustalenie obsady personalnej ćwiczących dowództw i sztabów;
- ustalenie składu i sposobu pracy grup podgrywających;
- opracowanie rozkazu w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- przyjęcie środków łączności, pojazdów mechanicznych i zorganizowanie stanowisk dowodzenia;
- zorganizowanie pracy ćwiczących zespołów w pomieszczeniach na terenie ASG WP ze szczególnym uwzględnieniem Szkolnego Ośrodka Dowodzenia.

Struktura organizacyjna kierownictwa ćwiczenia jest uzależniona od tematu, celów i zagadnień szkoleniowych, rozmachu ćwiczenia, ilości szczebli i stron ćwiczących, stopnia przygotowania uczestników ćwiczenia oraz możliwości zapewnienia odpowiednich środków łączności i pojazdów mechanicznych.

Od kierownictwa ćwiczenia wymaga się dużych umiejętności operacyjno-taktycznych, giętkości w prowadzeniu ćwiczenia i powinno ono zapewnić:

- sprawny obieg informacji w kierownictwie ćwiczenia oraz w relacji kierownictwo - ćwiczący;
- ciągłe prowadzenie ćwiczenia, wyrażające się w systematycznym napływie informacji do ćwiczących, co zmusza ich do stałej oraz aktywnej dowódczej i sztabowej działalności;
- maksymalne wyeliminowanie subiektywności w ocenianiu działalności ćwiczących.

Szczególnie skomplikowane zadania spełnia kierownictwo ćwiczenia w międzykursowych /np. I i II KWL lub III KWL i PSOS/ ćwiczeniach szkieletowych. W tym wypadku skład kierownictwa może być zorganizowany według przykładowych wariantów /schemat 1/.

Kierownikiem ćwiczenia szkieletowego prowadzonym z III KWL i PSOS jest zwykle komendant ASG WP. Natomiast z I i II KWL jest zazwyczaj komendant WWL. Zastępcami kierowników ćwiczenia są odpowiednio zastępcy komendanta ASG WP lub komendantów WWL i WOPKiLO.

Szefem sztabu w ćwiczeniach szkieletowych III Kursu, PSOS jest szef katedry Sztuki Operacyjnej. Natomiast w ćwiczeniach szkieletowych I i II KWL - jeden z zastępców szefa katedry Taktyki Ogólnej,

Szef sztabu kierownictwa ćwiczenia jest odpowiedzialny za całość organizacji i przebiegu ćwiczenia.

Sztab kierownictwa ćwiczenia, przy współudziale z-ców kierownika ćwiczenia oraz rozjemców, analizuje decyzje ćwiczących dowódców a następnie w myśl decyzji kierownika ćwiczenia reguluje przebieg całego ćwiczenia i tok pracy rozjemców. Ponadto sztab kierownictwa ćwiczenia spełnia w stosunku do ćwiczących rolę sztabu nadrzędnego.

W skład sztabu ogólnowojskowego /grupy operacyjnej/ zwykle wchodzi autorzy /zespół autorski/ ćwiczenia szkieletowego.

Sztab kierownictwa ćwiczenia powinien śledzić pracę ćwiczących dowódców i sztabów i w razie potrzeby ingerować, nie dopuszczając do rażących odstępstw od uprzednio uzgodnionych ustaleń.

Po szybkiej, a jednocześnie wszechstronnej ocenie sztab kierownictwa ustala koncepcję kolejnej sytuacji i charakter wiadomości, które należy podać ćwiczącym oraz przekazuje je przez rozjemców i zespoły podgrywające.

Rozjemców wyznacza się w zależności od potrzeb spośród wykładowców ćwiczących kursów. Zwykle wyznacza się rozjemcę głównego przy dowódcy ogólnowojskowym /z Katedry Sztuki Operacyjnej lub Taktyki Ogólnej/, zastępcę głównego rozjemcy /z katedry Dowodzenia lub Instytutu Dydaktyki Wojskowej/, rozjemców przy sztabie, szefach rodzajów wojsk i służb /z katedr specjalistycznych/. Rozjemcy są odpowiedzialni za całość pracy ćwiczących zespołów.

W ćwiczeniach szkieletowych bardzo ważnym ogniwem jest grupa omówienia podlegająca bezpośrednio kierownikowi ćwiczenia. Dla wszechstronnego ujęcia w omówieniu problemów współczesnej walki w skład tej grupy powinni wejść wykładowcy różnych rodzajów wojsk.

Również ważnym ogniwem jest zespół kontrolno-badawczy /lub grupa badawcza/. W skład zespołu powinni wejść oficerowie ogólnowojskowi /z oddziału naukowego/ i specjaliści różnych rodzajów wojsk. Zespół organizuje się w celu zbadania określonych problemów taktycznych. Zespół wnikliwie ocenia przebieg ćwiczenia z punktu widzenia szkoleniowego i naukowo-badawczego oraz zbiera wnioski i doświadczenia. Zespół ściśle współpracuje z grupą omówienia ćwiczenia.

Kierownictwo ćwiczenia i zespoły podgrywające rozmieszcza się zwykle w jednym rejonie usytuowanym centralnie do ćwiczących sztabów w terenie.

W grach wojennych jednoszczeblowych /np. I lub II KWL/ skład kierownictwa ćwiczenia obejmuje mniej elementów. Zwykle wyznacza się kierow-

nika ćwiczenia, zastępcę ds. politycznych, grupy: operacyjne, omówienia, kontrolno-badawcze, rozjemców i podgrywających. Wszystkie pomieszczenia wykorzystywane w ćwiczeniu dowódczo-sztabowym /gra wojenna/ powinny mieć odpowiednią ilość technicznych środków łączności. Zespoły podgrywające rozmieszcza się w pomieszczeniach, w miarę możliwości, oddalonych od ćwiczących zespołów. Szczególnie dobre warunki do przeprowadzenia ćwiczenia dowódczo-sztabowego - gra wojenna - stwarza SOD ASG WP.

Właściwości ćwiczeń dowódczo-sztabowych, a zwłaszcza prowadzenie ich według decyzji ćwiczących zespołów wymagają bardzo sprawnego i dokładnego oceniania decyzji dowódców, pracy sztabów i osób funkcyjnych oraz szybkiego ustalania toku dalszego prowadzenia ćwiczenia. Oceny i wnioski kierownictwa oraz rozjemców muszą być precyzowane w wyjątkowo krótkim czasie. Dlatego też istnieje konieczność teoretycznego i praktycznego przygotowania kierownictwa ćwiczenia.

Szkolenie kierownictwa ćwiczenia składa się zwykle z dwóch okresów. W pierwszym okresie każdy oficer powinien samodzielnie i dokładnie zapoznać się z treścią rozkazu w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia oraz dokumentami ćwiczenia opracowanymi przez zespół autorski, zwłaszcza z "Planem przeprowadzenia ćwiczenia", założeniami, strukturą organizacyjną ćwiczenia, dokumentami tajnego dowodzenia oraz systemem łączności w ćwiczeniu. Drugi okres obejmuje instruktaże i grę decyzyjną, których celem jest ugruntowanie wiadomości opanowanych przez poszczególnych oficerów w toku samodzielnego studiowania materiałów ćwiczenia, wyjaśnienie szeregu zagadnień dotyczących koncepcji ćwiczenia, struktury organizacyjnej oraz zasad pracy i współpracy kierownictwa ćwiczenia.

Pierwszy instruktaż o charakterze ogólnym przeprowadza kierownik ćwiczenia. Jego treścią jest zapoznanie członków kierownictwa ćwiczenia z:

- rozkazem w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- strukturą organizacyjną ćwiczenia;
- obsadą osobową;
- "Planem przeprowadzenia ćwiczenia";
- podstawowymi zadaniami i metodami pracy poszczególnych zespołów kierownictwa ćwiczenia;
- systemem łączności;
- zabezpieczeniem materiałowo-technicznym.

W razie potrzeby organizuje się również instruktaże szczegółowe, na których główni rozjemcy i kierownicy zespołów podgrywających wydają podległym sobie oficerom uzupełniające wytyczne.

Obok tego stosuje się gry decyzyjne, w czasie których oficerowie kierownictwa ćwiczenia dokonują wszechstronnej oceny przyjętych w ćwi-

czeniu sytuacji taktyczno-operacyjnych a zwłaszcza rozpatrują możliwe warianty rozwiązań i oczekiwane decyzje ćwiczących.

Z punktu widzenia organizacyjnego można w ćwiczeniu dowódczo-sztabowym wyodrębnić dwa okresy prowadzenia ćwiczenia:

- pierwszy okres - przygotowawczy, w którym ćwiczący wypracowują zazwyczaj decyzje i planują przyszłe działania bojowe;
- drugi okres prowadzenia walki - bitwy /dynamika/, w którym ćwiczący dąży do zrealizowania uprzednio podjętych decyzji.

W pierwszym okresie ćwiczący jednocześnie z wypracowaniem decyzji będą usiłowali zdobyć potrzebne im dane o przeciwniku oraz poprawić położenie własnych wojsk. Bezpośrednio na "froncie" - strony będą więc prowadziły działania o charakterze lokalnym /przesunięcie wojsk, wzajemne zwalczanie się ogniem artylerii i działaniem lotnictwa, prowadzenie lokalnych walk, maskowanie rzeczywistych przedsięwzięć itp./ oraz bardzo intensywne działanie różnego rodzaju organów rozpoznania.

Bezpośredni wpływ na planowanie przyszłych działań ćwiczących będą miały decyzje dowódców wyższego szczebla, podległych i dowódców rodzajów wojsk oraz służb. Dlatego też do sztabu kierownictwa ćwiczenia powinny trafić wnioski rozjemców, dotyczące zgodności warunków realizacji "Planu przeprowadzenia ćwiczenia" przez wszystkie ćwiczące szczeble w okresie planowania działań.

W razie potrzeby organizuje się odprawy z rozjemcami niższych szczebli, w czasie których daje się wytyczne co do przebiegu, ustalonego fragmentu ćwiczenia.

Szczegółowe opracowanie koncepcji dynamiki walki odbywa się na wszystkich szczeblach. Czynności te wykonują głównie grupy podgrywające ćwiczących zespołów, stąd też odnośni rozjemcy powinni utrzymywać ze sobą stały kontakt osobisty lub za pomocą technicznych środków łączności.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych stosuje się niekiedy przeskok w czasie operacyjnym, co umożliwia kierownictwu stworzenie dla ćwiczących nowych, szczególnie pouczających sytuacji. Przeskok w czasie operacyjnym stosuje się również w wypadku podjęcia przez ćwiczących decyzji niezgodnych z "Planem przeprowadzenia ćwiczenia".

Okres prowadzenia walki /bitwy/ charakteryzuje się dużym napięciem pracy kierownictwa ćwiczenia. Zasady pracy poszczególnych ogniw tego aparatu w okresie dynamiki walki pozostają w zasadzie takie same, jak w okresie przygotowawczym, z tym, że przebieg "linii frontu" i charakter pola walki określają grupy podgrywające i sztab kierownictwa ćwiczenia a także rozjemcy przy ćwiczących dowódcach, sztabach rodzajach wojsk i służb.

W czasie dynamiki należy dbać o to, aby rozwój działań przebiegał zgodnie z decyzjami ćwiczących, a poszczególne sytuacje zawsze stanowiły wypadkową decyzji poszczególnych dowództw /szefów/ rodzajów wojsk i służb. Jest to możliwe tylko przy utrzymaniu stałej łączności pomiędzy rozjemcami i sztabem kierownictwa ćwiczenia oraz zespołami podgrywającymi.

Położenia wojsk - pierwsze i kolejne - są zwykle opracowane w ogólnym zarysie przez zespół autorski. W toku prowadzenia walki /operacji/ położenia te są uszczegółowione w zależności od decyzji ćwiczących sztabów. Nadzór nad prawidłowym przebiegiem ćwiczenia według zaplanowanych położzeń sprawuje szef sztabu kierownictwa ćwiczenia w porozumieniu z kierownikami zespołów podgrywających.

Każdy zespół podgrywający, po otrzymaniu od ćwiczących danych o decyzjach odnośnych dowódców, rysuje je na mapę i opracowuje kolejne położenia "pośrednie", a następnie w odpowiednich odstępach czasu informuje ćwiczących dowódców i sztab o realizacji nakazanych im zadań.

Ćwiczącym podaje się możliwie wszechstronny obraz pola walki, melduje się o położeniu wojsk, trudnościach przy wykonywaniu zadań, uderzeniach przeciwnika, poniesionych "stratach" itp. Przy ustalaniu położzeń "pośrednich" zespoły podgrywające uwzględniają również ogólną koncepcję przeprowadzenia ćwiczenia, położenie "zasadnicze" oraz doraźne wytyczne kierownika lub szefa sztabu kierownictwa ćwiczenia.

Przedstawione zasady prowadzenia ćwiczeń dowódczo-sztabowych w równym stopniu dotyczą tak ćwiczeń szkieletowych, jak i gier wojennych. W tych ostatnich kierownictwo ćwiczenia, a głównie rozjemcy, nie powinni dopuszczać do fałszowania obrazu dowodzenia /np. przy wezwaniu oficerów niższych szczebli dowodzenia czas stawiennictwa zwykle równa się przejściu w ciągu kilku minut z pomieszczenia do pomieszczenia/. Również nie należy dopuszczać do przesadnych kontaktów między oficerami ćwiczących zespołów.

Omówienie jest jednym z ważniejszych przedsięwzięć każdego ćwiczenia, a w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych ma ono szczególne znaczenie, gdyż ćwiczący rozmieszczeni są na oddzielnych SD często odległych od siebie, na skutek czego jego przebieg znają tylko fragmentarycznie. Nie mają też możliwości śledzenia pracy, innych komórek sztabowych poza najbliższymi i często nie rozumieją, jaki czynniki spowodowały taki, a nie inny rozwój walki /operacji/. Dlatego też w toku omówienia należy zapoznać słuchaczy z całokształtem przebiegu ćwiczenia, jak również naświetlić dodatnie i ujemne strony ich pracy.

Omówienie składa się zwykle z dwóch części. W pierwszej części, wyznaczony oficer ze składu kierownictwa ćwiczenia /z reguły główny autor ćwiczenia/

czenia/ zapoznaje z tematem, celami szkoleniowymi ćwiczenia, zamiarem stron oraz przebiegiem ćwiczenia.

W drugiej części kierownik ćwiczenia /jeden z zastępców kierownika ćwiczenia/ przedstawia główne problemy występujące w ćwiczeniu a następnie dokonuje oceny ich rozwiązania przez ćwiczące zespoły słuchaczy.

Z kolei kierownik ćwiczenia przedstawia dodatnie i ujemne strony podjętych decyzji, ocenia pracę sztabów oraz działanie poszczególnych rodzajów wojsk i służb.

Na zakończenie omówienia kierownik ćwiczenia ocenia stopień osiągnięcia celów szkoleniowych i podaje inne informacje w zależności od potrzeb.

Omówienie ilustruje się mapami "planu przeprowadzenia ćwiczenia" dynamiki walki oraz odpowiednimi schematami: wykonania uderzeń jądrowych, kompleksowego położenia ogniowego, przełamania silnej obrony przeciwpancernej przeciwnika, oceny terenu, poniesionych strat, stosunku sił, osiągniętego tempa działań, czasu pracy sztabów itp, a także mapami słuchaczy z wrysowanymi decyzjami, i innymi wykonanymi przez nich dokumentami bojowymi.

Możliwe jest tu i inne rozwiązanie. Po części ogólnej, prowadzonej przez kierownika ćwiczenia, według wyżej przedstawionego układu, główni rozjemcy - w oddzielnych zespołach oceniają pracę każdego słuchacza w zespole. Rozjemcy z katedr specjalistycznych mogą podobnie dokonać omówienia z poszczególnymi słuchaczami grup specjalistycznych.

3.2.3.3. Ćwiczenie metodyczne

Ćwiczenie metodyczne ma na celu rozwijanie umiejętności słuchaczy w zakresie opracowywania i prowadzenia ćwiczeń taktyczno-operacyjnych w procesie szkolenia wojsk. Zasadniczą treścią ćwiczenia metodycznego są zagadnienia metodyki, czyli technika opracowania, przygotowania i przeprowadzenia wszelkiego rodzaju ćwiczeń taktyczno-operacyjnych. Dlatego też przy opracowaniu ćwiczeń metodycznych zwraca się szczególną uwagę na stworzenie dla słuchaczy pouczających sytuacji metodycznych. Opracowanie więc dokumentacji ćwiczenia metodycznego wymaga od autora ćwiczenia szczególnej troski i składa się w zasadzie z dwóch etapów, a mianowicie:

- wykonanie dokumentacji ćwiczenia, którego opracowanie stanowi treść ćwiczenia metodycznego;
- wykonanie opracowania metodycznego zajęć ćwiczenia grupowego.

Dokumentacja ćwiczenia taktycznego, którego opracowanie stanowi treść ćwiczenia metodycznego, przeznaczona jest do wydania słuchaczom jako przykładowe wzory. Muszą więc być one poprawnie wykonane pod względem merytorycznym, a więc zgodnie z obowiązującymi zasadami taktyki i meto-

dyki, a także pod względem graficznym, z zachowaniem poprawności języka oraz wysokiego poziomu kultury sztabowej.

Druga grupa dokumentów ćwiczenia metodycznego dotyczy bezpośredniego prowadzenia zajęć ze słuchaczami. Zaliczyć można do niej opracowanie metodyczne zajęć i założenie /założenia/ do ćwiczenia /poszczególnych zajęć/. Opracowanie metodyczne wykonuje się podobnie jak do zajęć ćwiczenia grupowego.

Założenie do ćwiczenia metodycznego określa sytuację w jakiej słuchacze, jako autorzy ćwiczenia /kierownicy/ przystępują do opracowania danego ćwiczenia. Najczęściej w takim założeniu podaje się: cel opracowywania ćwiczenia, podstawę, temat, cele szkoleniowe, główne zagadnienia szkoleniowe, elementy wytycznych przełożonego, inne niezbędne informacje o sytuacji szkoleniowej w jednostce, określa się rolę słuchacza jako autora w toku opracowania ćwiczenia i podaje się "pracę do wykonania" w ramach przygotowania się do zajęcia. Ponadto, w formie załączników do założenia można załączyć szkic granic poligonu i elementy koncepcji taktyczno-metodycznej ćwiczenia.

Główną metodą nauczania, stosowaną podczas zajęć ćwiczenia metodycznego jest metoda działania praktycznego. Dąży się bowiem do tego, aby słuchacze samodzielnie opracowali główne części zasadniczych dokumentów ćwiczenia. Dlatego też, na podstawie założenia i wytycznych nauczycieli akademickich, słuchacze samodzielnie przygotowują niektóre fragmenty poszczególnych dokumentów ćwiczenia, w czasie zajęcia referują własne propozycje i pod kierunkiem nauczycieli akademickich opracowują kolejne fragmenty dokumentów ćwiczenia. Ponieważ czas nie pozwala na opracowanie w ciągu jednego zajęcia całego dokumentu, słuchaczom wydaje się w końcowej części zajęcia poprawnie opracowany dokument ćwiczenia. Podobnie wydaje się słuchaczom dokumenty, które ze względu na czas nie są treścią zajęć ćwiczenia metodycznego. Wydane w czasie zajęć dokumenty ćwiczenia stanowią przykładowe wzory i są one pomocne słuchaczom przy opracowaniu prac indywidualnych i dyplomowych.

Część ostatniego zajęcia przeznaczają się na omówienie przebiegu ćwiczenia metodycznego. W czasie omówienia ocenia się pracę poszczególnych słuchaczy oraz uogólnia uzyskane doświadczenia formułując podstawowe zasady i reguły postępowania obowiązujące w metodyce ćwiczeń taktycznych.

3.2.3.4. Właściwości ćwiczeń na kierunku studiów wojsk OPK

Na kierunku studiów wojsk OPK prowadzi się ogólnowojskowe ćwiczenia taktyczne, ćwiczenia taktyczne z zakresu taktyki poszczególnych rodzajów wojsk OPK oraz ćwiczenia wspólne dla wszystkich rodzajów wojsk OPK.

Po cyklu ćwiczeń grupowych, przeprowadzonych z zakresu taktyki poszczególnych rodzajów wojsk OPK, przeprowadza się ze słuchaczami kursów OPK cykl ćwiczeń wspólnych /kompleksowych/. Na cykl ten składają się różne rodzaje ćwiczeń. Jako pierwsze, prowadzi się ćwiczenia grupowe przeprowadzone jednocześnie dla trzech podstawowych rodzajów wojsk OPK /wojsk lotniczych, wojsk raketowych OPK, wojsk radiotechnicznych OPK/ działających w jednym rejonie /strefie/ i dowodzone z jednego stanowiska dowodzenia /PłSD/. Ćwiczenie to, prowadzone jest na wspólnym zamiarze taktyczno-operacyjnym a jednostki te wykonują wspólne zadania /zadanie/.

Po przeprowadzeniu powyższego ćwiczenia grupowego, organizuje się i przeprowadza ćwiczenie dowódczo-sztabowe /na mapach/. Ćwiczenia te przeprowadza się z wykorzystaniem szkolnego stanowiska dowodzenia Wydz. WLot i OPK a ich głównym celem jest doskonalenie słuchaczy w dowodzeniu /kierowaniu działaniami bojowymi/ następującymi oddziałami plm OPK, BR /DR, pr/ OPK i brt OPK. Chodzi tu głównie o umożliwienie słuchaczom opanowania praktycznych umiejętności dowodzenia działaniami bojowymi z połączonego stanowiska dowodzenia /PłSD/.

W celu utrwalenia nabytych umiejętności praktycznych w dowodzeniu działaniami bojowymi na zakończenie szkolenia taktyczno-operacyjnego organizuje się i prowadzi ćwiczenia dowódczo-sztabowe /na mapach/ w wojskach OPK na realnych połączonych stanowiskach dowodzenia. W ćwiczeniu takim występuje realna podgrywka jednostek wojsk OPK /wydzielone oddziały i pododdziały/.

W niektórych epizodach tych ćwiczeń organizuje się realne loty samolotów pozorujących cele powietrzne, wykorzystując przy tym radiolokacyjne posterunki do wykrywania i śledzenia celów powietrznych, a pododdziały wojsk raketowych i lotnictwa myśliwskiego podgrywają prowadzenie działań bojowych. Słuchacze podczas tego rodzaju ćwiczenia pełnią odpowiednie funkcje dowódcze i sztabowe na połączonym stanowisku dowodzenia kierując realnie działaniami bojowymi.

Ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe wchodzące w skład cyklu ćwiczeń taktycznych przeprowadzane w ASG przygotowują zespoły autorskie /autorzy/ reprezentujące wszystkie specjalności wojsk OPK. Sposób i forma opracowywanych dokumentów zgodne są z aktualnie obowiązującymi w wojsku OPK podręcznikiem "Metodyka szkolenia operacyjno-taktycznego".

Ćwiczenia przeprowadzane w wojskach organizuje się i przygotowuje przy współudziale oficerów z jednostek wojsk OPK, dostosowując je do realnych możliwości danego połączonego stanowiska dowodzenia /PłSD/. W ćwiczeniach przeprowadzonych na PłSD i przy zastosowaniu realnej pozoracji celów

powietrznych najwięcej uwagi poświęcać należy właściwej organizacji pracy na połączonym stanowisku dowodzenia /PłSD/ podczas realizacji tego zagadnienia. Dokumenty do tych ćwiczeń opracowuje się zgodnie z obowiązującą "Metodyką szkolenia operacyjno-taktycznego wojsk OPK". Ponadto ze słuchaczami studiów wojsk OPK prowadzone są ogólnowojskowe ćwiczenia taktyczne /operacyjne/. Specyfika tych ćwiczeń polega na tym, że mają one charakter zapoznawczy i w dużym zakresie udostępnia się słuchaczom gotowe rozwiązania autorskie.

3.2.4. Udział słuchaczy w ćwiczeniach taktycznych, organizowanych w jednostkach

3.2.4.1. Zasady ogólne

Jedną z form organizacyjnych nauczania słuchaczy przedmiotów taktyczno-operacyjnych jest ich udział w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych oraz w ćwiczeniach z wojskami, które organizowane są przez związki taktyczne i oddziały poszczególnych okręgów wojskowych. W ten sposób stwarza się słuchaczom możliwie pełne warunki konfrontacji i weryfikacji zdobytej wiedzy teoretycznej i nabytych umiejętności z konkretną ćwiczebną praktyką jednostek. Udział słuchaczy w ćwiczeniach organizowanych w jednostkach umożliwia między innymi osiągnięcie następujących ogólnych celów dydaktycznych:

a/ zapoznanie słuchaczy z:

- organizacją oraz metodami pracy dowództw i sztabów biorących udział w ćwiczeniu;
- systemem gotowości bojowej, która obowiązuje w danej jednostce wojskowej, a zwłaszcza z systemem mobilizacyjnym i systemem alarmowym;
- praktycznymi możliwościami sprzętu i pododdziałów w zakresie osiągania gotowości bojowej i prowadzenia działań bojowych;
- stosowanym systemem dowodzenia, a szczególnie ze sposobami zmiany stanowisk dowodzenia, obiegiem informacji, systemem łączności itp.;
- metodami organizowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych oraz z działalnością kierownictwa ćwiczenia i podległych mu zespołów.

b/ doskonalenie słuchaczy w:

- wykonaniu obowiązków funkcyjnych na określonym stanowisku w sztabie;
- zbieraniu, opracowywaniu i przedstawianiu danych do decyzji;
- opracowaniu dokumentów bojowych;
- organizowaniu i w kierowaniu działaniami bojowymi.

Słuchacze kierunku wojsk raketowych i artylerii biorą ponadto udział w ćwiczeniach ze strzelaniem amunicją bojową. W ramach tych ćwiczeń słuchaczy uczy się i doskonalą w:

- samodzielnym wykonywaniu indywidualnych strzelań egzaminacyjnych oraz w kierowaniu ogniem artylerii dywizyjnej, grup artyleryjskich i dywizjonów artylerii;
- umiejętnej organizacji rozpoznania artyleryjskiego przy pełnym wykorzystaniu wszystkich przydzielonych środków rozpoznawczych;
- organizacji łączności podczas ćwiczeń ze szczególnym uwzględnieniem łączności dla potrzeb strzelań bojowych;
- dowodzeniu pododdziałami artylerii podczas strzelań bojowych;
- umiejętnym organizowaniu ubezpieczeń bezpośrednich oraz służby obserwacyjno-meldunkowej.

Strzelania amunicją bojową, podczas ćwiczeń organizowanych dla słuchaczy, powinny odbywać się w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki. Należy je organizować zgodnie z obowiązującymi aktualnie programami strzelań i uwzględniać istniejące przepisy bezpieczeństwa podczas strzelań amunicją bojową. Podczas ćwiczenia słuchacze powinni rozwiązywać jednocześnie zadania taktyczne i ogniowe.

3.2.4.2. Przygotowanie i prowadzenie ćwiczeń

Udział słuchaczy w ćwiczeniach organizowanych przez jednostki wojskowe uzgadnia się z właściwym okręgiem wojskowym. Na podstawie wspólnych ustaleń opracowuje się plan udziału słuchaczy w ćwiczeniach taktycznych, organizowanych przez wojska. Dokument ten najczęściej zawiera: nazwę związku taktycznego, w którym odbędzie się ćwiczenie; termin i temat ćwiczenia; miejsce /rejon/ rozpoczęcia i zakończenia udziału słuchaczy w ćwiczeniu; grupy szkoleniowe słuchaczy, którzy biorą udział w ćwiczeniu. Na podstawie powyższego planu kierownik grupy sporządza imienny wykaz grupy, w którym wyszczególnia funkcje planowane dla poszczególnych słuchaczy. Planując funkcje dla słuchaczy należy uwzględnić stopień ich przygotowania do dowodzenia i wykonania obowiązków w sztabach oddziałów oraz związków taktycznych.

Słuchaczy, kierowanych do udziału w ćwiczeniach wyznacza się z reguły na wakujące stanowiska w dowództwach oraz sztabach ćwiczących związków taktycznych i oddziałów. Dopuszcza się także dublowanie niektórych stanowisk oraz udział słuchaczy w składzie kierownictwa ćwiczenia i podległych mu zespołów.

W ćwiczeniach organizowanych przez oddziały /związki taktyczne/ i okręgi wojskowe wyżywienie, odpoczynek, środki transportowe oraz opiekę lekarską dla słuchaczy zapewniają organizatorzy ćwiczenia. Natomiast przejazd słuchaczy do rejonu ćwiczeń oraz powrót z ćwiczeń organizuje Oddział Szkolenia ASG WP. Praca słuchaczy w toku ćwiczenia oceniana jest przez bezpośrednich przełożonych w ćwiczącym sztabie, kierownictwo ćwiczenia oraz przez kierownika grupy słuchaczy.

Za planowanie, organizowanie i przeprowadzenie ćwiczeń prowadzonych w wojskach raketowych i artylerii z udziałem słuchaczy odpowiedzialny jest szef katedry taktyki WRiArt, który ustala:

- tematykę ćwiczeń;
- zagadnienia szkoleniowe;
- rejon ćwiczeń /poligony/;
- terminy i czas trwania ćwiczeń;
- termin opracowania dokumentacji ćwiczeń,

Dla opracowania, zorganizowania i przeprowadzenia powyższego rodzaju ćwiczenia powołuje się zespół autorski, który powinien:

- przeprowadzić rekonesans poligonu, na którym będzie prowadzone ćwiczenie;
- przemyśleć i opracować koncepcję taktyczno-metodyczną oraz niezbędne dokumenty do sprawnego przeprowadzenia ćwiczenia;
- ustalić obsadę etatową ćwiczenia przez słuchaczy oraz sporządzić imienny wykaz;
- opracować plan indywidualnych strzelań słuchaczy;
- zorganizować ścisłe współdziałanie z wojskami zabezpieczającymi ćwiczenie;
- zaplanować i zorganizować zabezpieczenie materiałowe ćwiczenia;
- zapewnić odpowiednie warunki bytowe podczas ćwiczenia dla kadry i słuchaczy;
- zaproponować szefowi katedry skład kierownictwa ćwiczenia i podległych mu zespołów.

Zespół autorski powinien także ustalić z dowództwami oddziałów i pododdziałów zabezpieczających ćwiczenie sposób ich przygotowania się do ćwiczenia, terminy gotowości do ćwiczenia oraz w razie potrzeby zasady i sposób współdziałania podczas ćwiczeń. Ponadto z komendą poligonu uzgadnia się terminy strzelań na poligonie, sposób pozoracji oraz zadania poligonowych pododdziałów obsługi.

Podczas ćwiczeń przeprowadza się ze słuchaczami indywidualne strzelania. Każdy słuchacz biorący udział w ćwiczeniu powinien odbyć przynajmniej jedno indywidualne strzelanie egzaminacyjne.

3.2.4.3. Ćwiczenia z wojskami z udziałem słuchaczy na kierunku studiów wojsk OPK

Ćwiczenia z wojskami z udziałem słuchaczy III kursu wojsk OPK organizuje sztab korpusu OPK z udziałem oficerów katedry taktyki wojsk OPK na podstawie zarządzenia dowódcy wojsk OPK, zgodnie z programem szkolenia na dany rok. W ćwiczeniu tym stanowiska funkcyjne w dowództwie korpusu "obsadzają" słuchacze III kursu OPK. Oficerowie dowództwa korpusu wraz z katedrą dydaktyczno-naukową katedry stanowią aparat kierowniczo-rozjemczy ćwiczenia, kontrolujący podczas ćwiczenia pracę słuchaczy oraz ćwiczące jednostki korpusu.

Organizacja ćwiczenia rozpoczyna się od spotkania przedstawicieli dowództwa korpusu z kadrą katedry OPK, na którym ustala się: temat ćwiczenia, cele i zagadnienia szkoleniowe dla słuchaczy i wojsk korpusu oraz pozostałe przedsięwzięcia organizacyjne. Temat ćwiczenia dla korpusu i słuchaczy z reguły określa sztab korpusu, z uwzględnieniem zarówno potrzeb szkoleniowych korpusu, jak i wymagań programowych dla słuchaczy III kursu wojsk OPK. Cele i zagadnienia szkoleniowe dla jednostek OPK ustala sztab korpusu, a dla słuchaczy - katedra wojsk OPK, uwzględniając możliwości i cele szkoleniowe ćwiczenia z wojskami korpusu. Cele i zagadnienia szkoleniowe dla słuchaczy dotyczą jedynie spraw związanych z czynnościami dowództwa korpusu OPK w zakresie organizacji i kierowania działaniami bojowymi.

Po ustaleniu powyższych zagadnień powołuje się zespół autorski, składający się z przedstawicieli katedry i sztabu korpusu, który przystępuje do opracowania zamiaru ćwiczenia. W dokumencie tym uwzględnia się realne siły i środki biorące udział w ćwiczeniu a więc przede wszystkim siły i środki ćwiczącego korpusu OPK oraz wydzielone przez wojska OPL okręgu wojskowego, Marynarkę Wojenną, wojska OTK itp.

Zamiar ten podlega zatwierdzeniu przez dowódcę wojsk OPK. Pozostałą dokumentację do ćwiczenia opracowuje sztab korpusu OPK z udziałem przedstawicieli katedry taktyki wojsk OPK, w oparciu o obowiązującą dokumentację bojową dla jednostek ćwiczącego korpusu OPK. Sztab korpusu OPK organizuje również pozorację, wykorzystując do tego celu najczęściej jednostki lotnicze sąsiednich korpusów lub lotnictwa operacyjnego. Jeżeli ćwiczenie z wojskami przeprowadzone jest w korpusach pierwszorzutowych, pozorację w ramach współdziałania mogą realizować jednostki lotnicze NRD i Czechosłowacji, co pozwala na urealnienie kierunków nalotu pozorowanego przeciwnika powietrznego. Pozorację naziemną /działalność grup dywersyjno-rozpoznawczych/ organizują wydzielone siły i środki okręgu wojskowego.

Decyzje słuchaczy są zatwierdzone przez kierownika ćwiczenia, a następnie doprowadzane do wykonawców /ćwiczących jednostek/. W trakcie realizacji etapu kierowania działaniami bojowymi /odpieranie nalotu/ słuchacze w zasadzie obsadzają stanowiska zbliżone do swych specjalności. Zmiana dyżurna SD korpusu w trakcie "dynamiki" ćwiczenia pozostaje nadal na SD śledząc pracę dyżurnych sił i środków oraz w miarę potrzeb udziela pomocy słuchaczom w zakresie istniejącego systemu łączności i korzystania w pracy z technicznych środków dowodzenia.

Pracę słuchaczy obserwuje i kontroluje aparat rozjemczy /oficerowie katedry i sztabu korpusu/, który zatwierdza decyzje ćwiczących słuchaczy i zezwala na ich realizację zgodnie z planem przeprowadzania ćwiczenia. Ponadto aparat kierowniczo-rozjemczy kieruje pozoracją powietrzną i naziemną.

W ćwiczeniach tego typu, z uwagi na udział w nich rzeczywistych jednostek wojskowych, aparat kierowniczo-rozjemczy uprawniony jest do wkraczania w czynności ćwiczących słuchaczy w wypadku niepodjęcia przez nich w odpowiednim czasie właściwych decyzji. Dotyczy to głównie dokonywania wszelkiego rodzaju manewrów jednostkami korpusu i przechwytywania celów powietrznych. W zasadzie unika się częstych interwencji w pracę słuchaczy, wymagając od nich wykonywania wszystkich czynności należących do dowództwa i sztabu korpusu w sposób przewidziany obowiązującymi zasadami.

W toku rozwijającej się sytuacji powietrznej /"dynamiki"/ słuchacze podejmują odnośne decyzje i przekazują wykonawcom /jednostkom korpusu/ a także opracowują dopowiednie meldunki i przekazują je do nadrzędnego sztabu - centralnego stanowiska dowodzenia /CSD/.

Na zakończenie przeprowadza się dla słuchaczy omówienie ćwiczenia, podczas którego, po omówieniu ogólnym, ocenia się pracę słuchaczy. Dokonuje tego przedstawiciel katedry korzystając z uwag również oficerów sztabu korpusu OPK.

3.3. Metodyka innych form nauczania

W ASG WP oprócz omówionych już metod i form kształcenia istnieją jeszcze inne, do których można zaliczyć:

- pokazy;
- podróże polowe;
- obozy szkoleniowe;
- praktyki słuchaczy.

3.3.1. Pokazy

Jedną z wielu stosowanych w ASG WP form kształcenia są pokazy. Istotą pokazów w kształceniu taktyczno-operacyjnym słuchaczy jest przedstawienie sposobów lub form działania dowódców, sztabów i wojsk, a także prezentowanie sprzętu wojskowego, będącego w wyposażeniu różnych jednostek.

Pokazy organizuje się na podstawie planu uzgodnionego z wyższym przełożonym ASG WP oraz dowódcami okręgów i rodzajów sił zbrojnych, na których terenie mają być prowadzone.

W procesie kształcenia w ASG WP z reguły stosuje się pokazy:

- a/ techniki bojowej i jej działania;
- b/ działania dowództw, sztabów i wojsk;
- c/ bazy szkoleniowej.

3.3.1.1. Pokaz techniki bojowej i jej działania

Istota pokazu polega na demonstrowaniu słuchaczom egzemplarzy sprzętu i uzbrojenia, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich właściwości. Głównym celem pokazu jest zapoznanie słuchaczy z nowymi wzorami uzbrojenia i innego sprzętu wojskowego, a także jego działaniem na polu walki.

Przedmiotem pokazu może być:

- sprzęt i uzbrojenie wojsk pancernych i zmachanizowanych;
- sprzęt lotniczy i marynarki wojennej;
- sprzęt artyleryjski i raketowy;
- sprzęt inżynierski;
- środki łączności i radiolokacji.

W programie kształcenia ASG WP na pokazy przeznaczona jest stosunkowo niska ilość godzin. Tematykę pokazu należy więc dobierać starannie, w ścisłym powiązaniu z aktualnie realizowanym programem.

Pokazy techniki bojowej organizować można podczas obozów szkoleniowych i ćwiczeń taktycznych, prowadzonych ze słuchaczami akademii, a także oddzielnie w przeznaczonym na to przedsięwzięcie terminie uwzględnionym w programie kształcenia.

Pokazy mogą być organizowane na terenie jednostek wojskowych, poligonów lub bezpośrednio w ASG WP. Miejsce przeprowadzenia pokazu każdorazowo zależy będzie od rodzaju eksponowanego sprzętu oraz kosztów przedsięwzięcia. Na terenie ASG WP w zasadzie można zorganizować tylko pokaz sprzętu łączności.

Przygotowanie pokazu techniki bojowej

Za organizację, przeprowadzenie i poziom pokazu odpowiedzialny jest z reguły dowódca jednostki /instytucji/ organizującej pokaz. W ASG WP

sprawami organizacyjnymi oraz działalnością koordynującą przedsięwzięcia niezbędne do przeprowadzenia pokazu zajmuje się Oddział Szkolenia oraz komórki organizacyjno-planistyczne wydziałów. Często, szczególnie jeżeli pokaz jest organizowany podczas obozów, odpowiedzialnym za sferę organizacyjną jest kierownik ćwiczenia /obozu/.

Obowiązki odpowiedzialnego oficera z ramienia ASG WP w zakresie przygotowania pokazu sprowadzane są zwykle do:

- ustalenia z kierownikiem pokazu treści oraz ram organizacyjnych pokazu /termin, czas trwania pokazu, rodzaj i ilość eksponatów itp./;
- określenie ilości grup, którą ustala się w zależności od ilości eksponatów i czasu niezbędnego do przeprowadzenia pokazu na kolejnych punktach pracy;
- określenie zakresu ewentualnego udziału słuchaczy w praktycznym obsłudze sprzętu;
- udzielania ewentualnego instruktażu dowódcom grup biorącym udział w pokazie.

Oficer odpowiedzialny z ramienia ASG WP za przygotowanie i przeprowadzenie pokazu powinien uzgodnić z kierownikiem pokazu /dowódcą jednostki organizującej pokaz/ metodyczną stronę tego pokazu zwracając szczególnie uwagę na to, aby obserwatorzy mieli możliwość obejrzenia w stanie złożonym, a następnie we wszystkich fazach jego działania z praktycznym zastosowaniem tego sprzętu.

Kierownik pokazu, po otrzymaniu wytycznych od przełożonego i uzgodnieniu spraw organizacyjnych z przedstawicielem akademii, opracowuje plan przeprowadzenia pokazu, w którym ujmuje: zakres, czas, miejsce oraz przedsięwzięcia organizacyjne pokazu.

Przed przeprowadzeniem pokazu oficer ASG WP odpowiedzialny za jego organizację powinien być zapoznany z opracowanym planem. Celowe jest żeby oficer ten brał udział w opracowaniu takiego planu co pozwoli na pełniejsze zrealizowanie celów akademickich pokazu.

W czasie organizowania pokazu szczególną uwagę zwraca się na takie rozmieszczenie eksponatów, aby słuchacze mogli je obejrzeć dokładnie nie tracąc jednocześnie zbyt wiele czasu na przechodzenie od jednego do drugiego egzemplarza pokazywanego sprzętu.

Przygotowując pokaz, organizatorzy powinni także właściwie dobrać i przygotować instruktorów. Z reguły na instruktorów powinno wyznaczać się takich oficerów, lub podoficerów czy też chorążych danej jednostki, którzy znają najlepiej eksponowany sprzęt oraz mają werbalne zdolności przekazania danych o tym sprzęcie.

Wskazane jest także, aby przy każdym eksponacie przygotowane były tablice poglądowe obrazujące podstawowe walory oraz dane taktyczno-techniczne sprzętu.

Prowadzenie pokazu techniki bojowej

W części wstępnej pokazu, dowódca kursu lub oficer ASG WP odpowiedzialny z ramienia uczelni za przygotowanie pokazu, przedstawia organizatorów pokazu i dokonuje podziału na grupy /jeżeli podział ten nie został uprzednio dokonany/ wyznaczając jednocześnie starszych grup.

Kierownik pokazu /najczęściej dowódca jednostki organizującej pokaz/ zapoznaje słuchaczy z problematyką pokazu oraz jego stroną organizacyjną. Jeżeli instruktorzy nie zostali uprzednio rozproszeni do poszczególnych eksponatów, kierownik pokazu może ich przedstawić. Następnie na komendę dowódcy kursu grupy pod dowództwem wyznaczonych /lub etatowych/ starszych grup udają się w określone miejsca rozpoczęcia właściwego pokazu.

Na punktach, przy poszczególnych eksponatach pokazywanego sprzętu, instruktorzy zapoznają obserwatorów z budową, danymi taktyczno-technicznymi oraz właściwościami eksponowanego sprzętu. Jeżeli istnieją możliwości, instruktorzy demonstrują także praktyczne działanie pokazywanego egzemplarza. Uczestnicy pokazu mogą być również dopuszczeni do wykonywania określonych czynności praktycznych, związanych z uruchomieniem lub obsługiwaniem demonstrowanych egzemplarzy sprzętu. Pokaz sprzętu na określonym stanowisku należy zakończyć udzieleniem wyczerpujących odpowiedzi na ewentualne pytania obserwatora.

Na sygnał dowódcy kursu lub wyznaczonego oficera odbywa się zmiana grup. Instruktorzy pozostają przez cały czas trwania pokazu przy demonstrowanym sprzęcie. Często ze względów organizacyjnych, a także warunków bezpieczeństwa nie można prowadzić pokazu w oparciu o praktyczne działanie sprzętu na poszczególnych stanowiskach /punktach/ pokazu.

W przypadkach takich najczęściej organizuje się pokaz praktycznego działania dla całości obserwatorów po zakończeniu pokazu w grupach. Całą grupę obserwatorów rozmieszcza się w takim miejscu, które zapewnia wnikliwą obserwację wszystkich czynności wykonywanych przez obsługę /załogę/ sprzętu, działanie sprzętu, a także pełne warunki bezpieczeństwa. W czasie pokazu kierownik udziela niezbędnych wyjaśnień i ewentualnych odpowiedzi na pytania.

Po zakończeniu praktycznego pokazu, kierownik /dowódca jednostki/ dokonuje jego omówienia. Wskazane jest, aby omówienia dokonywał również wyznaczony pracownik naukowo-dydaktyczny ASG WP.

3.3.1.2. Pokazy działania dowództw, sztabów i wojsk

Pokazy działalności dowództw, sztabów i wojsk ze względu na zakres pokazywanej tematyki można podzielić na:

- pokazy działania dowództw, sztabów i wojsk na polu walki /ćwiczenia taktyczne/;

- pokazy działania dowództw sztabów i wojsk w różnych sytuacjach szkoleniowych.

Pokazy działania dowództw, sztabów i wojsk na polu walki w zasadzie organizowane są w formie taktycznych ćwiczeń pokazowych przygotowanych i prowadzonych przez jednostki wojskowe. Celem takich pokazów /ćwiczeń/ jest zapoznanie słuchaczy z metodami organizowania i prowadzenia ćwiczenia na dany temat lub sposobami działania w różnych skomplikowanych sytuacjach bojowych.

Pokaz wzorowego działania może pomóc słuchaczom w nabyciu odpowiednich umiejętności w dziedzinie myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi. W czasie trwania ćwiczeń pokazowych słuchacze występują w roli obserwatorów, którymi kieruje ich przełożony lub wyznaczony przez niego oficer.

Treścią ćwiczeń pokazowych może być organizacja i prowadzenie działań bojowych przez, jednostki wojsk lądowych, marynarki wojennej, wojsk OPK lub lotnictwa operacyjnego. Ćwiczenia pokazowe najczęściej organizowane są w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych, prowadzonych ze słuchaczami poszczególnych kursów lub też podczas obozów szkoleniowych.

Niezależnie od dokonanych ustaleń ogólnych, wyznaczony oficer z ASG WP powinien osobiście skontaktować się z kierownikiem ćwiczenia pokazowego, z którym należy ustalić:

- czas i miejsce prowadzenia ćwiczenia;
- plan przeprowadzenia ćwiczenia /w ogólnych zarysach/;
- zagadnienia, które należy szczególnie wyeksponować w ćwiczeniu pokazowym;
- inne, niezbędne zagadnienia organizacyjne.

Na podstawie wspólnych ustaleń kierownik ćwiczenia /zazwyczaj dowódca jednostki wojskowej organizującej pokaz/ opracowuje plan przeprowadzenia ćwiczenia i inne niezbędne elementy. Wskazane jest, aby w celu zapoznania obserwatorów z tłem taktycznym i organizują ćwiczenia kierownictwo ćwiczenia sporządziło odpowiednie plansze i wykresy.

Plac ćwiczeń w tych punktach, gdzie przewiduje się rozmieszczenie grupy obserwatorów, powinien być tak radiofonizowany, aby obserwatorzy mogli być informowani o przebiegu ćwiczenia, a ponadto mieli warunki obserwowania pracy ćwiczących dowódców i sztabów czy też działania wojsk.

Cwiczenia pokazowe z reguły rozpoczyna się od zapoznania słuchaczy z planem przeprowadzenia ćwiczenia oraz stroną organizacyjną pokazu co pozwala im wnikliwiej śledzić działania wojsk i pracę oficerów /dowódców i sztabów/.

Kierownik ćwiczenia omawia przebieg ćwiczenia, informuje o działaniu wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz pracy dowódców i ich sztabów. Niektóre fragmenty pracy dowódców przedstawia się za pomocą technicznych środków łączności, umożliwiając słuchaczom zapoznanie się z treścią i metodami pracy dowództwa i sztabu. Ćwiczenie pokazowe powinno zakończyć się omówieniem, które przeprowadza kierownik ćwiczenia, przy współudziale przedstawiciela ASG WP.

Pokazy działania dowództw, sztabów i wojsk w różnych sytuacjach szkoleniowych.

Celem takich pokazów jest zapoznanie słuchaczy z metodami organizowania i prowadzenia różnego rodzaju przedsięwzięć szkoleniowych w jednostkach wojskowych.

Treścią pokazów może być organizacja i prowadzenie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej, organizacja planowania szkolenia w związkach taktycznych i oddziałach, nowe elementy /formy, metody/ szkolenia wojsk itp. Pokaz taki może dopomóc słuchaczom w zrozumieniu, a także wyrobieniu sobie własnych poglądów na niektóre zasadnicze elementy szkolenia wojsk i sztabów w różnych sytuacjach.

Pokazy te zazwyczaj organizowane są w czasie trwania obozów szkoleniowych, a także w jednostkach będących w pobliżu dyslokacji ASG WP. Zasady organizowania takich pokazów są podobne, jak w omówionych już pokazach działania dowództw, sztabów i wojsk na polu walki.

3.3.1.3. Pokaz bazy szkoleniowej

Pokaz bazy szkoleniowej organizuje się i prowadzi zgodnie z omówionymi już zasadami pokazów techniki bojowej oraz działania dowództw, sztabów i wojsk. Celem takich pokazów jest zapoznanie słuchaczy z osiągnięciami określonych jednostek czy też ośrodków szkolenia w tej dziedzinie, a szczególnie pokazanie nowych obiektów szkoleniowych.

Pokazy bazy mogą obejmować zarówno bazę gabinetową jak i poligonową. Z reguły dąży się aby jednocześnie połączyć je z pokazem wykorzystania jej przez jednostki, ze szczególnym uwzględnieniem elementów nowych - dotychczas w wojskach nie stosowanych. Zazwyczaj tego rodzaju pokazy powiązane są z pokazami techniki bojowej lub też pokazami działania sztabów i wojsk.

3.3.2. Podróże polowe

Podróże polowe mają na celu zbadanie właściwości operacyjno-taktycznych danego terenu z punktu widzenia przypuszczalnych przyszłych działań wojennych, względnie zapoznanie uczestników w danym terenie z przebiegiem stoczonych walk i przeprowadzonych operacji z I i II wojny światowej oraz wojen prowadzonych na terenie Polski w poprzednich okresach. W zależności od tematyki, zakresu studiowanej literatury, rodzaju i skali rozróżnia się: taktyczno-operacyjne podróże polowe, wojskowo-historyczne podróże polowe i wojskowo-geograficzne podróże polowe.

3.3.2.1. Podróże taktyczno-operacyjne /kompleksowe/

Cele szkoleniowe podróży taktyczno-operacyjnej mogą być następujące:

- sprawdzenie realności zaplanowanych przedsięwzięć w zakresie operacyjnego przygotowania pasa /odcinka lub rejonu/ danego teatru działań wojennych;

- doskonalenie słuchaczy w problematyce taktyczno-operacyjnej przez przeprowadzenie określonych ćwiczeń dowódczo-sztabowych /działania bojowe w warunkach szczególnych: w terenie lesisto-jeziornym, wzdłuż wybrzeża morskiego, w górach, organizacja desantów itd./;

- zapoznanie z właściwościami terenu w poszczególnych rejonach na danym kierunku operacyjnym/ przy czym w trakcie każdej kolejnej podróży polowej należałoby zapoznać słuchaczy z odrębnym regionem geograficznym, aby ważniejsze kierunki operacyjne zostały przedstawione słuchaczom w czasie trzech lat studiów/;

- pogłębienie zrozumienia aktualnych problemów taktyczno-operacyjnych przeanalizowanie niektórych przykładów z historii sztuki wojennej w konkretnych warunkach terenowych;

- podnoszenie wytrzymałości fizycznej i psychicznej słuchaczy.

Taktyczno-operacyjne podróże polowe o charakterze kompleksowym można organizować 1-2 razy w roku w ramach poszczególnych kursów na okres 7-12 dni. Mogą to być również organizowane podróże polowe wielokursowe, na które mogą wyjeżdżać jednocześnie różne kursy, na przykład podyplomowy kurs operacyjno-strategiczny i trzeci kurs wojsk lądowych.

Aktualnie w ASG WP dla każdego kursu organizuje się oddzielną podróż polową, w ramach której przeprowadza się ćwiczenia dowódczo-sztabowe z wykorzystaniem pociągu /tzw. pociągówki/. Słuchacze w ciągu trzech lat studiów odbywają trzy ćwiczenia dowódczo-sztabowe z wykorzystaniem pociągu za każdym razem działając na innym kierunku operacyjnym. Pociąg spełnia rolę nie tylko środka lokomocji umożliwiającego dojazd szkolonych

w określone rejony ćwiczeń, ale również miejsca pracy i odpoczynku. Ponadto w ramach tego ćwiczenia organizowane są 1-2 prelekcje wojskowo-historyczne związane z walkami, które miały miejsce w tych rejonach /aktualnych ćwiczeń dowódczo-sztabowych/ w minionych wojnach światowych czy nawet wiekach /np. Mieszko I pod Cedynią/.

Kompleksowe podróże polowe stwarzają warunki do wszechstronnego poznania określonych rejonów naszego kraju z wojskowego punktu widzenia. Zakres badanych problemów dotyczących m.in. warunków geograficzno-wojskowych, ekonomicznych, socjalno-demograficznych, form i sposobów prowadzenia działań wojennych w przeszłości, powinien w konsekwencji złożyć się na możliwie pełny obraz studiowanego obszaru, stworzyć niezbędne przesłanki do rozważań nad możliwościami planowania i organizacji na tym obszarze operacji, a także prowadzenia walk we współczesnych warunkach na tle prowadzonych ćwiczeń dowódczo-sztabowych. W organizacji i przygotowaniu tego typu kompleksowej podróży polowej uczestniczy kilka katedr^{60/}, których problematyka stanowi przedmiot /temat/ podróży, co pozwala na pełniejsze, szersze i głębsze, bardziej kompleksowe ujęcie wybranych zagadnień.

W treści kompleksowej podróży mieście się, jako jej część składowa, poznanie poszczególnych regionów naszego kraju, zwiedzenie obiektów przemysłowych i rolniczych, miejsc szczególnie upamiętnionych w historii i kulturze naszego kraju itp. Ten z kolei aspekt podróży, obok wartości poznawczych, sprzyja również pogłębieniu miłości Ojczyzny i utrwaleniu przywiązania do jej bohaterskich tradycji, uczy szacunku dla wielkiego wysiłku narodu, pozwala głębiej rozumieć sens nauki i studiowania oraz konieczność jak najszybszego przygotowania się do obrony ekonomicznych i społeczno-politycznych zdobyczy Polski Ludowej.

3.3.2.2. Podróże wojskowo-historyczne

Podróże wojskowo-historyczne stanowią najbardziej aktywną formę pogłębiania i utrwalania wiedzy o prowadzonych w przeszłości działaniach wojennych. Umiejscowienie wydarzeń historycznych w terenie, pokaz zachowanych jeszcze miejscami śladów czy resztek urządzeń inżynieryjnych: transzei, stanowisk ogniowych, schronów, stanowisk dowodzenia, punktów obserwacyjnych itp., pobudza wyobraźnię słuchaczy, daje możliwość plastycznego, realistycznego spojrzenia na faktyczne pola walki. Nie chodzi przy tym o mechaniczne odtwarzanie faktów z przeszłości, czy tylko ich

60/ Katedra Historii Sztuki Wojennej, Katedra Nauk Społeczno-Politycznych, Zakład Geografii Instytutu Badań Strategiczno-Obronnych.

rejestrowanie, lecz o dokonanie wszechstronnej analizy stosowanych w konkretnych warunkach rozwiązań taktyczno-operacyjnych, zbadanie praktycznej działalności dowódców i żołnierzy, a w sumie - o twórcze uogólnienie doświadczeń wojennych, wyrobienie u słuchaczy umiejętności i nawyków wydobycia z przeszłości tych elementów, które mogą stanowić dla nich cenne wskazania przy planowaniu i realizacji zadań na współczesnym polu walki.

Równocześnie, podróż prowadzona na terenach walk naszych oddziałów partyzanckich, walk regularnych jednostek Ludowego Wojska Polskiego, jednostek Armii Radzieckiej stwarza doskonałe warunki do głębokiego poznania przez słuchaczy wysiłku wyzwolenczego w minionej wojnie. Przykłady żołnierskiego kunsztu i bohaterstwa przejawiane w omawianych walkach najlepiej służą wyrobieniu przywiązania do najbliższych nam tradycji bojowych, uczą patriotyzmu i poświęcenia dla ojczyzny, wywołują poczucie dumy z osiągniętego zwycięstwa, sprzyjają utrwaleniu zrodzonego w walkach przeciw wspólnemu wrogowi braterstwa broni z naszym sojusznikiem - Armią Radziecką. Podróże wojskowo-historyczne mogą być przeprowadzane jako samodzielne zajęcia, mogą stanowić część składową zajęcia grupowego w terenie, ćwiczenia szkieletowego czy ćwiczenia z wojskami.

Podróż wojskowo-historyczna nie powinna polegać na zwykłym obserwowaniu i mechanicznym rejestrowaniu przeszłości, lecz na twórczej pracy szkolonych w dziedzinie wyrobienia i zdobycia przez nich nawyków wykrywania nowych form i sposobów organizacji i prowadzenia walki w warunkach doskonalszej techniki, nowej organizacji wojsk i wyższych gęstości nasycenia pola walki środkami technicznymi.

3.3.2.3. Podróże wojskowo-geograficzne

Podróż wojskowa geograficzną zazwyczaj organizuje się łącznie z kompleksową podróżą taktyczno-operacyjną względnie wojskowo-historyczną, przeznaczając na problematykę geograficzną lub wydzielając odpowiednią ilość godzin w poszczególnych dniach podróży. Przedmiotem podróży wojskowo-geograficznej może być studiowanie kierunków lub rejonów geograficznych o znaczeniu taktycznym, operacyjnym lub nawet strategicznym. W czasie podróży oficerowie przeprowadzają badania i ocenę obszarów, rubieży lub kierunków, określają cechy charakterystyczne warunków fizyczno-geograficznych i możliwości działań, koncentracji i rozwinięcia lub zaopatrzenia wojsk. Wyniki tych badań mogą mieć zastosowanie w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych w ramach ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

W trakcie podróży wojskowo-geograficznych słuchacze mogą poznawać na zasadzie analogii rejony i obiekty leżące poza granicami kraju, głównie

na kierunkach zachodniego teatru działań wojennych, a mające dużo cech podobnych do obiektów i zjawisk na obszarze kraju, choć niejednokrotnie nie w takich rozmiarach, jak obszary lub zjawiska autentyczne /np. Żuławy i depresje Holandii; Pojezierze Meklemburskie i Pojezierze Pomorskie; wybrzeże klifowe w Polsce i w Anglii itp./. W czasie podróży oficerowie poznają obiekty o życiowo ważnym znaczeniu w systemie obronnym Polski. Również jednym z celów podróży wojskowo-geograficznej jest rozpatrywanie i ustalenie efektywnego wykorzystania warunków fizyczno-geograficznych dla osłony i obrony poszczególnych obiektów.

Podróże wojskowo-geograficzne spełniają poważne funkcje wychowawcze. W czasie ich trwania istnieje wiele możliwości ukazywania piękna ziemi ojczystej, zabytków kultury i pomników narodowych oraz pracy człowieka w różnych dziedzinach życia narodu i państwa. Podróże wojskowo-geograficzne rozwijają i pogłębiają uczucia patriotyczne i wychowują oficerów na aktywnych członków społeczeństwa, świadomych swych obowiązków wobec Ludowej Ojczyzny.

3.3.2.4. Niektóre zagadnienia przygotowania podróży polowych /kompleksowych/

Podstawę do przeprowadzenia podróży polowej stanowi program szkolenia i plan przedsięwzięć organizacyjnych akademii:

Zakres przedsięwzięć mających na celu zorganizowanie i przeprowadzenie podróży polowej pozostaje w ścisłym związku z jej rodzajem, przyjętą metodą i zamierzonymi celami. Niezależnie jednak od tego, w każdym przypadku należy:

- określić cel ogólny i cele szczegółowe, będące przedmiotem studiów terenowych;
- ustalić /z mapy/ rejony oraz kierunki, wzdłuż których będą prowadzone zajęcia lub gdzie będą omawiane problemy wynikające z celów i treści podróży, określić kolejne stacje postojowe, wybrać marszruty prowadzące do nich oraz sposób dojazdu do ewentualnych punktów pracy w terenie;
- przeprowadzić rekonesans rejonu podróży polowej i ostatecznie ustalić punkty pracy w terenie i wybrać stacje postojowe;
- opracować szczegółowy plan podróży polowej, uwzględniając w nim wyniki rekonesansu oraz możliwości materiałowo-techniczne;
- przygotować i wydać materiały oficerom prowadzącym zajęcia oraz uczestnikom podróży polowej, ażeby mogli wcześniej zapoznać się z ich treścią;
- przeprowadzić przed wyjazdem w teren dodatkowe, wstępne szkolenie dla uczestników podróży polowej jeśli zajdzie taka konieczność.

Słuchacze powinni w okresie przygotowań do podróży samodzielnie przestudiować odpowiednią literaturę obowiązkową i zalecaną. Przyczyni się to do podniesienia ich twórczej aktywności i pozwoli im na wszechstronne wniknięcie w istotę zagadnień przygotowywanej podróży polowej.

Dla podróży wojskowo-historycznych szczególnie poznawcze i wychowawcze znaczenie ma wyświetlenie dokumentalnej wojskowo-historycznej kroniki filmowej, związanej tematycznie z programem podróży polowej, poprzedzonej - jeśli jest to możliwe - wystąpieniami oficerów, byłych uczestników omawianych wydarzeń.

Właściwa organizacja podróży polowej, wszechstronne i dokładne jej przygotowanie stanowią podstawowe przesłanki i warunek jej sprawnego przeprowadzenia, a co zatem idzie, pełnego zrealizowania celów dydaktyczno-wychowawczych. Słuchacze i pracownicy dydaktyczno-naukowi, biorący w udział w podróży polowej, powinni być jej aktywnymi uczestnikami, a nie biernymi obserwatorami. Tak więc potrzebna jest twórcza praca obu stron prowadzących zajęcia i uczestników podróży, harmonijnie powiązana i umiejętnie sterowana przez kierownictwo podróży polowej.

Dobrze przygotowana podróż polowa pozwala słuchaczom uzyskać cenne doświadczenie praktyczne w zakresie organizowania później tej formy aktywnego szkolenia kadry oficerskiej w jednostkach wojskowych, do których wrócą po ukończeniu akademii.

Zajęcia w czasie podróży polowej są realizowane zgodnie z opracowanym planem /rozkładem/ zajęć. Mogą one się rozpocząć: jeszcze w rejonie stałego zakwaterowania /w ASG WP/; z chwilą zajęcia miejsca w środkach transportu /pociągu, autobusie/ lub po jego przybyciu na planowaną stację postoju lub w rejon planowanej podróży. W wypadku przeprowadzenia podróży z wykorzystaniem pociągu, większość planowanych zagadnień szkoleniowych realizuje się na terenowych punktach pracy wybranych w czasie rekonesansu, specjalnie do tego przeznaczone wagony wykorzystuje się jako miejsca przygotowania słuchaczy do kolejnych zajęć. W trakcie zajęć w czasie podróży polowych mają zastosowane różne metody nauczania, obowiązujące w przedmiotach taktyczno-operacyjnych.

Po zakończeniu podróży polowych kierownik zajęć przeprowadza omówienie rezultatów podróży, wykorzystując dane przedstawiane mu przez prowadzących zajęcia oraz własne spostrzeżenia. Ważnym elementem omówienia powinna być szeroka dyskusja uczestników, rozwijająca i uogólniająca problemy, będące przedmiotem studiów w poszczególnych dniach podróży polowej.

Wnioski i spostrzeżenia wynikające z analizy problemów, będących przedmiotem studiów podczas trwania podróży polowej, powinno być opracowane w formie pisemnej, stanowią ważny przyczynek do dalszej pracy naukowo-badawczej i poznawczej oraz dydaktyczno-wychowawczej.

3.3.3. Obozy szkoleniowe

W procesie kształcenia taktyczno-operacyjnego obozy szkoleniowe stanowią jedną z form organizacyjnych kompleksowego nauczania słuchaczy w zakresie określonej, wzajemnie powiązanej problematyki programowej z uwzględnieniem warunków terenowych. Ze względu na porę roku, w której są organizowane, obozy szkoleniowe dzielą się na:

- zimowe obozy szkoleniowe;
- letnie obozy szkoleniowe.

Zasadniczymi przedsięwzięciami szkoleniowymi, organizowanymi w czasie obozów są ćwiczenia dowódczo-sztabowe.

Słuchacze w czasie zajęć organizowanych w czasie obozów szkoleniowych mają możliwość nabycia dużej wiedzy taktyczno-operacyjnej oraz umiejętności sztabowych w zakresie organizacji i prowadzenia działań bojowych w różnych skomplikowanych /szczególnych/ warunkach terenowych.

Często obozy szkoleniowe połączone są z elementami podróży wojskowo-historycznej. Forma ta polega na szczegółowym omawianiu i analizowaniu działań wojsk w przeszłości, na terenie, w którym aktualnie przebiegają zaplanowane ćwiczenia. Formę taką poprzedzać można, jeśli to jest możliwe wystąpieniami /wspomnieniami/ oficerów - byłych uczestników omawianych i analizowanych wydarzeń. Obozy szkoleniowe sprzyjają również doskonaleniu umiejętności w dziedzinie geografii i topografii wojskowej. Niezaprzeczalnym walorem obozów szkoleniowych jest także fakt poszerzania horyzontów poznawczych, dotyczących poznawania piękna ziemi ojczystej i walorów poszczególnych regionów kraju.

Zajęcia na obozach szkoleniowych pozwalają również wywierać wpływ na kształtowanie takich walorów słuchaczy jak: wytrwałość, odporność na zmęczenie, zdyscyplinowanie, umiejętność pracy w kolektywie itp. Obozy szkoleniowe pozwalają kadrze naukowo-dydaktycznej na bardziej wnikliwe ocenienie słuchaczy, a głównie na szczegółowe poznanie ich uzdolnień i umiejętności dowódczych oraz sztabowych.

Cele szkoleniowe obozów mogą być następujące:

- przeprowadzenie dowódczo-sztabowych ćwiczeń taktycznych;
- praktyczne zapoznanie słuchaczy z teoretycznymi zasadami prowadzenia walki przez oddziały i związki taktyczne w określonym terenie i w odpowiednich warunkach;
- zapoznanie z rejonem geograficznym i warunkami terenowymi i atmosferycznymi w danym regionie;
- przeprowadzenie fragmentów podróży polowo-historycznej dla zapoznania słuchaczy z przykładami rzeczywistych działań bojowych prowadzonych w danym terenie w toku ubiegłych wojen;

- podniesienie kondycji fizycznej oficerów /organizacja marszów krajoznawczych, nauka lub doskonalenie jazdy na nartach itp./;

- prowadzenie ćwiczeń pokazowych ilustrujących charakter działań w określonym terenie.

a/ Przygotowanie obozów

Przygotowaniem obozów szkoleniowych zajmują się:

- kierownik ćwiczenia /dowódca obozu/;

- oddział szkolenia ASG WP lub komórki planowania poszczególnych wydziałów;

- dowódcy kursów;

- wyznaczeni oficerowie poszczególnych katedr;

- wyznaczony zespół oficerów kwatermistrzostwa ASG WP.

Podstawę do przygotowania obozów szkoleniowych stanowią:

- plan tematyczny kursu;

- plan przedsięwzięć ASG WP;

W planie tematycznym wyszczegółowione są tematy i zagadnienia które należy zrealizować w czasie zajęć oraz czas na ich realizację. Plan przedsięwzięć ASG WP określa: rodzaj obozu /letni, zimowy/, terminowy i czas trwania obozu również rejon jego dyslokacji.

Zasadniczym przedsięwzięciem przygotowawczym obozów szkoleniowych jest opracowanie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. W celu opracowania ćwiczenia wyznacza się /z reguły komendant wydziału/ zespół autorski. W skład zespołu autorskiego powinni wchodzić specjaliści tych komórek organizacyjnych, których problematyka będzie rozwiązywana w czasie trwania ćwiczenia.

Na głównego autora ćwiczenia wyznacza się oficera z Katedry Taktyki Ogólnej. Powinien to być oficer posiadający już pewne doświadczenie w organizacji obozów szkoleniowych, a także wysoki zasób wiedzy z zakresu tematyki będącej przedmiotem zajęć realizowanych w czasie obozu.

Praca zespołu autorskiego w okresie przygotowania obozu nie różni się od postępowania autora przy opracowaniu ćwiczeń. Opracowując ćwiczenie, będące przedmiotem kształcenia słuchaczy w czasie obozu, główny autor powinien przewidzieć szereg czynników mających wpływ na sprawny przebieg ćwiczenia na obozie. Powinien więc ustalić składy ćwiczących zespołów i ilość tych zespołów. Do poszczególnych, ćwiczących zespołów /sztabów/ należy włączyć oficerów różnych specjalności. Skład oficerów ćwiczących w danym zespole powinien każdorazowo być zbliżony do stanu etatowego sztabu jaki reprezentuje w ćwiczeniu dany zespół. Ilość ćwiczących zespołów zależna jest od ilości słuchaczy biorących udział w ćwiczeniu.

Oprócz opracowania niezbędnych do przeprowadzenia ćwiczeń dokumentów, główny autor /zespół autorski/ powinien brać udział w opracowaniu szczegółowego "Planu przebiegu obozu", w którym powinny być zawarte wszystkie zagadnienia organizacyjno-zabezpieczające i szkoleniowe. Odpowiednie przedsięwzięcia autor wprowadza do planu po ich uzgodnieniu z Oddziałem Szkolenia i komórkami zabezpieczenia materiałowo-technicznego.

Przy opracowaniu planu uwzględnia się również przedsięwzięcia o charakterze pozaprogramowym, do których można zaliczyć:

- referaty związane z problematyką historyczno-wojskową i geograficzno-gospodarczą danego regionu;

- zwiedzanie zakładów pracy oraz nowo zbudowanych obiektów gospodarczych;

- spotkania z działaczami społeczno-politycznymi danego rejonu;

- przedsięwzięcia turystyczno-krajoznawcze oraz sportowo-rekreacyjne.

Przed przystąpieniem do opracowania szczegółowego planu przebiegu obozu oraz planu przeprowadzenia ćwiczenia główny autor powinien przeprowadzić rekonesans w terenie, w którym obóz będzie prowadzony.

Dla przeprowadzenia rekonesansu tworzy się grupę rekonesansową, w skład której, oprócz głównego autora jako kierownika weszliby oficerowie którzy spełniają główną rolę w opracowaniu planu przeprowadzenia ćwiczenia a także przedstawiciel Oddziału Szkolenia lub wydziału organizującego obóz oraz kwatermistrzostwa.

Głównym etapem pracy zespołu autorskiego w czasie rekonesansu jest wybór punktów pracy, do ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Ponadto grupa rekonesansowa powinna ustalić:

- możliwości przeprowadzenia zajęć w salach wykładowych;

- możliwości realizacji innych przedsięwzięć szkoleniowych i pozaszkoleniowych;

- sposób zakwaterowania i wykorzystania obiektów szkoleniowych jednostki;

- zasady i sposoby żywienia biorących udział w obozie.

Po ustaleniu zasadniczych przedsięwzięć szkoleniowo-organizacyjnych w czasie rekonesansu, zespół autorski uzupełnia /koryguje/ plan przebiegu obozu. W ostatecznej redakcji plan przebiegu obozu powinien zawierać:

- tamatykę i czas przeprowadzenia przedsięwzięć realizowanych w poszczególnych dniach obozu;

- dokładne miejsce realizacji tych przedsięwzięć;

- nazwiska prowadzących zajęcia;

- wyszczególnienie grup słuchaczy biorących udział w każdym z realizowanych przedsięwzięć;

- inne, niezbędne dane do właściwego przeprowadzenia obozu.

b/ Przebieg obozu

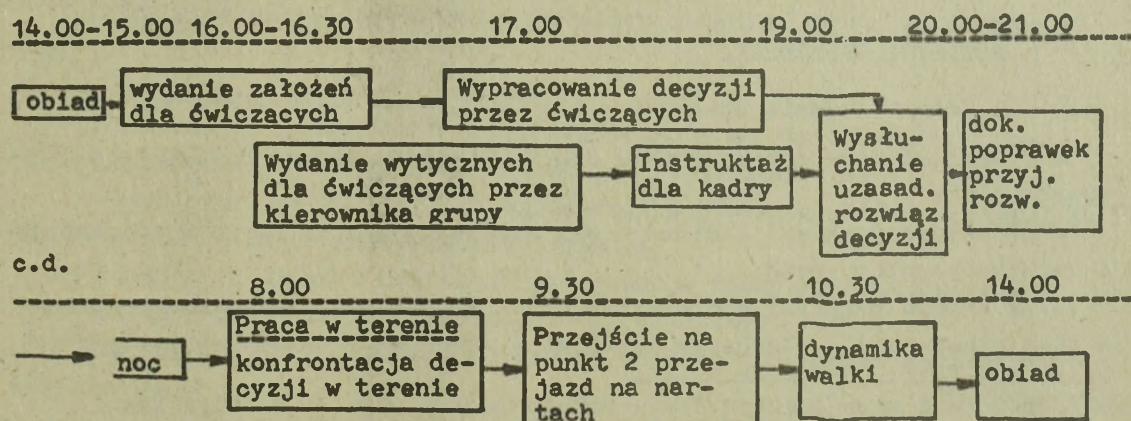
Za właściwy, zgodny z planem przebieg obozu odpowiedzialny jest kierownik obozu. W celu przejazdu ćwiczących na obóz, w zależności od sposobu przejazdu, należy opracować plan przejazdu, który wykonuje zespół autorski lub, jeżeli przejazd następuje transportem kolejowym, wyznaczony oddzielnie komendant transportu.

Po przybyciu w rejon obozu, kierownik lub główny autor rozmieszcza słuchaczy w przygotowanych pomieszczeniach, a następnie zapoznają z obiektami /salami/, które będą wykorzystane w czasie trwania obozu. Przed przystąpieniem do ćwiczenia dowódczo-sztabowego należy przeznaczyć odpowiednią ilość czasu dla ćwiczących na przygotowanie się do ćwiczeń.

Przed rozpoczęciem ćwiczenia z kadrami dydaktyczno-naukową przeprowadza się instruktaż, w czasie którego kierownik ćwiczenia omawia zasadnicze przedsięwzięcia szkoleniowo-organizacyjne a główny autor zasadnicze problemy taktyczno-operacyjne prowadzonego ćwiczenia. W pozostałych dniach instruktaże organizuje się po przyjeździe z terenu przed rozpoczęciem kolejnego etapu /kolejnej części/ ćwiczenia. Oprócz wymienionych elementów instruktażu w pierwszym dniu - w następnych dniach należy dodatkowo:

- omówić zasadnicze problemy rodzajów wojsk i służb /wystąpienia oficerów specjalistów/;
- omówić przebieg ćwiczenia w poprzednim etapie, zwracając uwagę na zasadnicze błędy dydaktyczne i merytoryczne /kierownik ćwiczenia/;
- dokonać niezbędnych ustaleń na następny etap ćwiczenia /kierownik ćwiczenia/.

Rys. 1. Przykładowy przebieg doby szkoleniowej na obozie zimowym

Przed instruktażem ćwiczące zespoły pobierają założenia oraz mapy i przystępują do zapoznania się z sytuacją, Jeśli jest taka konieczność kierownicy taktyczni zespołów udzielają ćwiczącym instruktażu /ukierunkowują ich pracę/.

W czasie instruktażu dla kadry dydaktyczno-naukowej ćwiczące zespoły wykonują nakazane w założeniach oraz uszczegółowione w czasie instruktażu zadania.

Po instruktażu, kierownicy taktyczni zespołów kontrolują pracę w zespołach /wysłuchują decyzji, uzasadnień, obserwują pracę dowódcy i sztabu itp./, po czym udzielają instruktażu co do pracy w dniu następnym.

Celowe jest, aby po wysłuchaniu przez kierowników taktycznych zespołów, poszczególne sztaby posiadały czas na dokonanie niezbędnych poprawek i usunięcie wykrytych błędów.

Korygowanie decyzji w terenie odbywa się z reguły w następnym dniu obozu, na wybranych punktach pracy. W zależności od terenu, warunków atmosferycznych i tematyki zajęć przejście na kolejne punkty pracy może dokonywać się przez:

- przejście pieszo;
- przejazd na nartach;
- przewóz autokarami.

Praca zespołów ćwiczących i praca kadry na obozie mogą być różne, w zależności od tematyki i przedsięwzięć organizowanych w poszczególnych dniach obozu.

Obóz kończy się z reguły spotkaniem: ćwiczących z kadra dowódczą jednostki, w której był organizowany i omówieniem, które przygotowuje i prowadzi kierownik ćwiczenia. W czasie omówienia najlepiej wykonane dokumenty bojowe prezentuje się na sali, w której dokonuje się omówienia.

3.3.4. Praktyka słuchaczy

3.3.4.1. Cele i zadania praktyki

W ramach studiów dyplomowych w ASG WP przewidziane są następujące praktyki^{61/}:

- 28 dniowe praktyki liniowe - dla słuchaczy I i II kursu w oddziałach^{ch} i związkach taktycznych;
- 12 dniowe praktyki gospodarcze - dla słuchaczy I kursu indywidualne^e w oddziałach, a dla słuchaczy II kursu - zbiorowe w związkach taktycznych^{ch}.

61/ Zgodnie z zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego WP nr Pp/1 szkol. oper. z dnia 6.01.1976 r. w sprawie organizacji i przebiegu praktyk słuchaczy ASG WP.

Z uwagi na różnorodność przedsięwzięć szkoleniowych i organizacyjnych, w których słuchacze biorą udział w czasie praktyki /ćwiczenia taktyczne, szkolenie ogniowe i techniczne, planowanie szkolenia, przedsięwzięcia mobilizacyjne i inne/ zalicza się ją do złożonych form kształcenia.

Szczególnie wiele korzyści dają słuchaczom ćwiczenia z wojskami, w ramach których występują /lub powinny być stworzone/ warunki zbliżone do rzeczywistego pola walki, umożliwiające kształtowanie różnorodnych cech osobowości zarówno z punktu widzenia opanowania określonego zasobu wiedzy taktyczno-operacyjnej, jak również rozwijania właściwych postaw moralno-politycznych oraz koniecznych dowódcy i oficerowi sztabu cech charakteru.

Ogólne cele praktyki powinny zakładać:

- doskonalenie słuchaczy w wykonywaniu funkcji dowódczych i sztabowych a także umożliwienie im praktycznego zastosowania w jednostkach wojskowych wiedzy i umiejętności zdobytych w akademii w zakresie przedmiotów taktyczno-operacyjnych oraz społeczno-politycznych;

- kształtowanie u słuchaczy właściwych postaw moralno-politycznych, umiejętności pracy w nowym kolektywie sztabowym oraz dowódczych i sztabowych cech charakteru;

- zapoznanie słuchaczy z aktualnym procesem i systemem szkolenia wojsk, metodami pracy partyjno-politycznej, aktualną techniką bojową, znajdującą się w wyposażeniu jednostek, jej możliwościami i zasadami użycia;

- umożliwienie słuchaczom Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju odbycia praktyki lotniczej.

W wypadkach kierowania słuchacza na praktykę do innego rodzaju wojsk, cele praktyki precyzuje się zależnie od możliwości i planu szkolenia jednostki.

Z celów szkoleniowych wynikają określone zadania, które mogą obejmować:

1/ dla wszystkich kierunków studiów:

- udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu treningu sztabowego, ćwiczenia dowódczo-sztabowego oraz ćwiczenia z wojskami;

- udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu plutonowego lub kompanijnego ćwiczenia ze strzelaniem amunicją bojową;

- prowadzenie zajęć z oficerami jednostek w ramach szkolenia kadry;

- udział w pracy partyjno-politycznej jednostki;

- zapoznanie się z systemem gotowości bojowej jednostki /zwłaszcza alarmowej/;

- przestudiowanie dokumentacji szkoleniowej oraz zapoznanie się z systemem szkolenia i bazą szkoleniową jednostki;
- zapoznanie się z możliwościami bojowymi oraz z zasadami eksploatacji i konserwacji sprzętu, a ponadto w celu utrzymania tzw. kondycji taktyczno-technicznej odbycie niezbędnych strzelań w warunkach poligonowych;
- zapoznanie się z systemem i zasadami gospodarki materiałowej jednostki;
- ewentualne przeprowadzenie prac badawczych wynikających z tematu pracy dyplomowej.

2/ dotatkowo na Wydziale Wojsk Lądowych w specjalnościach wojsk rakietowych i artylerii oraz wojsk OPL:

- dowodzenie pododdziałem w czasie strzelania amunicją bojową;
- zorganizowanie i przeprowadzenie treningu ogniowego;
- dowodzenie pododdziałem w czasie musztry bojowej.

3/ dotatkowo na Wydziale Wojsk Lądowych w specjalnościach wojsk inżynierijnych, chemicznych i łączności:

- dowodzenie pododdziałem danego rodzaju wojsk podczas realizacji właściwych mu zadań /organizacja przewazy, likwidacja skutków skażeń środkami chemicznymi, organizacja łączności/;
- zapoznanie z praktycznym wykorzystaniem sprzętu bojowego wprowadzanego do wyposażenia danego rodzaju wojsk.

4/ dotatkowo na Wydziale Wojsk Lądowych w specjalności kwatermistrzowskiej:

- zapoznanie się z obowiązkami osób funkcyjnych oraz aktualnymi przepisami, zarządzeniami i rozkazami traktującymi o gospodarce materiałowej;
- zapoznanie się z organizacją i systemem ochrony magazynów.

5/ dotatkowo na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju dla personelu latającego:

- udział w organizacji dnia lotnego oraz kierowanie lotami na lotnisku i poligonie;
- praktyczne wykonanie lotów;

Na podstawie ogólnie sprecyzowanych zadań dla poszczególnych kierunków studiów właściwe katedry opracowują wytyczne dla każdego słuchacza np. Katedra Taktyki Ogólnej opracowuje wytyczne dla słuchaczy grup ogólnowojskowych Wydziału Wojsk Lądowych. Wytyczne takie powinny uwzględniać między innymi: opracowanie przez słuchaczy ćwiczenia /ćwiczeń/, wygłoszenie wykładu lub przeprowadzenie informacji, uczestniczenie w ćwiczeniach /jeśli organizowane są w czasie praktyki/ zapoznanie się ze strukturą

organizacyjną jednostki, jej uzbrojeniem i wyposażeniem, planami szkolenia, organizacją szkolenia kadry, zasadami osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej przez jednostkę itp.

3.3.4.2. Organizacja praktyki

Zaliczenie praktyki jest niezbędne dla uzyskania przez słuchaczy promocji na następny rok studiów. W wyjątkowych wypadkach komendant akademii może zwolnić słuchacza z części lub całości praktyki.

Termin i czas trwania praktyki, którą objęci są słuchacze pierwszego i drugiego roku studiów regulują odpowiednie plany szkoleniowe. Praktykę słuchacze odbywają po wykorzystaniu rocznego urlopu miesięcznego, który z reguły planowany jest na drugą połowę lipca i pierwszą połowę sierpnia.

Aktualnie organizacja praktyk słuchaczy ASG WP przedstawia się następująco:

1/ grupy ogólnowojskowe - w ciągu dwóch tygodni drugiej połowy sierpnia odbywają się szkolenia specjalistyczne na poligonach, których celem jest utrzymanie tzw. kondycji taktyczno-technicznej. W tym czasie słuchacze pierwszego kursu m.in. wykonują strzelania z BWP, natomiast słuchacze drugiego kursu z czołgów, Miesiąc wrzesień przeznaczony jest na odbycie praktyki dowódczo-sztabowej, na wyznaczonych stanowiskach w oddziałach lub związkach taktycznych.

2/ grupy specjalistyczne wojsk raketowych i artylerii oraz wojsk OPL - w ciągu dwóch tygodni drugiej połowy sierpnia odbywają praktyki dowódczo-sztabowe na wyznaczonych stanowiskach, a w miesiącu wrześniu dowodzą pododdziałami w oddziałach specjalistycznych zgodnie z posiadanymi specjalnościami.

3/ pozostałe grupy specjalistyczne - w ciągu pierwszych 4 tygodni /druga połowa sierpnia, pierwsza połowa września odbywają praktykę na wyznaczonych stanowiskach w ramach praktyki dowódczo-sztabowej. Przez pozostałe 2 tygodnie praktykę odbywają przy sprzęcie swojego rodzaju wojsk w ramach utrzymywania tzw. kondycji taktyczno-technicznej.

4/ grupy rozpoznania wojskowego - odbywają praktykę dowódczo-sztabową na wyznaczonych stanowiskach przez cały czas jej trwania tzn. przez 6 tygodni.

5/ grupa dydaktyczna - organizowana jest ze słuchaczy II roku studiów wszystkich specjalności. Z tego też względu przez pierwsze 4 tygodnie odbywają oni praktykę zgodnie z planem przewidzianym dla swojej specjalności. Pozostałe 2 tygodnie już w ramach grupy dydaktycznej szkolą się w ASG WP według oddzielnego planu.

Propozycje stanowisk dla słuchaczy wyjeżdżających na praktykę opracowuje się co najmniej na dwa miesiące przed terminem jej rozpoczęcia. Przy ustaleniu stanowisk dla poszczególnych słuchaczy bierze się pod uwagę ich możliwości /postępy w nauce/ oraz doświadczenie w pracy dowódczej lub sztabowej przed przybyciem do ASG WP. Przestrzega się przy tym zasady, że słuchacze akademii mogą odbywać praktykę tylko na stanowiskach na których pełnią obowiązki służbowe etatowi oficerowie jednostki. Przydział stanowisk na określone funkcje zatwierdza komendant akademii.

Za organizację praktyk w skali akademii odpowiedzialny jest Oddział Szkolenia, do którego obowiązków należy:

- uzgodnienie z dowództwami rodzajów wojsk i służb przydziału słuchaczy na określone stanowiska w jednostkach wojskowych;
- zapotrzebowanie z jednostek wykazu tematyki szkoleniowej - przewidzianej dla wojsk w okresie praktyki;
- koordynacja planów szkolenia akademii z planami szkolenia związków taktycznych i operacyjnych, w których przewidziana jest praktyka słuchaczy;
- zorganizowanie wyjazdu słuchaczy na praktykę.

Naukowymi opiekunami słuchaczy w czasie odbywania przez nich praktyki są odnośni komendanci wydziałów. Czuwają oni nad całością przebiegu praktyk, a niezależnie od tego odpowiedzialni są również za koordynację pracy w zakresie przygotowania i organizacji praktyk. Do ich obowiązków w czasie organizowania praktyki należy:

- opracowanie propozycji stanowisk dla poszczególnych słuchaczy wyjeżdżających na praktykę i dokonanie konkretnego przydziału słuchaczy na określone funkcje w jednostkach wojskowych;
- uzgodnienie programów ramowych i szczegółowych oraz ustalenie indywidualnych wytycznych dla poszczególnych słuchaczy;
- dokładne informowanie słuchaczy udających się na praktykę o ich zadaniach;
- doraźne kontrolowanie przebiegu praktyki bezpośrednio w jednostkach.

Programy praktyki opracowuje się po otrzymaniu z jednostek wojskowych planów szkolenia wojsk. Wyszczególnia się w nich podstawowe zadania dla wszystkich słuchaczy poszczególnych grup w zależności od kierunku studiów. Program praktyki stanowi równocześnie podstawę do opracowania indywidualnych wytycznych dla słuchaczy. Wskazówki dotyczące pracy partyjno-politycznej słuchaczy w okresie praktyki podają na odprawach oficerowie wydziału politycznego, wyznaczeni przez zastępcę komendanta akademii do spraw politycznych.

Przed zakończeniem roku akademickiego, właściwe katedry organizują dla słuchaczy udających się na praktykę /po urlopie wypoczynkowym/ zebra-
nia informacyjne, na których omawiają znaczenie praktyki jako integral-
nej części studiów, program praktyki, obowiązki słuchaczy w czasie odby-
wania praktyki, sposób opracowania sprawozdań, sprawę dyscypliny w czasie
praktyki oraz problemy o charakterze organizacyjnym.

Do czasu wyjazdu na praktykę wszyscy słuchacze zobowiązani są przygo-
tować się do niej stosownie do indywidualnych wytycznych, otrzymanych od
kierownika taktycznego grupy, zawierających podstawowe obowiązki w cza-
sie praktyki i wskazówki do praktycznej realizacji jej programu. W czasie
przygotowania się do wyjazdu na praktykę słuchacz powinien:

- zaznajomić się z rozkazami; regulaminami i instrukcjami dotyczący-
mi przewidzianego na praktyce stanowiska;
- przestudiować materiały o metodyce szkolenia taktyczno-operacyjnego
w wojskach;
- zapoznać się ze wzorami sprzętu bojowego, znajdującego się w wypo-
sażeniu danej jednostki oraz z zasadami jego eksploatacji i konserwacji.

3.3.4.3. Kierowanie praktyką

W czasie trwania praktyki słuchacze podlegają bezpośrednio dowódcy
jednostki lub osobie przez niego upoważnionej, a w zakresie realizacji
zadań postawionych przez akademię - również kierownikowi praktyki wyzna-
czonemu spośród nauczycieli akademickich ASG WP i sprawującemu pieczę
nad praktykami /w przypadku ich wyznaczenia/.

Jeden kierownik praktyki może kierować pracą słuchaczy w ramach dywi-
zji lub garnizonu. Wykaz kierowników praktyki na wniosek odnośnych ko-
mendantów wydziałów /szefów katedr/ zatwierdza komendant akademii. Kie-
rownik praktyki przez cały okres jej trwania podlega komendantowi wydzia-
łu /szefowi katedry/ i utrzymuje ścisłą łączność z dowódcą oraz szefem
sztabu jednostki. Ponośi on odpowiedzialność za realizację programu
praktyki słuchaczy oraz dokonuje oceny dydaktycznej jej przebiegu.

Do obowiązków kierownika praktyki ponadto należy:

- kontrola przybycia słuchaczy na praktykę w określonym czasie;
- zapoznanie się z warunkami ich pracy;
- udzielenie indywidualnych konsultacji słuchaczom i pomocy w usuwaniu
trudności wynikających z zajmowanego stanowiska;
- zorganizowanie w koniecznych wypadkach wygłoszenia dla słuchaczy
wykładów /informacji/ przez oficerów dowództwa jednostki wojskowej na
miejscu praktyki;

- dbanie o właściwe wykorzystywanie słuchaczy w czasie praktyki oraz interweniowanie u dowódców odnośnych jednostek w razie stwierdzenia zlecenia słuchaczom zadań niezgodnych z programem praktyki.

Słuchacze po przybyciu na miejsce praktyki wręczają dowódcy jednostki otrzymane w akademii skierowania i po ogólnym zapoznaniu się z warunkami praktyki opracowują osobiste kalendarzowe plany pracy, które przedstawiają dowódcy do zatwierdzenia

W czasie praktyki słuchacze obowiązani są do prowadzenia dziennika praktyki oraz opracowania sprawozdania z praktyki.

Korzyści z praktyki uzależnione są w dużej mierze od samego słuchacza, jego stosunku do pracy i nauki, od stopnia zainteresowania procesem szkolenia bojowego i życiem danej jednostki, w której odbywa on praktykę. Z drugiej zaś strony cele praktyki nie zostaną osiągnięte, mimo najlepszych chęci i jak najbardziej pozytywnego i czynnego ustosunkowania się do niej słuchaczy, jeżeli dowództwo danej jednostki nie otoczy ich odpowiednią opieką.

Przy dobrze zorganizowanej praktyce, korzyści z niej odnosi nie tylko słuchacz, ale i jednostka. Bardzo często bowiem słuchacze biorą czynny udział w życiu jednostki, przyczyniają się do wykonania przez nią zadań szkoleniowo-wychowawczych.

Ocena pracy słuchacza za okres praktyki powinna obejmować: ocenę wykonania zadania indywidualnego oraz krótką charakterystykę całości kształtu pracy w jednostce. Ocenę tę uzgodnioną z kierownikiem praktyki oraz krótką charakterystykę słuchacza wpisuje do indeksu dowódca jednostki zainteresowanego. Ocenę za pracę słuchacza podczas ćwiczeń wystawia jego bezpośredni przełożony.

Sprawozdanie z przebiegu praktyki w danej jednostce garnizonie składa kierownik praktyki, odnośnemu Komendantowi Wydziału /Szefowi Katedry/ przedstawiając w nim ocenę pracy słuchaczy oraz uwagi i wnioski. Na podstawie sprawozdań słuchaczy i kierowników praktyki komendanci wydziałów /szefowie katedr/ meldują przebieg i wyniki praktyki komendantowi akademii. Następnie dokonują podsumowania praktyki ze słuchaczami poszczególnych lat studiów.

Słuchacze armii sojusznicznych państw członków Układu Warszawskiego kształcący się na studiach dyplomowych w ASG WP praktyki odbywają w swoich Siłach Zbrojnych.

3.4. Metodyka podstawowych form uczenia się i studiowania

3.4.1. Praca samodzielna słuchaczy

3.4.1.1. Charakterystyka pracy samodzielnej

Wiodącą rolę w kształceniu słuchaczy spełniają formy i metody nauczania wykorzystywane przez nauczycieli akademickich w ramach programowych zajęć. Umożliwiają one bowiem przekazywanie słuchaczom aktualnej wiedzy wraz z umiejętnościami stosowania jej w praktycznych sytuacjach. Jednak zajęcia prowadzone pod kierownictwem nauczyciela akademickiego nie mogą zastąpić samego procesu uczenia się i studiowania. Stwarzają one słuchaczom jedynie warunki umożliwiające w sposób celowy i ukierunkowany samodzielne zgłębienie i przyswojenie zarówno teoretycznych problemów, jak i określonych umiejętności praktycznych.

Dlatego też praca samodzielna słuchaczy ASG WP stanowi jedną z zasadniczych form uczenia się. Istotą, a jednocześnie szczególną cechą tej formy jest to, że przy praktycznym jej stosowaniu, słuchacze pracują w zasadzie samodzielnie, zdani na własne umiejętności i doświadczenie.

Bezpośrednia pomoc nauczycieli akademickich, polegająca na dostarczaniu słuchaczom gotowych rozwiązań, uważana jest za niepotrzebną i szkodliwą. Niemniej jednak rola kadry dydaktyczno-naukowej w procesie uczenia się słuchaczy i ich pracy samodzielnej jest bardzo duża. Do jej obowiązków w tym zakresie należy:

- ukierunkowanie pracy samodzielnej przez stawianie słuchaczom konkretnych zadań do wykonania /w formie ustnej lub w założeniach/;
- stworzenie dostatecznie szerokiej bazy szkoleniowej, zwiększającej efektywność procesu uczenia się i studiowania /gabinety, podręczniki, skrypty, schematy itp./;
- udzielanie konsultacji metodycznych i merytorycznych;
- dbanie o higienę pracy umysłowej słuchaczy.

Praca samodzielna słuchaczy ma istotne znaczenie w procesie studiów. W czasie przeznaczonym na tę działalność uczą się oni i studiują, a w szczególności:

- przygotowują się do zajęć programowych, seminariów, ćwiczeń, zajęć praktycznych oraz kolekwów i egzaminów;

- opracowują prace roczne /indywidualne/ oraz prace dyplomowe.

Działalność słuchaczy w czasie pracy samodzielnej polega na:

- zapamiętaniu niezbędnych informacji i przyswajaniu określonych umiejętności i nawyków;

- kojarzeniu otrzymywanych informacji;
- uzyskaniu pozytywnych rozwiązań.

Realizując powyższe zadania, słuchacze stosować mogą trzy różne sposoby uczenia się, a mianowicie:

- naukę indywidualną;
- naukę zespołową;
- połączenie nauki indywidualnej i zespołowej.

3.4.1.2. Studiowanie samodzielne i zespołowe

Nauka indywidualna zapewnia w zasadzie najwyższy stopień skuteczności, gdyż umożliwia zdobycie trwałej i operatywnej wiedzy. Tylko przez samodzielne działania słuchacze opanowują podstawowe wiadomości i przyswajają niezbędne umiejętności oraz wykonują zadania wymagające dużego nakładu własnej pracy /studiowanie literatury, opracowanie prac indywidualnych i dyplomowych/. Nauka indywidualna wymaga jednak dużej wytrwałości i systematyczności oraz takich umiejętności, jak: zdolność do koncentracji i skupienia się na przedmiocie studiów, łatwość zapamiętania informacji, znajomość zasad kształtowania umiejętności i nawyków.

Z tego punktu widzenia naukę zespołową należy traktować jako ważne uzupełnienie indywidualnych wysiłków, szczególnie dla słuchaczy posiadających luki w wiadomościach i trudności w koncentracji. W nauce zespołowej zyskują oni bowiem cenne ułatwienia i nieodzowne bodźce do pracy. W zespole koleżeńskim wytwarza się łatwo atmosfera swobodnej wymiany myśli, co sprzyja bardziej gruntownemu przemyśleniu, zrozumieniu i logicznemu powiązaniu ze sobą różnych zagadnień. Wspólna nauka ułatwia też utrwalenie wiedzy i nawyków oraz umożliwia prowadzenie skutecznej kontroli wyników. Zaletą głośnego utrwalania oraz zbiorowej kontroli jest to, że referujący /poddawany kontroli/ może przedstawić swoją wypowiedź w formie, jaka będzie wymagana na zajęciach programowych względnie egzaminach. Pozostali członkowie grupy, słuchając wypowiedzi kolegi, kontrolują go i utrwalają przerabiany materiał.

Ten sposób uczenia się, chociaż wymaga więcej czasu, jest w niektórych wypadkach lepszy niż ciche samodzielne powtarzanie objęte jedynie ramami niezbyt pewnej w swych założeniach samokontroli, na którą zdani są słuchacze pracujący indywidualnie.

Inną zaletą pracy zespołowej jest duża operatywność uczenia się. Z uwagi na zróżnicowanie wiedzy poszczególnych członków uczącego się zespołu odpowiedź na pytanie lub wyjaśnienie niezrozumiałego problemu następuje często natychmiast ze strony tych, którzy uprzednio zapoznali się z danym problemem.

Dla wielu słuchaczy korzyści z nauki zespołowej wynikają również z dostarczonych przez nią bodźców do pracy. Nauka zespołowa pobudza bowiem ambicje i wzmacnia zainteresowanie, wyzwala chęć podobania się i dorównania innym. Jest więc motorem emocjonalnego stosunku do nauki, który jest nieodzowny dla osiągnięcia pozytywnych rezultatów. Dla innych słuchaczy nauka zespołowa ujęta w ramy koleżeńskiej solidarności jest źródłem pełnego zaangażowania umysłowego i zdyscyplinowania. Jest to istotne chociażby z tego punktu widzenia, że wiele ludzi nie może zmusić się do indywidualnej, samodzielnej i wytężonej pracy umysłowej. Przeszkadzają im dość często różne uboczne zajęcia lub myśli, które odbiegają niekiedy daleko od studiowanego materiału.

Szczególna rola w nauce zespołowej przypada zdolnym słuchaczom. Chodzi jednak o to, aby ich funkcja w grupie nie sprowadzała się do roli nieudolnego nauczyciela, który sam zadaje pytania i sam na nie odpowiada. Rola pozostałych słuchaczy sprowadzałaby się w tym przypadku do biernego, bezkrytycznego odbierania informacji. Dlatego ten członek zespołu, który z racji posiadanych wiadomości lub osobistych cech charakteru obejmuje inicjatywę, powinien zrezygnować z roli jedynego nauczyciela. Rola jego polegać powinna na zachęcaniu kolegów do myślenia i precyzyjnego wypowiedzania myśli oraz kontrolowania i uzupełniania ich wiadomości.

Skład grupy podczas uczenia się zespołowego nie może być zbyt liczny. Uważa się, że powinna ona się składać z 2-3, a co najwyżej z 4 osób. W grupie większej efektywność uczenia się znacznie spada. Bardzo istotnym zagadnieniem jest właściwy dobór członków grupy, których powinno łączyć koleżeństwo i jedność celów działania. Skład grupy może być stały lub zmienny. Zdarza się, że 2-3 słuchaczy uczy się razem od początku do końca roku szkolnego lub nawet w przeciągu całego okresu studiów. W innych przypadkach - zależnie od przedmiotu, czasu i innych okoliczności - skład grupy wspólnie uczących się słuchaczy ulega zmianom. Taki stan rzeczy należy uważać za normalny.

Częstym, a niekiedy nieodzownym elementem pracy samodzielnej słuchaczy, jest łączenie nauki indywidualnej i zespołowej. W tym wypadku nauka zespołowa może poprzedzać lub następować po nauce indywidualnej. Nauka zespołowa wyprzedza indywidualne uczenie się najczęściej wtedy, gdy należy uporządkować materiał przekazany do opanowania, przy jednoczesnym braku literatury przedmiotu. Dopiero po wspólnym usystematyzowaniu wiedzy członkowie zespołu przystępują do indywidualnego opanowania kolejnych jej partii. Bardzo częstym zjawiskiem - szczególnie podczas przygotowania się do egzaminów i kolokwium - jest też indywidualne powtarza-

nie lub przemysłenie całości względnie części materiału przerobionego w czasie nauki zespołowej. Jest to popularnie zwane szufladkowaniem materiału, które stanowi nieodzowny element uzyskania pozytywnych rezultatów.

Z reguły jednak zespołowe uczenie się powinno być poprzedzone pracą indywidualną. W tym wypadku w czasie nauki indywidualnej wszyscy członkowie zespołu pracują nad tym samym materiałem lub, zwłaszcza z braku czasu, każdy z nich zapoznaje się z odrębnym zagadnieniem szkoleniowym. Następnie w czasie nauki zespołowej następuje wymiana poglądów i wzajemne zapoznawanie się z wynikami pracy indywidualnej. W tym jednak wypadku może wystąpić szkodliwa tendencja do bezkrytycznego korzystania z cudzych rozwiązań. Nauka zespołowa traci wówczas wszelki sens, gdyż uczy schematyzmu i przyzwyczajają do łatwizny. Dlatego też w ramach pracy zespołowej należy bardzo krytycznie oceniać indywidualne rozwiązania i w żadnym wypadku nie dążyć do ujednoczenia poglądów.

W czasie pracy samodzielnej słuchacze posługują się różnorodnymi metodami opisanymi w poprzednich rozdziałach, jak: opis, wykład, praca z podręcznikiem, metoda pytań i dyskusja, pokaz czynności, działania praktyczne /umysłowe i motoryczne/ oraz trening. Z wyszczególnionych metod do najczęściej stosowanych należą: praca z podręcznikiem, działania praktyczne /wykonanie zadania domowego/ oraz trening polegający na powtarzaniu materiału szkoleniowego lub czynności.

3.4.1.3. Praca roczna /kursowa/

Praca roczna /kursowa/ jest jednym z elementów pracy samodzielnej słuchaczy jako formy uczenia się. Polega ona na pisemnym ujęciu określonego zadania z jednego z zasadniczych przedmiotów studiów w ASG. Każdy słuchacz wykonuje dane zadanie samodzielnie pod kierownictwem konsultanta, wyznaczonego spośród nauczycieli akademickich.

Celem pracy rocznej /kursowej/ jest:

- nauczyć słuchacza samodzielnego rozwiązania określonego problemu teoretycznego lub praktycznego w odpowiedniej formie /referat, ćwiczenie/;
- nauczyć słuchacza samodzielnego zgłębiania danego zagadnienia /przez dodatkowe studiowanie literatury/;
- przygotowanie do opracowania prac dyplomowych i innego typu opracowań teoretycznych.

Prace roczne w formie krótkich referatów lub fragmentów ćwiczeń opracowuje każdy słuchacz I i II roku studiów. Słuchacze I roku otrzymują tematy łatwiejsze, dotyczące w zasadzie jednego wybranego zagadnienia. Słuchacze II roku otrzymują tematy kompleksowe, zbliżone swą formą i

treścią do prac dyplomowych. Tematykę prac rocznych opracowują katedry. Dotyczy ona problematyki taktycznej, organizacji wojsk, służby sztabów, dowodzenia, oraz wąskich problemów specjalistycznych i jest dostosowana do profilu szkolenia, a często również do zainteresowań słuchaczy.

Do opracowania prac rocznych słuchacze przystępują po ukończeniu ćwiczenia metodycznego, które stanowi bazę wyjściową do ich pracy samodzielnej. Po zapoznaniu się z tematem słuchacze samodzielnie dobierają literaturę oraz przeprowadzają analizę tematu pracy rocznej. Ustalają też ogólną koncepcję jej opracowania, a następnie referują swoje poglądy nauczycielowi akademickiemu - konsultantowi. Konsultant służy pomocą i wydaje słuchaczowi wytyczne co do formy i treści danej pracy.

Po rozmowie z konsultantem słuchacz ostatecznie precyzuje koncepcję swojej pracy, przedstawiając w oznaczonym terminie do zatwierdzenia tezy oraz termin wykonania pracy. Następnie przystępuje do pisania pracy, zwracając się w razie potrzeby o pomoc do konsultanta. Udzielając pomocy, konsultant zwraca uwagę słuchaczowi na błędy i braki w jego pracy, zaleca dokonanie - niezbędnych jego zdaniem poprawek i uzupełnień, a w końcu ocenia całość pracy indywidualnej słuchacza.

3.4.2. Praca dyplomowa

3.4.2.1. Cele i tematyka pracy dyplomowej

W myśl obowiązujących przepisów o szkolnictwie wyższym i zgodnie z programem studiów wszyscy słuchacze trzyletnich studiów stacjonarnych i zaocznych kończący studia, opracowują samodzielnie i bronią pracy dyplomowej. Wykonanie pracy dyplomowej ma na celu:

- sprawdzić dojrzałość słuchacza w zakresie samodzielnego rozwiązywania praktycznych lub teoretycznych problemów nauki i sztuki wojennej, mających użytkowe znaczenie z punktu widzenia potrzeb jednostki wojskowej lub uczelni;

- sprawdzić umiejętność korzystania z materiałów źródłowych, literatury fachowej i poprzednio opanowanej wiedzy oraz stopień wykazanej wprawy poprawnego rozumowania kategoriami taktyczno-operacyjnymi, analizowania, syntezy i wnioskowania;

- dać słuchaczom wstępne nawyki do prowadzenia samodzielnych badań i samodzielnej pracy twórczej.

Tematyka prac dyplomowych jest dostosowana do zasadniczego kierunku studiów i może obejmować zagadnienia z dziedzin: taktyczno-operacyjnej /organizacji i prowadzenia walki i operacji, organizacji wojsk, służby sztabów, dowodzenia, metodyki szkolenia taktycznego/ w zakresie wojsk

obrony terytorium kraju; historii sztuki wojennej /analizę doświadczeń ubiegłych wojen/ oraz z zakresu studium teatrów działań wojennych.

Tematykę prac dyplomowych ustalają poszczególni szefowie katedr i instytutów w zakresie swojej specjalności przed zakończeniem przedostatniego roku studiów przez słuchaczy. Tematyka ta odpowiada wymaganiom rozkazów szkoleniowych Ministra Obrony Narodowej i aktualnym zadaniom szkolenia bojowego i taktyczno-operacyjnego wojsk oraz uwzględnia propozycje przedstawiane corocznie przez dowództwa /szefostwa/ rodzajów sił zbrojnych wojsk i służb oraz okręgi wojskowe. Przy ustaleniu tematów uwzględnia się również potrzeby dydaktyczne i naukowe uczelni oraz prace roczne słuchaczy. Ostateczny wykaz tematów prac dyplomowych zatwierdza komendant akademii.

Wykaz prac dyplomowych podaje się do wiadomości słuchaczy przedostatniego roku studiów przed zdaniem przez nich egzaminu rocznego. Każdy słuchacz ma prawo wyboru tematu z opracowanego zestawienia lub zgłoszenia własnego tematu, różniącego się zasadniczo od tematów ujętych w wykazie akademickim. Zgłoszony przez słuchacza temat polega zaakceptowaniu przez odnośnego szefa katedry. Tematy przydzielone poszczególnym słuchaczom ogłasza się w rozkazie komendanta akademii.

Praca dyplomowa może być opracowana w formie ćwiczenia taktycznego lub rozprawy teoretycznej /referatu/ i powinna być w zasadzie oparta na obowiązujących zasadach taktyki i sztuki operacyjnej oraz praktycznym doświadczeniu wojsk. Słuchacz ma jednak prawo wyrażania w pracy własnych poglądów i sformułowania koncepcji odmiennych od aktualnie obowiązujących w szkoleniu wojsk.

Objętość pracy dyplomowej wykonywanej w formie ćwiczenia nie powinna przekraczać 40 stron maszynopisu. Przy opracowaniu rozprawy teoretycznej należy również dążyć do treściwego przedstawienia problematyki w granicach 30 stron maszynopisu /bez załączników/. Wykonuje się ją w dwóch egzemplarzach, a na tematy zgłoszone przez jednostki i instytucje wojskowe w trzech egzemplarzach^{62/}.

3.4.2.2. Kierowanie pracą dyplomata

Do kierowania opracowaniem każdej pracy dyplomowej powołuje się spośród kadry dydaktyczno-naukowej kierownika pracy dyplomowej. Ponadto do pomocy słuchaczom wykonującym prace dyplomowe na zapotrzebowanie dowództw /szefostw/ rodzajów sił zbrojnych, wojsk oraz okręgów wojskowych,

62/ Regulamin Studiów w Akademii Sztabu Generalnego WP. ASG WP, Warszawa 1981, s.16.

oprócz kierownika pracy dyplomowej, powołuje się konsultanta wyznaczonego przez dowódcę /szefa/ zainteresowanej instytucji. W szczególnych wypadkach podyktowanych koniecznością uzyskania przez słuchacza uzupełniającej konsultacji specjalistycznej, na konsultanta może być wyznaczony dodatkowo pracownik naukowy z akademii - specjalista z odnośnej dziedziny wiedzy. Zmiana kierownika pracy dyplomowej w toku opracowywania przez słuchacza pracy dyplomowej może być dokonana tylko za zezwoleniem komendanta akademii.

W toku opracowania tematu słuchacz ma prawo zwracać się z prośbą o udzielenie mu konsultacji przez innych pracowników dydaktyczno-naukowych w zakresie różnych specjalistycznych problemów, będących treścią pracy dyplomowej, po uprzednim uzgodnieniu z odnośnym kierownikiem pracy dyplomowej o celowości takiego przedsięwzięcia. Ponadto może on ubiegać się za zgodą kierownika i odnośnej katedry, o uzyskanie specjalistycznych konsultacji u pracowników naukowych /praktyków, fachowców/ spoza akademii /w uczelniach, instytucjach i jednostkach wojskowych/.

Do obowiązków kierownika pracy dyplomowej należy między innymi:

- sporządzenie w porozumieniu z konsultantem pisemnych wytycznych do opracowania pracy dyplomowej i sprawdzenie ich prawidłowego zrozumienia przez słuchacza;
- udzielenie wskazówek do wykonania przez słuchacza terminarza czynności związanych z opracowywaniem pracy dyplomowej;
- sprawdzenie teoretycznego /merytorycznego i metodologicznego/ przygotowania słuchaczy w zakresie tematu pracy oraz znajomości niezbędnej literatury;
- udzielenie słuchaczowi pomocy przez okresowe zapoznawanie się z tokiem badań i z tokiem pracy, wskazywanie dodatkowej literatury i sygnalizowanie stwierdzonych błędów;
- regulowanie kontaktów dyplomanta z konsultantem oraz - w miarę potrzeby - organizowanie uzupełniających konsultacji w innych katedrach;
- okresowe informowanie odpowiednich kierowników grup oraz meldowanie szefowi katedry o przebiegu opracowywania pracy dyplomowej przez słuchacza;
- sprawdzenie gotowej pracy dyplomowej, sporządzenie na piśmie opinii pracy i przedstawienie jej szefowi katedry /instytutu/ wraz z wnioskiem o dopuszczenie lub niedopuszczenie słuchacza do obrony;
- udzielenie słuchaczowi wskazówek do opracowania referatu do obrony pracy dyplomowej.

Do obowiązków konsultanta należy:

- udzielenie fachowej konsultacji w zakresie opracowywanego tematu;
- udostępnienie niezbędnych materiałów i danych wyjściowych;
- załatwienie ewentualnych formalności związanych z koniecznością kontaktów z dowódcami jednostek, przydziałem środków dla prowadzenia rekonesansów itp.

Ogólne kierownictwo nad opracowaniem i konsultowaniem prac dyplomowych sprawują szefowie katedr /instytutu/, którzy czuwają nad sprawnym przebiegiem opracowania i wykonania przez słuchaczy prac dyplomowych - w razie potrzeby - udzielają pomocy podległym pracownikom dydaktyczno-naukowych wyznaczonym na kierowników prac dyplomowych i konsultantów.

3.4.2.3. Opracowanie pracy dyplomowej przez słuchacza

Praca dyplomowa powinna być napisana przez słuchacza samodzielnie. Słuchacz ponosi pełną odpowiedzialność za jej poziom i termin wykonania. Punktem wyjściowym do jej opracowania między innymi są:

- wiadomości teoretyczne i metodyczne nabyte w czasie studiów;
- doświadczenia uzyskane w czasie pracy zawodowej i praktyki w jednostkach, zwłaszcza podczas ćwiczeń taktycznych;
- literatura i inne materiały źródłowe;
- badania przeprowadzone w ramach pracy dyplomowej;
- konsultacja z kierownikiem pracy dyplomowej, konsultantem, nauczycielami akademickimi uczelni, a w razie potrzeb i oficerami jednostek wojskowych;

Powyższe dane słuchacz przetwarza własną pracą myślową. Im wartościowsze są przy tym własne myśli, tym wyższa jest jakość pracy dyplomowej.

Opracowując pracę dyplomową słuchacz powinien wykazać:

- znajomość założeń teoretycznych oraz literatury dotyczącej tej dziedziny nauki, z której zakresu opracowywana jest praca dyplomowa oraz umiejętność zastosowania posiadanych wiadomości w rozwiązywaniu określonych teoretycznych i praktycznych problemów nauki i sztuki wojennej;
- umiejętność wykorzystywania i krytycznego analizowania literatury fachowej i źródeł oraz zawartych w nich poglądów, koncepcji i wniosków;
- umiejętność poprawnego rozumowania /uogólniania i wnioskowania/ kategoriami taktyczno-operacyjnymi, a także uzasadniania i bronięcia własnych tez i postulatów;
- posiadanie wstępnych nawyków do prowadzenia badań naukowych oraz za-
datków do samodzielnej pracy twórczej w zakresie rozwijania i rozwiązywania teoretycznych oraz praktycznych problemów wiedzy wojskowej.

Pierwszą czynnością, rozpoczynającą cykl opracowywania pracy dyplomowej jest wybór i określenie tematu pracy. Jeżeli słuchacz sam ustala temat pracy, powinien on określić: dziedzinę wiedzy, w której ramach zawarty jest proponowany temat; zakres tematu i stopień jego ogólności i szczególności; charakter problemu /teoretyczny czy praktyczny/. Formułując samodzielnie temat, słuchacz powinien kierować się następującymi kryteriami: znajomością problematyki będącej treścią rozprawy /a więc wybierać temat najbliższy jego zainteresowaniom i już znany w określonym stopniu/; użytecznością praktyczną bądź teoretyczną problemu z punktu widzenia potrzeb wojsk lub uczelni.

Wybierając temat z wykazu akademickiego, słuchacz powinien dokonać jego analizy, zwracając szczególną uwagę na zrozumienie jego treści oraz określenie tych wszystkich elementów, które zostały wyszczególnione uprzednio. W rezultacie analizy sformułowanego samodzielnie lub wybranego tematu słuchacz określa cele poznawcze pracy dyplomowej oraz formułuje w formie pytań problemowych zagadnienia, które zamierza w pracy rozwiązać. W pracach o charakterze badawczym słuchacz formułuje wstępną hipotezę roboczą oraz określa metody badawcze. Hipoteza robocza jest to przypuszczalne rozwiązanie, które słuchacz zamierza przez odpowiednie badania i studia ustalić oraz udowodnić.

Na podstawie przeprowadzonej analizy tematu słuchacz sporządza wstępny plan pracy dyplomowej /referatu/ lub układ /ćwiczenia taktycznego/ oraz terminarz czynności według wzoru ustalonego przez kierownika pracy dyplomowej. Następnie przystępuje do studiowania literatury i źródeł. W pierwszej fazie powinien zapoznać się z literaturą przedmiotu i wynotować te pozycje, które przede wszystkim zasługują na uwagę. W celu usprawnienia i przyspieszenia toku pracy nad zapoznaniem się z dużą ilością pozycji bibliograficznych należy stosować technikę szybkiego czytania, dzięki której możemy w krótkim czasie dokonać selekcji bibliografii oraz wyodrębnić pozycje wymagające dokładnego przestudiowania. Podstawowe dane dotyczące przeczytanych pozycji literatury wynotowuje się na fiszkach bibliograficznych lub w oddzielnych zeszytach.

W toku czytania i studiowania literatury słuchacz opracowujący rozprawę teoretyczną /referat/ uściśla plan pracy, precyzuje treść poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów. Praca dyplomowa przygotowywana w formie referatu ma zazwyczaj budowę trójdzelną. Pierwszą część stanowi wprowadzenie do pracy czyli rozdział wstępny, drugą - rozwinięcie /osnowa tematu/, trzecią zaś - zakończenie pracy.

Rozdział wstępny /metodologiczny/ powinien zawierać informację ilustrującą koncepcję autora. W związku z tym składa się on zazwyczaj z pięciu elementów: objaśnienia tematu, określenia celu i problemu badawczego,

sformułowanego w postaci pytań oraz hipotezy roboczej, omówienia metod badawczych, oceny materiału źródłowego i omówienia konstrukcji pracy.

Najobszerniejszą częścią pracy dyplomowej stanowi rozwinięcie, czyli osnowa. Część ta zawiera analizę zgromadzonego materiału i przedstawia poszczególne zagadnienia o różnym ciężarze merytorycznym, uporządkowane jednak, w sposób logiczny i przejrzysty. Występuje tu często przeciwstawianie i krytyczne omówienie różnych poglądów na dane kwestie. Przyczynia się to wyrobieniu własnych sądów i własnego stanowiska w różnych sprawach. Struktura rozwinięcia /osnowy/ składa się z kilku rozdziałów merytorycznych, które zazwyczaj dzielą się na podrozdziały. Rzadziej stosuje się dalszy podział tj. wyróżnianie w podrozdziałach fragmentów, dzielących się jeszcze na punkty.

Zakończenie pracy dyplomowej zawiera uogólnienia i zestawienie ze sobą wniosków, wynikających z poszczególnych rozdziałów. Stanowi ono syntezę opartą na poprzednio udowodnionych przesłankach.

Rzecz jasna, istnieje możliwość opracowania referatu według innego planu, zawsze jednak praca powinna zawierać: wprowadzenie do tematu, część faktograficzną i analityczną /badawczą/ oraz określoną propozycję, które mogą być zebrane w jednym rozdziale, albo też występować w różnych częściach pracy.

Pracę dyplomową w formie referatu zaleca się pisać w sposób możliwie ciągle /bez dłuższych przerw/, przeznaczając na ten cel przynajmniej 2-3 godziny dziennie, aż do zakończenia opracowywania pierwszej redakcji. Należy przy tym od razu pisać ją starannie. W pierwszej kolejności zaleca się napisać rozdział wstępny, a następnie pozostałe rozdziały według uprzednio ustalonej kolejności, chociaż mogą być liczne odstępstwa od tej zasady.

Po opracowaniu pierwszej redakcji, słuchacz przedstawia pracę kierownikowi pracy dyplomowej, po czym na podstawie otrzymanych wskazówek wprowadza ewentualne zmiany i uzupełnienia. Całość pracy po jej zaakceptowaniu przez kierownika przekazuje wydziałowi wydawniczemu w celu technicznego jej opracowania.

Praca dyplomowa wykonana w formie ćwiczenia taktycznego lub operacyjnego zwykle zawiera: teoretyczne uzasadnienie przyjętych w ćwiczeniu rozwiązań, plan przeprowadzenia ćwiczenia, opracowany w formie graficznej i uzupełniony częścią opisową, dokumenty organizacyjno-metodyczne, dokument kontrolny.

Teoretyczne uzasadnienie przyjętych w ćwiczeniu rozwiązań obejmuje krótkie pisemne uogólnienie teoretycznej strony ćwiczenia, w którym słuchacz przedstawia podstawowe właściwości danego rodzaju działań bojowych

i uzasadnienie głównych problemów taktyczno-operacyjnych rozwiązywanych w treści ćwiczenia.

Zasadniczą część pracy dyplomowej stanowi plan przeprowadzenia ćwiczenia. Oprócz planu słuchacze opracowują również niektóre dokumenty organizacyjno-metodyczne /plan przygotowania ćwiczenia, rozkaz w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia, założenie taktyczne, opracowanie metodyczne do ćwiczenia grupowego itp./^{63/}.

Dokument kontrolny jest to dokument, który z reguły opracowuje ćwiczący dowódca lub sztab. Może nim między innymi być decyzja ćwiczącego dowódcy, plan rekonesansu, plan współdziałania, meldunek bojowy itp.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia i założenie taktyczne zawiera każda praca dyplomowa, pozostałe dokumenty, które powinien wykonać słuchacz określa kierownik pracy dyplomowej.

Kolejność pracy słuchacza opracowującego ćwiczenie może być następująca: Po przestudiowaniu wybranej literatury i przeprowadzeniu analizy tematu, a w wypadku opracowania tematu dla potrzeb jednostki wojskowej, również oceny jej potrzeb szkoleniowych, słuchacz opracowuje ogólną koncepcję taktyczną i metodyczną /może to być wykonane na kartce papieru/ oraz ustala ostateczny układ całości ćwiczenia. Ten ostatni kontakt ma szczególne znaczenie dla słuchacza opracowującego pracę dyplomową na zapotrzebowanie jednostki wojskowej spoza ASG. W tym wypadku konsultant - będąc przedstawicielem danej jednostki - jest w stanie udzielić słuchaczowi wyczerpującej informacji dotyczącej praktycznej strony danego tematu oraz zapewnić pomoc w dostarczeniu odpowiednich pomocniczych materiałów, mających istotne znaczenie dla przyszłej użytkowej wartości pracy dyplomowej. W celu uzyskania jak największych korzyści z planowanych spotkań z konsultantem słuchacz powinien dokładnie sprecyzować i uzgodnić z konsultantem plan, treść oraz termin konsultacji. Każdy wyjazd na konsultację słuchacz uzgadnia z kierownikiem pracy dyplomowej.

Bardzo istotnym etapem pracy jest przeprowadzenie badań empirycznych w terenie. W warunkach akademii tego rodzaju prace mogą być wykonane w zasadzie w czasie praktyki, to jest po zakończeniu drugiego roku studiów. Słuchacz prowadzący badania może zastosować metodę obserwacji naukowej, metodę badania opinii oraz - w sprzyjających okolicznościach - metodę eksperymentu. Badania należy prowadzić na podstawie uprzednio ustalonego planu zaakceptowanego przez kierownika pracy dyplomowej oraz uzgodnionego z konsultantem i za pomocą przygotowanych narzędzi badawczych /arkuszy

63/ Ogólne zasady wykonania poszczególnych dokumentów podczas opracowania pracy dyplomowej są takie same, jak zasady ich opracowania przedstawiane w rozdziale ćwiczenia taktyczne.

z konsultantem i za pomocą przygotowanych narzędzi badawczych /arkuszy obserwacji, kwestionariuszy, sprawozdań/.

Po sprecyzowaniu koncepcji i układu pracy dyplomowej w formie ćwiczenia oraz uzyskaniu konsultacji, słuchacz opracowuje część graficzną planu przeprowadzenia ćwiczenia i uzgadnia tę część pracy z kierownikiem pracy dyplomowej /ewentualnie z konsultantem/. Następnie przystępuje do wykonania pozostałych dokumentów oraz opracowuje część teoretyczną. Całość pracy wraz z załącznikami przedstawia kierownikowi i po uzyskaniu akceptacji przekazuje wydziałowi wydawniczemu.

4. WYŁANIANIE I KSZTAŁCENIE SŁUCHACZY SZCZEGÓLNIIE UZDOLNIONYCH

Jednym z zasadniczych celów nauczania w ASG WP jest przygotowanie dla wojsk i sztabów oficerów zdolnych do kierowania jednostkami i sztabami w czasie pokoju i działań wojennych. Dlatego też na stanowiska kierownicze /dowódców i szefów sztabów/ kieruje się przede wszystkim najlepszymi - najzdolniejszymi absolwentów ASG WP, określanymi w wojsku jako szczególnie uzdolnionych.

W wyłonieniu i kształceniu takich oficerów ASG WP spełnia szczególną rolę w całym szkolnictwie wojskowym. Dlatego też w systemie dydaktycznym ASG WP funkcjonują procesy wyłaniania i kształcenia szczególnie uzdolnionych słuchaczy.

Słuchaczem szczególnie uzdolnionym nazywamy takiego oficera, który wykazuje najwyższy poziom uzdolnień na tle danego rocznika studiów.

Uzdolnienia są to złożone i zintegrowane zespoły zdolności^{64/} warunkujące /determinujące/ sprawne działanie w określonej dziedzinie działalności ludzkiej.

Uzdolnienia powiązane są ściśle z wiedzą, nawykami, umiejętnościami i doświadczeniami człowieka.

Zdolności należy odróżnić od wiedzy, nawyków, umiejętności i temperamentu. Można mówić o ich rozwijaniu, zakładając, że już istnieją i są w pewnym stopniu zaprogramowane genetycznie. Bywają one również nazywane predyspozycjami.

Ze względu na specyfikę uczelni, a głównie cele nauczania, w ASG WP wyłania się i kształci słuchaczy szczególnie uzdolnionych w dziedzinach:

- dowódczej;
- sztabowej;
- dydaktyczno-naukowej.

64/ Zdolności są to elementarne, pojedyncze i bardziej pierwotne właściwości psychofizyczne człowieka, które warunkują /determinują/ jego sprawne wykonanie prostych czynności.

4.1. Wyłanianie słuchaczy szczególnie uzdolnionych^{65/}

Wyłanianie słuchaczy szczególnie uzdolnionych w ASG WP odbywa się na wszystkich latach studiów, przy czym na drugim i trzecim roku studiów w problematyce tej mieści się także weryfikacja już wyłonionych słuchaczy. Podstawowym ogniwem wyłaniającym słuchaczy szczególnie uzdolnionych są nauczyciele akademicy, a głównie kierownicy /opiekunowie/ grup.

W procesie wyłaniania, zwłaszcza na pierwszym roku studiów, należy także, jeżeli są takie wypadki, weryfikować tych oficerów, którzy już w poprzednich etapach służby wojskowej zostali wyłonieni jako szczególnie uzdolnieni.^{66/}

4.1.1. Cechy i właściwości słuchaczy szczególnie uzdolnionych

Przystępując do wyłonienia słuchaczy szczególnie uzdolnionych nauczyciele akademicy zapoznają się szczegółowo z cechami i właściwościami, jakie powinien posiadać taki słuchacz. Oprócz zasadniczych cech osobowości takich, jak intelekt, charakter, zdolności i umiejętności, motywacje, czynnikami decydującymi o zaliczeniu słuchacza do szczególnie uzdolnionych powinny być wiedza oraz postawa społeczna i zawodowa.^{67/}

W czasie wyłaniania słuchaczy szczególnie uzdolnionych należy zwrócić uwagę także na fakt, iż często szczególnie uzdolniony jest człowiekiem konstruktywnie niespokojnym, widzącym wiele braków w dotychczasowych ustaleniach i opracowaniach, a często nawet konfliktowym. Wymaga to szczególnych umiejętności kadry w odróżnianiu ludzi o nastawieniu nowatorskim - niespokojnych od niezdyscyplinowanych.

4.1.2. Metody wyłaniania słuchaczy szczególnie uzdolnionych

Do zasadniczych metod wyłaniania słuchaczy szczególnie uzdolnionych należą:

- metoda obserwacji;

65/ Termin "szczególnie uzdolniony" należy traktować jako równoznaczny z używanymi często w literaturze terminami "talent" "wybitnie zdolny", "wybitnie uzdolniony", "geniusz", "utalentowany" itp.

66/ Przykładowy harmonogram czynności organizacyjnych w zakresie wyłaniania szczególnie uzdolnionych przedstawia załącznik nr 2.

67/ Szczegółowe cechy i właściwości uzdolnionych słuchaczy ASG WP zawiera załącznik nr 3.

- metoda analizy wyników dydaktyczno-wychowawczych;
- metoda badań i opinii;
- metoda testów psychologicznych.

Metoda obserwacji jest podstawową, a jednocześnie najbardziej dostępną metodą w procesie wyłaniania i kształcenia szczególnie uzdolnionych. Polega ona na stałej obserwacji słuchaczy przez nauczycieli akademickich, przy czym prowadzą ją obok kierownika grupy /jako organizującego obserwację/ także dowódca kursu oraz nauczyciele prowadzący inne przedmioty w danej grupie szkoleniowej.

Przystępując do planowej obserwacji kierownicy grup ustalają:

- sposób ewidencji obserwacji /w jaki sposób rejestrować wyniki obserwacji/;
- cel obserwacji /co obserwować i na co zwrócić uwagę szczególną/;
- sposób obserwacji /jak obserwować/;
- czas obserwacji /kiedy obserwować/;

W czasie obserwacji należy przestrzegać następujących zasad:

- dyskretności /powinna być prowadzona w sposób niedostrzegalny przez obserwowanego/;
- konkretności /powinna odnosić się do poszczególnych sposobów zachowania się w różnych sytuacjach/;
- systematyczności /powinna być prowadzona nieprzerwanie i trwać przez cały czas studiów/;
- szczegółowości /powinna być prowadzona w różnych sytuacjach i dotyczyć określonych właściwości/;
- wszechstronności /powinna obejmować całokształt działalności obserwowanego/.

Celowe jest, aby organizujący obserwację wiedział o dotychczasowych wynikach osiąganych przez poszczególnych słuchaczy.

Analizę wyników dydaktyczno-wychowawczych prowadzą oficerowie kadry naukowo-dydaktycznej od komendanta wydziału do kierownika grupy szkoleniowej. Bierze w niej udział również dowódca kursu.

Analiza wyników powinna być prowadzona wszechstronnie, a poszczególne oceny rozpatrywane w szerokim kontekście z uwzględnieniem czy osiągnięte zostały w rezultacie znacznego zasobu wiedzy regulaminowej czy też dzięki abalitycznym i syntetycznym wypowiedziom danego słuchacza.

Otrzymane oceny nie powinny w zasadzie decydować o tym czy słuchacza włączyć do zbioru słuchaczy uzdolnionych, czy też nie.

Celowe jest prowadzić takie analizy w szerokim gronie jak największej ilości wykładowców biorących udział w nauczaniu danego słuchacza. Naj-

częściej analizy takie prowadzi się w czasie konferencji pedagogicznych.

Badanie opinii prowadzą kierownicy grup oraz dowódcy kursów. Do podstawowych technik należy zaliczyć:

- opinie organizacji partyjnych i społecznych;
- wywiady środowiskowe /z byłymi przełożonymi i innymi wykładowcami prowadzącymi zajęcia itp./;
- techniki socjometryczne.

Ocenie powinny być poddane także wyniki prac społecznych oraz osiągnięcia w procesie przodownictwa i współzawodnictwa.

Wywiady środowiskowe oraz opinie organizacji partyjnych i społecznych prowadzone są po uprzednim przygotowaniu ukierunkowanych pytań, /można w tym celu przygotować specjalne kwestionariusze/. Wywiady te zazwyczaj są indywidualne i wymagają od prowadzącego dużej ilości czasu zarówno na ich przygotowanie, jak i przeprowadzenie.

Bardzo wiele danych dotyczących badanych słuchaczy uzyskuje się przy zastosowaniu różnego rodzaju technik socjometrycznych, które pozwalają na szczegółowe wysondowanie stosunku środowiska do badanego.

Za pomocą technik socjometrycznych można określić:

- słuchaczy wymagających specjalnej uwagi;
- klasyfikacje słuchaczy w różnych kategoriach;
- wielkość wpływu poszczególnych słuchaczy na otoczenie oraz ich rolę w grupie.

Główną zaletą technik socjometrycznych jest ich prostota, a także czas stosowania /badanie testów w zasadzie trwa nie dłużej niż 15'/.

Do najbardziej znanych metod socjometrycznych należą:

- a/ klasyczny test socjometryczny I.L.Moreno;
- b/ test percepcji socjometrycznej;
- c/ technika "zgadnij kto?"
- d/ plebiscyt życzliwości i niechęci;
- e/ technika szeregowania rangowego.^{68/}

Metoda testów psychologicznych może być stosowana w ASG WP jako pomocnicza. Ze względu na specyfikę poszczególnych technik badawczych wymagających przygotowania ich przez oficerów specjalistów /psychologów/, badania taką metodą z reguły prowadzi Instytut Dydaktyki Wojskowej ASG WP, a oficerowie biorący bezpośredni udział w procesie wyłaniania

^{68/}-----
Szczegółowy opis technik socjometrycznych i zasad ich stosowania zawiera praca J.Łabockiego. Metody badań pedagogicznych PWN, Warszawa, 1978, s.200-223.

/głównie kierownicy grup/ korzystają z gotowych opracowanych już wyników badań.

W zależności od tego, do czego dany test ma służyć, wyróżnia się:^{69/}

- a/ testy zdolności;
- b/ testy osobowości;
- c/ testy wiadomości.

Testy zdolności ze względu na zróżnicowane i przyjmowane ogólnie teorie zdolności dzieli się z reguły na testy inteligencji i testy uzdolnień specjalnych.

Do najczęściej stosowanych testów inteligencji i uzdolnień specjalnych należą:

- test inteligencji Wechstera-Bellevue dla dorosłych;
- test Termana-Merill;
- test Stanford-Bineta;
- test Ravena;
- test Psyche-Cattełł.

Do najczęściej stosowanych testów osobowości należą:

- WISKAD - polska adaptacja testu MMPI;^{70/}
- Kwestionariusz osobowości 16-CO R.B.Cattella;
- test MPI /Maudsley Personality Inventory/ H.Eysencka;
- test CPI /California Personality Inventory/ H.B.Gougha;
- test kontroli emocjonalnej - KKM, J.Brezińskiego;
- technika "Q" W.Stephensona /z różnymi dostosowaniami/.^{71/}

Testy wiadomości są metodą specyficzną i dlatego też nie istnieją w postaci standaryzowanej. Do każdego więc badania w zależności od jego celu przygotowuje się oddzielny, skonstruowany stosownie do potrzeb kwestionariusz. Testy wiadomości ze względu na czas ich rozwiązywania mogą być stosowane jako:

- a/ testy szybkości;
- b/ testy mocy /natężenia/.

Testy szybkości rozwiązywane są przez badanych z ustalonym ograniczeniem czasowym, natomiast testy mocy bez ograniczenia czasowego.

69/ J.Ekel. Metody psychologii./W:/ Materiały do nauczania psychologii, PWN, Warszawa, 1965, t.1, s.29-56

70/ MMPI - Minnesota Multiphasic Personality Inventory, test opracowany przez R.Hathaway'a i I.C.McKinley'a.

71/ Większość z wymienionych testów była dotychczas stosowana w ASG WP, szczególnie w czasie egzaminów wstępnych kandydatów na studia.

4.2. Właściwości kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych

Z chwilą uzyskania pewnych danych co do uzdolnień poszczególnych słuchaczy przystępuje się do kolejnego etapu - kształcenia. Z reguły kształcenie wyłonionych, szczególnie uzdolnionych słuchaczy rozpoczyna się na drugim roku studiów. W okresie kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych należy kierować się następującymi zasadami:

- kształcenie słuchaczy szczególnie uzdolnionych nie może odbywać się kosztem osłabienia pracy z pozostałymi słuchaczami;
- kształcenie nie może naruszać równości szans i dlatego szczególnie uzdolnionych należy prowadzić jedynie w kierunku zgodnym z uzdolnieniami, w pozostałych dziedzinach wiedza i umiejętności szczególnie uzdolnionych powinny być rozwijane z wymogami obowiązującego programu studiów;
- kształcenie słuchaczy szczególnie uzdolnionych powinno odbywać się stosownie do przedsięwzięć wyzwalających inicjatywę, samodzielność i inwencję słuchaczy;
- pracę ze słuchaczami szczególnie uzdolnionymi należy powierzać nauczycielom doświadczonym i przygotowanym do takiej działalności.

4.2.1. Główne organizacyjne formy kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych

Z szeregu form kształcenia szczególnie uzdolnionych., jakie stosowane są w procesie dydaktycznym szkół i wyższych uczelni, w ASG WP ze względu na specyfikę uczelni najczęściej stosowane są formy wzbogacania oraz grupowania.

Forma wzbogacania polega na kształtowaniu słuchaczy w oparciu o rozszerzone, dostosowane do indywidualnych uzdolnień i możliwości słuchaczy programy zawarte w arkuszach ewidencyjnych słuchaczy szczególnie uzdolnionych.

Istotą formy jest sukcesywne aktywizowanie słuchaczy szczególnie uzdolnionych oraz poszerzanie ich wiedzy i umiejętności treściami, które nie są ujęte w programach szkolenia.

Stosowanie wzbogacania pozwala nie tylko na powiększenie wiedzy słuchaczy, ale także na rozwijanie ich zainteresowań i zdolności. Forma ta wymaga od opiekunów opracowania dla takich słuchaczy dodatkowych wysoce zindywidualizowanych, zgodnych z kierunkiem uzdolnień słuchacza, programów kształcenia.

Forma grupowania polega na zbieraniu szczególnie uzdolnionych w oddzielnych grupach szkoleniowych i kształceniu ich według oddzielnego,

dostosowanego do ich uzdolnień, programu kształcenia.

Forma ta jest najbardziej przydatna w kształceniu szczególnie uzdolnionych słuchaczy o uzdolnieniach dydaktyczno-naukowych. Ze względu jednak na specyfikę uczelni, a szczególnie na konieczność zrealizowania programu podstawowego przez wszystkich słuchaczy, formę tę można stosować jedynie w ograniczonym stopniu.

4.2.2. Szczegółowe formy kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych

W ASG WP można stosować różne szczegółowe formy kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych, a między innymi:

- a/ wyznaczanie na odpowiednie z kierunkiem uzdolnień stanowiska w ćwiczeniach organizowanych w ASG WP;
- b/ wyznaczanie do aparatu kierowniczego w czasie ćwiczeń organizowanych w ASG WP;
- c/ kierowanie na odpowiednie z kierunkiem uzdolnień stanowiska w czasie praktyk;
- d/ udział w pracy kół naukowych;
- e/ udział w publicystyce wojskowej;
- f/ udział w procesie dydaktycznym w charakterze asystenta wolontariusza;
- g/ udział w pracy katedralnych zespołów naukowo-badawczych;
- h/ dopuszczenie do zaocznych studiów dla pracujących w dziedzinach doskonalących uzdolnienia /np. zarządzanie i organizacja, pedagogika itp./;
- i/ otwarcie przewodu i zdanie egzaminu doktorskiego;
- j/ studiowanie dodatkowej literatury.

Wymienione formy szczegółowe stosowane mogą być w każdej z omówionych głównych form organizacyjnych kształcenia.

Celowe jest, aby poszczególne formy stosować kompleksowo po kilka jednocześnie, dostosowując je jednocześnie do poszczególnych uzdolnień.^{72/}

4.2.3. Metody kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych

Ponieważ proces kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych nie funkcjonuje w oderwaniu od procesu kształcenia w ogóle, a więc jest częścią składową tego procesu w ASG WP, to metody stosowane ogólnie w

72/ Warianty stosowania poszczególnych form w zależności od rodzaju uzdolnień zawiera załącznik nr 4.

procesie kształcenia nie mogą być odrzucone w procesie kształcenia szczególnie uzdolnionych, a więc będą takie same jak omówione już w rozdz. 2.

Wymienione metody odzwierciedlają w pełni kompleksowy charakter procesu kształcenia, wskazując jednocześnie wiele dróg postępowania. Mogą więc być one także w pełni stosowane jako metody kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych bez względu na to, czy przybierze ono formę kształcenia jednostkowego /wzbogacania/ czy też grupowego.

Celowe jest jednak zwrócenie szczególnej uwagi na wysoką przydatność w kształceniu szczególnie uzdolnionych metod aktywizujących, a w tym głównie metod problemowych.

Stwarzają one możliwość świadomego, aktywnego i emocjonalnego udziału słuchaczy w procesie kształcenia, a jednocześnie pozwalają na kształcenie niezbędnych zdolności, zainteresowań i zamiłowań, ucząc jednocześnie samodzielności i twórczej aktywności. Kształtują one także podstawowe cechy charakterologiczne i temperamentalne.

5. METODYKA SPRAWDZANIA ORAZ OCENY WYNIKÓW NAUCZANIA

5.1. Cele i funkcje sprawdzania i oceny wyników nauczania

Realizacja zadań programowych oraz jakość działalności dydaktyczno-wychowawczej są w dużym stopniu uzależnione od poprawności metod i form sprawdzania oraz obiektywności oceny wyników nauczania. Sprawdzenie i ocena powinny określić przydatność programu oraz dydaktyczno-wychowawcze wartości poszczególnych metod i form nauczania oraz środków dydaktycznych. Dostarczając materiałów do analizy błędów tkwiących w metodach, środkach i warunkach nauczania, sprawdzanie i ocena przyczyniają się do doskonalenia procesu nauczania i wychowania.

Jednocześnie sprawdzanie i ocena - stanowiąc istotną część procesu nauczania - realizują określone cele i funkcje dydaktyczno-wychowawcze. Takimi celami są najczęściej:

- ustalenie zakresu i stopnia opanowania wiedzy i umiejętności przewidzianych programem nauczania oraz luk i braków, jak też określenie ich przyczyn;
- ustalenie konieczności ewentualnego korygowania działalnością szkoleniową;
- porównanie stopnia opanowanej wiedzy przez poszczególnych słuchaczy, grupy oraz kursy /roczniki studiów/;
- utrwalenie przyswojonej wiedzy i wyrobionych nawyków oraz umiejętności;
- określenie predyspozycji i uzdolnień słuchaczy oraz ustalenie na ile poprawna jest praca słuchaczy i nauczycieli akademickich;
- stwarzanie możliwości oceny własnej osobowości przez poszczególnych słuchaczy oraz rozwijanie wiary we własne siły i możliwości;
- wpływanie na zachowanie systematyczności nad opanowaniem wiedzy, rozwijanie pracowitości i wytrwałości, zdolności przewidywania i myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi.

W całym procesie nauczania sprawdzanie i ocena powinny spełnić określone funkcje. Do najważniejszych z nich zalicza się:

- funkcję wychowawczą;
- funkcję dydaktyczną;
- funkcję diagnostyczną;
- funkcję selekcyjną;
- funkcję metodyczną.

Funkcja wychowawcza sprawdzania i oceny wyników nauczania polega na tym, że słuchacz uczestnicząc w zajęciach z danego przedmiotu, przygotowując się do nich oraz wykonując nakazane prace stara się, aby znalazło to uznanie w oczach nauczyciela. Przystosowuje się on do własnych wyobrażeń o nauczycielu, zwłaszcza o tym, który będzie sprawdzał i oceniał jego wiedzę. W ten sposób podlega wpływowi wychowawczemu. Dlatego też kultura sprawdzania i sprawiedliwe ocenianie posiada wyjątkowe znaczenie.

Funkcja dydaktyczna wyraża się w tym, że każde sprawdzenie i ocena jest okazją do uzupełnienia i udoskonalenia efektów pracy słuchacza nad pewną partią materiału nauczania. Jest to także możliwość weryfikowania prawdziwości swej wiedzy w kontakcie z nauczycielem, jak również prostowanie wiedzy fałszywej. Posiada także znaczenie utrwalające i systematyzujące opanowaną już wiedzę. Sprawdzenie i ocenianie wyników nauczania wywiera duży wpływ na zachowanie rytmiczności pracy słuchacza, a przez to przyczynia się do lepszego opanowania wiedzy.

Funkcja diagnostyczna sprawdzania i oceny polega na określaniu stanu wiedzy i umiejętności słuchacza jako podstawy oceny efektów uczenia się. Określa także diagnozę w zakresie umiejętności rozwiązywania problemów z danej dziedziny. Przede wszystkim chodzi tu o określenie jakości myślenia w tym zakresie, jak również możliwości rozwojowych danego słuchacza.

Funkcja selekcyjna polega na klasyfikowaniu sprawdzanych i ocenianych na odpowiednie grupy /klasy/. Spełnienie tej funkcji powinno dać możliwość zaszeregowania słuchaczy lub kandydatów do takich grup, jak: najlepsza, średnia, dostateczna i niedostateczna - to jest taka, która podlega odsiewowi /nie powinna być przyjęta na studia lub zakwalifikowana do dalszych studiów/. Ta funkcja sprawdzania i oceny pozwala określić kandydatów i słuchaczy najbardziej wartościowych z uwagi na przyjęte kryteria oceny.

Funkcja metodyczna dotyczy procesu nauczania, a nie słuchaczy bezpośrednio. Każde sprawdzenie i ocena powinny bowiem dostarczyć uzasadnionych danych o procesie nauczania, a także określić jego niedostatki i wskazać kierunki zmian, które należałoby wprowadzić w celu usprawnienia tego procesu. Wyniki sprawdzania wskazują nauczycielowi,

które partie materiału zostały opanowane właściwie, a które słabo oraz jakie błędy spotykano najczęściej. W toku takiego sprawdzania, jak egzaminy roczne i dyplomowe, powinny również zostać ustalone przyczyny złego stanu rzeczy oraz przedsięwzięcia zmierzające do ich usunięcia.

5.2. Rodzaje sprawdzania wiedzy i umiejętności

Z uwagi na częstotliwość stosowania zakres i głębię sprawdzania wiedzy wyróżniamy następujące rodzaje sprawdzenia i oceny: wstępne /selekcyjne/, bieżące, okresowe i końcowe.

Sprawdzanie i ocenianie wstępne przyjmuje formę egzaminu wstępnego i spełnia funkcje selekcji i prognozy. Obejmuje zakres wiedzy wyniesionej ze szkoły średniej oraz wyższej szkoły oficerskiej, ewentualnie kursów doskonalenia oficerów oraz zdobytej w ramach samokształcenia. Daje ono obraz przygotowania kandydatów do studiowania w uczelni drugiego stopnia i prognozę opanowania wiedzy w ramach jej programu.

Sprawdzanie i ocenianie bieżące odbywa się na początku i w toku zajęć programowych. Polega na zadawaniu pytań i zadań do rozwiązania ustnie lub pisemnie i odpowiadaniu na nie lub rozwiązywaniu ich przez słuchaczy w celu upewnienia się o stopniu przygotowania do zajęć. Zmusza ono słuchaczy z jednej strony do zapoznania się z materiałem przerabianym na zajęciu, zwłaszcza podstawami teoretycznymi, a z drugiej - wymaga rytmiczności i systematyczności uczenia się. Jest ono także przejawem zastosowania metod aktywizujących jako czynnika podnoszącego efektywność nauczania.

Sprawdzanie i ocenianie okresowe odbywa się zwykle na zakończenie okresu szkolenia /semestru/, kursu lub cyklu tematycznego /działania zaczepne, działania obronne/. Może być prowadzone w formie kolokwium, ćwiczenia /np. ćwiczenie kontrolne/ lub egzaminów rocznych, które prowadzi się oddzielnie lub z kilku przedmiotów łącznie /np. taktyka ogólna i taktyka rodzajów wojsk/ oraz egzaminów dyplomowych. Jeżeli egzaminy końcowe /roczne i dyplomowe/ stanowią pewnego rodzaju podsumowanie i mają korzystny wpływ wychowawczy, to ich cykliczność wpływa niekorzystnie na ciągłość i systematyczność uczenia się. Dlatego też konieczne jest zachowanie ciągłości i systematyczności sprawdzania i oceniania. Służyć temu celowi powinny: kolokwia, prace kontrolne i sprawdzanie bieżące.

5.3. Metody sprawdzania wiedzy i umiejętności

W zależności od celu i rodzaju sprawdzania stosuje się następujące metody: obserwację bieżącą, pytania ustne, prace pisemne, testy dydaktyczne.

5.3.1. Obserwacja bieżąca

Obserwacja bieżąca prowadzona jest przez nauczycieli akademickich zarówno w toku zajęć programowych, jak i w pozostałych kontaktach ze słuchaczem. Jest to najbardziej rozpowszechniona i wszechstronna metoda sprawdzania i oceniania wiedzy słuchaczy. W toku obserwacji sprawdza się i ocenia wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne oraz sprawność umysłową słuchaczy i inne walory ich osobowości.

Szczególne znaczenie posiada obserwacja przy sprawdzaniu i ocenie umiejętności praktycznych. W ASG WP można ją prowadzić w wielu okolicznościach, a przede wszystkim w czasie ćwiczeń /grupowych - głównych, sprawdzających i egzaminacyjnych, dowódczo-sztabowych, jak również z wojskami, co może mieć miejsce w toku odbywania praktyki/. W toku ćwiczeń, zwłaszcza z wojskami i dowódczo-sztabowych, można sprawdzić i ocenić zarówno zdolności organizatorskie słuchaczy, jak i umiejętności zastosowania wiedzy teoretycznej do praktycznego rozwiązywania zadań taktyczno-operacyjnych oraz umiejętności w zakresie opracowania dokumentów bojowych. Wyjątkowe znaczenie posiada obserwacja w odniesieniu do umiejętności słuchaczy w zakresie oceny i możliwości wykorzystania terenu w czasie ćwiczeń taktycznych w terenie.

Obserwacji podlegają zarówno pojedynczy słuchacze, jak i zespoły; chodzi tu o sprawdzenie umiejętności pracy w zespole poszczególnych słuchaczy.

5.3.2. Ustne sprawdzanie wiedzy i umiejętności

Ustne sprawdzanie wiedzy i umiejętności jest także rozpowszechnioną metodą w ramach sprawdzania i oceny bieżącej, kolokwów i egzaminów.

W czasie sprawdzania bieżącego istotą tej metody jest stawianie pytań przez nauczyciela akademickiego. Powinny one być związane tematycznie z zajęciem bieżącym lub poprzednim i posiadać charakter problemowy.

Pytania powinny być jasne i zrozumiałe, językowo poprawne, postawione w atmosferze możliwie swobodnej, wzajemnego zaufania i życzliwości. Ocena odpowiedzi musi być jednoznaczna i obiektywna, a odpowiedź błędna poprawiona i istota błędu wyjaśniona.

W czasie kolokwii i egzaminów, mimo że istota sprawdzania sprowadza się także do pytań, posiadają one nieco inny charakter: powinny bowiem znacznie głębiej sięgać w zagadnienia danego przedmiotu. Odpowiedzi natomiast powinny charakteryzować się nie tylko znajomością faktów, ale wyjaśnieniem zależności i związków między nimi, nie tylko znajomością zasad i reguł, ale poprawnością ich interpretowania oraz kojarzenia i umiejętnością ich wykorzystania w rozwiązywaniu praktycznych zadań, wnioskowaniem i przewidywaniem perspektywicznego ich rozwoju.

5.3.3. Pisemne prace sprawdzające /kontrolne/

Pisemne prace sprawdzające /kontrolne/ stosuje się zwykle po przeobrażeniu pewnej części programu nauczania, w taktyce i sztuce operacyjnej, np. po zakończeniu ćwiczenia - "operacja zaczepna lub obronna armii", "działania zaczepne lub obronne pułku i dywizji". W taktyce ogólnej i rodzajów wojsk oraz w sztuce operacyjnej praca sprawdzająca przyjmuje najczęściej formę ćwiczenia. Zadanie, jakie słuchacze powinni w nim wykonać, sprowadza się do rozwiązania zadania taktyczno-operacyjnego, to jest, wypracowania i graficznego przedstawienia decyzji oraz napisania rozkazu bojowego, operacyjnego lub jego części, opracowania meldunku bojowego itp.

Taka metoda sprawdzenia i oceny wiedzy stwarza jednakowe szanse wszystkim słuchaczom, daje obiektywny obraz o stanie jej opanowania. Wymaga jednak utrzymania w tajemnicy opracowanej do tego celu sytuacji operacyjno-taktycznej oraz wariantów jej rozwiązania, a także stworzenia warunków pracy słuchaczy nad zadaniem, które uniemożliwiłyby "ściągnięcie".

O terminie pracy sprawdzającej z danego przedmiotu należy słuchaczy powiadomić. Powinni oni powtórzyć przerabiany materiał dla uzyskania lepszych wyników.

Przed rozpoczęciem pisania pracy należy podać: temat, czas i ewentualnie formę wykonania pracy. Każdą pracę należy sprawdzić i ocenić, a w wypadku ćwiczeń omówić ze słuchaczami na specjalnej odprawie, spotkaniu - zbiorowo lub indywidualnie. Omówienie, na którym zostają wykazane i uzasadnione błędy popełnione przez słuchaczy lub wyeksponowana oryginalność albo inne walory rozwiązań, posiada duże znaczenie dydaktyczne i wychowawcze.

Prace pisemne mogą być także stosowane w ramach sprawdzania bieżącego i kolokwium. W ramach sprawdzania bieżącego na początku zajęcia przeznaczają się 10-15 minut na pisemne odpowiedzi słuchaczy na zadane pytania. Odpowiedzi są następnie zbierane i oceniane przez nauczyciela,

a po poprawieniu zostają zwrócone do słuchaczy. Zaletą tej metody jest to, że pozwala w tym samym i stosunkowo krótkim czasie sprawdzić wszystkich słuchaczy grupy. Nie należy jej jednak stosować w ramach sprawdzania bieżącego na każdym zajęciu.

5.3.4. Testy dydaktyczne

Testy dydaktyczne stanowią doskonałą metodę sprawdzania wiedzy, a do ich walorów należą przede wszystkim: brak emocjonalnego zabarwienia, eliminowanie upodobań, ewentualnych sympatii itp.

Testy są zwykle tak skonstruowane, aby przewidziane były wszystkie możliwe odpowiedzi na każde pytanie i aby jednocześnie mogły być ocenione jako prawdziwe lub fałszywe. Testy są próbą identyczną dla wszystkich badanych, wprowadzoną intencjonalnie w ściśle kontrolowanych warunkach oraz umożliwiającą obiektywny i dokładny pomiar ilości i jakości efektów nauczania i uczenia się w ściśle określonym zakresie.

Testy dydaktyczne mogą mieć zastosowanie we wszystkich formach sprawdzania, zarówno w czasie sprawdzania bieżącego, kolokwium, jak i egzaminów. Są one jednak mało znane, budzą opory u znacznej części nauczycieli. Należy sądzić, że w niedalekiej przyszłości znajdą szerokie zastosowanie w sprawdzaniu i ocenie wiedzy słuchaczy.

5.4. Formy sprawdzania wyników nauczania

Do form sprawdzania wyników nauczania należą: zaliczenie przedmiotu lub ćwiczenia taktyczno-operacyjnego, kolokwium i egzamin.

5.4.1. Zaliczenie

Zaliczenie jako forma sprawdzania i oceny stosowana jest w odniesieniu do przedmiotów o małym wymiarze godzin. Podstawą do zaliczenia zajęć z danego przedmiotu jest uczestnictwo, aktywność i rzetelność pracy słuchacza w czasie prowadzonego zajęcia. Przedmioty /ćwiczenia/ do zaliczania ustala komendant ASG WP dla każdego roku i kierunku studiów. W zaliczeniu wyróżnia się dwa stopnie oceny: zaliczone i niezaliczone; bez zaliczenia przedmiotu lub ćwiczenia słuchacz nie może zdawać kolokwium lub egzaminu.

Znaczną odmianę w zaliczaniu stanowią ćwiczenia operacyjno-taktyczne. Z przedmiotu taktyka ogólna i sztuka operacyjna są one oceniane według skali czterestopniowej z uwagi na fakt, że ćwiczenia te odgrywają wiodącą i decydującą rolę w nauczaniu słuchaczy. Na ocenę, którą wystawia

za ćwiczenie kierownik taktyczny grupy, składają się także oceny za przedmioty specjalistyczne /za taktykę rodzajów wojsk/. Dlatego też po każdym ćwiczeniu, a zwłaszcza głównym, powinna odbyć się konferencja dydaktyczna, na której ocenia się stopień opanowanej wiedzy i umiejętności każdego słuchacza w grupie. Ocena ogólna za ćwiczenie w zasadzie powinna być średnią arytmetyczną ocen z taktyki ogólnej czy sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk, a więc wszystkich przedmiotów występujących w ćwiczeniu. Pewną trudność stanowi fakt, że ilość godzin przeznaczonych na niektóre przedmioty w ćwiczeniu bywa niewielka, a więc i możliwość wystawiania oceny jest utrudniona. Dlatego uważa się, że chociaż decydujący wpływ na ocenę ogólną za ćwiczenie powinien posiadać przedmiot główny o największym wymiarze godzin, to może ona być wystawiana w sposób najbardziej wyważony na wspomnianej konferencji dydaktycznej.

5.4.2. Kolokwium

Kolokwium przeprowadza się w terminach ustalonych programem studiów, po przerobieniu pewnej części programu z danego przedmiotu jeżeli kończy się on egzaminem lub z całości jeżeli egzaminu się nie przewiduje.

Przyjęcie kolokwium od słuchaczy szefowie katedr powierzają najczęściej kierownikom taktycznym grup lub nauczycielom akademickim, którzy w poszczególnych grupach prowadzą dany przedmiot. Ostatnio dokonuje się próby przeprowadzenia kolokwium z danego przedmiotu na całym kursie /roku studiów/ przez jednego - dwóch doświadczonych nauczycieli akademickich np. przez kierownika zakładu lub zastępcę szefa katedry i kierownika zakładu; jeden z nich np. przyjmuje w grupach ogólnowojskowych, a drugi w specjalistycznych.

Obydwa sposoby mają zalety i wady. Do zalet pierwszego należy zaliczyć to, że kierownik taktyczny grupy lub inny nauczyciel akademicki prowadzący przedmiot w grupie ma sposobność głębszego poznania nie tylko stopnia opanowanej wiedzy, ale także wszechstronnych możliwości danego słuchacza. Pozwala to ocenić nie tylko układ i rezultaty pracy słuchacza, ale i własne wysiłki nauczyciela. Natomiast do wad należy zaliczyć brak jednolitych kryteriów oceny, subiektywizm oceniania, a więc małe możliwości porównań. W drugim sposobie, do zalet należy zaliczyć jednolitość przyjętych kryteriów oceny na całym kursie lub w dwóch jego częściach /w przypadku przyjmowania przez dwóch nauczycieli/ i obiektywizm oceniania. Minusem jest jednak nieuczestniczenie w kolokwium kierownika grupy.

Dlatego optymalny jest sposób drugi z zastrzeżeniem, że uczestniczy w nim kierownik grupy, który w kształceniu i wychowaniu słuchaczy ASG odgrywa wyjątkową rolę, lub wykładowca prowadzący przedmiot. Chodzi tu bardziej o zapoznanie się z możliwościami i stopniem opanowania wiedzy przez słuchaczy, niż o wpływ na ocenę za kolokwium.

Kolokwium jest sprawdzeniem i oceną wiedzy zdobytej w czasie prowadzonych wykładów, repetycji, ćwiczeń, pracy samodzielnej i seminariów. Może być prowadzone metodą: ustną, pisemną lub pisemną i ustną, jak również przy wykorzystaniu testów dydaktycznych. Metoda ustna polega na zadawaniu pytań przez nauczyciela akademickiego i odpowiedziach słuchacza oraz ewentualnej dyskusji i wyjaśnianiu; pisemna - ma charakter pracy kontrolnej. Przy metodzie pisemnej i ustnej część pierwszą /pisemną/ wykonują wszyscy słuchacze grupy równocześnie, a następnie - po sprawdzeniu części pisemnej - odbywa się część ustna indywidualnie lub małymi dwu-, trzyosobowymi grupami. Metoda przeprowadzenia kolokwium zależy od uznania nauczyciela akademickiego, a jej wybór podyktowany zostaje celami, jakie zostały postawione przed tym sprawdzeniem. Dla zachowania obiektywizmu i sprawiedliwości w ocenie wiedzy słuchaczy nauczyciel powinien obmyślić i przygotować odpowiedni zestaw pytań, które - z jednej strony - dawałyby jednakowe szanse słuchaczom, a z drugiej - obejmowały całość przerobionego materiału. Mogą tu być także wykorzystane testy dydaktyczne.

Sformułowanie pytań powinno mieć charakter złożony /problemowy/ przez co wymagane byłyby odpowiedzi o układzie nie pokrywającym się z materiałem podanym na wykładzie, w skrypcie lub podręczniku. Chodzi o to, aby pytany potrafił wykorzystać posiadane wiadomości w różnych układach w zależności od potrzeby w sposób odpowiednio ze sobą powiązany. Powinny one więc zawierać takie kluczowe słowa jak: porównać, zilustrować, objaśnić, zinterpretować, scharakteryzować, wskazać, uzasadnić itp. Takie formułowanie pytań już w czasie przyjmowania kolokwium wymaga głębszego i lepszego opanowania wiedzy oraz jej operatywności, ale stanowi doskonałe podsumowanie studium danego przedmiotu, - jeżeli kończy przedmiot, lub jest doskonałym przygotowaniem do sprawdzenia tej wiedzy na egzaminie.

Jeżeli słuchacz nie wykaże się odpowiednią wiedzą - kolokwium powinno być powtórzone. Przy powtórnym niezdaniu kolokwium tryb postępowania ustala regulamin studiów.

5.4.3. Egzamin

Egzamin jest sprawdzeniem i oceną całości wiedzy z przedmiotu lub zespołu przedmiotów, a także walorów osobowości słuchaczy. Od poprzednich form sprawdzania różni się rangą, zakresem i głębią sprawdzanych treści oraz oprawą zewnętrzną. Wyróżnia się egzaminy wstępne, przedmiotowe, roczne i dyplomowe.

Egzamin wstępny jest sprawdzeniem zasobu wiadomości i umiejętności oraz stopnia przygotowania oficerów w czasie przyjmowania ich na studia w ASG WP. Może on obejmować kilka przedmiotów ogólnych i wojskowych, jak również test psychologiczny. Prowadzony jest metodą ustną, pisemną oraz praktycznego rozwiązywania zadań. Prowadzi go komisja wyznaczona przez komendanta ASG WP.

Egzamin przedmiotowy prowadzony jest przez doświadczonych pracowników dydaktyczno-naukowych np. szefa katedry, zastępcę szefa katedry lub kierownika zakładu. Może w nim uczestniczyć także nauczyciel akademicki odpowiedzialny za przedmiot w danej grupie szkoleniowej. Prowadzi go się po zakończeniu nauczania przedmiotu w terminie ustalonym programem, metodą ustną, pisemną oraz przy wykorzystaniu testów dydaktycznych. Metoda ustna daje wierny lecz subiektywny obraz postępów i wartości pojedynczych słuchaczy, - duży wpływ na ocenę mogą wywierać emocje. Pisemny egzamin, jeżeli temat jest starannie i trafnie dobrany, dostarczy może wszechstronnych danych o efektach nauczania zwłaszcza grupy słuchaczy /kursu/.

Egzaminy roczne prowadzone są na zakończenie każdego roku studiów i obejmują całość problematyki nauczania danego roku studiów z przedmiotów taktyki ogólnej i rodzajów wojsk oraz sztuki operacyjnej. Wyróżnia się w nim część pisemną, która stanowi ćwiczenie egzaminacyjne, oraz ustną. Ćwiczenie może mieć formę ćwiczenia sprawdzającego /kontrolnego/, w którym wszyscy słuchacze występują w jednej roli i praktycznie rozwiązują zadanie operacyjno-taktyczne oraz przedstawiają rozwiązania graficznie w postaci np. decyzji i na piśmie w postaci innego dokumentu bojowego. Może ono także przyjąć formę ćwiczenia dowódczo-sztabowego, w którym słuchacze występują w roli dowództwa i oficerów sztabu i na wyznaczonych funkcjach organizują i prowadzą działania bojowe oddziału, związku taktycznego lub operacyjnego. Mając na uwadze obiektywność i sprawiedliwość oceniania, a przede wszystkim równe szanse słuchaczy, najlepiej warunki egzaminu zapewnia ćwiczenie sprawdzające.

Z uwagi na konieczność zachowania w tajemnicy rozwiązania operacyjno-taktycznego zapoznania członków komisji z ćwiczeniem i kryteriami oceny

następuje dopiero po wykonaniu części pisemnej przez słuchaczy.

Część ustna odbywa się po sprawdzeniu prac pisemnych /rozwiązania operacyjno-taktycznego/ i dotyczy teorii egzaminowanych przedmiotów, ale pytania mogą nawiązywać do części pisemnej, to jest do ćwiczenia i dotyczyć wyjaśnienia lub uzasadnienia przyjętych tam rozwiązań. W opracowaniu pytań egzaminacyjnych i ćwiczenia biorą udział zainteresowane katedry. Ćwiczenie i zestaw pytań podlega zatwierdzeniu przez komendanta akademii. Egzaminy roczne prowadzi komisja wyznaczona przez komendanta ASG, której członkowie reprezentują katedry prowadzące egzaminowane przedmioty oraz kierownik taktyczny grupy.

Końcowym etapem egzaminu jest zapoznanie z oceną wystawianą zespołowo przez komisję. Ogólna ocena jest średnią arytmetyczną ocen wystawionych przez poszczególnych członków komisji. Zapoznanie z ocenami powinno się odbyć bezpośrednio po zakończonym egzaminie na zbiórce słuchaczy, podczas której przewodniczący - oprócz podania ocen - wskazuje zauważone braki w zakresie przestudiowanego programu. Przy wystawianiu oceny nie należy sugerować się postępami słuchacza w toku studiów. Miernikiem oceny powinien być aktualny stan wiedzy słuchacza zaprezentowany w czasie egzaminu.

Egzamin dyplomowy prowadzony jest przez komisje wyznaczone rozkazem ministra obrony narodowej i obejmuje: egzamin ustny z naukowego komunizmu, egzamin pisemny i ustny z taktyki i sztuki operacyjnej i obronę pracy dyplomowej. Warunkiem dopuszczenia słuchacza do egzaminu dyplomowego jest ukończenie ostatniego roku studiów z oceną pozytywną, złożenie i dopuszczenie do obrony pracy dyplomowej oraz uzyskanie pozytywnej opinii rady wydziału.

Egzamin dyplomowy prowadzi się według z góry przygotowanych pytań. Słuchacz powinien zrozumieć istotę pytania i mieć czas na przygotowanie odpowiedzi. W toku odpowiedzi egzaminowanego ocenia się: jego wiedzę, umiejętność myślenia, zwięzłość myśli, poprawność budowy zdań, umiejętność wnioskowania, pamięć, wyobraźnię, posiadany zasób słów i poprawność rozumienia pytań stawianych przez egzaminującego.

Tok przebiegu egzaminu dyplomowego jest podobny do przebiegu egzaminów rocznych.

Były dokonywane próby potraktowania ćwiczenia szkieletowego jako czasu egzaminu dyplomowego. W takich warunkach nie prowadzono już - omówionej wyżej - części pisemnej egzaminu.

5.4.4. Obrona pracy dyplomowej

Obrona pracy dyplomowej stanowi końcowy etap sprawdzania wiedzy i przygotowania słuchaczy do samodzielnej i twórczej pracy. Decyduje ona o ostatecznej ocenie pracy dyplomowej proponowanej przez kierownika pracy, recenzenta i komisję egzaminacyjną. W czasie obrony dyplomant powinien wykazać poziom swej wiedzy, umiejętności i nawyki rozumowania oraz inne zdolności i predyspozycje.

Dyplomant broni pracy na otwartym posiedzeniu komisji egzaminacyjnej w obecności kierownika i recenzenta pracy oraz innych oficerów interesujących się opracowaną w pracy dyplomowej problematyką.

Obrona pracy dyplomowej obejmuje:

- wygłoszenie autoreferatu;
- postawienie dyplomantowi pytań przez komisję egzaminacyjną i oficerów obecnych na sali;
- przygotowanie się dyplomanta do odpowiedzi;
- odpowiedź dyplomanta na zadane pytania;
- dyskusję, w której występuje recenzent i kierownik pracy dyplomowej /konsultant/ oraz oficerowie uczestniczący w obronie, która odbywa się nad zasadniczymi problemami zawartymi w pracy;
- ewentualne końcowe wystąpienie dyplomanta.

Przed opracowaniem autoreferatu dyplomant powinien być zapoznany z opinią o pracy dyplomowej sporządzona przez recenzenta oraz problemami wymagającymi szczegółowego naświetlenia w czasie obrony pracy. Autoreferat wygłaszany w ciągu 20-30 minut powinien zaprezentować główne zagadnienia pracy i sposób ich rozwiązania. W wypadku obrony pracy w formie ćwiczenia należy w nim przedstawić zamiar stron, przebieg ćwiczenia oraz eksponowane zagadnienia i oryginalne rozwiązanie.

W każdym wypadku autoreferat powinien być ilustrowany wykresami, szkicami i tabelami oraz mapami.

Po autoreferacie komisja egzaminacyjna i pozostali oficerowie, uczestniczący w obronie pracy dyplomowej, stawiają dyplomantowi pytania wiążące się z opracowanym tematem. Nie można wykluczyć pytań z innych dziedzin mających wpływ na opracowane zagadnienia.

W celu umożliwienia dyplomantowi uporządkowania postawionych pytań i opracowanie zasadniczych tez odpowiedzi, przewodniczący komisji egzaminacyjnej zarządza przerwę, w czasie której dyplomant pracuje samodzielnie, przygotowując się do odpowiedzi.

Odpowiedzi są oceniane według kryteriów stosowanych podczas egzaminów.

Recenzent w swoim wystąpieniu - oprócz dokonanej w recenzji analizy wszystkich nieścisłości i błędów w przedstawionej wcześniej pracy dyplomowej - ustosunkuje się do wyjaśnień, argumentacji i odpowiedzi na postawione pytania oraz innych problemów poruszonych w autoreferacie i przedstawia na zakończenie swoją ostateczną ocenę pracy dyplomowej.

Kierownik pracy dyplomowej powinien ocenić wysiłek dyplomanta w toku opracowania pracy z uwzględnieniem jego referatu i odpowiedzi w toku obrony, a także podkreślić walory jego osobowości. Może także ustosunkować się do krytycznych uwag recenzenta.

Oficerowie biorący udział w obronie pracy mogą, za zezwoleniem przewodniczącego komisji występować z aprobatą lub krytyką problemów przedstawionych przez dyplomanta, kierownika pracy i recenzenta.

W końcowym wystąpieniu dyplomant może ustosunkować się do wystąpień recenzenta, konsultanta i obecnych na sali oficerów. Szczególną uwagę należy zwrócić na sposób polemizowania słuchacza z przedmówcami, umiar i takt w dyskusji, a także umiejętność uogólnienia postawionych problemów.

Ocenę obrony pracy dyplomowej komisja egzaminacyjna ustala na posiedzeniu zamkniętym. Przy ustalaniu tej oceny bierze się pod uwagę: ogólną wartość pracy, przygotowanie teoretyczne dyplomanta i umiejętność opracowania pracy. Ocenę podaje się do wiadomości dyplomanta bezpośrednio po posiedzeniu.

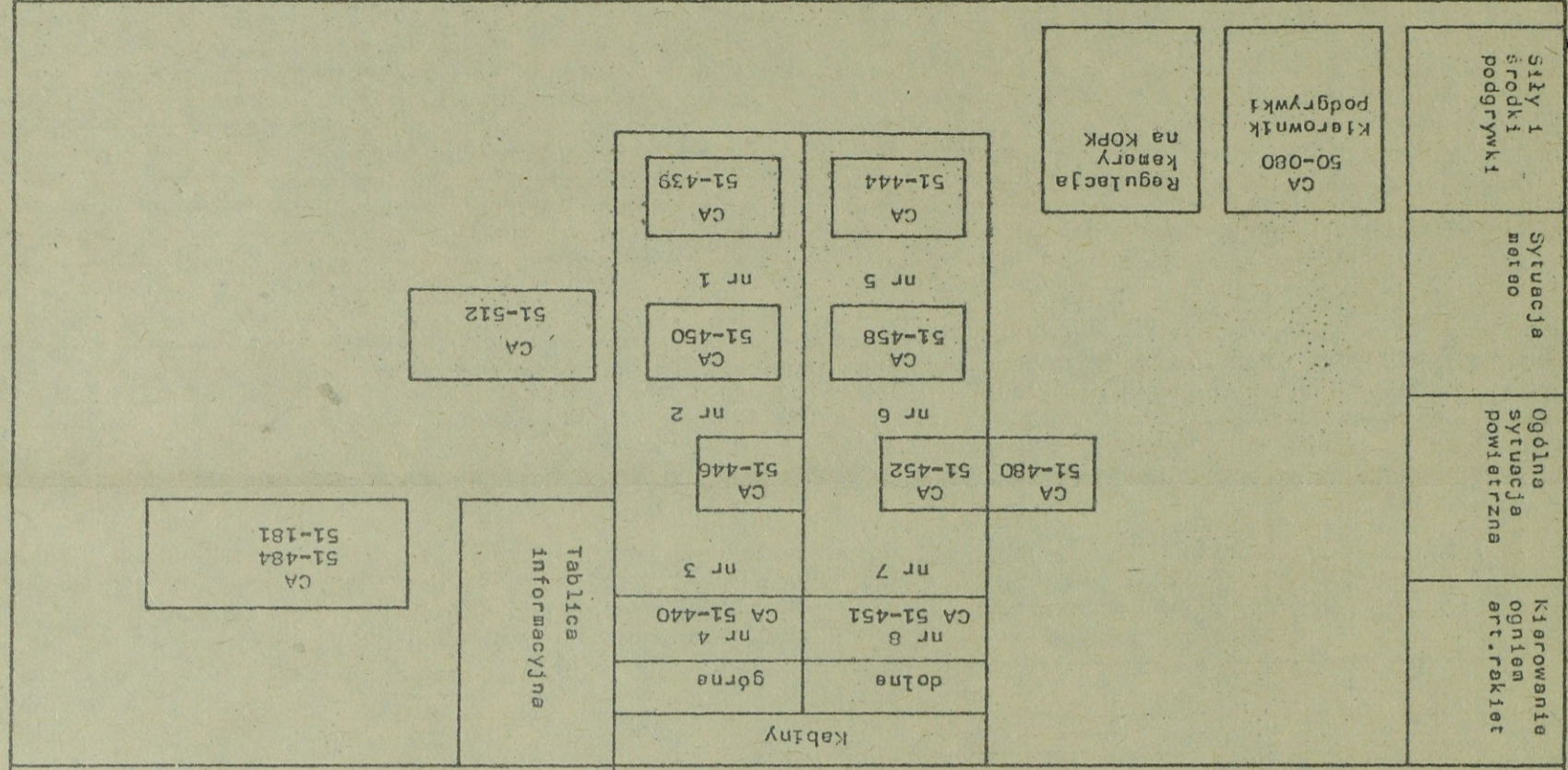
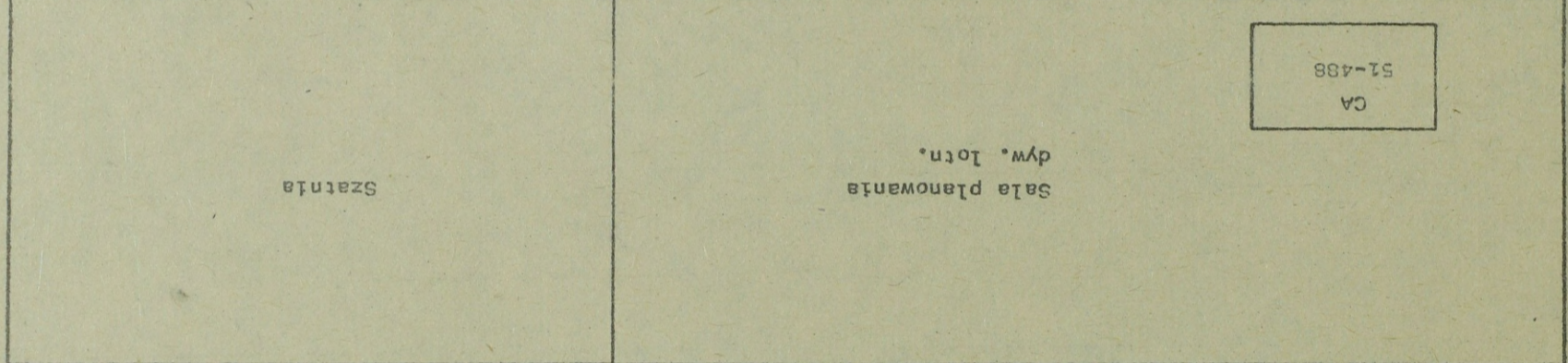
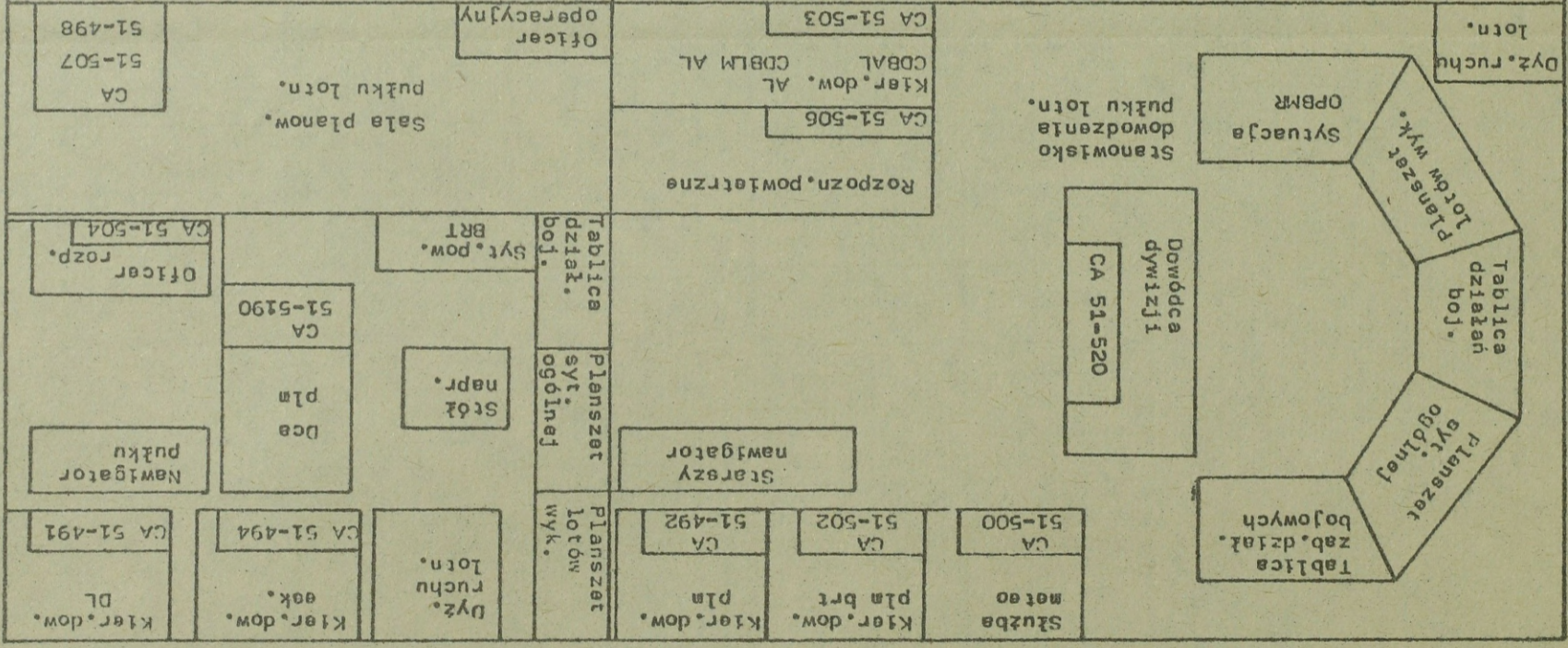
SPIS LITERATURY

1. Bogusz J. Dydaktyka wojskowa. MON, Warszawa, 1983.
2. Bogusz J., Karwat T. Jak studiować? Poradnik metodyczny. WAP, Warszawa, 1972.
3. Bogusz J. Niektóre zagadnienia kontroli i oceny w wojsku. Przegląd Obrony Terytorialnej, Warszawa, 1969, nr. 2.
4. Bogusz J., Parzyszek A., Stępień R. Kształcenie aktywizujące w wyższej szkole wojskowej. WAP, Warszawa, 1978.
5. Burdaś Z. Sprawdziany wiedzy słuchaczy studiów wojskowych. PWL, 1979, nr. 9.
6. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. MON, 1976.
7. Izydorek W. Seminarium dyplomowe - aktywizującą formą kształcenia. ASG WP, ZN nr 3/39/84, 1984.
8. Izydorek W. System doskonalenia nauczycieli akademickich ASG WP. ZN nr 3/36/83, 1983.
9. Jaroszewski W. Z doświadczeń prowadzącego seminarium. ŻSW, nr 11, 1973.
10. Kierunki zwiększania efektywności i jakości przygotowania kadr oficerskich w akademiach dowódczo-sztabowych. ASG WP i ASG ZSSR, Warszawa, 1980.
11. Kruszewski K. Kształcenie w szkole wyższej. Poradnik dydaktyczny. PWN, 1973.
12. Magoń M. Metodyka wychowania wojskowego. WAP, Warszawa, 1979.
13. Małyjasiak M.Z. Ćwiczenia i seminaria w świetle badań /w/ Ćwiczenia audytoryjne w szkole wyższej. Warszawa, 1974.
14. Metodyka ćwiczeń taktycznych. Podręcznik, ASG WP, Warszawa, 1981.
15. Metodyka szkolenia taktycznego w wojskach lotniczych. Dowództwo Wojsk Lotniczych, Poznań, 1982.
16. Okoń W. Elementy dydaktyki szkoły wyższej. PWN, Warszawa, 1971.
17. Orczyk J. Zarys metodyki pracy umysłowej. PWN, Warszawa, 1984.
18. Regulamin organizacyjny ASG WP. ASG WP, Warszawa, 1979.
19. Ramowy plan studiów ASG WP od 1977 roku. ASG WP, Warszawa, 1977.
20. Ramowy program nauczania ASG WP od 1977 roku, ASG WP, Warszawa, 1977.
21. Regulamin studiów ASG WP. ASG WP, Warszawa, 1981.
22. Słownik podstawowych terminów wojskowych. MON, Warszawa, 1977.
23. Sołtykiewicz K., Górczyk F. Opracowanie i prowadzenie egzaminacyjnego ćwiczenia szkieletowego nr 300/Sz-Operacja zaczepna armii. ASG WP, Warszawa, 1983.

24. Stępień R. Wybrane problemy metodyki prowadzenia zajęć audytor-ryjnych. WAP, Warszawa, 1984.
25. Szulc B. Doskonalenie procesu wyłaniania i kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych w ASG WP. Rozprawa doktorska. ASG WP, Warszawa, 1984.
26. Święcicki M. Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską? PWN, Warszawa, 1971.
27. Tretyn S. Metodyka nauczania taktyki ogólnej w Akademii Sztabu Generalnego WP, Zb. ASG WP, Warszawa, 1983.
28. Założenia i tezy raportu o stanie oświaty. Komitet ekspertów, Warszawa, 1973.
29. Zakrzewski J. Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej. ASG WP, Warszawa, 1971.
30. Zakrzewski J. Założenia metodyki opracowania pracy dyplomowej w ASG WP. Poradnik dla słuchaczy. ASG WP, Warszawa, 1980.
31. Zapała L. Niektóre aspekty seminarium. ASG WP, ZN nr 3/36/83, Warszawa, 1983.
32. Zasady organizowania i prowadzenia działalności metodyczno-szkoleniowej oraz treningów w Siłach Zbrojnych PRL, MON, 1980.
33. Zarządzenie komendanta ASG WP nr 12 z dnia 30.02.1978 w sprawie wdrożenia systemu ujawniania i kształcenia szczególnie uzdolnionych słuchaczy ASG WP.
34. Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 37/MON z dnia 29.VII.1974 w sprawie ujawniania i kształcenia szczególnie uzdolnionych słuchaczy wyższych szkół wojskowych oraz ich wykorzystania po ukończeniu studiów. "Dziennik Rozkazów MON", 1974, nr.9.
35. Żegnałek K. Możliwości aktywizacji procesu nauczania w ASG WP. ZN nr 3/39/, 1984.
36. Żegnałek K. Wpływ treści kształcenia na przygotowanie zawodowe absolwentów. /W/ Tendencje zmian programowych w szkołach wyższych. IPNPTiSW, Warszawa-Dęblin, 1984.

Załącznik nr 1

STRUKTURA ORGANIZACYJNA GŁÓWNYCH ELEMENTÓW SZKOLENIA WOSK LOTNICZYCH I OFK /wariancie wojak lotniczych/

CA 51-528
UTD

Wzrost
Ciężar ciała

CA
50-899
50-181

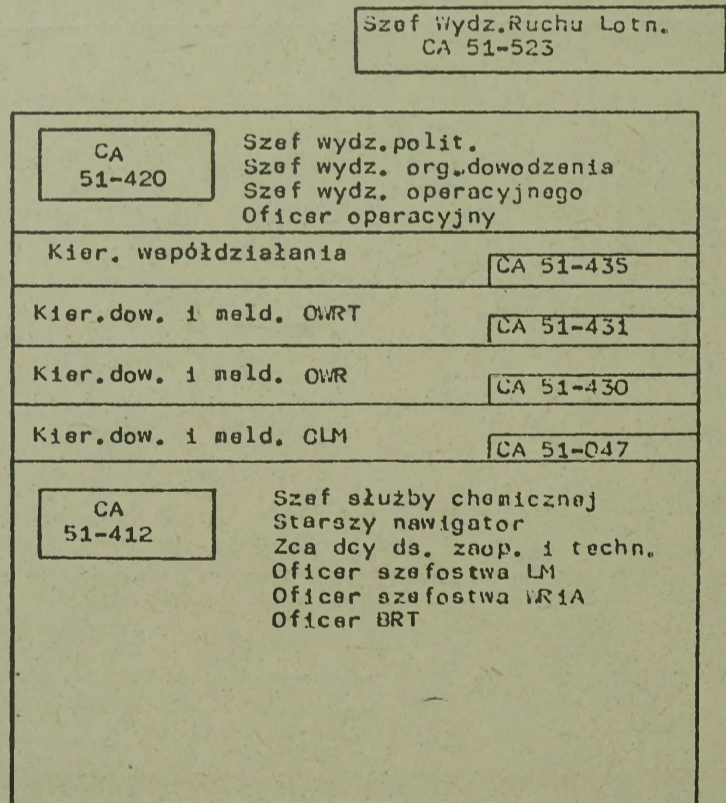
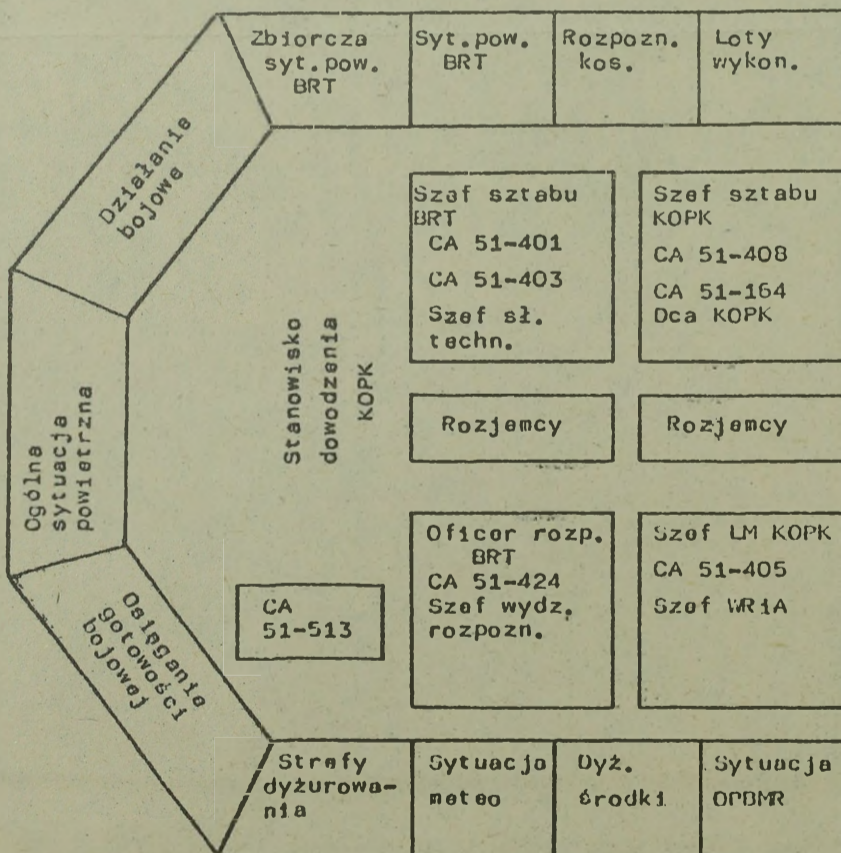
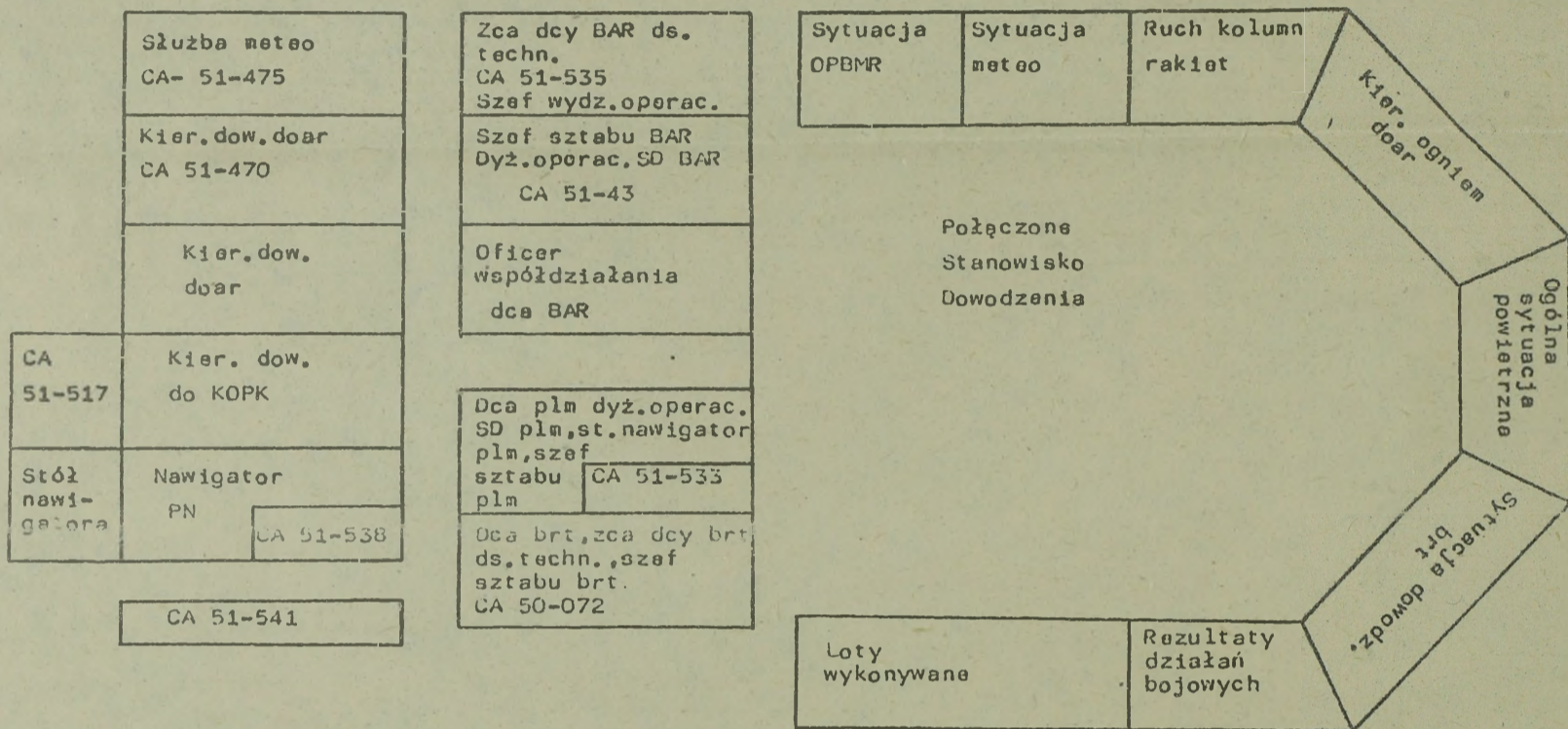
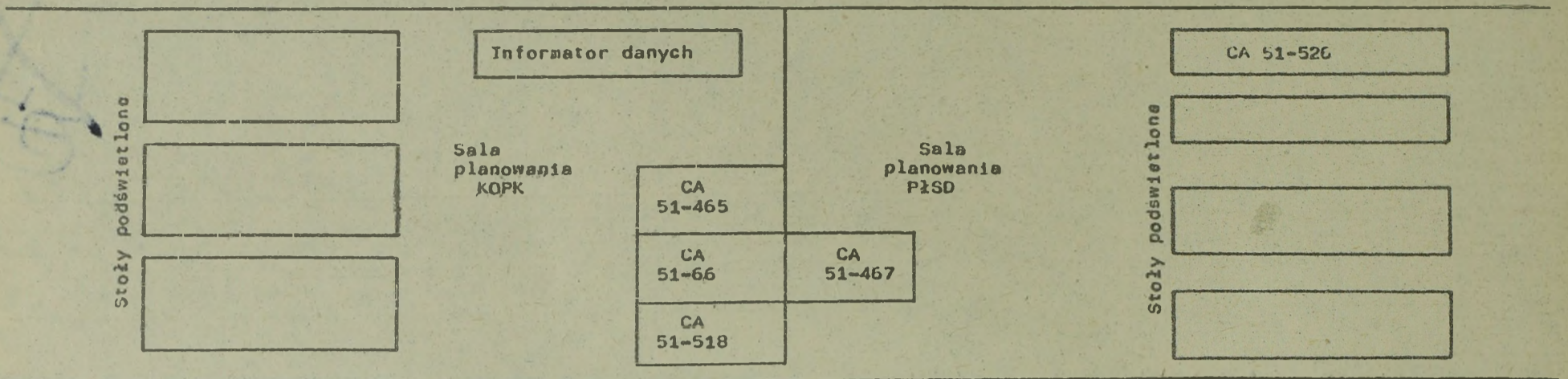
Dyżurny wzrost
Ciężar ciała

zając audyto-
 cenia słuchaczy
 rska. ASG WP,
 terską? PWN,
 adonii Sztabu
 ekpertów,
 skowej. ASG WP,
 yplomowej w
 1980.
 nr 3/36/83,
 dotycząco-
 , MON, 1980.
 978 w sprawie
 nie uzdolnio-
 dnia 29.VII.1974
 olnionych sku-
 tania po ukoń-
 9.
 ia w ASG WP.
 nie zawodowe ab-
 zach wyższych.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA GŁÓWNYCH ELEMENTÓW SZKOLNEGO OŚRODKA DOWODZENIA WOJSK
LOTNICZYCH I OPK /wariant wojak OPK/

202

SZCZEGÓLOWY PODZIAŁ ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH /OPERACYJNYCH/ PROWADZONYCH W ASG WP

Kryteria podziału ćwiczeń taktycznych /operacyjnych/ wg:

Podział wg stopnia zbliżenia ćwiczenia do rea-

Sw-
ple-
nychresu
st.

machu

ści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzyści
dzy

SZCZEGÓŁOWY PODZIAŁ ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH / OPERACYJNYCH / PROWADZONYCH W ASG WP

Podział wg stopnia zbliżenia ćwiczenia do realizmu współczesnego pola walki	Kryteria podziału ćwiczeń taktycznych / operacyjnych / wg:																						
	celów szkoleń	szkoleń specjalistyczne	szkolenia kontroli	zakresu temat.	rozma- ch	treści	wiedzy	ilości stron ćwicząc.	ilości ćwicząc.	ilości kursów ćwicząc.	ilości w terenie												
Główne rodzaje ćwiczeń taktycznych / operacyjnych	informaty- jno- dokowe	doskonala- ce	specjalistyczne	sprawdz. egzamina- cyjne	kompleksowe	epizodyczne	taktycz- ne	taktycz- oper.	operacyjne	ogólnow. / kierunk. / specjalist. / mery- to- dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ilości jednostronne	ilości dwustronne	ilości jednostronne	ilości dwustronne	ilości kursów	ilości w terenie	ilości w pomieszcze- niach	ilości w terenie	ilości w pomieszcze- niach	ilości w terenie	ilości w pomieszcze- niach	
	ogólnow. / kierunk. / specjalist. / mery- to- dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne	ogólnow. / dyz- ne
Ćwiczenia grupowe	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Treningi sztabowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gry wojen- ne / na ma- szach /	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ćwiczenia dowódczo- szkieletowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ćwiczenia z udziałem słuchaczy	1/	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ćwiczenia w wó- dach / przez słu- chaczy /	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1/ Udział słuchaczy w pokazach w charakterze obserwatorów Legenda: x - Zasadniczy rodzaj lub miejsce prowadzenia
 2/ Dotyczy tylko słuchaczy WRIArt. o - pomocniczy - - - brak związku lub nie stosuje się.

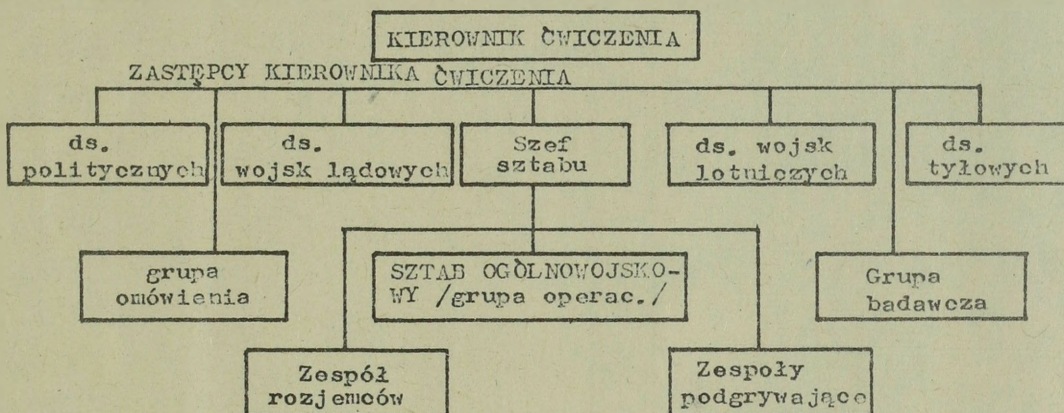
TRYB ZATWIERDZANIA I OMAWIANIA ĆWICZEŃ

Zatwierdza omawia	Rodzaje ćwiczeń taktycznych		Ćwiczenia dostojne z wyk.poc. doskonalące	Pozostałe ćwiczenia specjalis- tyczne	Ćwiczenia egzaminacyj- ne	Ćwiczenia szkiele- towe	Ćwiczenia kontrolne i sprawdz.
	Ćwiczenia główne	Ćwiczenia dostojne z wyk.poc. doskonalące					
Komendant ASG WP					Dla III kur- sów	Całość materiału	
Komendant Wydziału	Struktura ćwiczeń, za- miary, plan przepr. ćw. i założenia główne	Zamiaty, pla- ny przepr. wadzenia ćwiczenia			Dla I i II kursów		
Szef katedry /zakładu/	Pozostałe założenia i opracowa- nia metody- czne	Założenia i opraco- wania metodyczne	Całość materiałów	Całość materiałów			Całość materiałów
Rada Naukowa ASG WP							Zamiaty i plany prze- prowadzenia ćwiczenia
Rada Wydziału	Struktura ćwiczeń, za- miary, plan przepr. ćw. i założenia główne	Zamiaty i plany prze- prowadzenia ćwiczenia			Dla III kursów		
Katedra /zakład/	Pozostałe materiały	Pozostałe materiały	Całość materiałów	Całość materiałów	Dla I i III kursów	Pozostałe materiały	Całość materiałów

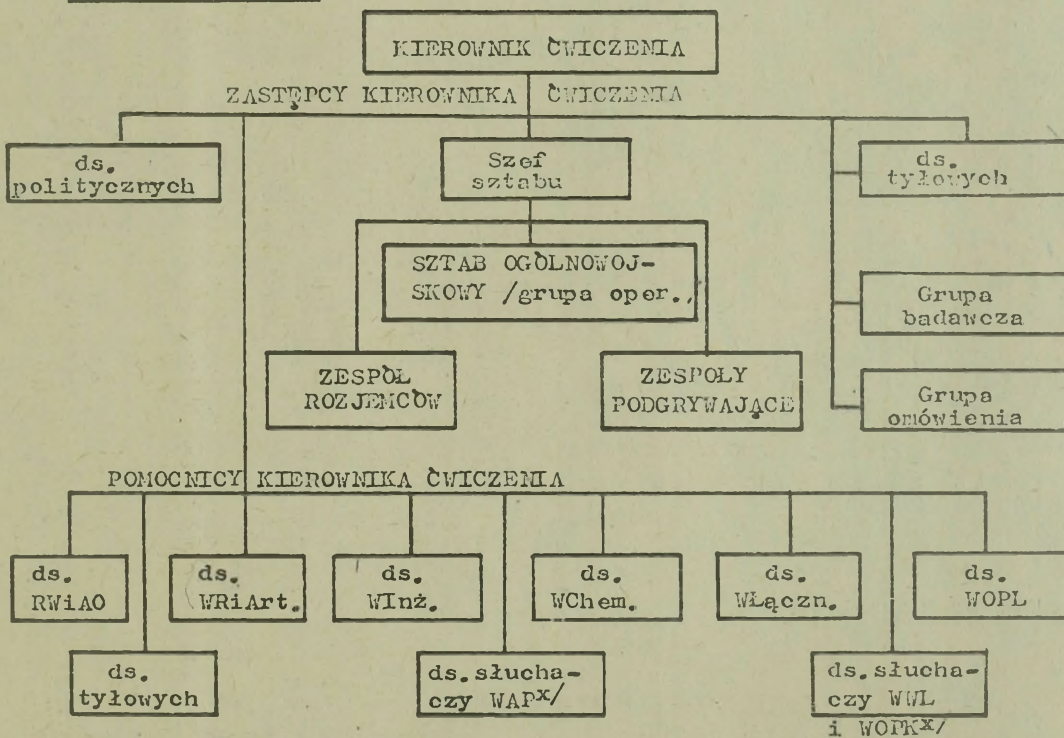
b/ OMAWIANIE

STRUKTURA KIEROWNICTWA ĆWICZENIA SZKIELETOWEGO W ASG WP
/wariant/

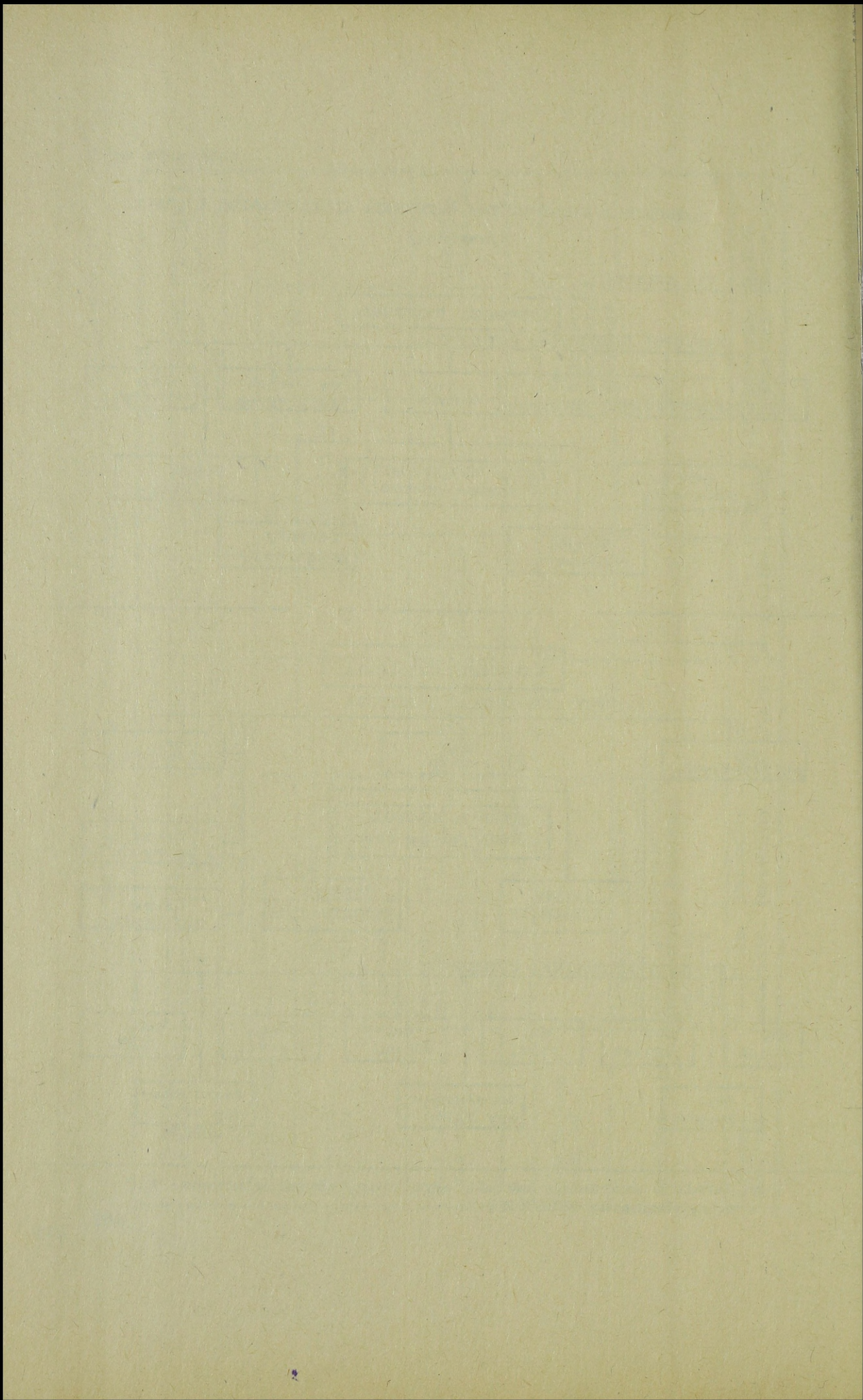
III KWL, III KWLiwOPK, PSOS

I, II KWL

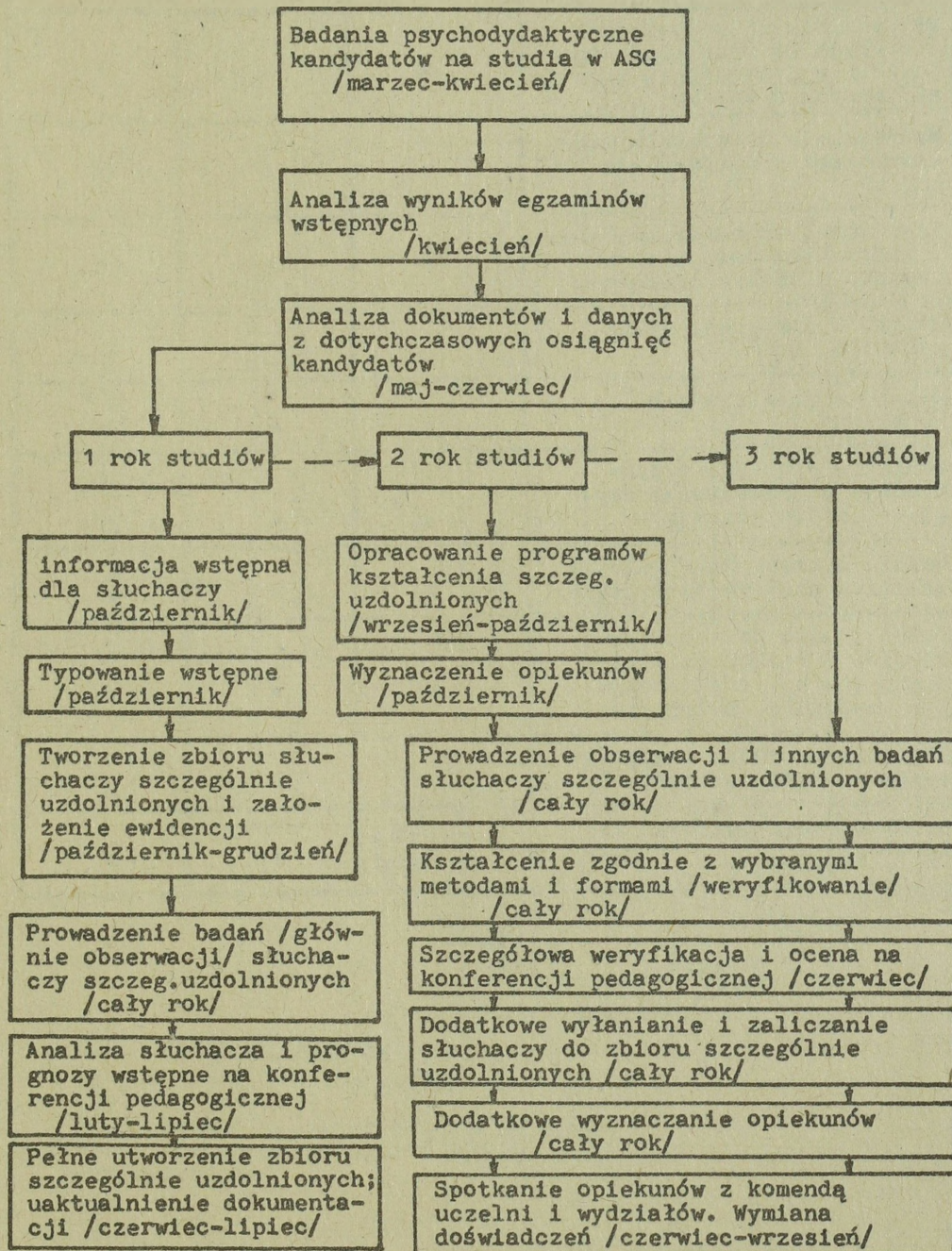

x/ Jeżeli w ćwiczeniu szkieletowym biorą udział słuchacze WAP oraz słuchacze WWLiWOPK.

HARMONOGRAM

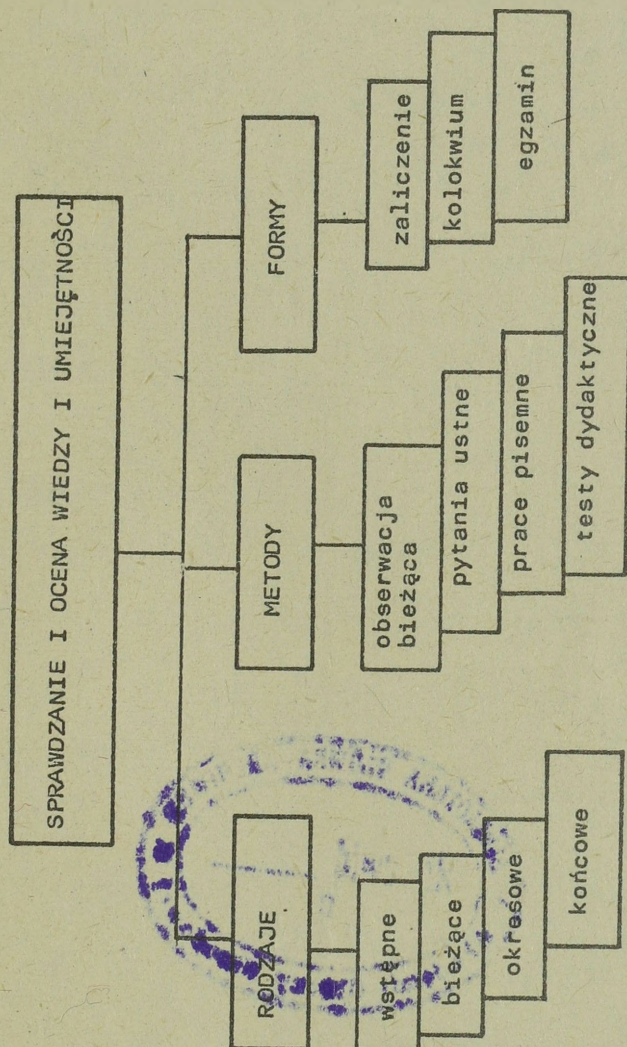
CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNYCH W ZAKRESIE
WYŁANIANIA SŁUCHACZY SZCZEGÓLNIE
UZDOLNIONYCH W ASG WP /wariant/

SZCZEGÓLNE FORMY KSZTAŁCENIA SŁUCHACZY SZCZEGÓLNIE UZDOLNIONYCH

Lp.	Formy kształcenia	Możliwości stosowania w poszczególnych rodzajach uzdolnień		
		Dowódcze	Sztabowe	Naukowo-dydaktyczne
1.	Wyznaczanie na odpowiednie z kierunkiem uzdolnień stanowiska w ćwiczeniach organizowanych w ASG WP	x	x	-
2.	Wyznaczanie do aparatu kierowniczego w ćwiczeniach ASG WP	-	-	x
3.	Kierowanie na odpowiednie z kierunkiem uzdolnień stanowiska w czasie praktyk	x	x	-
4.	Udział w pracy kół naukowych	x	x	x
5.	Udział w publicystyce wojskowej	x	x	x
6.	Udział w procesie dydaktycznym w charakterze asystenta wolontariusza	-	-	x
7.	Udział w pracy katedralnych zespołów naukowo-badawczych	-	-	x
8.	Dopuszczenie do zaocznych studiów w takich dziedzinach, jak np. organizacja i zarządzanie, pedagogika	x	x	x
9.	Otwarcie przewodu i zdanie egzaminu doktorskiego.	-	-	x
10.	Studiowanie dodatkowej literatury	x	x	x

RODZAJE, METODY I FORMY
SPRAWDZANIA I OCENIANIA WIEDZY

Wydrukowano w 150 egz.

Egz. nr 1-150 Bibl. Nauk. DZS
Wyk. płk Izydorek
Druk. Zespół maszynistek, dn. 15.6.85r.
Druk. ASG WP nr Pf 131/Pf 471/WW
Kor. autorska

